چىڭغىز ئايتماتوۋ

جەمىلە

مىللەتلەر نەشرىياتى

چىڭغىز ئايتماتوۋ

جەمىلە

مؤندەرىجە

جەمىلە.....1

سەرۋى قامەتلىك دىلبىرىم.....98

جەمئلە

ھەر دائىم بىر ياقتا يولغا چىقىش ۋاقتىدا مەن رامكىسى ئاددى ياغاچتىن ياسالغان، چاقىنغىنە رەسىمنىڭ ئالدىغا كېلىپ بىر دەم تۇرۇۋالاتتىم. ئەتە مەن ئايلىغا① ماڭىدىغانلىغىمدىن، ئاق يول تىلەپ دۇئا قىلسىكەن دېگەندەك، بۇگۈنمۇ بۇ رەسىمگە ئۇزاققىچە كۆز ئۇزمەي قاراپ كەتتىم.

مۇشۇ كەمگىچە بۇ رەسىمنى ھېچبىر كۆرگەزمىلەرگىمۇ بەرمىگەن ئىدىم. كۆرگەزمىگە بېرىش ئۈ ياقتا تۇرسۇن، ئايلىدىن تۇققانلىرىم مېنى يوقلاپ كەلگەندىمۇ، ئۇنى ئۇلارنىڭ كۆزىدىن نېرى قىلىپ يوشۇرۇپ قويايتتىم. ئىش يۈزىدە، بۇنىڭغۇ كىشىگە كۆرسەتكىلى بولمايدىغان بېرى يوق ئىدى، بىراق ئۇ ناھايىتى كۆركەم بەدىئى ئەسەرمۇ ئەمەس ئىدى. رەسىمدە سىزىلغان يەر قانداق ئاددى بولسا، رەسىمنىڭ ئۆزىمۇ شۇنداق ئاددى ئىدى.

رەسىمنىڭ ئىچكىرى تەرىپى كۆز ئاسمىنىنىڭ ئالا-بۇلىماچ چەت-ياقىسى ئىدى. شامال پارچە-پارچە بۇلۇتلارنى بىر تەرەپكە سۈرۈپ، يىراقتا كۆرۈنۈپ تۇرغان تاغ چوققىلىرىنىڭ ئۇستى-بىلەن ھەيدەپ بارماقتا. ئۇنىڭدىن بېرىقى كۆرۈنۈشتە يالىڭاچلىنىپ بوزارغان ساغۇچ دالا، چەت-ياقىلىرى چىغ بىلەن قاپلانغان، يامغۇردىن كېيىن

---

①ئايلى — يېزا، كەنت، يۇرت مەنىسىدە. — ت.

تېخى قۇرۇمغان قاپ-قارا يول ئىدى. يامغۇر يالاپ ئۆتكەن هاۋا چاقنىقى ئىزى ئۇستىده ئىككى ئاده‌منىڭ ته‌ڭ ماڭغان ئىزى ئۇزاق-لارغا كه‌تكه‌ن بولۇپ، بارغانسېرى ئاران-ئاران كۆرۈنه‌تتى ۋه بۇ ئىككى يولۇچى يه‌نه بىر-ئىككى قه‌دەم ماڭسلا رامكىنىڭ سىرتىغا چىقىپ كېتىدىغانده‌ك كۆرۈنه‌تتى. ئېيتماقچى، يولۇچىنىڭ بىرى... بەس، سۆزنى باشتىن باشلاي.

بۇ ۋه‌قه مېنىڭ بالىلىق ۋاقتىمدا بولۇپ ئۆتكه‌ن. ئۇرۇشنىڭ ئۇچىنچى يىلىغا قه‌دەم قويۇلغان مه‌زگىل ئىدى. بىزنىڭ قېرىنداشلىرىمىز ئۇزاق ئالدىنقى سه‌پته — كۇرسك ۋه ئورېل ئه‌تراپىدا پىداكارلىق بىله‌ن جه‌ڭ قىلماقتا ئىدى. ئۇ چاغدا بىز تېخى ئون تۆت-ئون به‌ش ياشلاردىكى بالا بولۇپ، كولخوزدىكى ئېغىر ئىشلار بىزنىڭ زىممە-مىزگه چۈشكه‌ن ئىدى. ئوما ۋاقىتلىرىدا هاۋا ئاجايىپ ئىسسىپ كېتەتتى. هه‌پىتله‌پ ئۆيىمىزگه قايتماي، كېچه-كۈندۈز دالدا، خامانda ياكى ئىستانسىغا ئاشلىق توشۇيدىغان يولدا بولاتتۇق.

هاۋا ئه‌نه شۇنداق تازا ئىسسىق كۈنله‌رنىڭ بىرىده — ئوغاقلىرى-مىز ئىسسىقتا ئوما ئوروپ ئوتتەك قىزىپ كېتىدىغان كۈنله‌رنىڭ بىرىده، مه‌ن ئىستانسىدىن قۇرۇق هارۋىنى هەيدەپ كېلىۋېتىپ، ئۇزاقتىن بېرى بارمىغان ئۆيۈمگه كىرىپ ئۆتكەچ كېتەي دىگه‌ن خىيالغا كه‌لدىم.

سايغا يېقىن دۆڭدە، مه‌هه‌للىنىڭ ئۇچىتىده، تاملىرى پۈختا ئىككى هويلا بار بولۇپ، ئۇنى قاتار كه‌تكه‌ن ئىگىز سۇۋادان تېرەكلەر ئارىغا ئېلىپ تۇراتتى. بىزنىڭ ئۆيىمىز ئه‌نه شۇ. ئۇزاقتىن بېرى بۇ ئىككى ئائىله يېقىن خوشنا ئولتۇرۇپ كه‌لمه‌كته ئىدى. مه‌ن چوڭ ئۆيىنىڭ بالىسىمه‌ن. تېخى ئۆيله‌نمىگه‌ن ئىككى ئاكام ئۇرۇشقا كه‌تكه‌ن،

ئۇلاردىن ئۇزاقتىن بېرى خەت-خەۋەر يوق ئىدى.

قېرىنغان دادام كولخوزنىڭ ياغاچچىلىق دۆكىنىدا ئىشلەيتتى، ئەتىگىنى ناماز ئوقۇپلا ئىشقا كەتسە، قاراڭغۇدا ئۆيگە قايتاتتى.

ئۆيدە ئاپام بىلەن بىر سىڭلىملا قالاتتى.

بىرىسىدىكى كىچىك ئۆيدە بولسا بىزنىڭ يېقىن تۇققانلىرىمىز تۇراتتى. يېقىن تۇققانلىرىمىز دېگىنىمدە، ئىككى-ئۈچ ئەۋلات ئۆتسىمۇ بەرىبىر بىر ئائىلىدە ئۆتەتتۇق. كۆچمەن چارۋىچىلىق دەۋرىدىن، ئاتا-بوۋىلىرىمىز بىرلىكتە ئۆي تىكىپ، بىرلىكتە مال باققان ۋاقتىمىزدىن تارتىپ مۇشۇنداق ئىناق ئۆتۈپ كېلىۋاتىمىز. بۇنداق ئەنئەنە بىزدە داۋام قىلىپ كەلمەكتە. كولخوزلاشتۇرۇلغاندا، ئاتا-ئانىلىرىمىز قورا-جايلىرىنى بىر يەرگە سېلىشتۇرۇپ، ئىككى ئۆتۈپ، سايغا تۇتىشىدىغان بىزنىڭ ئارال كوچىمىزغا پۈتۈن-لەي ئۆز ئۆرۈگىمىزدىكى تۇققانلار ئولتۇراقلاشقان.

كولخوزلاشتۇرۇلۇپ ئۆزاق ئۆتمەيلا كىچىك ئۆيىنىڭ خوجايىنى دۇنيادىن ئۆتۈپ، ئۇنىڭدىن خوتۇنى ۋە ئىككى كىچىك ئوغلى قېپتە-كەن. بۇرۇندىن قالغان ئادەت بويىچە، باللىق تۇل خوتۇننى ياتقا بەرگىلى بولمايدۇ دېگەن رەسىم بويىچە، ئەل-ئاغىنە ۋە ئۇرۇق-تۇققانلار تۇل قالغان خوتۇننىڭ بېشىنى ئوڭلاپ قويايلى دەپ، ئۇنى يېقىن تۇققىنى ھېسابلانغان مېنىڭ دادامغا ئېلىپ بېرىپتىكەن. شۇنداق قىلغاندا، ئاتا-بوۋىلىرىمىزنىڭ روھى ئالدىدا مەجبۇرىيىتىنى ئادا قىلغان بولىدىكەن.

شۇنداق قىلىپ بىز ئىككىنچى ئۆيگىمۇ ئىگە بولۇپ قالغانمىز. كىچىك ئۆيىنىڭ ئىگىلىك ئىشلىرى ئۆز ئالدىغا ئىدى: يېرى، مال-چارۋىسى بار ئىدى، لېكىن ئەمەلىيەتتە، بىز بىرلىكتە

تۇرمۇش كەچۈرەتتۇق.

كىچىك ئۆيدىكى ئىككى ئوغۇلىمۇ ھەربى سەپتە ئىدى. چوڭ ئوغلى سادىق ئۆيلىنىپ ئۆزاق ئۆتمەيلا ئۇرۇشقا كەتكەن، كىچىگى بولسا تېخى ئۆيلەنمىگەن ئىدى. بىز ئۇلاردىن خەت ئېلىپ تۇراتتۇق، لېكىن ناھايىتى ئۇزاقتا بىر قېتىم خەت ئالاتتۇق.

كىچىك ئۆيدە كىچىك ئاپام بىلەن ئۇنىڭ كېلىنى ــ سادىقنىڭ خوتۇنى قېلىشتى. ئۇ ئىككىسى ئەتىدىن ــ كەچكىچە كولىخوزدا ئىشلەيتتى. كىچىك ئاپام ناھايىتى ئاق كۆڭۈل، مۇلايىم، يۈڭاش ئايال بولۇپ، ئۆستەڭ چېپىش، يەر سۇغىرىش، كەتمەن چېپىش ئىشلىرىدا، ھەرقانداق ئىشتا ياشلاردىن قالمايتتى، خۇدايىم كىچىك ئاپامنىڭ ئىشچانلىغىنى تەقدىرلەپ ئىشچان كېلىنى بېرىۋىدىمكىن، ئۇنىڭ كېلىنى جەمىلە ئىشتا غەيرەتلىك، پۇختا ۋە چاققان ئىدى، بىراق مىجەزى سەل باشقىچە ئىدى.

مەن جەمىلەنى قەۋەتلا ياخشى كۆرەتتىم. ئۇمۇ ماڭا بەك ئامراق ئىدى. بىز بەك ياخشى چىقىشىپ ئۆتەتتۇق. بىراق بىز بىر بىرىمىزنىڭ ئىسمىنى ئاتمايتتۇق، بىز بىر ئائىلىنىڭ ئادەملىرى بولىساقتۇق مەن چوقۇم ئۇنى جەمىلە دەپ ئاتىغان بولاتتىم. لېكىن مەن ئۇنى ــ ئاكامنىڭ خوتۇنىنى يەڭگە دەيمەن. مەن ئۇنىڭدىن بەكمۇ كىچىك بولسامۇ، ئىككىمىزنىڭ يېشىمىز بەك پەرقلەنمىسمۇ، ئۇ مېنى ئۇكام دەيدۇ. لېكىن بۇ مەھەللىنىڭ ئادىتى بويىچە، يەڭگە بولغان كىشى ئېرىنىڭ ئىنىسىنى ئۇكام دېيىشى كېرەك.

ئىككى ئۇيىنىڭ تىرىكچىلىگى ئاپامنىڭ زىممىسىدە ئىدى. سىگىلىم سىكىلەك قويۇپ ئويناپ يۈرگەن كىچىك بالا بولغىنىغا قارىماي، سادىغاڭ كېتەي، ئاپامغا ياردەملىشەتتى. ئاشۇنداق مۇشكۈل كۈنلەردە

ئۇنىڭ چىدام بىلەن ئىشلىگەن ئىشلىرىنى مەن مەڭگۈ ئۇنتۇمايمەن. ئىككى ئۆينىڭ قوزا-ئوغلاقلىرىنى ۋە موزايلىرىنى سىگىلىم باقاتتى، ئۇ يەنە تىزەك تېرەتتى، تەمەچ تېرەتتى. ئۆيدە ئوچاققا قالايدىغان ئوتۇن ۋە تىزەك ئۈزۈلمەيتتى. ئۇ، مېنىڭ ئاشۇ قاڭشالىق سىگىلىم ئاكىلىرىمدىن خەت-خەۋەر ئالالمىغان ئاپام ئوغۇللىرىنى سېغىنىپ قالمىسۇن دەپ هامان ئۇنى زېرىكتۈرمەسلىككە تىرىشاتتى.

بىزنىڭ ئۆي-ئىتتىپاق ئۆتۈشمىز، كىيىم-كېچەك، يىمەك-ئىچمەكتىن غەمسىز ئۆتۈشمىز پۈتۈنلەي ئاپامنىڭ تۆھپىسى ئىدى. ئاپام ئىككى ئۆينىڭ تولۇق هوقۇقلۇق خوجايىنى، ئۇرۇق-ئەۋلادىمىزنىڭ ئىشلىرىنى داۋاملاشتۇرغۇچى ئىدى. ئۇ ياش ۋاقتىدىلا بىزنىڭ كۆچمەن قەبىلىمىزنىڭ بوسۇغىسىدىن ئاتلاپ كىرىپ، چوڭلارنىڭ تەربىيىسىنى ئېلىپ ۋە ئۆلارغا هۆرمەت-ئىززەت بىلدۈرۈپ، ئىككى ئۆينىڭ ئىشلىرىنى خالىس باشقۇرۇپ، ئايىلدا ئاق كۆڭۈل، كۆڭلى بىلدىغان ئايال دىگەن هۆرمەتكە سازاۋەر بولغان ئىدى. دادامغا كەلسەم، راستىنى ئېيتقاندا، ئايىلدىكىلەرنىڭ همچايىسىسى ئۇنى ئۆينىڭ خوجايىنى هىساپلىمايتتى. "ۋاي، ئۇستامدىن — بىزدە هۇنەرۋەنلەرنى هۆرمەتلەپ ئۇستام دەپ ئاتايتتى — سورىمايلا قوي، ئۇ پەقەت پالتا قاتارلىق ئەسۋاپلىرىنلا بىلىدۇ. ئۇنىڭ خوتۇنىلا ئۆينىڭ خوجايىنى، خوتۇنىدىن سورىساڭ چاتاق يوق..." دەيتتى كىشىلەر بىرەر ئىش توغرىلىق كەلگەنلەرگە.

شۇنى دەپ ئۆتۈش كېرەك، مەن ياش بولغىنىمغا قارىماي، دائىم ئۆينىڭ ئىش-كۈشلىرىگە ئارىلىشاتتىم، چۈنكى ئاكىلىرىم ئۇرۇشقا كەتكەن. كىشىلەر مېنى ئىككى ئۆينىڭ يېگىتى، مۇهاپىزەتچىسى ۋە باققۇچىسى دەيىشەتتى، بۇ گەپلەر تولا چاغلاردا چاخچاق

قىلىپ ئېيتىلسىمۇ، بەزىدە راستتىن شۇنداق دېيىلەتتى. مەن ئەنە شۇ سەۋەپلىك مەغرۇرلىناتتىم، بىر خىل جاۋاپكارلىق دائىم كۆڭلۈمدە بولاتتى. بۇنىڭدىن باشقا، ئاپام مېنىڭ بۇنداق ئۆز ئالدىمغا جاسارەت بىلەن ئىشلىشىمنى ماقۇل كۆرەتتى. ئۇ مېنىڭ دادامدەك ئەتىدىن ـ كەچكىچە ئۇن ـ تىنسىز ياغاچ رەندىلەشتىن، ياغاچ ھەرە ـ دەشتىن باشقىنى بىلمەيدىغان ئادەم بولۇپ قالماي، ئىگىلىك ئىشلىرىغا قولى ئەپلىك، ئىشتا چاققان ئادەم بولۇپ يېتىلىشىمنى ئارزۇ قىلاتتى.

مەن ھارۋامنى ھويلىنىڭ يېنىغا، سايىغا ھەيدەپ كەلسەم، بىزنىڭ دۆيجاڭ ئورازمات قولتۇق تايىغىنى بۇرۇنقىدەكلا ئىگەرگە باغلۇۋېلىپ، ھويلىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئاتلىق تۇرۇپ، ئاپام بىلەن نەمدۇر بىر ئىش توغرىسىدا تالاش ـ تارتىش قىلىپ تۇرۇپتىكەن. يېقىنراق كەلگىنىمدە، ئاپامنىڭ ئۇنى ئاڭلاندى:

ـــ بارمايدۇ! يۇرىگىڭ ئەجەپ يوغىناپ كېتىپتىغۇ، ئايال خەقنىڭ ھارۋا ھەيدىگىنىنى نەدە كۆرگەن؟ قوي، ئايلىناي، كېلىنىمنى تېچراق كۇن كەچۈرگىلى قويغىن! بۇرۇنقى ئىشنى قىلۇەرسۇن! ئۇنىڭسىزمۇ يالغۇزلۇقنىڭ ئازاۋىنى تارتىپ، ئىككى ئۆينىڭ ئىشلىرىنى بىر تەرەپ قىلالماي جېنىم چىقاي دېدى. قىزىمۇ چوڭ بولۇپ قېلىـ ۋاتىدۇ،... بىر ھەپتىدىن بېرى تۆگىمىنىڭ تېشىنى ئارتىپ قويغانىدەك بېلىمنى تۈز قىلالماي كېتىۋاتىمەن، قارىغىنا، قوناقلار سارغىيىپ كەتتى، تېخى ئۇنى سۇغىرىش كېرەك!

ئۇ بارغانسېرى خاپا بولۇۋاتاتتى ۋە ھە دەپ ياغلىغىنىڭ بىر ئۇچىنى قايرىپ ياقىسىنىڭ ئىچىگە قىستۇرۇپ تۇراتتى. ئۇ خاپا بولغان ۋاقىتلىرىدا تولىسى ئاشۇنداق قىلاتتى.

ـــ سىز تازا قىزىق گەپ قىلىسىز ـ دە! ـــ دېدى ئورازمات ئات

ئۇستىدە سەل قىڭغىيىپ، ئۇمتىسزلەنگەن ھالدا. — مېنىڭ پۈتۈم ساق بولغان بولسا، قولتۇق تاياقتا چۈشۈپ قالمىغان بولسام سىزنىڭ ئالدىڭىزغا يالۋۇرۇپ كېلەمتىم؟ ئەڭ ياخشىسى، بۇرۇنقىدەكلا، ئۆزۈم قىلاتتىم، قاپ-تاغارلارنى ھارۋىغا ئىرغىتىپ-ئىرغىتىپ تاشلاپ، "تىرت-چۇ" دەپ ھەيدەپ كېتىۋېرەتتىم!... مەن بىلمەن، بۇ ئايال-لار قىلدىغان ئىش ئەمەس، بىراق ئىلاج يوق، ئەرلەرنى نەدىن تاپاي؟... مۇشۇنداق بولغاچقا كېلىنلەرنى ھارۋا ھەيدەشكە سالماق-چىمەنغۇ. سىز كېلىنىڭىزنى ھارۋا ھەيدەشكە بېرىشكە ئۇنىمىسىڭىز پىلانىنى ئورۇنلىغىلى بولمايدۇ. يۇقۇرىدىن بىزگە جەڭچىلەرگە ئاشلىق كېرەك، دەۋاتىدۇ. پىلانىنى ئورۇنلىماي بولامدۇ؟ ئۇنداق بولسا مۇڭاپىق كەلمەس.

نېرى ياقتىن ئۈزۈن قامچىنى سۈرەپ كېلىۋاتقىنىنى كۆرگەندە، دۇيجاڭ ئاللىقانداق ئامال تاپقاندەك، خوشال بولۇپ كەتتى:

كېلىنىڭىزگە بېرەرسى چېقىلىپ قويارمىكىن دەپ ئەنسىرىسىڭىز، مانا — قېينىسىنىسى تۇرمامدۇ! — دىدى ئۇ مېنى كۆرسىتىپ. — بۇ ئىنىم يەڭگىسىگە بىراۋنى يېقىن يولاتمۇزمايدۇ. ماقۇل دەۋېتەك، سېيىت دېگەن ئەزىمەت ئۆزى، بىزنىڭ جېنىمىزنى ئامان ساقلاپ قېلىۋاتقان مانا مۇشۇ باللارغۇ ھازىر، سادىغىسى كېتەيلەر...

ئاپام مېنى كۆرۈپلا، دۇيجاڭنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ يېلىندى:

— ۋايىيەي، قارا ماۋۇ تەنتەكنى...چېچىڭ بىر غېرىچ ئۆسۈپتۇ. دادىسى بولغان ئادەمنىڭ بالىنىڭ چېچىنى ئېلىپ قويۇشقىمۇ چولىسى تەگمەيدۇ... دادا بولۇپ قېپتۇ تېخى...

— ئۇنداق بولسا، بۇگۈن چېچىنى ئالدۇرۇپ، دادىسى بىلەن ئوبدان پاراڭلىشۋالسۇن، — دەپ ئورازمات ئاپامنىڭ گېپىگە جور

بولدى. ــ سهيت ئىنىم، بۇگۈن ئۆيىده قونۇپ، ئاتىلىرىڭنى دەم ئالغۇزغىن. ئەتە جەمىلەگە هارۋا بېرىمىز، يەڭگەڭگە ئۆزەڭ مەسئۇل بولغىن، بىللە هارۋا هەيدەڭلەر. بايبىچە، ئەنسىرىمەيلا قويۇڭ سهيت تۇرغاندا. ئاندىن قالسا، دانىيارنى قوشۇپ بېرەي: ئۆزىڭىز بىلمىسز، ئۇ دېگەن ئادەمگە زىيىنى تەگمەيدىغان بىچارە... ئۆزەڭلەرچە ئۈچ هارۋا بىر گۈرۈپپا بولۇپ، ئىستانسىغا قاتناۋېرىسىلەر، باشقىلارنى بۇلارنىڭ قېشىغا قوشمايلا قويايى... هە، سهيت، سەن قانداق دەيسەن؟ جەمىلە هارۋا هەيدىسۇن دىسەم، ئاپاڭ كۆنمەي تۇرىدۇ، ئۆزەڭ ئېيتقىنا...

بىر تەرەپتىن، دۇيجاڭنىڭ مېنى ماختاپ كۆككە كۆتىرىۋاتقىنىغا، يەنە بىر تەرەپتىن، ماڭا چوڭ كىشىلەردەكلا مەسلىھەت سېلىۋاتقىنىغا خوشال بولسام، بىر تەرەپتىن يەڭگەم يېنىمدا هارۋا هەيدەپ يۈرسە نىمە دېگەن ياخشى بولاتتى، دېگەن بالىلارچە ئوي بىلەن ئاپامغا:

ــ هەيدەۋەرسۇن، ئۇنى قاشقىر يەپ كېتەمتى! ــ دېدىم ــ دە چوڭ هارۋىكەشلەردەك چىرت قىلىپ تۆكۈرۈپ قامچامنى سۈرەپ، يەلكەمنى لىڭشىتىپ قويدۇم.

ــ هە، قالتىسقۇسەن! ــ دېدى ئاپام هەيران بولغان هالدا، لېكىن دەرھال خاپا بولۇپ مېنى ئەيىپلەپ كەتتى. ــ مەن ساڭا كۆرسىتىمەن قاشقىرنى، سەن هەممىنى بىلىپ بوپسەن ــ دە!

ــ هە، بىلمەي ئۇ، ئىككى ئۆينىڭ يېگىتى تۇرسا ئۇ، ــ دېدى ئورازمات. ئۇ ئاپامنى كاجلىق قىلىپ تۇرۇۋالارمىكىن دەپ ئەنسىرەپ قاراپ تۇراتتى. ئاڭغىچە ئاپام ئۇلۇغ كىچىك تىنىپ، يۇمشىغان ئاۋازى بىلەن مۇنداق دېدى:

ــ ۋاي خۇدايىم، مۇشۇ تىرناقىتەك بالىمزنىڭ ئۆمرىنى

بېرەرسەن... بالىغۇ تېخى ئۇ، شۇنداق بولغىنىغا قارىماي كېچە-كۈندۈز باش چۆكۈرۈپ ئىشلىگىنى ئىشلىگەن،...ئەر بولۇپ يېتىشكەن يىگىتلىرىمىز نەلەردە، مانا بىز ئۆيىنىڭ تۆۋرۈكىدىن ئايرىلغاندەك بولۇپ قالمىدۇقمۇ...

مەن نېرىغا كەتكەچكە، ئاپامنىڭ يەنە نېمىلەرنى دېگەنلىگىنى ئۇقمىدىم. تامنىڭ بۇرجىگىگە قامىچا بىلەن ئۇرۇپ، چاڭ-توزاڭ چىقىرىۋېتىپ، كېچىككىنە قوللىرى بىلەن شاپىلدىتىپ تىزىنى يېيىپ، ماڭا خوشال ھالدا كۈلۈمسىرىگەن سىڭلىمغا ئانچىۋالا نەزەر سالماي، لەمپىدە تۇرغان چۆيۈن ئۇۋرىنى بىلەن ئاستا قولۇمىنى يۇيۇپ قولتۇغۇمغا قىسىپ ئېرىتتىم-دە، ئۆيگە كىرىپلا ھە دېگەندە چوڭ بىر ئاپقۇر قېتىقنى ئىچىۋەتتىم، ئىككىنچى بىر ئاپقۇر قېتىقنى دەرىزە تۆۋىگە ئېيىپرىپ، نان تۆگۈرۈپ يىدىم. ھويلىدا ئاپام بىلەن ئۇرازمات يەنىلا سۆزلىشىپ تۇرۇپتۇ. بىراق بۇ قېتىم ئۇلار ئادەتتىكىدەك مۇڭدىشىپ تۇرغاندەك بىلىندى. ئۇلار ئاكىلىرىم توغرىسىدا گەپلىشۋاتقانىدەك قىلاتتى، ئاپام پات-پات يېڭى بىلەن كۆزلىرىنى سۈرتۈپ، ئېغىر-ئېغىر ھالدا بېشىنى ئېگىپ، تەسەللى بېرىۋاتقان ئۇرازماتقا جاۋاپ بېرىۋاتقاندەك قىلسا، بىر تەرەپتىن كۆزىنى يىراقلارغا تىكىپ، دەل-دەرەخ، چاتقاللىقلارنىڭ نېرىسىدا، ئۇزاق بىر يەرلەردە تۇرغان ئوغۇللىرىنى كۆرگەندەك قىلاتتى. ئەھۋالدىن قارىغاندا، ھەسرەت ئاپامنى يېنىكلەتكەندەك، ئۇرازماتنىڭ پىكرىگە ماقۇل دېگۈزگەندەك قىلاتتى. ئۇرازمات مەقسىدىگە يەتكەچكە بۆلەكچىلا خوشال بولۇپ، ئېتىغا بىر قامچا سالدى، ئات بولسا يېنىككىنە يورغىلاپ ھويلىدىن چىقىپ كەتتى.

ئەمدى بۇ ئىشنىڭ ئاخىرىنىڭ نېمە بولىدىغانلىغى ئاپامغىمۇ،

ماڭمۇ قارائغۇ ئىدى.

جەمئەتنىڭ ئىككى ئاتنى باشقۇرۇپ، ھارۋا ھەيدەپ كېتىشىگە مەن ھېچقانداق گۇمانىدا بولمىدىم، ئۇنىڭ ئۆزى كېچىگىدىنلا يىلتا ئىچىدە ئۆسكەن بولۇپ، باقايىر دىگەن ئايىلدىكى بىر يىلقىچىنىڭ قىزى ئىدى. بىزنىڭ سادىقىمۇ يىلقىچى بولۇپ يۈرۈپ، يايلاۋدا بولغان بىر قېتىملىق قىز قۇۋۇاردا① جەمئەگە يېتىشەلمەي قېلىپ، شۇنىڭدىن كېيىن نومۇسىغا ئېلىپ ئۇنى ئېيقېچپ كېتىۋە دەپ ئاڭلىغانتىم. ئۇنداق ئەمەس، ئىككىسى بىر-بىرىنى ياخشى كۆرۈشۈپ توي قىلىشقان، دىگەن گەپلەرمۇ بار. نېمە بولسا بولسۇن، ئۇلار ئۇچ-تۆت ئايچە بىللە بولالىدى. ئۇنىڭدىن كېيىن ئۇرۇش باشلىنىپ، سادىق ئاكام ئەسكەرلىككە كەتتى.

بىلمىدىم، بەلكىم، ياش ۋاقتىدىنلا دادىسى بىلەن بىللە ئوي-قىردا يىلقا ھەيدىشىپ، ئات چاپتۇرۇپ، قىزغىمۇ، ئوغۇلغىمۇ تەئەللۇق ئىشلارنى قىلغاچقىمكىن، ئەيتاۋۇر، جەمئەدە ئەرلەردە بولىدىغان غەيرەت، چۈسلۇق ھەتتا ئالدىراڭغۇلۇق بار ئىدى. ھەر بىر ئىشقا كىرىشكىنىدە ئەركەكلەردەك ئىشلەيتتى، باشقا كىلىنلەردەك ۋاي بېشىم، ۋاي بېلىم دەپ تۇرۇۋالمايتتى. ئۇنىڭدىن باشقا خولۇم-خوشنىلار بىلەنمۇ ئىناق ئۆتەتتى. لېكىن بىراۋ ئۇنى بوزەك ئەتمەكچى بولسا، تىللاشقانلار بىلەن تىللىشاتتى، تېخى بىرنەچچە قېتىم خەقنىڭ چېچىنىمۇ يۇلغان ئىدى. يېقىن خوشنىلاردىن تېخى: "بۇ

① قىز قۇۋۇار — قىرغىزلارمۇ قازاقلارغا ئوخشاش قىزقۇۋار ئويۇنىنى ئوينىشىدۇ. — ت.

قانداق كېلىن تۇزى، بوسۇغا ئاتىلغىلى بىرنەچچە كۈن بولماي تۇرۇپ، ئاغزىنىڭ ياماناتلىغىنى، چوڭ-كىچىگىنى بىلمىسە، ئەر-ئايال دېمىسە، بۇ قانداق بولغىنى!" دەپ ئەرز-شىكايەت قىلىپ كەلگەنلەرگە ئاپام: "مۇشۇنداق بولغىنى ياخشى، — دەيتتى، — كېلىنىمىز مۇشۇنداق ئوچۇق-يورۇق، ئوچۇق-يورۇق ئادەم كۆرۈنۈشتە مۇلايىم بولۇپ، تۈيدۇرماي چىشلىۋالىدىغانلاردىن ياخشى. كېلىنگىز مۇلايىم-يۇۋاش بولۇپ كۆرۈنۈشكە ئۇستا، بىراق بۇنداق مۇلايىم كېلىنلەر تېشى سىلىق، ئىچى سېسىق تۇخۇمغا ئوخشايدۇ."

دادام بىلەن كىچىك ئاپام جەمئىلەگە ھەرگىز باشقا قېينىئاتا-قېينىئانىلاردەك قاتتىق قول ئەمەس ئىدى، ۋاقىراپ-جاقىراپ يۈرمەيتتى. ئۇنى بەك ياخشى كۆرەتتى. "خۇدايىم ئۆزىگە ئىنساپ بەرسۇن، تۆز يۈرۈپ نېيتىنى بۇزمىسلا بولدىغۇ" دەيتتى.

مەن ئۇلارنى چۈشىنەتتىم. ئۇلار تۆت ئوغلىنى ھەربى سەپكە ئۇزىتىپ قويغاندىن كېيىن ئىككى ئۆي ئوتتۇرىسىدىكى بىردىن-بىر كېلىن بولغان جەمئىلەنى ئۆزلىرى ئۈچۈن ئەڭ زور تەسەللى ھېسابلاپ، ئۇنىڭغا بەكمۇ كۆيۈنەتتى. لېكىن مەن ئاپامنى چۈشەنمەيتتىم. ئۇ كۆرگەنلا بىراۋنى ئاسانلا ياخشى كۆرۈپ كەتمەيتتى. باشقىلارغا قاتتىق تەلەپ قويىاتتى. ئۆي تۇتۇشتا ئۆزىنىڭ قائىدىسى بار ئىدى، ئۇنى ئۆزگەرتكىلى ئۇنىمايتتى، ھەر يىلى ئەتىياز كىرىشىگە دادام ياش چېغىدا ياسىغان ئالتە قاناتلىق بوز ئۆينى قوراغا تىكىپ، ئارچا بىلەن ئىسلاپ ياخشى تۇتاتتى. بىزگە جەزمەن ئەمگەك سۆيۈشلا، چوڭلارنى ھۆرمەتلەشلا دەپ نەسىھەت قىلاتتى. ئۆيدىكى ھەممىمىز-دىن شەرتسىز بوي سۇنۇشنى تەلەپ قىلاتتى.

جەمله بىزنىڭ ئۆيگە كەلگەنـدىن كېيىن كېلىنـلەردە بولۇشـقا تېگىشلىك قىياپەتتە بولمىدى. راسـت، جەمسـله چوڭـلارنى ھۆرمەتـلەيتتى، ئۇلارنىڭ گېپىنى ئاڭلايتتى، لېكىن ھەچـقاچان باشقا كېلىنـلەردەك بېشىنى تۆۋەن سېلىپ، بېلىنى ئېگىپ، ئىزا تارتـىپ يۈرـمەيتتى. ئەمىنى ئويلىغان بولسا توپ ـ توغرىسىنلا ئېيتاتتى، ئۆزىنىڭ قارىشىنى ئېيتىشتىنـمۇ قورقمايتـتى. ئاپام دائىم ئۇنى قوللايتـتى، ئۇنىڭ پىـكرىـگە ماقۇل بولاتتى، لېكىن كېيىش يەنـلا ئاپامنىڭ ئـىلكىـده بولاتـتى. مېنىڭچە، ئاپام ئۇنىڭ مەجبۇرىنىڭ تۇزلۇكـى، ئادەللىغى تەرەپتىن ئۆزىگە يېقىن، ئۆزىگە تەڭ كۆرۈپ، كېلىچەكتە ئۇنى ئىككى ئۆينىڭ ئابرويلۇق باشـقۇرغۇچىـسى، پۇتۇن ئائىلىـنىڭ بەرىكسىنى ساقلىغان ئۆزىدەك پۇختا ۋارىـسلاردىن قىلىپ قالدۇرۇپ كەتمەكچى بولسا كېرەك.

ـــ ئاللاغا شۈكـۇر، بالام، ـــ ئاپام دائىـم جەمـسلەگە تەربـىيە بېرەتتى، ـــ ھىلىمۇ سەن تېگى پۇختا، قۇتلۇق ئائىلىـگە چۈشتـۈڭ. بۇ سېنىڭ بەختىڭ. بىرنەچچە بالا چوڭ قىلىپ، توق ئۆتسەكلا بولدى. بىز چال ـ كەمپىرلەر تاپقان ـ تەرگىنـىمىزنى ئۆزىـمىز بىلەن ئېـلىپ كەتمەيمىز. بىراق ئابرويىمىزنى ساقـلاپ، ياخـشى نىيەتلىـك ئادەم بولساق، بەختىمىز ئۆزاققا داۋام قىلىـدۇ. بۇ گەپنى ئېـسىڭدە تۇت، دائىم ئۆزەڭنى تەكشۈرۈپ تۇرغىن!...

بىراق ئانىلارنى سەل چۆچۈتـكەن بىر نەرسە بار ئىدى: جەمىلە بالىلارىدەك تولىمۇ شوخ ـ خۇشخۇي ئىدى. بەزىدە ھېچنىمىدىن ھېچنىمە يوق كۈلـۈپ كېتەتـتى، كۈلگەنىدىـمۇ قاقاقىلاپ كۈلـۈپ كېتەتـتى. ھەر قېتىم ئىشتىن قايتقىنىدا خۇددى شاش قـىزلارىدەك ئېـرىقـتىن تاقلاپ ئۆتۈپ، يۈگۈرۈپ ھويلىغا كىرىپ كېلەتتى، بەزىدە ھـېچبىر

سەۋەپسىزلا بىر دەم ئۇ موماينى، بىر دەم بۇ موماينى سۆيۈپ كېتەتتى.

جەمىلە ناخشا ئېيتىپ يۇرۇشكە ئامراق ئىدى، هامان ئاللىقاندىق ئاھاڭدا ناخشىلارنى ئېيتىپ يۈرەتتى، چال-كەمپىرلەر ئالدىدىمۇ ئۆزىنى قاچۇرمايتتى. بۇ هال ئايلىدىكى كىشىلەرنىڭ يۇرۇش-تۇرۇش ئادىتىگە، تەبىئى هالدا ماس كەلمەيتتى، لېكىن ئىككى كەمپىر: جەمىلە ئاستا-ئاستا تۇزۇلۇپ قالدۇ، بۇدە، ياش ۋاقتىدا هەممەيلەن شۇنداق بولىدۇ-دە، ــ دەپ ئۆزلىرىگە تەسەللى بېرىشەتتى. هېنىكچە بولسا، دۇنيادا هېچكىم جەمىلەگە تەڭ كېلەلمەيتتى. بىز بىللە بولغان ۋاقىتلىرىمىزدا بەكمۇ يايراپ كېتەتتۇق، هېچ نەرسىدىن تەپ تارتماستىن قاقاقلاپ كۈلۈشەتتۇق، هويلىدا بىر بىرىمىزنى قوغلىشىپ ئويناياتتۇق.

جەمىلە ناهايىتى چىرايلىق ئىدى. بويى كېلىشكەن، تولغان ئىدى. ئىككى ئۆرۈمگە پاتمايدىغان، ئۆزۈن ئۆسكەن قېلىن چېچىنى قىسىپ تۇرۇپ، بىر ئاق ياغلىق بىلەن ماڭلىيىغا قىيىپاش قىلىپ تېڭىۋالىدىغان بولسا، ئۇنىڭ قۇياش تەپتىدىن قىزارغان، پارقىراپ تۇرغان چىرايىنى ئاجايىپ كۈزەل قىلىۋېتەتتى. جەمىلە كۈلگەندە، ئۇنىڭ قارا قوڭۇرراق كۆزىدە ياشلىق ئوتى يالقۇنلاپ كېتەتتى، ئۇ بىردىنلا ئايىل ناخشىلىرىنى چاڭ كەلتۇرۇپ ئېيتىپ كېتەتتى.

ئايلىدىكى يىگىتلەر، بولۇپمۇ فۇرونتتىن قايتىپ كەلگەنلەردىن جەمىلەگە قىزىقىپ چاخچاق قىلىپ يۈرگەنلەرنى مەن بىرقانچە قېتىم كۆرگەن ئىدىم. ئويۇن-چاخچاقنى ياخشى كۆرىدىغان يەڭگەم ئۇلار بىلەن ئوينىشىپ، چاخچاقلىشىپ يۈرەتتى، بىراق قولى ئىتتىكلەرنى يېنىغا هەرگىز يولاتمايتتى. شۇنداق بولسىمۇ مەن تولىمۇ ئىچى تارلىق قىلاتتىم، قىزغىناتتىم، ئۇنىڭ چىشىغا تېگىۋاتقان "بۇزۇقلار"غا ئۆزەمنى

تونۇتۇپ قوياي دىگەندەك: "ھېزى بولۇڭلار، مانا مەن، قېينىڭىنسى مەشھدە تۇرۇپتىمەن! ئۇنى ھېچقانداق ئادەمى يوقىتەك بوزەك ئېتىۋەرمەڭلا!" دەپ، ئۇلارنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ تاشلاپ ھۇرپىيەتتىم، بۇ ئىشىم نەتىجە بەرمىسە، كۆزۈمنى ئالايتىپ، شالىمنى چاچرىتاتتىم. يىگىتلەر بولسا پاراققدا كۈلۈپ كېتىشەتتى:

ــ ۋوي، قاراڭلار! مانىڭ ئەلپازىغا! ئەلپازىدىن قارىغاندا ئۇ بۇنىڭ يەڭگىسى ئوخشىمامدۇ، قىزىق، تېخى بىلمەپتۇق بۇنى!

بۇنداق چاغلاردا مەن ئۆزەمنى سالماق تۇتۇشقا تىرىشاتتىم، لېكىن قىزىرىپ ـ تاتىرىپ ئۆلەي دىگىنىمنى ئاز دەپ كۆزۈمگىمۇ ياشلار يىغلىپ قالغان بولاتتى. مېنى چۈشەنگەن يەڭگەم بولسا خوشاللىق كۈلكىسىنى تەستە توختىتىپ:

ــ سىلەرزە يەڭگە دىگەننى يولدىن تېپىۋالىدۇ دەمسىلەر؟ ــ دەيتتى يىگىتلەرگە قىيپاش قاراپ. ــ سىلەر يەڭگەڭلەرنى يولدىن تېپىۋالغان بولساڭلار، مەن ئۇنداقلاردىن ئەمەسمەن! نېرى كېتىڭلار، قېينىڭىنىم كۆزۈڭلەرگە كۆرسىتىدۇ بىكار، يۈر كەتتۇق، قېينىڭىنىم!

مەن ئۇنىڭ كۈلكىسىدىن ھەم خاپىلىق، ھەم خوشاللىق سېزەتتىم. شۇ چاغدا ئېھتىمال: "سەن بىر بالا ـ دە، بالا! مۇبادا مېنىڭگەدە يامان ئوي بولىدىغان بولسا، كىمۇ مېنى توسۇالالايتتى؟ ھەممىلار مېنى نازارەت قىلمەن دىسەڭلەرمۇ نازارەت قىلىپ كېتەلمەيسىلەر!" دەپ ئويلايدىغاندۇر. بۇنداق چاغلاردا مەن ئۇن ـ تىن چىقارماي شۇك تۇراتتىم. ئۇمۇ ئامراقلىغىدىن مېنى باغرىغا بېسىپ، پىشانەمگە سۆيۈپ كېتەتتى. راستىنى ئېيتقاندا، جەمىلەگە ئامراقلىغىمدىن ئۇنى باشقىلاردىن قىزغىناتتىم، ئۇنى ھۆرمەتلەيتتىم؛ چۈنكى ئۇ مېنىڭ يەڭگەم، مەن ئۇنىڭ گۈزەللىگى، شوخ ـ ئەركىن مىجەزى بىلەن

پەخرلىنەتتىم. ئۇ مېنىڭ سىردىشىم ئىدى، بىزنىڭ ئوتتۇرىسىمزدا بىر بىرىمىزدىن يوشۇرىدىغان سىر يوق ئىدى.

ئۇ كەملەردە ئايلدا ئەر كىشىلەر ئاز ئىدى، شۇنداق بولغاچقا، بەزى يىگىتلەر "مەنلا بار" دەپ ئويلاپ، ئايالىلارنى تولىمۇ كەمسىتەتتى. "ئۇلار بىلەن شالتاي-پالتاي دەپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق، مۇنداقلا بىر شەرەت قىلىپ قويساقلا، قايسىسى بولمىسۇن، ئالدىمىزغا يۈگۈرۈپ كېلىدۇ" دېيىشەتتى بەزىلىرى.

بىر قېتىم، ئوت ئورۇش ۋاقتىدا، ئوسمان دىگەن بىزنىڭ بىر شەرەم تۇققىنىمىز جەمىلەگە غىلجىڭلىغىلى تۇردى. ئۇ ئۆزىچە ھەرقانداق خوتۇن مەن "كەھ" دىسەم كېلىپ قولۇمغا قونماي قويمايدۇ، دەپ ئويلىغان بولسا كېرەك. جەمىلە بولسا قەتئى تۇردە ئۇنى سىلكىپ تاشلىدى-دە، دۆۋىلەگلىك ئوتنىڭ سايىسىدىن تۇرۇپ كەتتى:

— تۇرغىنا نېرى! — دىدى. ئانىدىن تەتۇر قاراپ، خاپا بولۇپ سۆزلەپ كەتتى. — تەلەتىڭ ئادەم، تەبىئىتىڭ ھايۋان!

ئوت دۆۋىسىنىڭ تۆۋىدە ئوگدىسىغا ياتقان ئوسمان كەمىستەكەن ھالدا كالپۇگىنى يالاپ قويدى:

— مۇشۇك گۆشكە بويى يەتمىگەندىن كېيىن ئۇنى سېسىق دەيدۇ... نىمە ئانچە ھال ساڭا، ئۆمۈر بويى قىسىر ئوتەرسەن تېخى، ئۆزىچە كۆزىگە ئىلمايدا ئادەمنى.

جەمىلە شارتتىدا بۇرۇلۇپ قاردى:

— ئېھتىمال، ئۆمرۈم بويى مۇشۇنداق ئوتەرمەن! بۇ خۇدانىڭ بېشىمىزغا سالغىنى! پىشانىمىزگە پۈتۈلگىنى شۇنداق ئىكەن. سەن، ئەخمەق، بۇنىڭغا خوشال بولۇپ ھەجىيىۋال. مەن مىڭ يىل تەنھا ئوتسەممۇ ساڭا ئوخشاش ئەخمەقلەرگە قاراپ تۆكۈرۈشنىمۇ ئۆزەمگە

راۋا كۆرمەيمەن. بېشىڭنى يەيدىغان، ئەگەر ئۇرۇش بولۇپ قالمىغان بولسا، سەندەك بىرنىمىلەر بىلەن سۆزلىشىشكە نۆۋەتىمۇ تەگمەيتتى!

ــ شۇنى دەيمەن ــ دە. ئۇرۇشنىڭ كاساپىتىدىن قامچىغا تويماي يۈرسەنغۇ! ــ دىدى ئوسمان كۆرەڭلىگەن ھالدا ھەجىپ. ــ مېنىڭ خوتۇنۇم بولۇپ قالغان بولساڭ، ئاستىمدا يېتىپ جان ئاكا دەپ يالۋۇرغان بولاتتىڭ...

كالپۇكلىرى دىرىلدەپ كەتكەن جەمىلە ئوسمانغا بارلىق كۈچى بىلەن ئېتىلىپ، يەنە نىمىدۇر بىرنىمىلەرنى دىمەكچى بولىدىيۇ، لېكىن "بۇنىڭغا گەپ قىلىپ ئېغىز ئۇپرىتىپ نىمە كېپىتۇ" دەپ ئويلىدىمىكىن، "تۇڤي!" دەپ يىرگىنگەن ھالدا بىر تۈكۈردى ــ دە، يەردە ياتقان ئارىنى ئېلىپ، ئۇنىچىقماي بىر چەتكە كەتتى. مەن بېرى تەرەپتە ھارۋىنىڭ ئۈستىدە ئوت چۈشۈرۈۋاتاتتىم، ئۇ مېنى كۆرۈپلا ئۆزىنى بىر چەتكە ئالدى. شۇ چاغدىكى روھى ــ ھالىنى جەمىلە چۈشەندى. سۆز ئۇنىڭغا ئەمەس، ماڭا تەككەندەك، مەن ئۇنىڭ ئۇچۇن ئىزا تارتىپ، نومۇسۇم كېلىپ: "ئۇنداقلارغا نىمىشقا ئارىلىشىمەن، ئۇلار بىلەن نىمە ئۇچۇن سۆزلىشىمەن؟" دىگۈدەك بولۇپ، يەڭگەمگە ئىچىم ئاغرىپ، ئىچ ــ ئىچىمدىن جىلە بولۇپ كەتتىم.

جەمىلە شۇ كۈنى كەچكىچە قاپىغىنى تۈرۈپ، سولىشىپ، كۈلمەي، ئۇنچىقماي يۈردى. مەن شادلىق ھارۋىنى ھەيدەپ ئۇنىڭ يېنىغا كەلگىنىمدە، ئۇ مېنى سۆزلەتكۈزمەسلىك ئۈچۇن ئەتەي ئىشقا بىرىلىپ، ئىچىنى كۆيدۈرۈپ تۇرغان ئوي ــ پىكرىنى بىلدۈرمەسلىك ئۈچۇن قولىدىكى ئارىنى ئوت ــ چۆپ دۆۋىسىگە زەرپ بىلەن سانچىپ لىككىدە كۆتىرىۋالاتتى ــ دە، ئارىغا سانچىلغان ئوتنىڭ دالدىسىدا تۈرۈپ ئۇنى ھارۋامغا سىلكىپ تاشلايتتى ۋە دەرھال بۇرۇلۇپ بېرىپ

ئىككىنچى بىر دۆۋىگە ئارا سانچىيىتتى. ھارۋام تېزلا تولىدى. مەن ئۇزاپ نېرىراق بېرىپ ئارقامغا بۇرۇلۇپ قارىدىم، ئۇ ئارىغا يۆلىنىپ بىر-ئىككى مىنۇتچە تۇردى، نىمىنىدۇر خىيال قىلىپ، ئاندىن كېيىن يەنە ئىتتىك-ئىتتىك ئىشقا كىرىشىپ كەتتى.

بىز ئاخىرقى بىر قېتىم ھارۋىغا ئوت بېسىپ بولغان ۋاقىتتا، جەمئىلە خۇددى دۇنيادىكى ھەممە ئىشنى ئېسىدىن چىقىرىپ قويغاندەك، ئولتۇرۇۋاتقان كۆنگە ئۇزاققىچە قاراپ تۇرۇپ قالدى. دەريانىڭ ئۇ قېتىدا، قازاق يايلىغىنىڭ ئۇ چېتىدا، ئوت يېقىلغان تونۇرنىڭ ئاغزىدەك، قۇياشنىڭ ھارغىن قىزىل نۇرى ئاسماندىكى بۇلۇتلارنى قىزىل-سۇر تۈسكە بوياپ، بىلىنەر-بىلىنمەس ھالدا پەسلەپ كېتىۋاتاتتى، ئوتلاقنىڭ پەس-چوڭقۇر يەرلىرىگە سايە چۈشۈشكە باشلىدى. جەمئىلە ئالقىنىنى پىشانىسىگە سايەۋەن قىلىپ، شۇ تەرەپتە قانداقتۇر بىر ئاجايىپ دۇنيا ئېچىلىپ كېلىۋاتقاندەك، مۆلدۈرلەپ، كۆلۈمسىرەپ قاراپ تۇراتتى. بايا تىن تۇرۇلگەن چىرايى ئېچىلىپ، يۈزىگە كۆلكە يۈگۈرگەن ئىدى. بۇ چاغدا جەمئىلە مېنىڭ ئېيتىلمىغان، بىراق يۈرىگىمنى پۈچلاپ، تىلىمنىڭ ئۇچىدا تۇرغان: "ئۇنداقلارغا نىمىشقا ئارىلىشىسەن، ئۇلار بىلەن نىمە ئۇچۇن سۆزلىشىسەن؟" دىگەن سوئالىمغا جاۋاپ بەرگەندەك تەلەپپۈز بىلەن سۆزلىدى:

— سەن بايىقى ئىشنى خىيالىڭغا كەلتۈرمەيلا قوي، كىچىك بالا، — دەپ قويدى، — مۇشۇ ئوسمانغا ئوخشىغانلارمۇ ئادەممۇ؟...

جەمئىلە سەل توختاپ، ئاستا-ئاستا ئولتۇرۇپ كېتىۋاتقان كۆنگە قاراپ بىر نەپەس ئالدى-دە، چوڭقۇر ھەسسىيات بىلەن سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

— ئوسمانەك ئادەملەر كىشىنىڭ قەلبىنى قانداقمۇ چۈشەنسۇن؟...

خۇدايىم بىلىدۇ، ئۇنداق ئەرلەر دۇنيادا يوقتۇر...

مەن ئۇنداق ـ مۇنداق قىلىپ ھارۇننى بۇرىغچە ئاردىلىقتا جەمىلە نېرى تەرەپتە ئىشلەۋاتقان ئايالارنىڭ يېنىغا يۈگۈرۈپ بېرىپ، ئۇلار بىلەن قىزغىن چاچاقلىشىپ يۈرۈپ-تۇ. كۇنىنىڭ تولۇق پاتقانلىغىنى كۆرۈپ كۆڭلى ئېچىلدىمۇ، ياكى ئىشنى ئويلىغىنىدەك پۈتتۈرگەنلىگىگە مەمنۇن بولدىمۇ، بىلمىدىم، ئوت ـ چۆپ بىسىلغان ھارۇننىڭ ئۈستىدە ئولتۇرۇپ جەمىلەگە نەزەر سالسام، ئۇ بېشىدىن ئاق ياغلىغىنى ئېلىپ، غۇلچىنى كەڭ كېرىپ، ئوتى ئورۇلۇپ بولغان ئوتلاقتا بىر دوستىنى قوغلاپ يۈرۈپ-تۇ. ئۇنىڭ ئەڭلى شامالدا ئاستا يەلپۈللەيتتى. مېنىڭ كۆڭلۈمۇ ئېچىلدى:

ــ راست ـ تە، ئوسمانىنىڭ گېپىمۇ گەپمۇ؟

ــ چۇ، ئاتىلىرىم، تېز مېڭىش! ــ دەپ، ھارۋامنى تېزرەك ھەيدەشكە باشلىدىم.

دۇيجاڭ ئورازمات ئېيتقانىدەك، ھىلىقى كۇنى مەن چېچىمنى ئالدۇرۇپ كېتەي دەپ، ئاتام قايتقىچە، سادىق ئاكامنىڭ خېتىگە جاۋاپ يازدىم. ئۇ چاغدا بىزدە مۇنداق بىر ئادەت بار ئىدى: ئاكىلىرىم خەت يازسا دادامنىڭ نامىغا يازاتتى، پوچتىچى ئۇنى ئاپامنىڭ قولىغا تاپشۇراتتى، خەتنى ئوقۇپ بېرىش ۋە جاۋاپ خەت يېزىش مېنىڭ ۋەزىپەم ئىدى. خەتنى ئوقۇماي تۇرۇپلا، سادىقنىڭ خەتتە نەمىلەرنى يازغانلىغىنى بىلەتتىم. ئۇنىڭ يازغان خەتلىرىنىڭ ھەممىسى قوشىكېزەك قوزىلاردەك بىر بىرىگە ئوخشايتتى. سادىق ئاكام خەت يازغاندا، ھە دېگەندىلا خەتنى "سالام خەت" دەپ باشلاپ، ئاندىن كېيىن: "گۇللەنگەن تالاس رايونىنىڭ سالقىن ھاۋاسىدىن ئەركىن

نەپەس ئېلىپ ياشاۋاتقان، جاندىن ئارتۇق كۆرىدىغان دادام جولچۇ بايغا" دەپ باشلاپ ئاندىن ئاپامنىڭ ۋە كىچىك ئاپامنىڭ نامىنى ئاتاپ، شۇ تەرىقىدە ھەممىمزنى بىر-بىرلەپ ئۆز رېتى بويىچە ئاتاپ، يېقىن تۇققانلىرىمىزنىڭ ئامانلىغىنى سوراپ، ئەڭ ئاخىرىسىدا "يەنە ئايالىم جەمىلە ئامان-ئېسەن تۇرامدۇ" دەپ، جەمىلەدىن ھال-ئەھۋال سوراپ ئۆتەتتى.

ئاتا-ئانا، ئۇرۇق-تۇققانلار ھايات چېغىدا ئايالىنىڭ نامىنى بىرىنچى بولۇپ ئاتاپ، خەتنى ئۇنىڭ نامىغا يېزىش سادىققىلا ئەمەس، مەن ئەر، دەپ يۈرىدىغانلارنىڭ ھەممىسىگىمۇ مۇڭاپىق ئەمەستەك كۆرۈنەتتى. بىراق بىز مۇشۇنداق ئادەتكە كۆپتىن-كۆپ رازىمىز، ئايىل جامائەتچىلىگىنىڭ چۈشىنىشچە، بۇنىڭ ئۆزى يوللۇق ئىش. بۇ چاغدا بۇ ئىشلار توغرىسىدا باشقىچە ئويلاشقا ۋاقتىمىزمۇ يوق ئىدى. ھەر قېتىم خەتنىڭ كېلىشى بىز ئۈزاقتىن-ئۇزاق كۆتكەن ۋە ھەممىمىز ئۈچۈن خوشاللىق ئىش ئىكەنلىگى ئېنىق ئىدى.

ئاپام خەتنى بىر ئەمەس، ئىككى-ئۈچ قېتىم ئوقۇتۇۋالغاندىن كېيىن، قاتتىق تەسىرلەنگەن ھالدا، يېرىلغان قولىغا ئېلىپ، ھازىرلا ئۈچۈپ كېتىدىغان قۇشنى سقىمدىغاندەك ئاۋايلاپ سقىملاپ، ئۈچ بۇرجەكلەپ پۈكلەيتتى. ئاندىن "ئاھ باللىرىم، تۇمارىدەك بولغان خېتىڭلاردىن ئايلىناي!" دەپ قويۇپ، كۆزىگە ئىسسىق ياش ئالاتتى. "ئاتا-ئانا، ئۇرۇق-تۇققانلار قانداق دەپ سوراپسىلە. بىزنى قويۇپ، ئۆزەڭلەر ئامان بولسىڭلار بولغىنى، بىز ئىمدۇق... ئۆيدە تۇرۇۋاتىمىز-دە... مەن ئامان-ئېسەن تۇرۇۋاتىمەن. بىر ئېغىز سۆز يېزىپ قويسىڭلار، شۇمۇ بىزگە چوڭ غەنىمەت..."

ئاپام ئاندىن كېيىن بىر ھازاغىچە تۇمارغا قاتتىق تەلمۈرۈپ-

تىكىلىپ قاراپ تۇراتتى ـ دە، ساندۇقتىكى خەت ساقلايدىغان تۇلۇمغا سېلىپ قويياتتى.

ئەگەردە مۇشۇنداق چاغلاردا جەمىلەمۇ ئۆيدە بولۇپ قالسا، خەتنى ئۇنىڭغا بېرەتتى. ھەر قېتىم جەمىلە بۇ تۇمارنى قولىغا ئالغان ۋاقتىدا ئۇنىڭ قاتتىق ھاياجانلىنىدىغانلىغىنى سېزەتتىم. ئۇ ئىچىدە ئوقۇيتتى، باشتىن ـ ئاياق تەقەززالىق ئىچىدە كۆز يۈگۈرۈتۈپ چىقاتتى ۋە خەت تۈگەي دېگەنسېرى يەلكىسى تۆۋەنلەپ، ئېغىلىغان قېشى يېيىلىپ، چىرايى سولىشىقا باشلايتتى. ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن جەمىلە ئۇنى چىقىماستىن، خەتنى ۋاقتىلىق قەرزگە ئالغانىدەك، قايتىدىن ئاپامغا بېرەتتى. خەت ساقلىنىدىغان تۇلۇمنى ساندۇقتا سېلىۋېتىپ، كېلىنىنىڭ بوزارغان چىرايىنى بايقىغان ئاپام ئۇنى غەيرەتلەندۇرمەكچى بولۇپ، جەمىلەپ قويياتتى.

ـ خەۋەر كەلگىنىگە خوشال بولماي، كۆڭلۈڭنى يېرىم قىلغىنىڭ نېمىسى، بالام. يالغۇز سېنىڭ ئېرىڭلا ھەربى سەپتە ئەمەسقۇ. ئەل تارتقان ئازابنى ئەل بىلەن بىللە تارت...خۇدا قوشقان يارىنى كىم سېغىنمىسۇن، سېغىنساڭمۇ ئىچىڭدە بولسۇن، ئىچىڭدە ساقلا...

جەمىلە ئۇنىچىقمايىتتى. ئۇنىچىقمىغىنى بىلەن مۇشۇ توغرىدا سەل خاپا بولغاندەك قاراپ، "سىز چۈشەنمەيلا گەپ قىلىۋېرىدىكەنسىز!" دېگەندەك بولاتتى.

سادىق ئاكامنىڭ بۇ قېتىمقى خېتىمۇ ساراتوۋ شەھىرىدىن كېپتۇ. ئۇ ئاشۇ يەردىكى گوسپىتالدا ئىكەن. خۇدا بۇيرۇسا كۆزنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئۆيىگە قايتارمەن، دەپتۇ. بۇرۇنمۇ مۇشۇنداق خەۋەر كەلگەچكە، پات ئارىدا كۆرۈشىدىغان بولدۇق دەپ ناھايىتى خوشال بولۇپ يۈرگەن ئىدۇق.

دادام ئىشتىن كەلگەندە، چېچىمىنى تېز ئالدۇرۇۋالدىم-دە، ئۆيدە قونماي، ئاتلارنى بىدىلىككە قويۇپ بېرىپ، ئادەتتىكىدەك خامانغا بېرىپ تۇنىدىم. رەئىس مالنى بىدىلىككە قويۇپ بېرىشكە رۇخسەت قىلمايتتى، بىراق مەن ئاتلىرىم ئوبدانراق تويسۇن دەپ، كۆزدىن نېرىراق، يىراقراق يەردىكى ئويمانلىق يەردىكى بىدىلىككە كېچىسى چۈشەپ قويۇاتتىم. ھېچكىم ئۇنى بىلمەيتتى. بۇ قېتىم ھارۇننى خامانغا توختىتىپ، ئاتلارنى چۈشەپ قويۇپ قارىسام، كىمدۇر بىرسى ئاتتىن تۆتنى بىدىلىككە قويۇپ بېرىپتۇ. ئاچچىغىم كېلىپ، بۇ ئاتلارنى نېرىراق بىر يەرگە ھەيدىۋېتەي دىدىم. بىراق ئىككى ئاتنىڭ بايىلا دۈيجاڭ ئېيتقان دانىيارنىڭ ئېتى ئىكەنلىگىنى تونۇپ، ئەتتىدىن باشلاپ ھەممىمىز بىر گۇرۇپپا بولۇپ، ئىستانسىغا بىرلىكتە ئاشلىق توشۇيدىغانلىغىمىزنى ئويلىدىم-دە، بولدىلا دىدىم. خاماندىكى سامان دۆۋىسىدە ياتاي دەپ كەلسەم، دانىيارمۇ شۇ يەردە ئىكەن. ھارۋا چاقلىرىنى كەچلىك يورۇقتا ھىلىلا مايلاپ بولۇپ، بۇرمىلىرىنى چىڭىتىۋاتقان ئىكەن.

— دانىكە، سايدىكى ئاتلار سېنىڭكىمۇ؟ — دىدىم. ئۇ بولسا بۇرۇلۇپ مۇندىقلا قاراپ قويدى:

— ئىككىسى مېنىڭكى.

— قالغان ئىككىسىچۇ؟

— ھە، جەمىلە دەمدۇ...شۇ كېلىنچەكنىڭكى. ئۇ سېنىڭ يەڭگەڭ بولامدۇ؟

ھەئە.

— بۇگۈن كېچىچە بېقىپ بېرىسەن دەپ، دۈيجاڭ تاشلاپ كەتتى. "ئو-ھو، بايا ئاتلارنى ھەيدىۋەتمىگىنىم ياخشى بولغان ئىكەن" دەپ

قويدۇم مەن ئىچىمدە.

تۇن نىسپىدا، يۇقۇرىدىن سوققان شامال توختاپ، خامان تىنچىدى. مەن ياتقان سامانغا دانىيارمۇ كېلىپ ياتتى. بىراق، بىرئازدىن كېيىن ئۇ تۇرۇپ كېتىپ، سۇ ئېقىپ تۇرغان چوڭ ساي بويىدىكى تىك ياردا تۇرۇپ قالدى. ئۇ شۇ يەردە ئىككى قولىنى ئارقىسىغا ئېلىپ، بېشىنى بىر ياققا سەل قىشايتىپ، كۆز ئۇزمەي قاراپ تۇردى. ئارقىسىدىن قارىسىڭىز، دانىيارنىڭ خۇددى پالتا بىلەن قىر چىقىرىپ يونىغاندەك ئىگىز قىياپىتى ئايىنىڭ گۈگۈم يۇمشاق يورۇغىدا ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئۇ گويا دەريانىڭ دولقۇنلىغان ئاۋازىنى تازا كۆڭۈل قويۇپ ئاڭلاۋاتقاندەك قىلاتتى ــ كېچىسى دەريا دولقۇنى بارغانسېرى ئوچۇق ئاڭلىناتتى. ئېھتىمال ئۇ مەن ئاڭلىيالمايدىغان بەزى كېچىلىك ئاۋاز ۋە ۋاراڭ ــ چۇرۇڭلارغا قۇلاق سېلىۋاتقان بولسا كېرەك. "ئادىتى بويىچە سۇ بويىغا ببرىپ ياتاي دېگەن ئىكەنغۇ!" دەپ كۈلۈپ قويدۇم مەن.

دانىيار بىزنىڭ ئايلىغا يېقىندىلا پەيدا بولدى. ئوت چېپىش يېڭى باشلانغاندا، فۇرونتتىن بىر ياردار ئەسكەر قايتىپ كەلدى دېگەن خەۋەرنى ئايلىدىن يۈگۈرۈپ كەلگەن بالا ئېيتقان ئىدى. بىراق ئۇ ئەسكەرنىڭ كىم ئىكەنلىگىنى بالىنىڭ ئۆزى بىلمەيدىكەن. ئايلىدا بەلگىلىك: بىرەر ئەسكەر قايتىپ كېپتۇ دېسە، قېرى ــ ياش ھەممىسى ئوپۇر ــ توپۇر بولۇشۇپ كېلىپ، كەلگۈچى بىلەن كۆرۈشەتتى، ئۆز تۇققانلىرىنى كۆرگەن ــ كۆرمىگەنلىگىنى سورايتتى، فۇرونت خەۋەرلىرىنى ئاڭلايتتى. قىسقىسى ناھايىتى خوشال بولۇپ كېتىشەتتى. بۇ قېتىم بولسا تەسەۋۋۇر قىلغۇسىز چوڭقۇر كۆتىرىلدى. ھەممەيلەن ئۆز كۆڭلىدە پەرەز قىلىشاتتى: ئاكام يېنىپ كەلدىمكىن؟ كىم بىلىدۇ،

بىرەر تۇقىنىمىزمۇ؟ ئەنە شۇ تەرىزدە، ئوت چېپىۋاتقانلار ئايلىغا قاراپ چېپىشتى.

ئەسلىدە، بايا بىزنىڭ ئايلىلىق دانىيار ئىكەن. كىشىلەرنىڭ ئېيتىشلىرىغا قارىغاندا، ئۇ كىچىك ۋاقتىدا يېتىم قېلىپ، ئۇچ-تۆت يىل تىلەمچىلىك قىلىپ يۈرۈپ، ئاخىرى چاقماقتىكى قازاق يايلىغىغا بېرىپ تۇرۇپ قالغان ئىكەن. ئۇنىڭ ئانا جەمەتى قازاق ئىمىش. ئۇنىڭ ئىز-دېرىكىنى قىلدىغان ئۇرۇق-تۇققانلىرى بولمىغاچقا، خەقلەر ئۇنى ئۇنتۇپمۇ كەتكەن ئىكەن. ئايلىدىن كەتكەندىن كېيىنكى تۇرمۇشى توغرىسىدا دانىيارمۇ مۇنداقلا جاۋاپ بېرىپ قويىدىكەن. بىراق، ھازىر ئويلاپ قارىسام، ئۇنىڭ كۆرمىگەن كۈنى، تارتمىغان ئازاۋى قالمىغان بولسا كېرەك.

ھېچنىمىسى يوق كىچىككىنە يېتىم بالىنى تۇرمۇش بىر يەردىن ئىككىنچى بىر يەرگە ھەيدەپ، سۈرۈپ، تالاي يەرلەرنى قىدىرغۇزغان. دانىيار خېلى زامانلارغىچە چاقماقنىڭ شورتاڭلىغىدا قوي باققان، چوڭ بولغاندا چۆلدە قانال قازغان، دۆلەت ئىگىلىگىدىكى يېڭى پاختىچىلىق مەيدانىدا ئىشلەپ، ئاخىرى تاشكەنتنىڭ يېنىدىكى ئانگرېن خېڭىدا ئىشلەپ، شۇ يەردە ئەسكەرلىككە كەتكەن.

نىمە بولسىمۇ كىشىلەر ئۇنىڭ قايتىپ كەلگەنلىگىنى توغرا تاپتى: "ھە، بىچارە، تۆز-نېسىۋىسى بار ئىكەن، ئاخىرى ئۆز يۇرتىنى ئىزدەپ كەلگەنلىگىگە قاراڭلارچۇ! شۇنچە يىل سىرتتا يۈرۈپ ئۆز تىلىمىزنى ئۇنتۇماپتۇ، ئازراق قازاق چىلىش سۆزلىسىمۇ" دېيىشىپ، بىر بىرىگە ئۇنىڭدىن مەنمۇن ئىكەنلىگىنى بىلدۈرۈشەتتى.

— تۇلپار ئايلىنىپ-ئايلىنىپ ئۆز ئۇيۇرىنى تاپىدۇ. تۇغۇلغان يەر، ئەل-يۇرتتىن ئايرىلىش دېگەن ئوڭايمۇ. كەلگەنلىگىڭ ئەرۋاھ-

لارغا یاقىدۇ. ماۋۇ گېرمانلارنى يېڭىپ، تېچلىققا يەتسەك، سەنمۇ ئەل قاتارى بىر موردىن تۇتۇن چىقىرىپ، بالا-چاقىلىق بولارسەن!— دىيىشكەن چالىلار دانىيارنىڭ يەتتە ئەۋلادىغىچە سۈرۈشتۈرۈپ، ئۇنىڭ قايسى قەبىلىدىن ئىكەنلىگىنى، ئايلىدىكى ئانچە-مۇنچە تۇققانلىرىدىن كىم بار ئىكەنلىگىنى تېپىپ بەردى. خەقلەر ئۇنى "يېڭى قوشۇلغان دانىيار" دەيدىغان بولدى.

ئاردىن كۆپ ئۆتمەي، بىر كۈنى شىنجاڭنى مۇرىسىگە ئارتىپ، سول پۇتىنى سىلكىپ باسىدىغان ئۇزۇن بويلۇق، بويىنى سەل ئىگىشكەن براۋنى دۆيجاڭ ئورازمات ئەگەشتۈرۈپ كەلدى. خۇددى چۈقچۇلداق-تەك يورغا بايتالىنى مىنىپ كېلىۋاتقان پاكار ئورازماتنىڭ يېنىدا، ئۇزۇن بويلۇق ئەسكەر سالمغىنى ئوڭ پۇتىغا چۈشۈرۈپ، ئىگىشكەن هالدا ئۇنچىقماستىن قېلىشماي كېلىۋاتاتتى. بالىلار ئۇلارغا قاراپ كۈلۈشۈپ كەتتى.

دانىيارنىڭ ياردار بولغان پۇتى سەللىمازا ساقىيىپ كەتمىگەن ئىدى، تىزىنى ئېگەلەيتتى، شۇ سەۋەپتىن ئوت چېچىشقا يارىمای، ئۇمۇ بىز بىلەن بىللە ئوت ئورۇش ماشىنىسىدا ئىشلىدى. راستىنى ئېيتقاندا، بىز ئۇنى ئانچە ياقتۇرۇپ كەتمىدۇق. چۈنكى دانىيار كىشىلەر بىلەن كۆپ سۆزلەشمەيتتى. سۆزلەشسىمۇ شۇ ۋاقىتتا ئۇزىگىلا مەلۇم بولغان باشقا ئۇيغۇرلاردا بولىدىغانلىغى ئۈچۈن، كىشىگە تىكىلىپ قاراپ تۇرسىمۇ كۆڭلى باشقا ياقتا ئىكەنلىگى سېزىلىپ تۇراتتى. ئۇنى بايقىغان كىشىلەر: "ۋاي بىچارە، سوقۇشتا بەك گاڭگىراپ ئېسىنى يوقتىپ قويغان بولسا كېرەك، تېخى ئېسىگە كېلەلمەيۋاتقان ئوخشايدۇ!" دىيىشەتتى.

بىراق دانىيارنىڭ مۇشۇنداق مىجەزى ۋە هەركىتى ئۇنىڭ تېز

ئىشلىشگە، چاپسان يۇرۇش ـ تۇرۇشىغا زادىلا كاشىلا قىلمايتتى، سىرتىدىن قاراپ تۇرسىڭىز ئۇنى ئوچۇق، چىچەن بىرنىمىكەنغۇ دەپ ئويلاپ قالىسىز. ئېھتىمال، يېتىملىكىنىڭ دەردىنى كۆپ تارتقاچقا، تۇرمۇش ئۇنى كۆپ ئىشلەشكە، بىراق كۆپ سۆزلىمەي، سىرىنى ئىچىگە يۇتۇپ ساقلاشقا ئۇگەتكەنمىكىن؟ بەلكىم شۇنداقتۇر.

دانىيارنىڭ جاۋغىيىنى چوڭقۇر قورۇق باسقان بولۇپ، كالپۇگى هامان هىم تۇراتتى، كۆزى بىر قېلىپتا سالماق تۇراتتى، پەقەت ئەگىم، روهلۇق قېشىلا ئۇنىڭ يادائغۇ، هامان هارغىن كۆرۈنىدىغان يۈزىگە ئازراق روھ بېرىپ تۇراتتى. ئۇ بەزىدە ناهايىتى زەڭ قويۇپ بىرنىمىنى ئاڭلاۋاتقاندەك، باشقىلار ئاڭلىيالمايدىغان بىر خىل ئاۋازنى ئاڭلاۋاتقاندەك قىلاتتى، بۇنداق چاغلاردا ئۇنىڭ قاشلىرى ئۇينايتى، كۆزلىرىدىن چۈشىنىپ بولمايدىغان بىر خىل خوشالىق ئوتى يالقۇنلاپ تۇرغاندەك بىلىنەتتى. ئاندىن كېيىن ئۇ نىمىدۇر بىرنىمە ئۇچۇن ئۇزاققىچە كۈلۈمسىرەپ، ئۆزىنىڭ ئىنتايىن خوشال ئىكەنلىگىنى بىلدۈرەتتى. بۇلارغا قاراپ بىز هەيران بولاتتۇق. بۇلا ئەمەس، ئۇنىڭ باشقا قىزىقچىلىقلىرىمۇ بار ئىدى. كەچقۇرۇنلۇغى بىز ئاتلىرىمىزنى چىقىرىپ، هامان كەپىنىڭ يېنىغا يىغىلىپ، تاماق قاچان تەييار بولارىكىن دەپ كۈتۈشەتتۇق. دانىيار بولسا يېنىمىزدىكى قورول ئۈستىگە چىقىپ، قارائغۇ چۈشكىچە شۇ يەردە ئولتۇراتتى. "نىمە بار ئۇ يەردە، كۆزەتچىلىك قىلامدۇ نىمە؟" دەپ كۈلۈشەتتۇق بىز.

بىر كۈنى قىزىقىپ، مەنمۇ دانىيارنىڭ قېشىغا ـ قورولغا چىقىپ ئولتۇردۇم. بۇ يەردە ئالاهىدە هىچنىمە يوق ئىدى. تۆت ئەترا پىتكى تاغ باغرىدىكى قىزغۇچقا مايىل ئوتلاق چەكسىز ئۇزاققا سوزۇلغان ئىدى. قاپ ـ قارائغۇ، ئازراق تۇمان كۆتىرىلگەن زامان گويا جىمجىتلىق

ئىچىدە ئېرىپ كېتىۋاتقاندەك قىلاتتى.

دانىيار ھەتتاممېنىڭ ئۆزىنىڭ يېنىغا كەلگەنلىكىگە دىققەت قىلىپمۇ قويمىدى. ئۇ سىگار تىزىنى قوۋچاقلاپ، ئۆزىچە خىيالىغا پېتىپ، يالتىراپ تۇرغان كۆزىنى يېراقلارغا تىكىپ ئولتۇراتتى. شۇ سەۋەبتىن ماڭا يەنە بىر قېتىم ئۇ ئاللىقانداق ماڭا ئاڭلانمايدىغان بىرنىمىلەرنى تىڭشاپ، شۇنىڭغا جان-دىلى بىلەن بېرىلىپ، قوۋاق سېلىپ ئولتۇر-غاندەك تۇيۇلدى. بەزىدە ئۇ بېشىنى قىڭغايتىپ، قېشىنى سۈزۈپ، كۆزىنى چۆچەكتەك ئېچىپ جىمجىت قوۋاق سالاتتى. ئۇنىڭ نېمىدۇر بىرنىمە قىنايىتتى، كۆكرىگىنى ئېچىپ، مېنى ئەمەس — ئۇ مېنى بايقىمىدى — غايەت زور، چەكسىز ۋە ماڭا كۆرۈنمەيدىغان بىر نەرسىنى قۇچاقلىماقچى بولغاندەك قىلاتتى. بىر دەمدىن كېيىن قارىغىنىدا ئۇنى تونىيالماي قالدىم: بايىقى ھالەت يوق، خۇددى خېلى چارچىغان، روھى چۈشكەن ھالەتتە، دەم ئېلىپ ئولتۇرغاندەك بىلىندى.

بىزنىڭ كولخوزنىڭ چۆپ چېپىش ئورنى كۆركۈرەۋ ۋادىسىدىكى سايدا ئىدى. كۆركۈرەۋ دەريا‌سى بىزگە يېقىنلا بىر يەردە بىر قىسىم-دىن گۈكىرەپ چىقىپ، يۈگەنسىز ئاتتەك دەھشەتلىك چېپىپ كېلىپ تۆزلەڭگە قاراپ ئاقاتتى. ئوت ئورۇش ۋاقتى دەل تاشقىن بولىدىغان ۋاقىتلار ئىدى. تاشتىن-تاشقا ئۇرۇلۇپ، قۇملارنى ئۆينىتىپ، ساپ-سېرىق كۆۋۈكلىنىپ ئاقىدىغان سۇنىڭ كەچتە ئۇلغىيىپ، كېچىچە يەر تەۋرەۋاتقاندەك شارقىرىغىنىدىن بەزىدە چۆچۈپ ئويغىنىپ كېتەتتىم. قايمىغى ئېلىنغان سۆتتەك تىنىق ھاۋادا سوغاق شامال ئۆينايتى، كەڭ زېمىن قاتتىق ئۇيقۇغا پاتقان، كۆزىنى پارقىرىتىپ تۇرغان يۇلتۇزلار بولسا كەپىمىزگە مارىلاپ قارايدۇ، پەقەت ھۇۋلىغان دەريا

سۆيلا هەيۋە قىلىپ كېلىۋاتقان يولۇاستەك، بىزگە قاراپ ئېتىلىپ كېلىۋاتقاندەك بىلىنىدۇ. گەرچە بىز ياتقان يەر دەريانىڭ لېۋىدە بولمىسمۇ، لېكىن كېچىدە دەريا سۆيى ئىنتايىن يېقىندەك تۇيۇلاتتى، كۆپ چاغلاردا: ئۇشتۇمتۇت سۇ بېسىپ كەتسچۇ؟ سۇ كېلىپ كەپىـ مىزنى ئۇرۇۋېتىپ ئېلىپ كەتسچۇ؟ دېگەن قورقۇنچ كۆز ئالدىمغا كېلىۋالاتتى. مېنىڭ ھەمراللرىم ئويغاتقىلى بولمايدىغان ئوت ئورۇغۇچىلارەدەك تاتلىق ئۇيقۇغا كەتكەن، مەن بولسام ئۇخلىيالماي تالاغا چىقاتتىم.

كۆركۆرەۋ دەرياسىدا كېچە ھەم چىرايلىق، ھەم قورقۇنچلۇق بولاتتى. ئوتلاقنىڭ ئۇ يەر-بۇ يېرىدە چۈشەپ قويغان ئاتلار قارا-قۇرا بولۇپ كۆرۈنەتتى. ئاتلار شەبنەم چۈشكەن ئوتقا تويۇپ، ئۇگدەپ تۇرۇشاتتى، ياكى بەزىدە پۈشقۇرۇپ قويۇشاتتى. ئەنە شۇنىڭ يېنىدا، كۆركۆرەۋ دەرياسىنىڭ سۆيى سۇنىڭ ئېچىدە قالغان كۆپ زەربە يېگەن تال-سۆگەتلەرنى بېسىپ، دەريا لېۋىگە ئۇرۇلۇپ، تاشلارنى دومىلىتىپ تۇراتتى. تىنىمسىز دەريا ئېقىنى قاراڭغۇ كېچىدە ھۇۋلاپ، يەر ئاستىدىن چىققاندەك قورقۇنچلۇق شارقىرايتتى. ئۇنى ئاڭلىغان ئادەمنىڭ تېنى شۇركىنەتتى.

شۇنداق كېچىلىرى مەن دانىيارنى ئەسلەپ كېتەتتىم. ئۇ ئادەتتە دەريانى يېقىنلا يەردىكى ئوت دۆڭىسىدە ئۇخلايتتى. ئۇ قورقمامدىغاندۇ؟ دەريانىڭ شارقىرىغان، گۈكرىگەن ئاۋازى ئۇنىڭ قۇلىغىنى پاك قىلىپ قويمامدىغاندۇ؟ ئۇ ئۇخلىيالامدىغاندۇ؟ نېمىشقا يالغۇز بىر ئۆزىلا دەريا بويىدا ياتىدىغاندۇ؟ بۇ يەردە يېتىپ نېمە لەززەت ئالار؟ تازا قىزىق بىرنېمىكەن ئۇ، ئادەمدىن نېرى...دەپ ئويلاپ كېتەتتىم. ھازىر نەدىدۇ، دەپ قارايتتىم، تىڭشايتتىم، ئەمما ھېچكىمنى كۆرمەيتـ

تىم. دەريانىڭ ئىككى قاسىنغى ئىككى تەرەپكە چۈشكەن تاغدەك يىراق-يىراقلارغا كېتەتتى، كېچە قاراڭغۇسىدا تاغ دۈمبىسى يىراقتىن كۆرۈنەتتى. يۇقۇرى تەرىپىدە بولسا سان-ساناقسىز يۇلتۇزلار ئۇن-تىنسىز پارقىراپ-يالتىرap تۇراتتى.

ئايسىلنا كەلگىنىگە خېلى كۈنلەر بولغان بولسىمۇ، دانىيار ھېچكىمگە قوشۇلماي، ھەر دائىم يالغۇز يۈرەتتى، تېخى ئۆزىگە بىرەر يارۇ-يولداش تاپمىدى. بىرەر كىشى بىلەن دوستلىشىش، دۇشمەنلىشىش ئۇنىڭغا ياتتەك، بىرەر كىشى توغرىلىق يا ياخشى گېپىنى قىلىش، يا يامان گېپىنى قىلىش ئۇنىڭغا ماس ئەمەستەك ئىدى. ئۆزى ئۇچۇنمۇ، ئۆزگىلەر ئۇچۇنمۇ ئوتتۇرىغا چىقىپ گەپ قىلالايدىغان يىگىتلەرلا ئايلدا كۆزگە تاشلىناتتى، ئۇلارنىڭ قولىدىن ياخشىلىقمۇ، يامانلىقمۇ كېلەتتى، يىغىلاردا ئوتتۇرىغا چىقىپ سۆز سۆزلەپ، توي-تۆكۈن، نەزىر-چىراقلاردا ئىش باشقۇرۇپ يۈرىدىغان، ئەل باشلىقلىرىدىن كەم تۇرمايدىغان ئەنە شۇنداق يىگىتلەر قىز ۋە كېلىنچەكلەرنىڭ كۆزىگە چۈشەتتى.

ئەمدى دانىيارغا ئوخشاش، ئەگەر بىر كىشى ھەممە ئىشنىڭ سىرتىدا بولسا، ئايلىنىڭ ئىشلىرىغا ئارىلاشمىسا، بەزىلەر بۇنداق بىرەر ئادەمنىڭ بارلىغىنى ھىس قىلمايدۇ، بەزىلەر بولسا: "ئەمدى بىر جان ساقلاپ يۈرگەن بىچارە بايقۇشقۇ" دەپ قويۇشىدۇ، خالاس. بۇنداق ئادەملەر، ئادەت بويىچە، شاڭخو ئۇچۇن نىشان، يا ئىچ ئاغرىتىدىغان نىشان بولۇپ قالاتتى. بىزگە ئوخشىغان باللار ئۆزلىرى-مىزنى چوڭراق يىگىتلەردەك قىلىپ كۆرسىتىشكە ئامراق كېلىمىز، شۇ ئا يۇزىدىن- يۇزىگە بولمىسىمۇ، يوق يەرلەردە دانىيارنى زاڭلىق قىلىپ ئويناپمىز. ھەتتا ھەربى كۆينىگىنى سۈغا چىلاپ يۇيۇشلىرىنمۇ

شائخو قىلسمز: ھەربى سەپتىن كېيىپ كەلگەن كۆينىگى شۇ برلا بولغانلىقتىن، ئۇنى يۇيۇپ چالا قۇرۇتۇپلا كېيۋالاتتى.

براق بىر قىزنق يېرى شۇكى، دانيار مۆمن-يۇۋاش بولسمۇ، بىز ئۇنى ھۆرمەتلەپ-ئىززەتلەپ يېقىنچىلىق قىلىپ كەتمەيتتۇق. بۇ ئۇنىڭ بىزدىن چوڭ بولغانلىغدىنمۇ ئەمەس، ــ ئويلاپ بېقىڭ-لارچۇ، بىز ئۇنىڭدىن ئۇچ-تۆت ياش كىچىك بولساقمۇ، ئۇنىڭدىن تەپ تارتىپ كەتمەيتتۇق، "سەن"لەپ سۆزلىشۈپرەتتۇق؛ قاپىغىنى تۆرۈپ ياكى ئاللىقانداق كىبىر بىلەن يۈرگەنلىگدىنمۇ ئەمەس، ــ قاپىغىنى تۆرۈپ سۆرۈن چىراي يۈرسمۇ ياكى ئاللىقانداق كىبىرلىك قىلىپ يۈرسمۇ بەزىدە كىشىدە ھۆرمەت تۇيغۇسىنى ئويغىتىدۇغۇ، ــ ياق، بىر خىل چۈشەنمەك تەس بولغان نەرسە ئۇنىڭ جىمغۇر، خىيالچان تۆرقىغا يوشۇرۇنغانكى، كىمنى كۆرسەك ئاسانلا چىقىشىپ كېتىدىغان بىزدەك باللارنى ئۇنىڭدىن يىراقلاشتۇرۇپ تۇراتتى. ئۇنىڭ سەۋىۋى مۇنداق بىر ئىش بولۇشىمۇ مۇمكىن دەپ ئويلايمەن. مەن ئۆزۈم خەقنىڭ كۆرگەن-بىلگەنلىرىنى، ھەتتا فۇرونتتا بولۇشى مۇمكىن بولغان ئۇشتاق-چۈششەك ئىشلارغىچە سوراپ بىلىۋېلىشقا قىزىققۇچى ھېرىسمەنلەردىن ئىدىم، مەندە سورايدىغان سوئاللار تۈگەپ قالمايتتى، شۇ سەۋەپتىن "سېپىت ھېرىس" دەپمۇ ئاتىلىپ قالغانتىم.

دانيارکەلگەن دەسلەپكى كۈنلەردە ئۇنىڭدىن سوقۇشتا بولغان ۋەقەلەرنى بىر سوراپ كۆرەيچۇ دەپ كۆتۈپ يۈردۇم. بىر كۈنى ئىشتىن قايتقاندىن كېيىن تامىغمىزنى يەپ بولۇپ، گۈلخان يېقىپ ئەتراپىغا ئولىشىپ تېچقىنا ئولتۇردۇق-تە، دانيار دىن سوراپ قالدىم:

ــ دانىكە، سوقۇشتىن باشلاپ ھىكايە ئېيتىپ بەرسەڭچۇ؟

دانيار ھە دىگەندە ئۇنچىقماي، ئاچچىقى كەلگەندەك جىم تۇرۇپ

قالدی. ئۇ ئۇزاققىچە گۈلخانغا قاراپ ئولتۇردى ـ دە، ئاندىن بېشىنى كۆتۈرۈپ بىزگە قاردى.

ـــ سوقۇش دەمسەن؟ ـــ دېدى ئۇ نىمگىدۇر ئاۋازىنى پەسەيتىپ تۇرۇپ. ـــ سوقۇش دېگىنىڭ قۇرۇپ كەتسۇن، سىلەر ئۇنى بىلمەيلا قويۇڭلار!

دانىيار شۇ گەپنى قىلدى ـ دە، بېرى تەرەپتە تۇرغان قالدى ـ قاتتى قورايلاردىن چوڭ بىر تۇتام ئېلىپ ئۇتقا تاشلاپ، ئوتنى كوچىلاپ، تېز ـ تېز پۈلەپ تۇتاشتۇردى، ھېچقايسىمىزغا قارىماي، قولىنى ئوتقا قاتلاپ، يالقۇنلاپ كۆيگەن ئوتقا كۆزىنى قىسىپ قاراپ ئونچىقمىدى.

ئۇنىڭ نىمە ئۈچۈن مۇشۇنداق قىلغانلىغىنى كىم بىلسۇن، بىراق ئۇنىڭ ئاشۇنداقلا ئېيتقان سۆزىدىن سوقۇش دېگەن چۈچەك قاتارى ئويناپ سۆزلەيدىغان نەرسە ئەمەس، بەلكى ئادەمنىڭ يۈرىگىگە چوڭقۇر پاتىدىغان، ئېيتىشقا ناھايىتى قىيىن نەرسە ئىكەنلىگى سېزىلدى. ئىزا تارتقىنىمدىن يەرگە قاراپ قالدىم. سوقۇش توغرىلىق ئىككىنچى دانىيارغا بىرئال قويغىنىم يوق، بالىلارىدىنمۇ ھېچكىم ئۇنىڭغا بۇ توغرىلىق چاخچاق قىلىپ باقمىدى.

بىراق، ئۇ مۇشۇنىڭ بىلەنمۇ ئۆزىگە كېشىلەرنىڭ ھۆرمەت ـ ئىززىتىنى تارتالمىدى. خۇددى ئايلىدىكىلەرنىڭ دانىيارغا بولغان قىزىقىشى پاتلا غايىپ بولغىنىغا ئوخشاش، ھىلىقى گۈگۈم ۋاقتىدىكى ئىش تېزلا ئەستىن چىقىپ كەتتى. ئۇنىڭ مۇئاملىدىكى سۆزلۈغى ۋە دائىم يالغۇز يۈرۈشى كىشىلەردە بىر خىل سوغاق مۇئامىلە قىلىدىغان ۋە بىچارە دەپ ئىچ ئاغرىتىدىغان ھالەتنى كەلتۈرۈپ چىقاردى.

ـــ ئۆي ـ ماكانسىز، ئەپلەپ ـ سەپلەپ جان ساقلاپ يۈرگەن بىر

بىچارە - غېرىپ، — دەيتتى كىشىلەر، — ھەممۇ كولىخوزنىڭ بېقىۋاتقىنى، بولمىسا قەلەندەرچىلىك قىلىپ يۈرمەكتىن باشقا نىمە چارە،...ئۆزىنغۇ خۇدايىمنىڭ مۆمىن بەندىسى.

كىشىلەر بارا - بارا دانىيارنىڭ مىجەزىگە كۆنۈپ، ئۇنىڭغا قالغان - لىقتىن، ئۇ توغرىلىق گەپ قىلمىشتىنمۇ قالدى. ئېھتىمال، ئىش شۇنداقتۇر: بىرەر كىشى ئاللىقانداق بىرنىمىلەر بىلەن ئۆزىنى كۆرسىتىپ تۇرمىسا، خەق ئۇنى ئاستا - ئاستا ئۇنتۇپ كېتىدىغان ئوخشايدۇ.

ئەتىسى كۈن چىقماي تۇرۇپ دانىيار ئىككىمىز ئاتىلارنى خامانغا ئېلىپ كەلدۇق. ئاڭغىچە جەمىلە يەڭگەممۇ ئوت ئورۇپ يۈرگەن يېرىدىن كېلىپ بولغان، ئىكەن بىزنى كۆرۈپ، يىراقتىنلا توۋلىدى:

— ھوي، ئۇكام، مېنىڭ ئېتىمنى بۇ ياقتا يېتىلەپ كەل! خامۇتى قېنى؟ — ئۇ خۇددى كونا ھارۋىكەشلەردەك، ھارۋا چاقىنى پۈتى بىلەن تېپىپ تەكشۈرۈۋاتاتتى.

دانىيار ئىككىمىز ئاتلارنى ئېلىپ كەلگەندە ئىككىمىزنىڭ تۇرقىمىز قىزىق تۇيۇلدىمۇ، جەمىلە چاخچاقنى باشلىدى. دەرۋەقە، دانىيارنىڭ ئىنچىكە ئۆزۈن پاچاقلىرى يالىڭاچ ھالدا پىلتىڭلاپ، قونجى كەڭ ۋە چوڭ بىرىزىنت ئۆتۈكى پۈتىدىن چۈشۈپ قالايلا دەپ قالغان بولسا، مېنىڭ تاپانلىرىم قاداق بولۇپ قېتىپ كەتكەن يالىڭاياق پۈتۈم ھە دەپ ئاتنى دېڭىتىپ تۇراتتى.

— بەللى، ئەجەپ كېلىشكەن ئۆزۈن - قىسقىلار - دە سىلەر! ئىزدەشمەي تېپىشقانلار! — جەمىلە كۈلۈپ بېشىنى كۆتەردى. ئۇ ۋاقىتنى قولدىن بەرمەي بىزگە بۇيرۇق چۈشۈرۈشكە باشلىدى، —

چاقتان بولۇڭلار، هاۋا سالقىن ۋاقتىدا مېڭىپ كېتەيلى!

جەمىلە ئاتلارنى تارتىپ، ئىشەنچلىك ھالدا ھارۋا ئالدىغا ئېلىپ كېلىپ ھارۋىغا قوشۇشقا باشلىدى. ئۇ ھارۋىنى ئۆزى قاتاتتى، پەقەت بىر قېتىملا مەن ئۇنىڭغا چۈلۈۋرنى قانداق ئۆتكۈزىدىغانلىغىنى كۆرسەتپ بەرگىنىم بولمىسا، ھارۋىنى پۈتۈنلەي ئۇنىڭ ئۆزى قاتاتتى. ئۇ، دانىيار بۇ يەردە ئەمەستەك، ئۇنىڭغا دىققەت قىلىپمۇ قويمىدى.

جەمىلەنىڭ كەسكىنلىگى ۋە ئۆزىگە بولغان قاتتىق ئىشەنچى دانىيارنى ھەقىقەتەن ھەيران قالدۇردى. ئۇ ھۆرمەت بىلەن يېراقتىن جەمىلەگە سەپسېلىپ تۇراتتى، جەمىلەنى ياراتمىدى، لېكىن ئۆز ئىچىدە ئاپىرىن ئوقۇپ قاراپلا تۇردى. دانىيار ئۇن-تىنسىز ھالدا گىردىن قاپلارنى كۆتىرىپ ھارۋىغا بېسىشقا ئېلىپ ماڭغاندا، جەمىلە ئېتىلىپ كەلدى:

— نىمە گەپ بۇ؟ ھەركىم ئۆز كۆچىنى ئۆز ئالدىغا ئىشلىتەمدۇ؟ ياق، ئۇنداق قىلساق بولمايدۇ، ئېپكەل قولۇڭنى، قوللاشقانىنى خۇدا قوللايدۇ! ھەي، بالا، نىمە ھاڭۋېقىپ تۇرىسەن، چىق ھارۋىغا، قاپلارنى جاي-جايىغا قوي!

جەمىلە بېرىپ دانىيارنىڭ قولىنى تۇتۇپ، قاپلارنى قولمۇ-قول ھارۋىغا ئاتقان چېغىدا، بىچارە دانىيار ئىزا تارتىپ شەلپەردەك قىزىرىپ كەتتى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار قولىغا قول تۇتۇپ، قاپلارنى توشۇپ بېشى بىر يەرگە كېلىپ قالغان چاغلاردا، دانىيارنىڭ ئۆزىنى قويىدىغان يەر تاپالماي، تەمتىرەپ كالپۇكلىرىنى چىشلەپ، جەمىلەگە قارىماسلىقىغا قاتتىق تىرىشىۋاتقانلىغىنى سېزەتتىم. جەمىلەنىڭ ھېچنىمە بىلەن كارى يوق ئىدى، ئۆزىنىڭ قولدىشى بارلىغىنى تۇيمىغاندەك، گىرچى ئايال بىلەن ھە دەپ چاخچاقلىشاتتى. ھارۋىلارغا

ئاشلىق قاپلىرى بېسىلىپ بولۇپ، ئاتنىڭ بوجنى قولغا ئالغان چاغدىلا، بۇ ياقتا قاراپ كۆزىنى قىسىپ قويۇپ دانىيارغا دېدى:

ــ ھەي، كىم ئىدى، دانىيار، شۇنداقمۇ؟ قارىساق سەن ئەر كىشى ئىكەنسەن، ئەمىسە يول باشلا!

دانىيار غدىڭلاپ قىلماستىن ھارۋىسىنى ھەيدىدى. "ۋاي شورۇڭ قۇرۇسۇن، ئىزا تارتقىنىنى بۇنىڭغا!" دەپ ئويلىدىم مەن.

يول يېراق ئىدى. يىگىرمە چاقىرىمدەك دالىنى كېزىپ، تۆۋەندە ياتقان قارا تاغنىڭ جىلغىسىدىن ئۆتۈپ ئىستانسىغا بېرىش كېرەك ئىدى. بىر ياخشى يېرى خاماندىن چىقىپ ئىستانسىغا يەتكىچە يول پەسكەي ئىدى، ئاتلار ئۇچۇن بۇ كۆپ يەڭگىل ئىدى. بىزنىڭ ئايىل كۆركۈرەڭ ئىگىز تاغنىڭ باغرىغا جايلاشقان بولۇپ، جىلغىغا يەتكەنچە ئاشكارا كۆرۈنۈپ تۇراتتى. تۆمۈرىول بولسا جىلغىنىڭ ئىتىگىدە ئىدى.

مانا مۇشۇ ھالدا، بىز كۆنگە بىر بېرىپ ــ كېلىپ ئاشلىق توشۇپ يۇردۇق. ئايىلدىن ئەتىگىنى چىقىپ، ئىستانسىغا چۈش مەھەلدە يېتىپ باراتتۇق.

ھاۋا ناھايىتى ئىسسىق بولۇپ، ئىستانسىدا ئادەم ناھايىتى جىق ئىدى: پۇتۇن مەيدان ئاشلىق توشۇۋاتقان ھارۋا ۋە ئېشەك ــ كالىلار بىلەن تولغان. مالغا ئاشلىق ئارتىپ كەلگەنلەرنىڭ ھەممىسى بالىلار ۋە مۈيالىلار بولۇپ، چاڭ باسقان يۈزلىرى قاپ ــ قارا بولۇپ كەتكەن، يالىڭاياق پۇتلىرى يېرىلغان، كالپۇكلىرى ئىسسىقتا ۋە چاڭ ــ توپىدا يېرىلىپ قاناپ كەتكەن بولاتتى.

ئاشلىق پونكىتىنىڭ قوراسىدا ۋاڭ ــ چۇڭ كۆتىرىلگەن بولۇپ، دەرۋازا بېشىغا: "بارلىق ئاشلىق ــ فۇرونت ئۇچۇن" دېگەن شوئار

يېزىلغان. سول تەرەپتە، پاكار تامنىڭ سىرتىدا، پاراۋۇز ۋاگونلىرى بىرى-بىرى ھەركەتلىنىپ، ئىسسىق پار ۋە كۆمۈر قۇرۇملىرىنى پۈرقۇپ يۈرەتتى. پويىزلار قۇلاقنى يارغۇدەك گۈدۈك ببرىپ ئۆتۈپ تۇراتتى. چۆكۈرۈپ قويۇلغان تۆكسلەر تۇرغۇسى كەلمەي، شۆلگەيلىرىنى چاچرىتىپ ئاچچىقلانغاندەك قىلىشاتتى.

ئۆگزىسى قاڭالتىر بىلەن قاپلانغان ئاشلىق پونكىتىنىڭ ئىچى بەك ئىسسىپ كەتكەن بولۇپ، تاغدەك دۆۋىلەنگەن ئاشلىق بىلەن تولغان ئىدى. قاپلارغا قاچىلانغان ئاشلىقنى يۈدۈپ، تاختايدىن ياسالغان شوتىلار ئارقىلىق ئاشلىق دۆۋىسىنىڭ ئۈستىگە ئېچىقىپ تىزىش كېرەك ئىدى. ئىسسىقتا بۇغداينىڭ چاڭ-توزاڭلىرى نەپەسنى بوغاتتى.

ــ ھەي بالا، كۆزۈڭگە قارا، ئۇستىگە ئېچىق! كۆرگۈلۈكسىز كۆرىسەن بولمىسا! ــ دەپ، ئۇيقۇسىز كۆزلىرى قىزىرىپ كەتكەن پونكىت خادىمى تۆۋەندە قولىنى شىلتىيتتى.

نىمگە تىللايدۇ ئۇ بىزنى؟ تىللىمىسمۇ قەيەرگە ئېپىرىپ قەيەرگە قويۇشنى بىلمىز. بۇ ئاشلىقلارنى بىز يەلكىمىزدە كۆتىرىپ ئېتىزدىن ئېلىپ كەلدۇق، ئۇ يەردە ئايالار، چالالار، بالىلار بىر-بىرلەپ تېرىپ-ئۆستۈرۈپ، ئورۇپ تەييارلىغان، ئۇ يەردە، مۇشۇ تۇرقۇم، تازا قاتىلاڭ دېخانچىلىق مەۋسۇمىدە. كومبايىنچىلار ئەجىغى چىقىقان، ئالىلىقاچان تاشلاش لازىم بولغان كومبايىنلارنىڭ يېنىدا جاپالىق كۈرەش قىلماقتا، ئۇ يەردە، ئايالار قىزىپ كەتكەن ئوغاقلىرىنى كېچە-كۈندۈز قولىدىن چۈشۈرمەي، ئېگىلگەن بېلىنى كۆتەرمەي ئومۇ ئورۇماقتا. ئۇ يەردە، يەرگە چۈشكەن ھەر بىر دانىنى ئانچە-مۇنچە ئىشقا ياراپ قالغان بالىلارنىڭ قوللىرى پەخەس بىلەن تېرىپ يىغماقتا. مۇشۇ كۆنلەردە بىزنىڭ بارلىق تاپقان-تەرگىنىمىز ــ فۇرونت ئۈچۈن،

غەلىبە ئۇچۇن بەرگەن تەر بىلەن قېنىمىز.

ياش بالا بولغىنىمغا قارىماي، قىران يىگىتلەر ئاران كۆتىرىدىغان مۇشۇنداق قاپلارنى مۇرەمگە ئېلىپ، چىشىم بىلەن قوشۇپ چىشلەپ، يۇقۇرىغا ئۇرلەپ كېتىۋاتقىنىمدا، قوۋۇرغىلىرىم ئېغىلىپ، كۆزۈم قارائغۇلىشاتتى. ھەر قەدەم باسقىنىمدا تاختاي ئېگىلىپ غىچىرلايتتى. پونكتنىڭ ئىچىدىكى چاڭ-توزاڭ ئۆپكەمنى قىساتتى، نەچچە قېتىم ھالىمدىن كېتىپ، قاپلار ئۈستۈمدىن سىرىلىپ چۈشۈپ كېتىۋاتقاندەك بولغان ئىدىم، قاپىنى تاشلۇۋەتكىم، ئۆزەمنىمۇ قوشۇپ تاشلۇۋەتكىم كېلەتتى. بىراق، ئارقامدا قاپ كۆتىرىپ كېلىۋاتقانلار بار. ئۇلارمۇ ماڭا ئوخشاش ياش بالا، يا بولمىسا مەنچىلىڭ بالىسى بار ئايالىلاردۇر. ئەگەر ئۇرۇش بولۇپ قالمىغان بولسا، بۇنداق ئېغىر يۈكلەرنى كىممۇ بۇلارغا كۆتەرتەتتى؟ ياق، ئايالار چېغىدا مېنىڭدەك ئىش قىلىۋاتقان تۇرسا، ئۇنى تاشلۇۋېتىشكە مېنىڭ نېمە ھەققىم؟

قارائىلار، كۆپچىلىكنىڭ ئالدىدا يەڭگەم جەمىلە كېتىپ بارىدۇ. ئىتىگىنى يۇقۇرىراق قىلىپ، چاچلىرىنى تۆگۈۋالغان جەمىلەنىڭ قاپ-قارا، چىرايلىق پۇتىنىڭ مۇسكۇلى تومپىيىپ چىققان، تارمۇشلىرى ئۇزۇلۇپ كېتەي دېگەن دەرىجىدە چىڭايغان ئىدى، ئېغىر قاپنىڭ بېسىمىدا ئۇ خۇددى پۇرژىنىدەك ئېگىلەتتى، ئۇنىڭ يۈمران بەدىنىنى قانچىلىك كۈچ كۆتىرىپ تۇرىدىكىن. ئۇ بىرنەچچە قەدەم تاشلاپ بىر توختايتتى. گايى چاغلاردىلا مېنىڭ ھالسىراپ كېتىۋاتقانلىغىمنى سەزگەندەك، توختاپ قالاتتى-دە:

— غەيرەت قىل، ئۇكا، بىرنەچچە قەدەملا قالدى! — دەپ قويياتتى. بىراق ئۆزىنىڭمۇ ئۇنى ئاران-ئاران چىقاتتى.

بىز بۇغداينى تۆكۈۋېتىپ، ئارقىمىزغا قايتقان چاغدا، دانىيارغا

دۇچكەلدۇق. ئۇ سەل-پەل ئاقسىغان ھالدا، مەزمۇت ۋە تەكشى قەدەم تاشلاپ، ئادەتتىكىدەك ئۇن-تىنسىز ۋە يالغۇز كېلىۋاتاتتى. بىز ئۇنىڭدىن ياندىاپ ئۆتۈپ كېتىۋاتقاندا، دانىيار ئىكىشپ كۆينەكىنى ئىتەكلىرىنى توزەپ كېلىۋاتقان جەمىلەگە قىيا بېقىپ ئۆتتى. خودىدى بىرىنچى قېتىم كۆرۈۋاتقاندەك، ھەر قېتىم شۇنداق قىلاتتى. بىراق، جەمىلە ئۇنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرۈپ باقمايتتى. بىز بىرلىكتە ئىشلىگەن ۋاقىتتىن باشلاپ ئۇ ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى مۇئامىلە ئەنە شۇنداق ئىدى.

راست، ھەممە ئىش ئادەتتىكىدەك: جەمىلە گايىدا ئانچىكىم تاماشا ئۇچۇن ئۇنىڭغا غالىپلارچە كۆلۈپ سۆزلەپ قويسا، گايىدا ئۇنىڭ بار ياكى يوقلۇغىنى ئۇنتۇغان ئادەمدەك، ھېچنىمە دىمەيتتى. بۇمۇ ئۇنىڭ كەيپىياتىغا باغلىق ئىدى. كۆڭلى خالسا، يولدا كېلىۋېتىپ جەمىلە ماڭا: "ھەيدە ئاتلارنى، كەتتۇق!" دەپ توۋلاپ قويياتتى-دە، ئولتۇرغان يېرىدىلا ئۆرە تۇرۇپ، قامچىسىنى پۇلاڭلىتىپ، ھارۇنى ئىتتىك ھەيدەپ كېتەتتى. ھەنمۇ قالمايتتىم. كۆز يۇمۇپ-ئاچقىچە بولغان ئارىلىقتا، يول باشلاپ ئالدىدا كېتىۋاتقان دانىيارنى قوغلاپ يېتىپ ئۆتۈپ كېتەتتۇق. ھەممە چاڭ-توزاڭ دانىيارنى قاپلاپ ئالاتتى-دە، ئۇ ئارقىدا قالاتتى، بۇ بىر چاخچاق بولسىمۇ، لېكىن ھەممىلا ئادەم بۇنىڭغا چىداپ تۇرىۋېرەلمەيتتى. شۇنداق بولسىمۇ دانىيار خاپا بولىدىغانىدەك ئەمەس ئىدى. توپا-چاڭ كۆتىرىپ ئۇنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقىمۇ، ئۇ ئەيىپلىك ئادەمدەك، قاقاقلاپ كۈلۈپ ئۆتۈپ كېتىۋاتقان جەمىلەگە قاراپ قالاتتى. قانداق قىلىۋاتقىدىكىن دەپ ئارقامغا بۇرۇلۇپ قارايتتىم: قويۇق چاڭ-توپا ئىچىدىمۇ، دانىيار بۇنىڭغا رازى بولغانىدەك،

جەمىلەدىن كۆزىنى ئۆزمەيتتى. ئۇنىڭ قاراشلىرىدىن ئاق كۆڭۈللۈك، ياش بالىلارنىڭ شوخلۇغىنى مەيلى دەپ كەچۈرگەندەك كەيپىيات بىلىنىپ تۇراتتى، ھەتتا مەن ئۇنىڭدىن بىر خىل قەيسەرلىك، چوڭقۇر سېغىنىش ھىس قىلاتتىم.

جەمىلەنىڭ مۇشۇنداق چاخچاقلىرى بولسۇن ياكى سوغاق مۇئامىلەسى بولسۇن، بىر قېتىممۇ دانىيارنىڭ ئاچچىغىنى كەلتۈرگەندەك ئەمەس ئىدى، ئۇ ھەمىسىگە چىدايتتى، بىر قېتىممۇ سۆز قايتۇرمايتتى. دەسلەپتە مېنىڭ دانىيارغا ئىچىم ئاغرىپ:

— يۈۋاش بىر ئادەمنى شۇنچىۋالا زاڭلىق قىلغىنىڭ نېمىسى، يەڭگە؟ — دېسەم، جەمىلە:

— ئوھوي، قويساڭا ئۇنى! — دەپ قولىنى شىلتىپ قويۇاتتى. — بىكار ئىش، مۇنداقلا چاخچاق قىلىپ قويغىنىم بولمىسا، بۇ بىچارىگە مېنىڭدە باشقا نىيەت يوق!...

بارا-بارا يەڭگەمنىڭ بۇنداق چاخچاقلىرىغا مەنمۇ كېلىپ قوشۇلدۇم. چۈنكى دانىيار جەمىلەگە بولۇپمۇ باشقىچە قادىلىپ قارايدىغان بولدى. جەمىلە قاپ كۆتۈرۈپ ماڭغاندا، ئىش ئارىلىغىدا سەل توختىغاندا، كۆزىنىڭ قىرى بىلەن ئۇنىڭغا قاراپ تۇراتتى. دەرۋەقە، ۋاراڭ-چۇرۇڭ ۋە چۇقان كۆتۈرىلگەن، قىستا-قىستاڭچىلىق ھۆكۈم سۈرگەن بۇ پونكىتتا، ئالدىراپ ئۇ ياق-بۇ ياققا ئۆتۈشۈپ تۇرغان، ئۇنلىرى پۈتكەن كىشىلەر ئارىسىدا جەمىلە ئالاھىدە كۆزگە تاشلىناتتى، ئۇنىڭ ئەپچىل، ئىشەنچلىك، چەبدەس ھەركىتى ۋە مېڭىشلىرى كىشىلەرنىڭ كۆزىگە چۈشمەي قالمايتتى.

راست، ئۇنىڭغا قارىماي مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ھارۇننىڭ قىزىغا تىك قويۇلغان، ئاغزى ئىزملانغان قاپنى جەمىلە ئارقىسىغا توغرىلاپ،

قولىنى ئارقىسىغا قىلىپ قاماللاپ تۇتقاندا، پۇت ۋە بەدىنى ئېگىلىپ، بوينى، كۆكرىكى كېرىلىپ، كۈندە كۆيگەن قارا كۈرەك چاچىنىك ئۆرۈمى ئۈزۈلۈپ كەتكەندەك يەرگە تېگىپ قالاتتى. كېرىكلىرىنىڭ ئارىسىدىن كۆزىنىڭ نۇرى يالت-يۇلت قىلىپ قالاتتى. مۇشۇنداق قاپ كۆتەرگەن جەمىلە بوسۇغىغا يەتكىچە دانىيار ئۇنى بايىقىدەك تېگىر-قىغان كۆزقاراش بىلەن سەزدۈرمەي قاراپ ئۈزىتىپ قالاتتى. بىراق مەن ئۇنى بايقاپ يۈرەتتىم. باشتا ئۇنچىۋالا كۆڭلۈمگە ئېلىپ كەتمەسەمۇ، كېيىنچەرەك دانىيارنىڭ ئاشۇنداق قىياپەتتە جەمىلەگە قىزىقىپ قارىغانلىغى ماڭا ياقماق تۇگۈل نومۇسۇمنى كەلتۈردى. ھېچكىمگە تەك قىلماي قىزغىنىپ يۈرگەن يەڭگەمنى دانىيار دېگەنگە تەڭ قىلامتىم.

"قاراڭ بۇنى، ئەقەللىسى دانىيارمۇ يەڭگەمدىن كۆزىنى ئۈزەلمەيۋاتقان يەردە، باشقىلار ئابايىلا كۆيىدۇ-دە! ۋاي تووا!" دەپ ئاچچىقلىنىپ، قىينىلىپ يۈردۇم. دانىيارنى مۆمىن بەندە دەپ ئايانى ئۇ ياقتا تۇرسۇن، يامان كۆرۈشكە باشلىدىم. مۇشۇنداق قىزغىنىش ئارقىسىدا، مەن يەنە يەڭگەمگە قوشۇلۇپ ئۇنى شاڭخو قىلىدىغان، خەق ئۇنى شاڭخو قىلسا ئېچىمدە خوشال بولىدىغان بولدۇم.

بىراق، بىزنىڭ بىر قېتىملىق چاخچىخمىزنىڭ ئاخىرى ئۇياتلىق بولۇپ چىقتى.

ئاشلىق توشۇيدىغان قاپلارنىڭ ئېچىدە قوي يۇڭىدا توقۇلغان، يەتتە پۇت① ئاش سىغدىغان بىر چوڭ چىمار قاپ بار ئىدى. ئۇنى ھەر دائىم يەڭگەم ئىككىسىز ساڭغا يەتكۈزۈپ باراتتۇق ۋە بىرلىكتە تۆكەتتۇق، چۈنكى ئۇنىڭغا بىر كىشىنىڭ كۈچى يەتمەيتتى. بىر كۈنى

---

① بىر پۇت 16.3 كىلوگىرامغا تەڭ كېلىدۇ. ــ تەرجىماندىن.

خاماندا هارۋىلارغا بۇغداي بېسۋېتىپ، يەڭگەم ئىككىمىز بايىقى چىپار قاپنى دانىيارنىڭ هارۋىسىغا تاشلاپ، ئۇستىگە باشقا قاپلارنى بېسىپ قويدۇق. راستىنى ئېيتقاندا، قانداق قىلارکىن، دەپ چاخچاق قىلدۇق.

شۇنداق قىلىپ، كۈن چىقىش بىلەن تەڭ خاماندىن قوزغالدۇق. جەمئىلە ئىككىمىز يولدا، رۇسلارنىڭ بىر قىشلىغىدا، بىراۋنىڭ بېغىغا كىرىپ ئالما ئوغرىلاپ چىقتۇق-تە، يول بويى كۈلۈپ، ئويناپ ماڭدۇق. جەمئىلە ئالمىنى دانىيارغا ئاتتى. ئاندىن كېيىن بىز ئاۋالقىدەكلا ئاتلىرىمىزنى قامچىلاپ، چاڭ-توزاڭ پۈركىرىتىپ ئالدىغا ئۆتۈپ كەتتۇق. دانىيار بىزگە جىلغىدىن چىقىش ۋاقتىدىلا ئاران يېتىشتى. تۆمۈرىيول توسالغان ئىكەن، بىز شۇ يەردە كۈتۈپ تۇرغان ئىدۇق. بۇ يەردىن ئىستانسىغا بىللە كەلدۇق. مانا مۇشۇ ئارىدا بايىقى يەتتە پۇت ئاشلىق سىغدۇرغان قاپ ئېسىمىزدىن چىقىپ قېپتۇ، باشقا نېيتىمىزمۇ يوق ئىدى، بۇغدايلارنى توشۇپ بولاي دەپ قالغان ئىدۇق. بىر ۋاقىتتا جەمئىلە بېقىنىمىدىن تۇرتۈپ قالدى-دە، دانىيارغا قاراپ كۆزىنى قىسىپ، كۈلۈپ قويدى. دانىيار هارۋىنىڭ ئۈستىدە تۇرغان ئىكەن. "بۇنى قانداق قىلسام بولاركىن" دېگەندەك، بايىقى قاپنىڭ ئۇ يەر-بۇ يېرىگە قاراپ، جەمئىلىنىڭ كۈلكىسىنى باسالماي قېلىۋاتقانلىغىنى بايقاپ، قىزىرىپ كەتتى. ئۇ بىزنىڭ سىناپ باقماقچى بولغانلىغىمىزنى بىلگەن ئوخشايدۇ.

ــ هەي، ئىشتان بېغىڭنى چىڭىتىۋال، يېرىم يولدا ئىشتىنىڭ چۈشۈپ كەتمىسۇن يەنە! ــ دېدى جەمئىلە.

دانىيار بىزگە يامان كۆزى بىلەن يالت قىلىپ بىر قارىدى-دە، قاپنى نېرى-بېرى يۆلەپ، هارۋىنىڭ قىرىغا تۇرغۇزۇۋېلىپ، بىر

قولى بىلەن يۆلەپ تۇرۇپ يەرگە سەكرەپ چۈشتى. بىز "ئايلا" دەپ بولغىچە قاپنى كۆتەرگەن دانىيار ئىگىشكەن ھالدا ساڭنى كۆزلەپ مېڭىپ كەتتى. ھە دېگەندە بىز قانداق قىلارىن دەپ، بايقىمىغان بولۇپ، ھىچبىر ئىش بولمىغاندەك تۇرىۋەردۇق. باشقىلارمۇ دانىيارغا كۆڭۈل بۆلىدى، ھەممەيلەن قاپ كۆتىرىپ يۇرۇيدۇغۇ، كىم بىلەن كىمنىڭ ئىشى. بىراق دانىيار ساڭا يېقىنلاپ كەلگەندە، جەمىلە ئارقىسىدىن قوغلاپ باردى:

ــ ساقمۇسەن ئۆزەڭ، تاشلا مۇشۇ يەرگە، چاخچاقنى بىلمەمسەن؟

ــ نېرى تۇر! ــ دەپ دانىيار ئۇنى سىلكىۋەتتى ۋە تاختاي شوتىغا ئايلاق باستى.

ــ قارىساڭچۇ، ئۆلەرمەننى، كۆتىرىپ كېتىۋاتىدۇ! ــ دېدى جەمىلە، خۇددى ئۆزىنىڭ خاتا قىلمىغانلىغىنى ئىسپاتلىماقچى بولغان ئادەمدەك.

جەمىلە يەنىلا ئاستا كۈلۈپ تۇراتتى، بىراق ئۇنىڭ كۈلكىسى بارغانسېرى قاملاشماي، زورغا كۈلۈۋاتقاندەك ئاڭلىناتتى.

دانىيارنىڭ ياردىدار پۇتىغا كۈچ كېلىپ، ئاقىشقا باشلىغاندا، بىز ئۇنى قانداق ئازاپقا سالغانلىغىمىزنى ئەمدى چۈشەندۇق. دانىيارنىڭ پۇتىنىڭ ياردارلىغىنى نىمە ئۈچۈن ئويلاپ باقمىغانىدىمىز؟ ھەي، مېنىڭ باللىغىمغۇ! بۇ تەنتەكلىگىمنى ئۆمۈرۋايەت كەچۈرمەسمەن ــ بۇنى ئويلاپ چىقارغان مەنغۇ!

ــ قايىت ئارقاڭغا! ــ دەۋەتتى جەمىلە كۈلكە ئارىلاش ئازاپلانغان ھالدا. بىراق، ئارقىغا قايتىشنىڭمۇ ۋاقتى ئۆتكەن ئىدى، دانىيارنىڭ ئارقىسىدىن قاپ كۆتەرگەنلەر ئۇزۇلمەي كېلىۋاتاتتى.

شۇنىڭدىن كېيىن نىمە بولغىنى ئېسىمدە يوق. مېنىڭ كۆزگۈنۈم پەقەتلا دانىيار. كۆز ئالدىمغا كەلگىنى باداڭدەك چوڭ چىپار قاپ.

دانيار ئۇنىڭ ئاستىدا پۇكلىنىپ، ئېگىلىپ، چىشىنى چىشلەپ كېتىپ بارماقتا. ياردار بولغان پۇتىنى سۆرەپ شلىتىپ، ئۇنىڭغا ئۇنچۇالا كۆچ كەلتۈرمىگىنى بىلەن، ھەر قېتىم يېگىدىن قەدەم باسقىنىدا، ئۇنىڭغا قانچىلىك ئازاپ بولۇۋاتقانلىغىنى كۆرۈشكە بولاتتى. ئۇ بىر دەم دەم ئالغاندەك بولاتتىيۇ، يەنە ئالغا چامدايتتى. چىپار قاپ ئۇنى بىر ئۇ ياققا، بىر بۇ ياققا لىڭشىتاتتى. يۇقۇرىلىغانسېرى شۇنچە بەك ئىغاۋلىغاندەك بولاتتى. شۇ چاغدا يەڭگەم ئىككىسىز ھەم قورقىتۇق، ھەم قاتتىق خىجالەت بولدۇق، خىجالەتچىلىكتە ئاغزىم قۇرۇپ كەتتى. پۇتۇن ئەزايى بەدىنىمگە ئېغىرلىق چۈشۈۋاتقاندەك، ئۇنىڭ ياردار بولغان پۇتىغا چۈشكەن چىداپ بولغۇسىز ئاغرىق ماڭا چۈشكەندەك بولۇپ كەتتى. ئەنە، ئۇ يەنە دەلدەڭشىپ كەتتى، تۇرۇۋېلىپ، بېشىنى ئېچىگە تىقتى، مېنىڭمۇ بېشىم ئايلىنىپ، پۇتۇن يەر-جاھان پىرقىراۋاتقاندەك بولۇپ كەتتى، بىر چاغدا ھۇشۇمدىن كەتكەندەك، ھېچنىمىنى بىلمەي قالدىم.

ئۇشتۇمتوت كىمدۇر بىرى بېلىگىمدىن خودىدى ئوشتۇۋېتىدىغاندەك قاماپ تۇتتى. مۇندىق قارىسام جەمىلە ئىكەن. ئۇنىڭ رەڭگى-روبى يۇغان لاتىدەك بوزىرىپ، كالپۇكلىرى كۆلكىدىن ھەيرانلىققا ئورۇن بەرگەن ۋە ئاغزى ئېچىلىپ قالغان. ئۇ كۆزىنى دانياردىن ئالماي تەلمۈرۈپ قېپتۇ. بىزنىڭ يېنىمىزغا پونكت خادىملىرىمۇ، باشقىلارمۇ يۈگۈرۈشۈپ كېپتۇ. ئۇلارمۇ نېمە بولغانلىغىنى ياخشى چۈشەنمەي، دانىيارغا قارىشاتتى.

دانيار كېتىۋېتىپ، سېرىلىپ تۆۋەنلىگەن قاپىنى ئوڭلاي دەپ يۇقۇرىغاراق سىلكىگىنىدە، بەرداشلىق بېرەلمەي سەنتۈرۈلۈپ كەتتى. جەمىلە ئىككى ئالقىنى بىلەن كۆزىنى ئەتتى-دە:

ـــ تاشلا! قاپنى تاشلا! ـــ دەپ ۋاقىردى.

لېكىن دانىيار نىمىشقىدۇر قاپنى تاشلىمايتتى. ئۇ قاپنى تاختاي شوتىنىڭ يان تەرىپىگە ئۆرۈۋەتسىلا بولاتتى، ئۇنداق قىلسا ئارقىدىكىلەرگىمۇ ھېچبىر دەخلىسى بولمايتتى، بىراق، دانىيار ئۇنداق قىلمىدى. جەمئىيەتنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىغانىدا، بېشىنى بۇراپ بىر قارىدى ـ دە، ئىلگىرىلەپ قەدەم تاشلىدى. ئازراق مېڭىپ، يەنە سەنتۇرۇلۇپ ئىغاڭلاشقا باشلىدى.

ـــ تاشلا، تاشلا دەيمەن ئىتنىڭ بالىسى! ـــ دىدى پونكىت خادىمى.

ـــ تاشلا! ـ دېيىشتى كۆپچىلىك.

دانىيار بۇ قېتىمىمۇ ئۆزىنىڭ ئىرادىسىدىن قايتماي، ئۇ ياق ـ بۇ ياققا ئىغاڭلىغان ھالدا ئالغا چاپىدى.

ـــ ۋوي، ئۇ بەربىر تاشلىمايدۇ! ـــ دىدى قاراپ تۇرغانلاردىن بىرى ئۇنىڭغا كۆزى يېتىپ تۇرغان ئادەمدەك قولىنى سىلكىپ. يالغۇز شۇلا ئەمەس، يېنىمىزدا تۇرغانلارمۇ، قاپ كۆتىرىپ دانىيارنىڭ ئارقىسىدىن پونكىت خادىمى بىلەن بىللە چىقىپ كېتىۋاتقانلارمۇ، بۇ ئىشنىڭ تېگىدە بىر سىر بارلىغىنا چۈشەنگەنىدەك، دانىيارنىڭ قاپ بىلەن بىللە ئۆكتۇرۇلۇپ چۈشۈشكە رازىكى، ھەرگىز قاپنى تاشلىمايدىغانلىغىنا كۆزى يەتكەنىدەك، بىر دەقىقە جىمجىت بولۇپ قالدى.

سىرتتا، ۋاگونلارنىڭ قوزغالغانلىغى، پاراۋۇزلارنىڭ پۈشقۇرۇپ گۈدۈك بەرگەنلىگى ئوچۇق ئاڭلىنىپ تۇراتتى.

دانىيار دۆگدە يۇك سۆرىگەن ئاتتەك، كۆچەپ قەدەم تاشلىماقتا. ئۇ ئۆزىنى تەڭشۈالالماي يىقىلىپ كېتەي دەپ قالغان ۋاقتىدا، توختىۋالاتتى ـ دە، كۆچ يىغىپ، يېڭىۋاشتىن ئالغا ئىنتىلەتتى. دانىيارنىڭ ئارقىسىدىن كېلىۋاتقانلار ئۇنىڭ رايىغا بېقىپ، ئۇ توختىغاندا

توختاپ، ئۇ ماڭغاندا ماڭاتتى. دانىيارنىڭ ئارقىدىن ماڭغاچقا، ئۇلارمۇ ماغدۇرسىزلىنىپ، قارا تەرگە چۆمگەن ئىدى. بىراق، بىر ئادەمنىڭ ئۆنى ئەيىپلىگىنى ۋە تىللىغىنى يوق. مۇشۇنداق قىستاڭ يولدا بىرىگە بىرى قارىشىپ كېلىۋاتقاندەك، قاپ كۆتەرگەنلەر ئۇنسىز ـ تىنسىز ھەركەتتە ئىدى. مۇبادا بىرەيلەن ئالىمادىس ماغدۇرسىزلىنىپ يىقىلىپ كېتىدىغان بولسا، باشقىلارمۇ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن يىقىلىپ كېتىدىغاندەك قىلاتتى. ئۇلارنىڭ ئاشۇنداق ئۇنسىز ھەركىتىدە قانداقتۇر ئېغىر سالماق، بىر ئېغىزدىن چىقىۋاتقان تىنىق بار ئىدى. دانىيارنىڭ ئارقىسىدىن دەمۇ ـ دەم كېتىۋاتقان ئايالنىڭ پۈتى تېلىپ، يېقىلىشقا ئاز قالغاندەك كۆرۈنسىمۇ، لېكىن ئۇ ئايال ئۆزىگە ئەمەس، دانىيارغا خۇدادىن مەدەت تىلەپ، ئەرۋاھلارغا سىغىنىۋاتقاندەك، ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتىپ قارايتتى.

مانا ئەمدى بىرنەچچە چامىداملا قالدى. دانىيار يەنە ئازراقلا ماڭسا، شوتىنىڭ تۆۋ يېرىگە كېلەتتى. شۇ ئەسنادا، ھالىدىن كەتكەن دانىيار ياردار بولغان پۇتىنى ئاياپ بېسىشقا كۈچى يەتمەي، بېسىپ تۇرغان قاپنى قويۇۋەتمىسە بولمايدىغان ھالغا يەتتى.

ـــ يۇگۇر! ئارقىسىدىن يۆلىشىپ بەر! ـــ دىدى ماڭا جەمىلە. ئۆزى بولسا دانىيارغا يۆلىشىپ بېرىۋاتقان ئادەمدەك تەمتىرىگەن ھالدا ئىككى قولىنى يايدى.

مەن قويۇپ قويغان تاختايلاردا قاپ كۆتىرىپ كېتىۋاتقان ئادەملەر ئارىسىدىن ۋە قاپلار ئارىسىدىن ئۆتۈپ دانىيارنىڭ يېنىغا كەلدىم. دۈمبىسىگە بۇغداي قاچىلانغان چوڭ قاپنى ئېلىپ، ئىڭىشىپ كېتىۋاتقان دانىيار قولتۇغىنىڭ ئاستىدىن ماڭا بىر قارىۋالدى، ئۇنىڭ يۈزىدىن تەر چىپىلداپ ئېقىپ تۇراتتى، ماڭلىيىدىكى تومۇرلار يېرىلىپ

كەتكۈدەك كۆپكەن، قىزارغان كۆزىگە قەھرى-غەزەپ تولغان ئىدى. دانىيارغا يارەملىشەي دەپ ئۈمتۇلۇۋىدىم، ئۇ:

— تۇر نېرى! — دىدى ۋە زەردە بىلەن قاراپ، قاپىنى يەنە بىر سىلكىپ ئۆرەرەك قىلىپ، جېنىنى ئاغزىدا چىشلىگەنىدەك ئاخىرقى كۈچى بىلەن ئالغا ئاتىلاندى.

دانىيار ئېغىر-ئېغىر نەپەس ئېلىپ، ئاقساپ ئىغاڭلىغان ھالدا تۆۋەنگە قاراپ ماڭغان ۋاقتىدا، ئۇنىڭ ئىكىكى قولى خۇددى قوغۇن پىلىگىدەك ئىككى ياندا ساڭگىلاپ تۇراتتى. ھېچكىم بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلماي ئۇنىڭغا يول بېرىشتى، پەقەت تەكشۈرگۈچىلا ئۆزىنى ئوتۇۋالالماي ۋاقىراپ كەتتى:

— قانداق بالا سەن، سارىڭ بولدۇڭمۇ؟ مەن شۇنچىلىك قىلىدىغانغا ھايۋان ئەمەسقۇ، تۆۋەنىرەك بىر يەرگە تۆكەي دىسەڭ ئۇنىماي قوياتتىمۇ؟ نىمە دەپ شۇنچىۋالا چوڭ قاپىنى كۆتىرىسەن؟ كىم سېنى مۇشۇنداق قاپىنى كۆتەر دەپتۇ؟

— ئىشىك بولمىسۇن، ئۆزۈم بىلمەن! — دىدى دانىيار مۇنداقلا ۋە ئاندىن كېيىن چىرت قىلىپ تۇكۇرۇپ قويۇپ، ھارۋىسىنى كۆزلەپ مېڭىپ كەتتى. جەمئىلە بولسا ئۇنىڭ ئارقىسىدىن شۇرلاپ قالدى:

— ھوي چاققانى بىلمىگەن ئەخمەق!

ئۇ شۇنداق دېگىنى بىلەن بېشىنى كۆتىرىشكە جۈرئەت قىلالمىدى. دانىيار ئۇنى ئۇقتىمۇ، ئۇقمىدىمۇ بىلمەيمەن. بىراق ئۇ ئارقىسىغا بۇرۇلۇپلا بىزگە ھەرنىمە دىسە، يەگىگەم ئىككىسىز ئۇنىڭ چىرايىغا تىكىلىپ قارىيالمىغان بولاتتۇق.

ئايلغا قايتىپ كېتىۋېتىپ يول بويى بىرىمىزمۇ گەپ قىلمىدۇق. دانىيار ئۇچۇن بۇنىسى ئادەتتىكى بىر ئىش. ئۇ ئاڭسىز بولسىمۇ

سۆزگە كۆپ ئارىلاشمايدۇ، شۇنداق بولسىمۇ بۇگۈنكىسى بىزگە قاتتىق تېگىپ كەتتى: يا ئۇنىڭ بىراقلا بىزگە چىراي ئاچماي تەرىنى تۆرۈپ تۇرغىنىمۇ، بولمىسا ئاق كۆڭۈللۈك قىلىپ، ھىلىلا سادىر بولغان ئىشلارنى ئاللىقاچان ئۇنتۇپ كەتتىمۇ، كىم بىلىشۇن ئۇنى؟ بىزنىڭ ئۇنچىقمىغىنىمىزغۇ چۈشىنىشلىك: بىر تەرەپتىن، ئۇيالغانلىغىمىزدىن يەرگە قاراپ قالدۇق، يەنە بىر تەرەپتىن، ئانچىكىم قىلىپ قويغان بىر چاخچاقنى دانىيارنىڭ چىنغا ئېلىپ، تولىمۇ ئەستايىدىل مۇئامىلە قىلغانلىغىنى يامان كۆرۈپ قالدۇق.

ئەتىسى ئەتىگەنىدە خاماندا ھارۇنلارغا بۇغداي بېسىۋاتقان چاغدا، جەمئىلە بايىقى چىپار قاپنى ئالدى-دە، دەسسەپ تۇرۇپ، تىكىشلىرىنى ئىككى قوللاپ سۆكۈپ تاشلىدى. پارچە-پارچە بولۇپ كەتكەن قاپنى گىرچىنىڭ ئالدىغا تاشلىدى:

— مە، ئال ماۋۇ قاپنى! دۇيجاڭنىغا ئېيتىپ قوي، ئىككىنچى بۇنداق قاپنى بەرگۈچى بولمىسۇن!

— ھوي، سەن ئۆزەڭ ساقمۇسەن، بۇ نىمە قىلغىنىڭ؟

— ھىچنىمە ئەمەس!...

ئەتىسى كۈن بويى دانىياردا ھىچقانداق خاپىلىق ئالامىتى كۆرۈنمىدى، ئۇ كىشىلەرگە سىلىق مۇئامىلە قىلاتتى، بىراق تولا گەپ قىلمايتتى، پەقەت ئادەتتىكىدىن بەكرەك ئاقسايتتى، بولۇپمۇ تاغار كۆتەرگەن چاغلاردا بەكراق ئاقسايتتى، بۇ ئۇنىڭ پۈتىدىكى جاراھەتنىڭ تۇنۇگۈن بەكمۇ قاتتىق ئاغرىغانلىغىنىڭ ئالامىتى ئىدى. بۇ ھال ئۆزىمىز قىلىپ قويغان گۇناھى دائىم ئېسىمىزگە سېلىپ تۇردى. ئۇ كۈلۈپ قويغان بولسا، ياكى ئانچە-مۇنچە چاخچاق

قىلىپ قويغان بولسا، بىز يېنىكلىشىپ قالغان ۋە شۇ مۇناسىۋەت بىلەن ئارىمىزدىكى چۈشىنىشمەسلىكمۇ تۈگەپ كەتكەن بولاتتىغۇ.

ھاكاۋۇر جەمئىيەت مۇمكىن قەدەر بىرەر ئىش بولمىغاندەك قىياپەتكە كىرىۋېلىپ، يەنىلا قاقاقلاپ كۈلۈپلا يۈرەتتى، ئەمما كۈن بويى ئۇنىڭ بىئارام بولۇپ يۈرگەنلىگىنى بايقىدىم.

بىز ئىستانسىدىن پەقەت قاش قارايغان چاغدىلا قايتتۇق. دانىيار ئالدىدا ماڭدى. پاھ، شۇ كۈنكى كېچىلىك مەنزىرە ئاجايىپ گۈزەل ئىدى. ئاۋغۇست كېچىلىرىنى كىم بىلمەيتتى دەيسىز، ئاۋغۇست كېچەسىدىكى يىراق-يېقىن يۇلتۇزلار ئاجايىپ نۇرلىنىپ، پارقىراپ تۇراتتى! ھەر بىر يۇلتۇز بىزگە كۆز قىسىپ قارايتتى. چەت-چېتىدىن چىچەك چىقىرىپ، ئەترايقا سوغاق نۇر چاچاتتى، قاپ-قاراڭغۇ ئاسماندىن نىمىگىدۇر ھەيران بولغاندەك كەڭ زىمىنغا جىمىرلاپ قارىشاتتى.

بىز ئەنە شۇنداق كېچىدە ئايلىغا قاراپ كېتىۋاتىمىز، ئۇزاق-ئۇزاقلىقچە يۇلتۇزلارغا قارىشىمىز. ئاتلىرىمىز رازىمەنلىك بىلەن بىر خىل تېزلىكتە قاتراپ ماڭماقتا، شېغىللار ھارۋا چاقى ۋە ئات تۇياق-لىرى ئاستىدا شىرىلدىماقتا. سالقىن شامال كەڭ دالىدا ئېچىلىپ كەتكەن شۇاق ۋە ئەمەنلەرنىڭ، ئېگىزدا شامالاپ ياتقان سامانىنىڭ بىلىنەر-بىلىنمەس پۇرىغىنى ئۇچۇرۇپ ئېپكېلەتتى، بۇ پۇراقلار، قارامايىنىڭ ۋە چىلىا-قامۇتلارنىڭ ئارىلاشما ھىدى ئادەمنى گاراڭ ۋە مەس قىلغاندەك بولاتتى.

يولنىڭ بىر تەرىپىدە، ياۋا گىيا قاپلاپ كەتكەن سوغاق قورام تاش قىڭغىر كۆلەڭگە چۈشۈرۈپ ئارقىمىزدا قالاتتى، يەنە بىر تەرىپىدە، ناھايىتى يىراق تۆۋەن تەرەپتە، كۆركۈرەۋ دەريا‌سى توختىماي شاۋقۇن-سۈرەن كۆتىرىپ ئاقماقتا. ئارقىمىزدا قالغان تۆمۈرىولدا

پويىزلار قۇلاقنى يارغۇدەك تاراقلاپ ئاۋاز چىقىرىپ تۆمۈر كۆۋرۈك-تىن ئۆتۈپ، ئاستا-ئاستا يىراق-يىراقلارغا كېتەتتى. چاقسىنىك رېلىسقا تەككەن ئاۋازى ئۇزاققىچە ئاڭلىنىپ تۇراتتى.

مۇشۇنداق تۇندە يول يۈرگەن قانداق ياخشى! قاراڭغۇدا قاتراپ كېتىۋاتقان ئاتلارنىڭ دۇمبىسىگە قاراپ ئولتۇرسىڭىز، شۇ كېچىدىكى تاۋۇشلارغا قۇلاق سېلىپ، شۇ كېچىدىكى ھاۋادىن نەپەس ئالسىڭىز نېمە دېگەن پەيزى!

جەمىلە مېنىڭ ئالدىمدا كېتىۋاتاتتى. ئۇ ئاتىنىڭ تىزگىنلىرىنى قويۇۋېتىپ، ئىككى تەرىپىگە كۆز سالغان ھالدا ئاستاغىنا ئاللىنېمە-لەرگىدۇ ناخشا ئېيتماقچى بولدى. بىزنىڭ ئۇنچىقماي كېلىۋاتقانلە-غىمىزنىڭ ئۇنىڭغا ئېغىر تۇيۇلغانلىغى ماڭا مەلۇم ئىدى. راستىنى ئېيتقاندا، مۇشۇنداق تۇنىدە ئۇنچىقماي قويۇشقا بولامدۇ؟ ئادەم دېگەننىڭ تىلى بار، ئۇنىڭ جېنى بولسىلا، ئۇ تەبىئەتىنىڭ مۇشۇنداق كۆرۈنۈشىگە جاۋاپ بەرمەيتتىمۇ؟

جەمىلە جىم تۇرالمىدى، ئاخىرى ئاۋازىنى كۆتىرىپ ناخشا باش-لىۋەتتى. مېنىڭچە بۇنىڭغىمۇ بىر نەرسە سەۋەپ بولىدىغۇ دەيمەن: جەمىلە مۇشۇ يول بىلەن دانىيارنىڭ دىلىنى داۋالاپ، خاپىلىغىنى چىقارماق بولسا كېرەك. گايىدا ئادەملەر بىرىنىڭ گۈناسىنى بىرى كەچۈرۈشكە تەييار تۇرۇشىدۇ، شۇنداق بولسىمۇ دەسلەپكى تۇرتكە كېرەكقۇ، جەمىلەنىڭ ئويىغا شۇ كەلدىمۇ، ئىش قىلىپ ئۇ ئىخلاس بىلەن، چىن كۆڭلىدىن چىقىرىپ ياڭرىتىپ ناخشا باشلىۋەتتى.

"يەلپۇللەيدۇ شايى ياغلىق" ياكى "يېنىمدا تۇرساڭ جېنىم يارىم" دېگەنگە ئوخشاش ناخشىلار جەمىلەدە جىق ئىدى، يەنە كېلىپ جەمى-لە ناخشىنى ناھايىتى يېقىملىق ئېيتاتتى، ئۇنىڭ ناخشىسىنى ئاڭلاشمۇ

خوشاللق بەخشلايدىغان ئىش ئىدى. لېكىن ئۇ ئۇشتۇمتۇت ناخشىسىنى توختاتتى ـ دە، دانىيارغا قاراپ توۋلىدى:

ـ ھەي، دانىيار، ناخشا ئېيتىپ قويساڭ بولامدۇ؟ يىگىتمۇ سەن ياكى ئۆلۈكمۇ؟

دانىيار ھارۋىسىنى توختىتىپ قويۇپ بۇ ياقتا قاريدى ـ دە، ئۈيالغاندەك بولۇپ:

ـ ناخشاڭنى ئېيتىۋەر جەمىلە، قۇلىغىم سېنىكىدە! ـ دەپ قويدى.

ـ باشقا خەقنىڭ قۇلىغى يوقمىكەن؟ ناخشا ئېيتىشنى خالىمىساڭ ئېيتماۋەرگىن! ـ دىدى جەمىلە تەئەددى قىلىپ. ئاندىن كېيىن "سەن ناخشا ئېيتمىساڭ مەن ئېيتىمەن" دىگەندەك قىلىپ ئۆزى ناخشا ئېيتىشنى داۋاملاشتۇردى.

ئۇنىڭ نىمە ئۇچۇن دانىيارنى ناخشا ئېيتىشقا ئۇندىگەنلىگىنى كىم بىلىدۇ. يا مۇشۇنىڭ بىلەن ئۇنى تىلغا كىرگۈزمەك بولدىمۇ؟ مېنىڭچە شۇنداق بولدىمىكىن، چۇنكى بىرئاز ئۆتكەندىن كېيىن، جەمىلە دانىيارنى يەنە ناخشا ئېيتىشقا ئۇندىدى:

ـ ھەي، دانىيار، زادى سەن بىراۋ بىلەن مۇھەببەتمۇ باغلىغان ـ مۇ؟ ـ بۇ سۆزنى دەپ جەمىلەنىڭ ئۆزى نىمە ئۈچۈندۇر كۈلۈپ كەتتى.

دانىيار جاۋاپ بەرمىدى، جەمىلەمۇ ئۇنچىقماي قالدى. بىرئاز ۋاقىت جىرا ئىچى تىنچ قالدى. ھارۋىنىڭ چاقلىرىلا ئايلىنىپ، ئاتلار بېشىنى سىلكىپ پۇشقۇراتتى.

"ناخشىغا ئۇستا ئادەمنى تېپىسەن زادى!" دەپ كۈلۈپ قويدۇم مەن ئىچىمدە.

يولنى كېسىپ ئۆتكەن ۋە شارقىراپ ئېقىپ تۇرغان سۇغا كەلگەندە، ئاتلار ئاق قاشتېشىدەك نەم تاش-شېغىللارنى تاراقلىتىپ دەسسەپ قەدىمىنى ئاستىلاتتى. بىر سايدىن ئۆتكەندە دانىيار ئاتلارنى "چۇ" دەپ ھەيدىدى-دە، كۆتمىگەن يەردىن تىترەك ئاۋازىنى بولۇشىغا قويۇپ بېرىپ ناخشا باشلىۋەتتى:

ھوي، ئالاتاۋ، ئالا-تاۋ
ئاتا-بوۋام ئۆسكەن يەر!

ئۇ ھارۋا سىلكىنگەندە قوشۇلۇپ سىلكىنىپ، تىترىگەن ئاۋاز بىلەن ناخشا ئېيتاتتى. بىراق بۇ يىگىت ئىزا تارتىپ كەتكەنگە ئوخشايتتى، ئۇنىڭ ئۈنى بوغۇلۇپ چىقماي قالدى-دە، كېيىنكى ئىككى مىسرانى كۆكرىگىنى ھاۋاغا تولدۇرۇپ، ئىگىز كۆتىرىپ ئېيتتى:

ھوي، ئالاتاۋ، ئالا-تاۋ،
ئاق بۇلۇتلار ئۈزگەن يەر!

نېمە بولغانلىغىنى بىلمەيمەن، بۇ يەرگە كەلگەندىمۇ يەنە ئاۋازى ئۈزۈلۈپ، ناخشىسىنى توختاتتى. ھەي، ئۇياتچان كىشى دېگىنىڭ قۇرۇسۇن، ئۇنىڭدىن كۆرە ناخشا ئېيتمايلا قويسا بولمىدىمۇ! خۇدا بىلىدۇ، ئۇنىڭ يۈزى ئىللىداپ كۆيۈپ كېتىۋاتقاندۇ. مەنمۇ ئوڭايسىزلىنىشقا باشلىدىم. بىراق ئۇنىڭ ئاۋازىنى ياخشى دېيىشكە بولاتتى، راستىنى ئېيتقاندا، مەن بۇ ناخشىنى دانىيارنىڭ ئېيتىۋاتقانلىغىغا ئىشىنەلمەي قالدىم.

— قارىغىنا! — دەپ سالدىم مەن ھاڭ-تاڭ قېلىپ. جەمئە بولسا ھەيرانلىقتا ۋاقىراپ كەتتى:

— ۋاي ھەيرانمەن، باشتا نىمشقا ئېيتمىدىڭ؟ ناخشاڭنى ئېيت، ئېيتىۋەر!

دانىيار ئۇنچىقماي مېڭىۋەردى. ئالدى تەرەپتىن جىلغىنىڭ چىقىش ئاغزى ئاقىرىپ، تۆزلەڭلىككە چىقىپ قالغانلىغىمىز بىلىندى، يۈزىمىزگە شامال كېلىپ تەگدى. بايىقى ناخشىسىنى يەنە باشلىسىمىكەن دەپ تاقەتسىزلىنىشكە باشلىدىم. بىرئاز ۋاقىت ئۆتۈپ، ناخشىسىنى يەنە باشلىغاندا، مەن چىن كۆڭلۈمدىن سۆيۈنۈپ كەتتىم. دانىيار ھە دېگەندە سەل بوغۇلۇپ، جۇرئەتسىزلىك بىلەن ناخشا ئېيتقاندەك قىلدى، لېكىن بارا-بارا ئۇنىڭ ئاۋازى كۈچكە تولۇپ، پۈتۈن جىلغىنى بىر ئالدى، ناھايىتى يىراقلاردىكى ھاڭلاردىن ئەكس سادا قايتاتتى.

بۇ ناخشىنىڭ شۇنچە يالقۇنلۇق، ئوت كەبى كۈچكە تولغانلىغى مېنى ھەممىدىن بەك ھەيران قالدۇردى. بۇنىڭ ئۆزىنىڭ نىمە ئىكەنلىگىنى، ئۇنى نىمە دەپ ئاتىشىمنى بىلمەي قالدىم: ناخشىچىنىڭ بوغۇزىدىن چىققان نەرسە ئاۋازمۇ ياكى بولمىسا يۈرەكنىڭ ئۆزىدىن ئۇرغۇپ چىققان باشقا بىر نەرسىمۇ؟ ئادەمنىڭ شۇنىڭغا ئوخشاشلا ھىس-تۇيغۇسىنى قوزغاپ، يۈرەك سىرىنى ئاشكارىلاشقا ئېلىپ كەلگەن نەرسىنىڭ ئۆزى نىمە؟

قولۇمدىن كەلسە، دانىيارنىڭ ناخشىسىنى دوريالىسام، ئازراقتىنا بولسىمۇ دوريالىسام نىمە دېگەن ياخشى بولاتتى-ھە! ئۇنىڭ ئېيتقان ناخشىسىدا ئوقۇلىدىغان سۆز بولمىسىمۇ، لېكىن ئۇ ئادەمىلەرنىڭ قەلبىنى يورۇتۇپ بېرەلەيتتى. مەن شۇ كەمگۈچە بۇنداق ناخشىنى

ئاڭلىماپتىكەنمەن: ئۇ قىرغىز ئاھاڭىغىمۇ، قازاق ئاھاڭىغىمۇ ئوخشىمايتتى، بىراق ئۇنىڭدا قىرغىز ئاھاڭىمۇ، قازاق ئاھاڭىمۇ بار ئىدى. دانىيارنىڭ ناخشىسى قەرىنداش ئىككى مىللەتنىڭ ئەڭ يېقىملىق، ئەڭ چىرايلىق ئاھاڭىنى يۇغۇرۇۋەتكەن ھەمدە ئۇلاردىن بىر بىرىگە تازا ماس كەلگەن، تولىمۇ قاملاشقان بىر ئاھاڭنى ھاسىل قىلغان ئىدى. تاغ ناخشىسى بىلەن يايلاق ناخشىسى بىرلەشتۇرۇلگەن، ئېيتىلىشى قىرغىز تاغلىرىغا ئوخشاش ئىنگىز، قازاق يايلىغىغا ئوخشاش تۈز ئىدى.

ــ قالتسىقۇ! ــ دەۋەتتىم مەن. ــ دانىيار مۇشۇنداق ئىكەن ــ دە، قاراڭلا بۇنى، بۇنداق بولۇشى كىمنىڭ خىيالىغا كەلسۇن؟

بىز جىلغىدىن چىقىپ يايلاقتا بىزگە تونۇش بولغان يۇمشاق توپىلىق يولدا كېتىۋاتىمىز، دانىيارنىڭ ناخشىسى كۆكرەك قېپىنى يېرىپ، يېڭى كۈچ بىلەن ئارقا ــ ئارقىدىن ئەركىن ــ ئازادە ئېيتىلماقتا، ئۆمرۈمدە ئاڭلاپ باقمىغان ئاھاڭلار بىرىنىڭ ئارقىدىن بىرى ئېتىلىپ چىقماقتا. دانىيارنىڭ بۇگۈن نىمە بولغانلىغىنى چۈشىنەلمەي قالدىم. دەل بۇگۈن، دەل مۇشۇ سائەتتە ئاي ــ كۈنى يەتكەندەك، ئىچىگە يىغىلىپ قالغان بارلىق سىرىنى، بايلىغىنى ئاشكارا قىلىۋاتقاندەك، دانىيار ئىچىدىكىنى تۆكۈۋەتتى. مانا ئەمدىلا مەن دانىيارنىڭ نىمە ئۈچۈن خەققە كۈلكىلىك تۇيۇلۇپ كەلگەنلىگىنى، نىمە ئۈچۈن كەچقۇرۇنلۇغى قاراۋۇلخانىغا چىقىۋېلىپ، ئۆزى يالغۇز خىيالغا پېتىپ ئولتۇرغانلىغىنى، نىمە ئۈچۈن كەلكۈن ۋاقتىلىردا دەريا بويىغا بېرىپ تۇنەپ يۇرگەنلىگىنى، نىمە ئۈچۈن بىلىنەر ــ بىلىنمەس ئاۋاز ــ لارنى تىڭشاۋاتقاندەك، قاش ــ كۆزىنى ئوينىتىپ خوشاللىقىغا چۆمگەندەك بولۇپ كەتكەنلىگىنىڭ بىر تەرىپىنى مانا ئەمدىلا چۈشەنگەن

دەك بولدۇم. بۇ ئادەم يۇرىگىگە چوڭ مۇھەببەت قاچىلىغان ئادەم، ئۇنىڭ مۇھەببەت قويغىنى يالغۇز ئاللىقاندا بىر ئادەملا ئەمەس، بۇ باشقىچە بىر خىل، ئۇلۇغ مۇھەببەت ــ تۇرمۇشقا بولغان، كەڭ زىمنغا بولغان مۇھەببەت. راست، ئۇ بۇنداق مۇھەببەتنى قەلبىدە ساقلاپ ئۆچۈرمىگەن، ئۆز ناخشىلىرىغا سىڭدۈرگەن ۋە ئەنە شۇنىڭ ئۈچۈن ياشاپ كېلىۋاتقان ئادەم ئىكەن. ئەگەر ئۇنداق بولماي باشقىچە بولسا، ئەگەر يۇرىگى مۇز بولسا، تاۋۇشى ھەرقانچە ياخشى بولسىمۇ بۇنچىلىك ناخشا ئېيتالمىغان بولاتتى. دانىيارنىڭ ئاۋازى شۇ تاپتا، كېچىدە، شارقىراپ ئېقىۋاتقان دەريانىڭ ئۈستىدە يېيىلىپ، كۆزىنى ئۇيقۇ بېسىپ ئۇيقۇغا كېتىۋاتقان كەڭ دالىنىڭ بۆشۈگىنى ئاللىقانداق تەۋرەتكەندەك، يىراق-يىراقلارغا يۇمشاق سوزۇلۇپ، ئاستا-ئاستا ئۆچمەكتە، يېڭىدىن كۆتىرىلىپ، قاتتىق ئۇيقۇغا كەتكەن يايلاقنى يېڭىۋاشتىن ئويغىتاتتى. ئويغانغان زىمىن ئۆزى يارىتىپ، ئۆزى تەربىيىلىگەن ناخشىچىنىڭ كۆيىگە قۇلاق سالاتتى. ئېرىق بويلاپ ئۆسكەن، ئوغاق كۆتۈپ ياتقان زىرائەتلەر ئاي يورۇغىدا غۇۋا كۆلەڭگە چۈشۈرۈپ، ئۇستى-ئۇستىلەپ شىلدىرلايدۇ. ئەسكى تۇگمەن يېنىدىكى ئاسمان-پەلەك تېرەكلەرنىڭ ياپراقلىرى ئاللىقانداق شۇرلىشاتتى. دەريانىڭ ئۇ قېتىدا ئۇ يەر-بۇ يەرگە جايلاشقان خامانلاردا كىشىلەر گۈلخان يېقىپ، ئەتكى غىزائىسنى پىشۇرماقتا. كىمدۇر بىرى ئاللىقانداق ئۇش بىلەن ئالدىرىغان ھالدا دەريا بويىدىكى يولىنى بويلاپ، قىشلاقنى كۆزلەپ چېپىپ كېتىۋاتىدۇ. ئالدىدا قىشلاقنىڭ باغ ۋە دەرەخلىرى يېنىدا پەيدا بولۇپ، بىر دەمدىن كېيىن ئۇنىڭ يېنىدا غايىپ بولاتتى. ئۇ يەر-دىن كەلگەن شامال ئوبدان پىشقان ئالمىنىڭ ھىدىنى، باش ئۇتقان

كۆممه قوناق سۈتىنىڭ هىدىنى ۋە تېخى قۇرۇمىغان تىزەك هىدىسىنى دىماققا ئۇراتتى.

دانىيار يەنىلا ئۆزىنى ئۇنتۇغان هالدا ناخشا ئېيتماقتا. ئادەمنى مەس قىلغۇدەك ئاۋغۇست كېچىسى ئۇنىڭ ناخشىسىغا قۇلاق سېلىپ، مەھلىيا بولغانەك جىملىققا چۆمگەن. ئاتلارمۇ بۇ گۈزەل مەنزىرىنى بۇزۇۋەتمەسلىك ئۈچۈن قەدىمىنى تەكشى باسقانەك قىلاتتى.

ئەنە شۇ تەرىزدە، ئادەمنىڭ بەدىنىنى تەۋرىتىپ ياڭرىتىپ ناخشا ئېيتىپ كېلىۋاتقان دانىيار ناخشىسىنىڭ يۇقۇرى ئەۋجىدە شىپپىدا توختاپ قالدى ـ دە، ئاتلارغا تارس ـ تۇرس قامچا ئۇرۇپ ھەيدەپ كەتتى. مەن جەمىلە چوقۇم دانىيارنىڭ قالماي ئاتلىرىنى قامچىلاپ يېتىشىپ ماڭىدۇ، دەپ ئويلاپ، تىزگىنلەرنى يېغىپ، ئۇلارنىڭ ئارقىدىن قالماي ماڭماقچى بولدۇم، بىراق جەمىلە قوزغىلىپمۇ قويمىدى. بېشىنى بىر ياققا قىسىيتىقان قېلىپىدا چوڭقۇر خىيالغا پېتىپ، ھاۋاغا تارقاپ تېخى ئۆچمىگەن ناخشىنىڭ قالغان ئاۋازىغا تېخىمۇ دىققەت بىلەن قۇلاق سېلىۋاتقانەدەك مىدىر قىلماستىن ئولتۇرىۋەردى.

دانىيار شۇ پېتى توختىماي، بىرئازدىن كېيىن كۆرۈنمەي قالدى. بىز بولساق ئايلىغا يەتكىچە بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلىشمىدۇق. نەمە دەيتتۇق، كۆڭۈلدىكى ئىشنى ھەرقانداق ۋاقىتتا سۆز بىلەن تازا جايىدا ئىپادىلەپ بەرگىلى بولمايدۇغۇ...

شۇ كۈندىن تارتىپ بىزنىڭ تۇرمۇشىمىزغا بىر تۇرلۇك يېڭى نەرسە كېلىپ قوشۇلغانىدەك بولدى. مەن دائىم قانداقتۇر بىر خىل گۈزەل نەرسىنى كۆڭلۈمگە پۈكۈپ يۈردۈم. ئەتىسىدىن باشلاپ خاماندىن يولغا چىقىپ، ئىستانسىغا كېلىپ، ئىشنى تۈگىتىپ قايتىش ئۈچۈن يولغا چىققىچە، جىلغىغا پاتراق يېتىپ ببرىشقا، كەچكى سالقىن بىلەن

ئورالغان دانىيارنىڭ ناخشىسىنى ئاڭلاشقا ئىنتىزار بولۇپ كېتەتتىم.

ئۇنىڭ ئۇنى، ئۇنىڭ ئاۋازى قۇلىغىمغا سىڭىپ، نەگىلا دەسسەسەم، نەدىلا تۇرسام ئارقامدىن قالماي ئەگىشىپ كېلىۋاتقاندەك بىلىنەتتى. ھەر كۇنى ئەتىگەندە مەن دانىيارنىڭ ناخشىلىرىنى غىڭشىپ ئېيتىپ، شەبنەم چۈشكەن بىدىلىك ئارقىلىق سايغا چۈشەپ قويغان ئاتلارغا قاراپ يالىڭاياق، يالاڭئاش ماڭغان ۋاقتىمدا، قۇياش ئۇنى چۈشىنىپ تۇرغاندەك كۆلۈمسىرەپ تاغدىن كۆتىرىلىپ چىقىپ كېلەتتى. بۇغداي سورۇۋاتقان بوۋايلارنىڭ گۈرجەكلىرىدىكى ئالتۇن يامغۇردەك چۈشكەن دانلارنىڭ يۇمشاق ئاۋازىدىمۇ، كۆكتە ئايلىنىپ يۇرگەن جان-جانىۋارلارنىڭ ئۇرغان، يايغان قاناتلىرىدىمۇ — ئىش قىلىپ مەن ئاڭلىغان ۋە كۆرگەن نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىدە دانىيارنىڭ ئېيتقان ناخشىسىنى ئاڭلىغاندەك بولاتتىم.

كەچقۇرۇنلۇغى، جىلغا ئىچىدە ھارۋا ھەيدەپ كېتىۋاتقىنىمىزدا، مەن باشقا بىر دۇنياغا كۆچۈپ كەتكەندەك بولۇپ قالاتتىم. دانىيارنىڭ ناخشىسغا قۇلاق سېلىپ، قەلبىم دولقۇنلىنىپ كېتەتتى-دە، كۆزۈمنى يۇماتتىم. ئەنە ئۇ چاغدا ئانا سۈتى بىلەن قېنىمغا سىڭىپ، كىچىكمىدىن تونۇش بولغان كۆرۈنۈشلەر كۆز ئالدىمدىن ئۆتەتتى: بەزىدە ئۆيمىزنىڭ ئۈستىدىن، قاقىرىلار ئۇچۇپ ئۆتىدىغان ئىگىز-لىكتە باھار سەيلىسىگە چۈشكەن ئاق-بوز بۇلۇتلار يۈمشاققىنا ئۇزۇشۇپ ئۆتەتتى، بەزىدە يەرلەرنى لەززىگە كەلتۈرۈپ، كىشنىشپ ئۆتكەن يىلقىلار توپ-توپى بىلەن يايلاۋغا قاراپ يول ئېلىپ ئۆتەتتى، قوتازنىڭ موزايلىرى تېخى قىرقىم چۈشمىگەن يۇڭلىرىنى لەپپەڭشىتىپ، كۆزلىرىدىن قاپ-قارا، قولىغا كۆنمىگەن شاشلىق نۇرىنى يالتىرىتىپ، ھاكاۋۇرلۇق-تەنتەكلىك بىلەن ئۇركۈپ-مۆكۈپ

ئانىلىرىنى قوغلاپ كېتىشەتتى، بەزىدە جىلغىدا ئوتلاۋاتقان قوي-ئۆشكىلەر تارىلىپ تېچ شارائىتتىكى ئەسكەرلەرنىڭ تارقاق لىنىيىسىنى ھاسىل قىلاتتى، بەزىدە ئىگىزدىن چۈشكەن شارقىراتمىنىڭ بۇژغۇنى كۈننىڭ نۇرىدا كۆزنى قاماشتۇراتتى، بەزىدە دەريانىڭ ئۇ قېتىمدىكى كەڭ ئوتلاق چايقىلىپ، چىغلارنىڭ ئارىسىغا چۆكۈپ كېتىۋاتقان كۈن مىتىلداپ، ئۈپۈڭتا يالغۇز ئاتلىق بىر كىشى ئولتۇرۇپ كېتىۋاتقان قۇياشنى قوغلاپ كېتىۋاتقاندەك ۋە ھازىرلا قاماللاپ تۇتۇۋالىدىغاندەك ئۇزاقلاپ بارماقتا، ئىگىز ئۆسكەن ئوت-چۆپلەر ئىچىدە كۆزدىن غايىپ بولماقتا.

دەريانىڭ ئۇ قېتىمدا قازاق يايلىغى پايانسىز كەڭ يېيىلغان. ئۇ بىزنىڭ تاغلىرىمىزنى ئىككى تەرەپكە كېرىپ تاشلاپ، چىغ بىلەن شۋاقتا ئورۇلۇپ، كۆز يەتكۈسىز دېڭىزدەك چايقىلىپ تۇراتتى. كىم بىلىدۇ، سەندە ياتقان كۆچمىنى! بىراق، سىرتىڭدىن قارىغاندا، ھېچبىر جان يوقتەك بوزىرىپ ياتقىنىڭ ياتقان.

بىراق، ئاشۇ ئەستىن چىققۇسىز يازدا ئۇرۇش باشلىنىپ، دۈشمەنلەر ئۆلكىمىزگە قول سالغاندا، تۈش-تۈشتىن دالىدا ئوتلار يالقۇنجاپ، تۈش-تۈشقا ئاتلىق خەۋەرچىلەر ئەۋەتىلگەن، نۆكەرلىرىمىز مىنىۋىن دەپ ھەيدەلگەن قاناتلىق تۇلپارلار ئىسسىق چاڭ-توزاڭ چىقىرىپ، دۈپۈر-دۈپۈر بىلەن يەر-زىمىنىنى زىلزىلىگە كەلتۈرگەن. ھىلىمۇ ئېسىمدە، دەريانىڭ ئۇ قېتىمدىن كەلگەن ئاتلىق قازاق خەۋەرچى چارۋىچىلارنىڭكىدەك ياڭراق ئاۋازى بىلەن:

— ئاتلان قىرغىز قېرىنداشلار، تېز ئاتلان! دۈشمەن بېسىپ كەلدى! — دەپ، ئېتىغا قامچا سېلىپ، ساراتان قۇيۇنى ئىچىدە چېپىپ

گەتكەن ئىدى.

شۇ چاغدا كەڭ دالىلىرىم، دەريالىرىم، تاغلىرىم سىلكىنىپ، ئۆز ئېلىنى ئاتقا مىنگۈزدى. يىگىتلەر ئات يۈگىنىنى تارتىپ، بىردەك ئالدىنقى سەپكە ئاتلانغاندا، يەر دولقۇنلىنىپ، داقا-دۇمباقلار يانگىردى. سەپنىڭ ئالدىدا سانجاق-سانجاق قىزىل تۇغ لەپىلدەيتى؛ ئارقىدا، ئات تۇيغىدىن كۆتىرىلگەن چاڭ-توزاڭنىڭ كەينىدە، مېھرىۋان ئانىلارنىڭ، سۆيۈملۈك خوتۇنلارنىڭ يىغىسى ئاڭلىناتتى: "سىلەرنى كەڭ دالا قوللايدۇ! خاسىيەتلىك ئانا يەر قوللايدۇ! باتۇرىمىز ماناس① قوللايدۇ!"

ئاھ ئېلىمگە شۇنچىۋالا كۈچ-غەيرەت بەرگەن خاسىيىتىگىدىن ئايلىناي كەڭ دالىلىرىم، تاغلىرىم!...

دانىيارنىڭ ناخشىسىدا كەڭ دالىنىڭ مۇشۇنداق گۈزەللىگى ۋە داۋالغۇپ تۇرغان تەبىئەت مېنىڭ كۆز ئالدىمدا تولۇق زاھىر بولدى. "ياپىرەي، بۇلارنىڭ ھەممىسىنى قەيەردىن ۋە قانداق ئۇگەندىكىن؟" دەپ ھەيران بولۇپ قىزىقاتتىم. مەن چۇشەندىمىكى، ئانا يۇرتىنى يىل بويى ۋە پۈتۈن قەلبىدىن قاتتىق سېغىنغان، ئانا يۇرتىنى سېغىنىش-نىڭ قانداق بولىدىغانلىغىنى بىلگەن كىشىلا ئۆز يېرىنى مانا مۇشۇنداق قىزغىن سۆيىدۇ. ئۇ ناخشا ئېيتقان ۋاقتىدا، ئۇنىڭ — بىر كىچىك بالىنىڭ پۈتۈن يايلاقتا قالدۇرۇپ كەتكەن ئىزىنىمۇ كۆرگەندەك بولدۇم. ئېھتىمال ئاشۇ چاغلاردا ئۇنىڭ يۇرىگىدە ئۆزىنىڭ ئانا يۇرتىنى ناخشىغا قېتىپ ئېيتىدىغان جىق ناخشىلار ھاسىل بولغانمىكىن؟ ۋە ياكى قوماچ قورۇغاندەك ئېتىلىپ تۇرغان توپ-زەمبىرەك ئوقىلىرى

① ماناس — قىرغىز خەلق داستانى «ماناس»تىكى قەھرىمان.

ئىچىدە جەڭگىۋار سەپەردە كېتىۋاتقان چاغلاردا پەيدا بولغانمىكىن؟

دانىيارنىڭ ناخشىسىنى ئاڭلىغىنىدا، ئۇنى چۈشىنىپ تۇرۇپ، ئۇنىڭ ئاستىدىكى بوز تۇپراقلىق كەڭ دالىنى، ئادەم بالىسىنى شۇنچىۋالا سۆيۈندۈرگىنى ئۈچۈن، يېتىۋېلىپ مېھرىۋان ئانامنى قۇچاقلىغاندەك قاتتىق قۇچاقلىغىم كېلەتتى. شۇ چاغدا بىر خىل يېڭى نەرسىنىڭ قەلبىمدە ئويغانغانلىغىنى تۇنجى قېتىم ھېس قىلدىم، ئۇ چاغدا ئۇنىڭ قانداق نىمە ئىكەنلىگىنى ئېيتىپ بېرەلمەيتتىم، لېكىن ئۇ بېسىۋالغىلى بولمايدىغان نەرسە ئىدى، بىر خىل تەلەپ ئىدى — ئۇنى ئىپادىلەشنى تەلەپ قىلاتتى، ھەئە، ئىپادىلەشنى تەلەپ قىلاتتى، دۇنيانى ئۆزەملا كۆرۈشنى، ھېس قىلىشنى تەلەپ قىلىپ قالماي، ئۆزەمنىڭ كۆزىتىشىم، پىكرىم ۋە ھېسسىياتىمنى باشقىلارغا يەتكۈزۈشىمنى، يۈرتىمىزنىڭ گۈزەللىگىنى كىشىلەرگە بايان قىلىپ بېرىشنى، بايان قىلغانىدىمۇ دانىيار بايان قىلغانىدەك تەسىرلىك بايان قىلىپ بېرىشنى تەلەپ قىلاتتى. ھەيران قالغۇدەك بۇنداق ھاياجانلىنىشتىن ھەم بەك قورقتۇم، ھەم بەك خوشال بولدۇم، يۈرىگىمنىڭ سوقۇشى توختاپ قالغىلى تاس قالدى. لېكىن ئۇ چاغدا مەن تېخى تۇرمۇشنى بويىقلار، سۇرەتلەر ئارقىلىق كۆرىستىشكە قولۇمغا قەلەم ئېلىش كېرەكلىگىنى بىلمەيتتىم.

مەن كىچىگىمدە رەسىم سىزىشقا ئامراق ئىدىم. ئوقۇش كىتاپلىرىدىكى سۇرەتلەرگە قاراپ ئولتۇرۇپ ئوخشىتىپ سىزىپ چىقام، باللار: "ھوي، خۇددى ئۆزىدەك بوپتۇ، قاراڭلار!" دېيىشىپ كېتەتتى. مۇئەللىملەرمۇ مەكتەپنىڭ تام گېزىتىنى ماڭا تاپشۇراتتى ۋە مېنىڭ سىزغان رەسىملىرىمنى ماختايتتى. بىراق، كېيىن رەسىم سىزىشنى ئەستىن چىقىرىشقا توغرا كەلدى. ئۇرۇش باشلىنىپ، ئاكا-

لىرىم ئۇرۇشقا كەتكەندە، مەن ئوقۇشنى تاشلاپ، ئۆز قوردىشلىرىم قاتاردا كولخوزدا ئىشلەپ كەتتىم، ئۇ چاغلاردا رەسىم دېگەن كىمنىڭ ئېسىگە كەلسۇن. مەن بويىقلارنى ۋە قەلەمنى ئەستىن چىقاردىم، يەنە كېلىپ كەلگۈسىدە، كۇنلەرنىڭ بىرىدە ئۇلارنى ئېسىمگە ئېلىپ قېلىشىم مۇمكىنلىگىنى ئويلاپمۇ باقماپتىمەن. ئەمدىلىكتە دانىيارنىڭ ناخشىسى خىيالىمنى دولقۇنلىتىپ، تۇرمۇشنىڭ كۆركەم لىگىنى ھىس قىلدۇردى. يول ماڭسام ئوكۇمدا ئەمەس، چۈشۈمدە، ماڭغاندەك، تاتلىق خىيالغا پېرىلىپ دۇنياغا نەزەر سالاتتىم. كۆزۈمگە ھەيرانلىق تولاتتى، گويا ھەممىنى تۇنجى قېتىم كۆرۈۋاتقاندەك بولاتتىم.

ئەمدى جەمئىلەنىڭ ئۆزگىرىپ كەتكىنىنى دېمەمسىز! بايىقى چاغ-چاقچى، قىزىقچى كېلىن يوقالغاندەك، نېمە ئۈچۈندۇر يۈۋاشلىشىپ كەتكەن ئىدى، ئۆتكۈر كۆزلىرى ئېچىدىن مۇڭلانغان، باھار ئايتۇدەك مېھرىۋان، نازۇك نۇر يالقۇنلاپ تۇراتتى. يولدا كېتىپ بارغىنىمىزدا، جەمئىلەنىڭ يۈزىدىن دائىم بىر خىل ئوي-خىيال كەتمەي، كالپۇكلىرىغا ئولاشقان كۈلكىنىڭ سايىسى ئادىشىپ كېتەتتى، پەقەت ئۆزىگىلا مەلۇم بولغان قانداقتۇر ياخشى بىر نەرسىگە قاراپ ئېچىلىنىۋاتقاندەك، شۇنىڭغا خوشاللانغاندەك تۇيۇلاتتى. گايىدا بولسا، بۇنىڭ ئەكسىچە، نىمىدىندۇر قورققاندەك، قاپىنى ھارۇدىن يەلكىسىگە سىلكىپ ئېلىپ، شۇ پېتى ئورنىدىن قوزغالماي تۇرۇپ قالاتتى. ئۆركەشلەپ ئاققان سۇ تۇيۇقسىز ئالدىدىن چىقىپ قالغاندەك، شۇ ئۇلۇغ سۇنى كېچىپ ئۆتەيمۇ ياكى ئۆتمەيمۇ دېگەندەك، ئالغا چاماداشتىن قورقۇپ تۇرۇپ قالاتتى. دانىيارغا بولسا، نېمە ئۈچۈندۇر يېقىنلاشماي، كۆزىگە تىكىلىپ قاراشتىن قېچىپ، نېرى يۈرەتتى.

جەمىلە ئۇنىڭغا بۇرۇنقىدەك نەزەر سالمىغانىدەك بولۇپ يۇرۇشىكە ھەرقانچە تىرىشسىمۇ، ئاخىر بىر قېتىم خاماندا ئىچى پۇشقاندەك، دانىيارغا ئاچچىقلانغاندەك گەپ قىلدى:

— ئاۋۇ ئۇستۇڭدىكى كۆينەكنى يەشسەك بولار! ئېپكېلە، يۇيۇپ بېرەي!

ئاندىن كېيىن جەمىلە كۆينەكنى دەريادا يۇيۇپ، سىقىپ يېيىپ قويۇپ، ئۆزى ئۇنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ ئۇزاقىقىچە قولى بىلەن سىلاپ-تەكشىلەپ قاتلىشىپ قالغان يەرلىرىنى تۈزلىدى. بەزىدە كۆينەكنىڭ سۈزۈلۈپ كەتكەن مۇرىلىرىنى كۈنگە قاخلاپ، مۇڭلانغان ھالدا تىكىلىپ، نىمىگىدۇر كايىغاندەك بېشىنى چايقايتتى.

شۇ كېيىنكى كۈنلەردە جەمىلە پەقەت بىرلا قېتىم تازا خوشال پايراپ كۈلدى ۋە كۆزلىرىمۇ بۇرۇنقىدەك نۇرلىنىپ كەتتى. ئۇ كۈنى چوكان-جۈۋانلار، قىزلار ۋە ئالدىنقى سەپتىن قايتقان جەڭچىلەر بىدە دۆۋىلىرى ئارقىسىدىن كۈلكە-چاخچاقلار بىلەن چىقىپ كېلىپ خاماڭغا قاراپ يول ئالغان ئىدى. ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى ئەسكەرلىكتىن بوشىنىپ كەلگەن يىگىتلەر:

— ھەي ئايالار، بۇغداي نېنىنى ئۆزەكلەرلا يەمسىلەر، بىزگە بېرىدىغىنىڭلار قايسى، بولمىسا سىلەرنى پىرقىرىتىپ سۇغا تاشلايمىز! — دېيىشىپ، ئارىلىرىنى تەكلىشىپ، چاخچاق بىلەن ھەيۋە قىلىشتى.

— ئاراڭلاردىن كىم قورقاتتى! — دىدى جەمىلە جاراڭلىق ئاۋاز بىلەن جاۋاپ ئورنىدا. — مانا بۇ كېلىن-قىزلارغا بېرىدىغان سوغىلىرىمىز بار، سىلەر ئۆز يولۇڭلارغا مېڭىڭلار!

يىگىتلەر بانا تاپالمىاي تۇرسا كېرەك، بايىقىدىن بەتتەر ھەيۋە

قىلىشتى:

ــ ئۇنداق بولسا قىز-كېلىنلەر بىلەن قوشۇپ ھەممىگلارنى سۈغا تاشلايسمز!

شۇ ھامان بىر بىرىنى قامايپ تۇتۇشۇپ كەتكەن ياشلار چۇقان-سۇرەن بىلەن بىرىنى بىرى كېيىمى بىلەن، ئۆتۈگى بىلەن سۈغا سۆرەپ مېڭىشتى. شۇ ئويۇن-چاخچاق ئىچىدە جەمىلە ھەممىسىدىن بەكرەك چۇقان كۆتىرىپ:

ــ تارت، تۇت، سۆرە! ــ دەپ يىگىتلەر بىلەن يەكمۇ-يەك ئېلىشىپ، ھىچكىمگە بوي بەرمەي تۇراتتى.

لېكىن، قىزغىن، يىگىتلەر پەقەت جەمىلەنىلا كۆرۈپ تۇرغاندەك، ھەممىسى جەمىلەگە يېپىشتى، جەمىلەنى قۇچاقلاپ قىسىشقا ھەركەتلىنەتتى. بىر ۋاقىتتا ئۇلاردىن ئۆچەيلەن بىرلىشىپ جەمىلەنى يەرگە يىقىتتى-دە، تۇش-تۇشتىن قامايپ، سۈغا ئېلىپ مېڭىشتى:

ــ سۆيۈپ قوي ئەمدى، بولمىسا سۈغا تاشلايمز! سۆيۈپ قوي! ــ دېيىشىپ، جەمىلەنى قىرغاقتىن ساقلىتىشتى.

ــ ھە باللار! ئايلاندۇرايلى!

قاقاقلاپ كۈلگەن جەمىلە خۇددى بېلىقتەك توختىماي تولغىنىپ، قىز-كېلىنلەرنى يارەمگە چاقىرىپ چۇقان سالاتتى، بىراق قىز-كېلىنلەر قىقاس كۆتىرىپ، چىقىرىشىپ، سۇدا ئېقىپ كېتىۋاتقان ياغلىقلىرىنى سۈزۈش بىلەن ھەلەك ئىدى.

يىگىتلەر جەمىلەنى ئايلاندۇرۇپ-دەسسەپ تۇرۇپ سۈغا ئىرغىتقاندا، بىردىنلا يىرىلغاندەك بولۇپ كۆتىرىلگەن كۈلكىگە سۈمۈ "پاق" قىلىپ قوشۇلۇپ، كۈمۈشتەك چاچرانديلىرىنى تەرەپ-تەرەپكە

چاچراتتی. تېخچه كۆلكسنى باسمغان جەمله سۆدا كۆلگەن پېتى ئورنىدىن تۇردى. بۇ چاغدا ئۇ تېخىمۇ گۈزەل بولۇپ كۆرۈنىدى. چىت كۆينىگى بەدەنلىرىگە چىپپىدە چاپلىشىپ، تولغان-يېتىشكەن يوتىسى، ساغرىسى ۋە كوتىرىلگەن ئەمچەكلىرى مانا مەن دەپلا چەمپ تۇراتتى، جەمله‌نىڭ بۇلار بىلەن كارى يوق، ئۇ يەنىلا كۆلەتتى، ئىتتىك-ئىتتىك ماكاتتى، يۈز-كۆزىدىن، ئۇستى-بېشىدىن شۇرۇلداپ ئېقۇاتقان سۇنىمۇ بايقىمايتتى.

— بىزنى سۆيۈپ قوي! هه، سۆي! — دەيتتى ئۇنى قورشۇالغان يىگىتلەر.

جەمله ئۇلارنى سۆيۈپىمۇ قويىدى، بىراق يىگىتلەر يەنە ئۇنى پىلتىڭلىتىپ سۇغا تاشلاشتى. جەمله‌گە بۇ يېقىپ قالدىمۇ، يېڭىۋاش-تىن ئورنىدىن تۇرۇپلا، يەنە مەيدىسىنى تۇتقان پېتى كۆلكسىنى داۋاملاشتۇردى. ياشلارنىڭ بۇ ئويۇنغا خاماندا كۆلمىگەن بىرمۇ ئادەم قالمىدى. بۇغداي سورۇۋاتقان بوۋايلار گۈرجەكلىرىنى تاشلاپ، بىللە قوشۇلۇپ كۆلەتتى، كۆز ياشلىرىنى سۈرتەتتى، مىستەك يۈز-كۆزىنى قاپلىغان قورۇقلىرىمۇ خوشال-خورامىلىق هەم بىر دەقىقە ئەسلىگە كەلگەن ياشلىق نۇرىنى جەۋلان قىلاتتى. "هه، تۈت، ئىتىگىدىن بۇراپ تارت!" دېيىشىپ، خۇددى ئوغلاق تارتىشقان ۋاقىتلىرىدىكىدەك خوشال قىقاس سالاتتى. مەنمۇ قىزىققان هالدا ئايىماي كۆلۈپتىمەن. بۇ قېتىم يەڭگەمنى قىزغىنىپ خەقتىن قوغداش-نىمۇ ئۇنتۇپ قېپتىمەن. شۇنچە ئادەمنىڭ ئىچىدە كۆلمىگەن، ئۇنچىقە-مغان پەقەت دانىيارلا بولدى. ئۇنى كۆرۈپ قېلىپ جىملا بولۇپ قالدىم. خاماننىڭ چېتىدە دانىيارنىڭ ئۆزى يالغۇز تۇرغان ئىكەن. ئۇ خۇددى ئالغا قاراپ ئېتىلىپ، يۈگۈرگەن پېتى ببرىپ جەمسلەنى

يىگىتلەرنىڭ قولىدىن يۇلۇپ ئالىدىغاندەك ئەلپازدا تۇراتتى. ئۇنىڭ جەمئىلەدىن كۆزى ئۈزۈلمەيتتى، ھەم ئۆزى قول تەككۈزۈشتىن تارتىناتتى، ھەم ئۆزىنىڭ پەرىشتىسىدەك كىشىگەن جەمئىلىنى خەتمىڭ قۇچاقلاپ، مىجىلاپ ئويىنىغانلىغى جېنىغا تەككەندەك بولاتتى. يىگىتلەر جەمئىلەگە تۇش-تۇشتىن ئېسىلىپ، يۈزلىرى ئۇپتۇرغاندا، دانىيارنىڭ چىرايى تۈتۈلۈپ، يىراقىراق كېتىشكە تەمشىلىپ تۇراتتى، بىراق يىراقراق كېتەلمەي، ئورنىدا قېتىپ قالغاندەك تۇرۇپ قالدى. بىر ۋاقىتتا جەمئىلە ئۇنىڭ قاراپ تۇرغانلىغىنى بايقاپ قالدى بولغاي، كەيىپى بۈزۈلغاندەك شۇمشىيىپ قالدى. ئويۇنغا قىزىقىپ كەتكەن يىگىتلەر ئۇنىڭغا يەنە ئېسىلىۋىدى، جەمئىلە:

— بەس، ئويۇن دېگەن شۇنچىلىك بولسا بولار! — دەپ ئۇلارنى سىلكىۋەتتى.

— ۋىيەي، ساڭا نېمە بولدى؟ — كىمدۇر بىرى ئويناپ يەنە ئېسىلىشقا تەمشەلگەندە، جەمئىلە مەيدىسىدىن ئىتتىرىۋەتتى:

— نېمە قىلاتتىڭ؟ ماڭ نېرى! — جەمئىلە بېشىنى كۆتۈرۈپ، ئۆزىنى تۈزەشتۈرۈپ، دانىيار تەرەپكە يالت قىلىپ قارىۋالدى-دە، چاتاللىققا كۆينىگىنى سەققىلى يۈگۈردى.

دانىيار بىلەن جەمئىلىنىڭ مۇشۇنداق مۇناسىۋىتىنىڭ ئاخىرىنىڭ نېمە بولۇپ چىقىدىغانلىغىنى بىلمەيسەن. راستىنى ئېيتقاندا، بۇ توغرىدا ئويلاشتىنمۇ قورقاتتىم، شۇڭا مۇمكىن قەدەر بۇ ھەقتە ئويلىماسلىققا تىرىشاتتىم. بىراق، جەمئىلىنىڭ دانىياردىن قېچىپ، يول بويى چەتنەپ يۈرگىنى نېمە ئۈچۈندۇر كۆڭلۈمنى خىرەلەشتۈرۈپ، مېنى خاپا قىلاتتى. بۇنىڭدىن كېيىن ئاۋالقىدەكلا گايىدا كۆلۈپ، گايىدا چاخچاق قىلىپ قويۇپ، ئۇچۇق-ئاشكارا، ئەركىن-

ئازاده يۈرسه بولامدۇ، دەپ ئويلايتتىم. لېكىن شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ھەر قېتىم كەچلىگى ئايلىغا قايتقىنىمىزدا، يول بويى دانىيارنىڭ ناخشىلىرىنى ئاڭلاپ كېتىۋېتىپ، بۇ ئىككىسى ئۈچۈن يۈرەككە تولغان خوشاللىغىم قايناپ تاشاتتى.

جىلغىدا كېتىۋاتقىنىمىزدا جەمئىلە ھارۇندا ئولتۇراتتى، تۇزلەڭلىكە چىققاندا، ھارۇندىن چۈشۈپ پىيادە ماڭاتتى. مەنمۇ پىيادە ماڭاتتىم، يولدا مېڭىپ كېتىۋېتىپ ناخشا ئاڭلاش تېخىمۇ راھەت بېرىدى. ھە دېگەندە جەمئىلە ئىكىكىمىز ئۆز ھارۇنلىرىمىزنىڭ يېنىدا ماڭاتتۇق، لېكىن بىر بېسىپ-ئىككى بېسىپ، دانىيارغا بارغانسېرى يېقىنلىشىپ قالغانلىغىمىزنىمۇ ئۇقماي قالاتتۇق. قانداقتۇر كۆزگە كۆرۈنمەيدىغان كۈچ ئادەمنى دانىيارغا قاراپ يېتىلەپ ماڭغاندەك، ئىختىيارسىز تۇرده يېقىنراق بېرىپ، مۇشۇ ناخشا ئېيتىپ كېتىۋاتقان ھىلىقى جىمغۇر، ئادەمگە يېقىنلاشقىيدىغان دانىيارنىڭ ئۆزىمۇ، ئەمەسمۇ، شۇ بولسا، دەل مۇشۇ پەيتته ئۇنىڭ يۈزى قانداقتۇر، ئاۋازى قانداق ئاۋازدۇر، دەپ كۆرگۈڭ كېلەتتى.

كۆڭلى تارتىپ، ئۇنىڭغا سلجىغان جەمئىلە ھەر دائىم ئاشۇ ھالدا ئۇنىڭغا يېقىنلاپ باراتتى-دە، ئۆزىمۇ سەزمىگەن ھالدا دانىيارغا ئاستاغىنا قولىنى سوزاتتى. بىراق جارانلىتىپ ناخشا ئېيتىپ كېتىۋاتقان دانىيار ئۇنى بايقىمايتتى. ئۇنىڭ ئوي-خىيالى ئاسمانىدا ئەركىن پەرۋاز قىلىۋاتقانىدەك، قايانقىدۇر ئۇزاق بىر يەرگە كۆز تىكىپ، يەلكىسىنى ئالىقىنى بىلەن تىرەپ، ناخشىسىنىڭ دولقۇنىنى ئەۋج ئالدۇراتتى. جەمئىلەنىڭ بايا سوزۇلغان قولى ئىنتىك يېغۇبلىنىپ، ھارۇنىڭ قىرىغا بېرىپ تەككەندىلا، جەمئىلە چۆچۈپ، قولىنى تارتىۋېلىپ، ئورنىدىن قىمىر قىلماي تۇرۇپ قالاتتى. يولىنىڭ ئوتتۇ-

رسدا هەيرانلىقتا تۇرۇپ قالغان جەمىلە، دەل شۇ چاغدا روھسىز-لىنىپ، مۇڭلىنىپ، ئاندىن تەلپۈنگەن، يالقۇنلىغان كۆزقارىشى بىلەن بىر ھازاغىچە دانىيارنىڭ كەينىدىن قاراپ قالاتتى-دە، يېڭۈاشتىن ئالغا چامدايتتى.

بەزىدە مەن، جەمىلە ئىككىمزلا چۈشىنىپ بولمايدىغان بىر خىل ھىسسىيات ئىچىدە تىنچىيالماي قېلىۋاتسىمزغۇ، دەپ ئويلايتتىم. ئېھتىمال، ئۇ سېزىم ھەر ئىككىمزدىلا بىلىنمەي يوشۇرۇن ھالەتتە تۇرىدىغاندۇر، ھەرنىمە بولسا ۋاقتى-قەرەلى يېتىپ ئاشكارىلىنىدىغان ۋاقتى يەتتى.

ئىش ۋاقتلىرىدا، ئىش ھەلەكچىلىگىدە جەمىلە ئانچە سىر بەرمەيتى. گايى چاغلاردا ئاللىقانداق بىر ئىش بىلەن خاماندا قېلىپ قالغان چاغلاردا، جەمىلە ئۆزىگە ئورۇن تاپالماي ھەلەك بولاتتى. بوشچىلىقتا نىمە قىلارىنى بىلمىگەنىدەك، نېرى بېسىپ، بېرى بېسىپ، بۇغداي سورۇۋاتقانلارنىڭ يېنىغا بېرىپ، ئۇلارغا يارەمىلەشمەكچى بولۇپ، ئىككى-ئۈچ كۆرەك بۇغداينى سورۇيتتى-دە، شۇ ھامان تەمتىرەپ، كۆرەكنى چەتكە تاشلاپ مېڭىپ كېتەتتى. سامان دۆۋىسىنىڭ سايىسىدا ئولتۇرغاندەك قىلسىمۇ، بىراق ئۇ يەردىمۇ ئىچى پۈشۈپ چىدىسماي قالاتتى:

— مەيەگە كەلگىنە، كىچىك بالا! — دەپ، يالغۇز ئولتۇرغىنىدىن قورقاندەك ھەر دائىم مېنى يېنىغا چاقىرىۋالاتتى.

شۇنداق قىلغان ۋاقىتلىرىدا يەڭگەم ماڭا ئىچىدىكى قانداقتۇر سىرىنى ئېچىپ، خاپىلىغىنى ئېيتىدىغۇ دەپ كۈتەتتىم. بىراق، ئۇ ھىچنىمە دىمەيتتى، پەقەت ئەركىلىتىپ، بېشىمنى ئۆزىنىڭ تىزىغا قويۇپ، ئۆزاققا كەتكەن كۆزقاراش بىلەن مېنىڭدىن كۆپ

يىراققا تىكىلىپ، تىكەندەك دىك-دىك تۇرغان چېچىمنى قولى بىلەن تاراپ، تىترىگەن ئىسسىق ئالقىنى بىلەن يۈزۈمنى ئاۋايلاپ سىلايتتى. شۇنداق چاغلاردا يەڭگەمنىڭ قايغۇ بىلەن ئەنسىزلىككە تولغان يۈزىگە قاراپ، نېمە ئۈچۈندۇر ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدىن ئۆزەمنىڭ روھىنى كۆرەتتىم. چۈنكى ئۇنىڭمۇ كۆكرىگىنى قانداقتۇر بىر نەرسە مۇجۇۋاتقاندەك، قانداقتۇر يېڭى تىلەكلەر ئۇنىڭ قەلبىگە يىغىلىپ كەتكەندەك، ئاستا-ئاستا پىشىپ يېتىلىپ، باش كۆتىرىپ چىقىشنى تەلەپ قىلۋاتقاندەك تۇيۇلاتتى. مېنىڭ ھېس قىلىشىمچە، جەمئىيەت ئۆزىنىڭ ئىشقى-مۇھەببىتە ئوتىدا كۆيۈپ يۇرگەنلىگىنى ئۆز ئۆزىگە بەكمۇ ئېتىراپ قىلغۇسى كېلەتتى، ئەينى زامانىدا زادىلا ئېتىراپ قىلغۇسى كەلمەيتتى، خۇددى مېنىڭمۇ بىر تۇرۇپ يەڭگەم دانىيارنى ياخشى كۆرۈپ قالسىكەن، دەپ، بىر تۇرۇپ ياخشى كۆرۈپ قالمىسىدى، دەپ تىلەپ يۈرگىنىمگە ئوخشاش. چۈنكى قانچە ئېيتقان بىلەنمۇ جەمئىيەت بىزنىڭ ئۆيىنىڭ كېلىنى، مېنىڭ بىر توققان ئاكامنىڭ ئايالى-دە. ئۇنى قانداقمۇ بۆلەك بىرسىگە لايىق كۆرەي. بىراق، شۇنى بىلىپ تۇرۇپ، نېمە ئۈچۈندۇر مەن بۇنداق ئويـخىيالارنى ئۆزەمگە يېقىن يولاتماي نېرى قىلىشقا تىرىشاتتىم. مەن ئۇچۇن بېشىمنى جەمئىيەتنىڭ تىزىغا قويۇپ، ئۇنىڭ بالىلارنىڭكىدەك ئېچىلىپ تۇرغان ئىسسىق لېۋىگە قاراپ، كۆزلىرىگە يىغىلغان تىنىق ياشنىڭ مۆلدۈرلەپ تۇرغىنىنى كۆرۈش دۇنيادا ئەڭ ئىسسىل راھەت ئىدى. بۇنىڭدىن باشقا ماڭا ھېچ نەرسىنىڭ لازىمى يوقتەك تۇيۇلاتتى. جەمئىيەتنىڭ شۇ ھالەتتىكى چىرايلىقلىغىچۇ، ھا-ھاي! ئۇنىڭ سۆزۈك-چىرايلىق يۈزىدە چاقناپ تۇرغان نۇر، قىزغىنلىق ئادەمنى نېمە دېگەن مەدھىيا قىلدۇ-ھە! ئۇ چاغدا مەن ئاشۇلارنىلا كۆرەتتىم، ئەمما ھەممىسىنى

چۈشەنمىسەم كېرەك. ئەدىلىكتە، نەچچە كۈنلەر ئۆتكەندىن كېيىن، ئاشۇ چاغدىكىلەرنى ئەسلەپ، كۆپ تەرەپتىن ئۆزەمگە سوئال قويدۇم: ئېھتىمال، مۇھەببەت دىگەن سەنئەتكارلار ۋە شائىرلارنىڭ ئىلھام دىگىنىدەك بىر خىل تۇيغۇمۇ نىمە؟ ھاياتىنىڭ دەل مۇشۇ يالقۇنلۇق مەزگىلىدە ئادەمگە مۇھەببەت تۇيغۇسى ئولىشىپ، يېڭى تىلەك ۋە تۇرمۇشنىڭ يېڭى ئېقىلغا ئەگىشىپ، ئالغا ئىنتىلىدۇرەمدۇ نىمە؟ ئېھتىمال، ئاشقىلىقنىڭ خاسىيىتى دەل مۇشۇنىڭدىدۇر؟ ئۇنداق دىيىشىم، مەن ئەنە شۇ تەرىقىدە جەمىلەنىڭ يۈزىگە قاراپ، گاھىبىر ئۇچۇردا ئۆزەمنۇ ئۇنىڭ دولقۇنلانغانلىغىغا بېرىلگەنىدەك، قانداقتۇر چۈشىنىكسىز خوشاللىق بىلەن خاۋاتىرلىنىش ئىچىدە ئايلىنىڭ سىرتىدىكى كەڭ دالىغا يۈگۈرۈپ بېرىپ، يۈرىگىمنى ئويناتقان بۇ چۈشىنىكسىز خوشاللىق بىلەن خاۋاتىرلىنىشنىڭ نىمە ئىكەنلىگىنى، ئۇنىڭ داۋاسى نىمە ئىكەنلىگىنى پايانسىز دالا ۋە چەكسىز كۆكتىن ۋاقىراپ تۇرۇپ سورىغىم كېلەتتى.

بۇنىڭ جاۋابىنى مەن كىمدىندۇر بىراۋدىن كۈتكەندەك يۈردۈم، بىراق بىر كۈنى بۇنىڭغا جاۋاپ تېپىلغانىدەك بولدى.

شۇ كۈنى بىز ئادەتتىكىدەك ئىستانسىدىن چىقىپ، ئايلىغا قايتىپ كېتىۋاتاتتۇق. ئاسماندا يۇلتۇزلار پارقىراپ، كېچە بولۇپ كەتكەندىن دېرەك بېرەتتى، دالا ئۇيقۇغا قۇچاق ئاچقان ئىدى، پەقەت دانىيارنىڭ ناخشىسلا ئۇن جىمجىتلىغىنى بۇزۇپ جارانگىلىماقتا ۋە يۈمشاق قاراڭغۇلۇقتا يىراق-يىراقلارغا سىڭىپ بارماقتا. جەمىلە ئىككىمىز ئۇنىڭ كەينىدىن كېتىۋاتىمىز.

بۇ قېتىم نىمە ئۈچۈندۇر دانىيارنىڭ ئاۋازى باشقىچە بىر خىل نازۇك ھىسسىيات بىلەن يالغۇزلۇقنىڭ ئارمانىغا تولۇپ، ئادەمنىڭ

كۆڭلىنى مۇڭغا تولدۇراتتى. كۆزۈمگە ئىسسىق ياش يىغىلىپ، ئۇنىڭغا چەكسىز ھىسداشلىق قىلىش ۋە ئاياش تۇيغۇسى مېنى چىرمىۋالدى.

جەمىلە بۇ قېتىم قولىنى دانىيارغا سۇنۇپ، يېقىنلاپ باردى-دە، شۇ پېتىچە ھارۇنى تۆتۈپ، بېشىنى سىلىپ، ئۇنىڭغا ئەگىشىپ كېلىۋەردى. بىرئاز ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن دانىيارنىڭ ئاۋازى ئاستا-ئاستا پەسىيىپ، قايتىدىن يۇقۇرىلاپ، كېچىلىك دالاغا يېڭىشاستىن يالقۇنلۇق لېۋىنى تەككۈزگەندە، جەمىلە بېشىنى كۆتەردى-دە، ئىلدام-ئىلدام مېڭىپ بىر ئىرغىپلا ھارۇنغا چىقتى. دانىيارنىڭ يېنىغا ئولتۇرۇپ، بۇ ھەركىتىدىن قورقىقاندەك قولى بىلەن كۆكىرىكىنى قىسقان ھالدا، ئولتۇرغان يېرىدە قېتىپلا قالدى. ئەمدى نېمە بولار دېگەندەك ئوي-خىيال بىلەن، يولنىڭ چېتى بىلەن ئىلدام-ئىلدام مېڭىپ كېتىۋېتىپ، ئۇلاردىن زادىلا كۆزۈمىنى ئۈزمىدىم. دانىيار جەمىلەنىڭ ئۈز يېنىغا كېلىپ ئولتۇرغانلىغىنى بىلمىگەندەك قىلاتتى، ئۇنىڭغا قاراپمۇ قويمىدى، ناخشىسىنى داۋاملاشتۇرىۋەردى. بىرئازدىن كېيىن جەمىلەنىڭ قوللىرى ئېچىلىپ، دانىيارغا بوي سىلىپ يولىنىپ قالدى-دە، بېشىنى ئاستاغىنا ئۇنىڭ ئىڭىگە يولدى. شۇ چاغدا، قىزىق كېتىۋاتقان يورغا ئات يورغىسىدىن يېڭىلىپ يەنە دەرھال ئوڭلۇغالغاندەك، دانىيارنىڭ ئاۋازىمۇ مۇدرەپ كەتكەندەك ئۈزۈلۈدى-دە، دەرھال يېڭىۋاشتىن ياڭراپ كەتتى. بۇ ئاۋاز باشقىلارغا ئوخشىمىغان ئاشقىلىقنىڭ، مۇھەببەتنىڭ يېڭى ئاۋازى بولدى! تۇن ئىككى ياققا سۈرۈلۈپ، دەريانىڭ يوروق تۆكۈلۈپ، كەڭ دالىنىڭ گۈللەنگەن چىرايى ئېچىلغاندەك، مۇشۇ كەڭ دالىنىڭ ئوتتۇرىسىدا مەن بىر بىرىگە كۆڭلى چۈشكەن ئىككى ياشنى كۆردۈم. ئۇلار ماڭا نەزەر سالمىسىمۇ، مەن ئۇلاردىن كۆزۈمنى ئالماي، ئۇلارنىڭ

دۇنيادىكى جەمئىكى نەرسىنى ئۇنتۇغان ھالدا، ناخشا رىتمىغا ئەگىشىپ بىرلىكتە تەۋرىنىپ كېتىۋاتقانلىقىغا قاراپ كېتىۋاتىمەن. مەن ئۇلارغا قاراپ، جەمئىيەتنىڭ بىلەن دانىيارنى تونۇمايدىغان قالدىم. بۇلار، مەن باشتا كۆرمىگەن قانداقتۇر يېڭى، مىسلىسىز بەختلىك كىشىلەر ئىدى. قارا‌ئىلارچۇ، ئۇنىڭ بىرى كۆزى قارا‌ئىغۇدا ئوتتەك يېنىپ تۇرغان، ئالدى ئوچۇق ۋە يىرتىلغان ھەربىي كۆينەك كىيگەن دانىيار! قارا‌ئىلارچۇ، ئۇنىڭ بىرى دانىيارغا ئەركىلەپ، ئۇنچىقمايدىغان سېلىپ ئولتۇرغان يەڭگەم جەمئىيەت! چەكسىز بەختكە يەتكەنىدەك، جەمئىيەتنىڭ كىرپىكلىرىدە ياش مۆلدۈرلەپ، قارا‌ئىغۇدا يالت-يۇلت قىلىدۇ. ھەقىقى بەخت دېگەن مۇشۇمۇ، ئەمەسمۇ؟ — قارا‌ئىلارا، دانىيار يۈرتىغا بولغان پۈتكۈل ئۈلۈغ مۇھەببىتىنى — قەلبىدە مۇزىكا ھاسىل قىلغان ئاشۇنداق مۇھەببىتىنى ئازراقمۇ قالدۇرمايدىغان جەمئىيەتكە بېرىپ، جەمئىيەتكە بېغىشلىدى. بۇ بەخت بولمايدىغان نەمە؟

چۈشىنىكسىز بولغان ۋە ھامان دانىيارنىڭ ناخشىسىغا ئەگىشىپ پەيدا بولىدىغان ھاياجانغا يەنە بىر قېتىم چۆكتۈم. بىردىنلا، نەمە قىلىشىم كېرەكلىكى ماڭا روشەن بولۇپ قالدى. مەن ئۇلارنىڭ رەسىمىنى سىزىپ چىقماقچى بولدۇم.

بىراق، شۇ زاماتلا ئۆزەمنىڭ بۇ خىيالىدىن چۆچۈدۈم. "بۇ ئىش مېنىڭ قولۇمدىن كېلەرمۇ؟" دەپ ئويلىدىم ۋە ئۆز ئىچىمدە بۇنى بىلىپ تۇرسامۇ، خىيالىمنى توختىتالمىدىم. "مەن بۇلارنىڭ رەسىمنى سىزىپ چىقىمەن، دەل ھازىرقى تۇرقىغا ئوخشىتىمەن. ئۇلار مەن سىزغان رەسىمدىمۇ دەل ھازىرقىدەك بەختلىك بولسۇن!" دەپ يولۇمنى داۋاملاشتۇردۇم. مۇشۇنداق خىيالارغا بېرىلىپ، ئەتراپىمغا قارىسام، كۆزۈمگە ئاۋغۇست ئاخشىمىدىكى ۋالىلدىغان

يولتۇزلار، گۈلگە پۈركەنگەن پايانسىز دالا كۆرۈنىدى. مەنمۇ ئۆزەمنى بەختلىك سېزىپ، بايقىدەك تىلىسمىغا ھازىرلا يېتىدىغان-دەك ئىشەنچ بىلەن كەلمەكتىمەن. لېكىن، ئۇ چاغدا بالا ئىكەنمەن، كېلىچەكتە بۇ مەقسەتكە يېتىش ئۈچۈن قانچىلىك قىينىچىلىقلارنى تارتىپ، قانچىلىك ھەرەج تارتىدىغانلىغىنى بىلمىگەن ئىكەنمەن. ئۇ چاغدىكى مەقسىدىم: دانىيارنىڭ ئاۋازىنى بولۇشىغا قويۇپ بېرىپ ناخشا ئېيتقانلىغىنى مەن بويىقلار بىلەن سېزىپ، ئاشۇنداق تاغ، ئاشۇنداق ئاسمان، بۇلۇت، يەر-سۇنى دانىيار كۆيلەۋاتقاندەك كۆرسىتىپ بېرىش ئىدى. بۇ ئىشقا چوڭ ماھارەت كېرەك ئىكەنلىگىنى بىلمەي تۇرۇپ مەن خېلى "بويىقلارنى قەيەردىن تاپارمەن؟ مەكتەپتىن سورىسامىمكىن، ھەي، بەرمەس، ئوزلىرىگە كېرەك ئەمەسمۇ!" دەپ كېتىپتىمەن، گويا پۈتۈن مەسىلە مۇشۇنىڭدىكىدەك، پاھ، باللىغىم-دە!

مەن مۇشۇ تەرىقىدە كېلىۋاتقىنىمدا، دانىيارنىڭ ناخشىسى چورتلا ئۈزۈلۈپ قالدى. مەن مۇشۇنداقلا قارىسام، جەمىلە دانىيارنى قاتتىق قۇچاقلاپ، ئۇنى يۇرىگىگە بېسىپ قىسۋالغان ئىكەن. بىراق شۇ ئاردا چۆچۈگەندەك قولىنى بوشاتتى-دە، ھارۋىدىن سەكرەپ چۈشتى. دانىيار ھودۇققىنىدىن تىزگىنلەرنى تارتىپ، ئاتلارنى توختاتتى. جەمىلە تەۋرۈ قارىغان پېتى يولدا سەنتۈرۈلۈپ تۇرىدى-دە، بىر ۋاقىتتا بېشىنى شارتتىدا قايرىپ، ئېتىلىپ چىقىۋاتقان يېشىنى تەسلىكتە تۇتۇۋالغاندەك ھالەتتە ئاچچىقلانغان تەرىزدە گەپ قىلىپ كەتتى:

— نىمگە قارايسەن؟ نىمەگ بار مېنىڭدە؟ — دىدى ۋە سەل تۇرۇ-ۋالغاندىن كېيىن: — قارىما ماڭا، ھەيدە ھارۋاڭنى، ماڭ! — دىدى-دە،

ئارقىدا قالغان هارۋىسىنى كۆزلەپ مېڭىپ كەتتى. مەن هاڭ-تاڭ بولۇپ، ئۇنىڭغا قاراپ قالغان ئىكەنمەن، يەڭگەم ماڭىمۇ خاپا بولۇپ كەتتى:

— ھە، ساڭا نېمە بولدى؟ چىق هارۋاڭغا هاڭۋېقىپ تۇرماي! بىر قېلىپتىن چىققان هاڭۋاقتىلار، خۇدانىڭ ئازاۋىغىلا قالغان ئىكەنمەنغۇ سىلەر بىلەن!

"ۋاي توۋا، بۇ نېمىسكىنا، جىن تەگدىمۇ نېمە بۇنىڭغا؟" دەپ مېڭىپ كېلىۋاتقىنىمەن مەن يول قاتاردا. جەمئەگە ئاسان ئەمەس ئىدى، ئۇنىڭ قانۇنسىي ئېرى بار، تېخى هايات، ساراتوۋدىكى گوسپىتاللارنىڭ بىرىدە ياتسا، يېقىندا قايتىپ كېلىمەن دىسە، ئۇنىڭغا ئوڭايمۇ! بىراق مەن بۇ تەرەپلىرىنى ئويلىماق تۇگۈل، ئەكسىچە جەمئەگە ئاچچىغىم كېلىپ، ئۇنى يامانلاپ كېلىۋاتقىنىمەن. مۇبادا دانىيارنىڭ ئىككىنچى ناخشا ئېيتماسلىغىنى بىلگىنىمدە، ئۇنىڭ ئاۋازىنى ئەمدى ھېچقاچان ئاڭلىيالمايدىغانلىغىنى بىلگىنىمدە، جەمئەگە تېخىمۇ بەك ئاچچىغىم كەلگەن بولاتتى.

هازىر بولسا پۈتكۈل بويۇم شالاق-شالاق بولۇپ كەتكەندەك، كۆڭلۈم نىمگىدۇر رەنجىپ، تېزرەك خامانغا يېتىپ بارسام، سامان دۆۋىسىگە ئۆزەمنى تاشلاپ ياتسام دەپ كېلىۋاتقىنىمەن. هارۋىمۇ ئادەمنى قىيناپ، داقلاڭ-دۇقلاڭ سەكرەيتتى، چۈلۈۋۈر قولۇمدىن چىقىپ كېتىۋاتقاندەك، يول بۇگۈن ئۇگۇل-دوگۇل بولۇپ كەتكەندەك تۇيۇلاتتى. خامانغا بارغاندا ئەپلەپ تۇرۇپ ئاتلارنىڭ چىلىيا-قامۇتلىرىنى ئېلىپ، ئۇنى هارۋىنىڭ ئاستىغا سۆرەپ كېلىشكە هالىم يەتتى. ئۇنىڭدىن كېيىن سامان دۆۋىسىنىڭ يېنىغا بېرىپ يىقىلغانلىغىمنى بىلمەن. دانىيار شۇ كۈنى ئاتلارنى ئوتلاقىغا ئۆزى

ئېيىرىپ چۈشەپتۇ.

ئەتىسى ئويغانغىنىمدا، تالاڭ ئاتقان ۋە ھاۋا ناھايىتى چىرايلىق ئېچىلغان ئىكەن، شۇ كۈنكى تالاڭ قانداق تازا بولسا، مېنىڭمۇ كۆڭلۈم شۇنداق ئېچىلىپ، قەلبىم خوشاللىققا تولۇپ، ئاللىقانداق بىرەر ياخشىلىقنىڭ يېتىپ كېلىشىنى كۈتكەندەك تۇيۇلدى. ھە دېگەندە نېمىگە بۇنچىلىك خوشال ئىكەنلىگىمنى بىلمەي، ئۇنىڭدىن كېيىن تۇنۇگۈنكىلەرنى ئەسلەپ، دانىيار بىلەن جەمىلەنىڭ رەسىمىنى سىزماقچى بولغانلىغىمنى ئەسلەپ، تېخىمۇ خوشال يايراپ كەتتىم. "ئوخشىتالار-مەنمۇ" دېگەن گۇمان خۇددى كۆلەڭگىدەك پۈتۈن بويۇمنى چىرمىدى. ئاندىن كېيىن كۆزۈمنى يۇمۇپ ئەسلىدىم-دە، تۇنۇگۈنكى كۆرۈنۈش ئوپ-ئوچۇق، ھازىرلا سىزىپ چىققاندەك كۆز ئالدىمغا كەلدى.

ئورنۇمدىن تۇرۇپلا دەريا بويىغا يۈگۈرۈپ بېرىپ، يۇز-كۆزۈمنى يۇدۇم-دە، سايدا چۈشەكلىك تۇرغان ئاتلارنى كۆزلەپ ئېتىلدىم. ئەتىگەنلىك شەبنەمدە مۆزدەك سوغاق بولۇپ كەتكەن يەدە پاچاقلىرىمغا تېگىپ، يېرىلغان تاپانلىرىمنى ئېچىشتۇرۇۋەتتى. بىراق بۇلار مەن ئۈچۈن ھېچ گەپ ئەمەس، ئۈپۈقتىن مارىلاپ چىقىپ كېلىۋاتقان كۈننى توسۇۋالغۇچىدەك خوشاللىق كەيپىياتى ئىچىدە، ئەتراپىمدىكىلەرگە كۆز سېلىپ، قىيغىتىپ كېتىۋاتىمەن. ئېرىق بويىدا ئۆسكەن ئاپتاپپەرەسلەر كۈن چىققانسېرى بېشىنى كۈنگە قارىتىپ يېراقتىن تۆكۈلۈپ كېلىۋاتقان كۈننى كۆزلەپ سوزۇپ، بويىنى ئوڭلىماقتا. ئاقۇاش بۇيىلار ئۈنى دائىرە قىلىپ قىساقتا ئالغان، بىراق ياش ئاپتاپپەرەس ئۇ بۇيىلارغا بوي بەرمەي، كۈننىڭ شولىسىغا بۇيىدىن بۇزۇنراق ئىنتىلىپ، سېرىق گۈللۈك بېشىنى قاڭقايتىپ، كۈن نۇرىنى تويۇپ-تويۇپ شۇمۇيدۇ. ئەنە، ھارۇلار سۈدىن ئۆتىدىغان ئۆتكەل،

هارۋا چاقسىنىڭ ئىزى بىلەن سۇ بۆلۈنۈپ يەنە چاقىتىن قالغان ئېرىقچىلارغا تولغان. شۇ سۇ كەلگەن يەرنى بويلاپ يالپۇز يېيىلغان بولۇپ، ئۇنىڭ سالقىن ھىدى دىماقىغا ئۇرۇلىدۇ. ئاھ، ئايلىنايى، تۇغۇلغان يېرىم! مەن يۇگۈرۈپ كېتىۋاتىمەن، بېشىمدا قالغاچلارمۇ ماڭا قوشۇلۇپ، بەيگىگە چۈشكەندەك شىپلداپ ئۇچۇشماقتا. "ئاھ، رەسمچى بولسام، مۇشۇ ئەتىگەنلىك كۈننى، ئالا-بۇلماچ تاغلارنى، ئەتىگەنلىك شەبنەمگە تويغان يېشىل بىدىنى، ئېرىق بويىدىكى سېرىق گۈللەرنى، ئاپتاپپەرەسلەرنى سىزىپ چىقسام، قانداق بولار ئىدى-ھە!"

بىراق، خامانغا قايتىپ كەلگىنىمدە، مېنىڭ بۇ ئالتۇن خىياللىرىم، ئوتقا سۇ قۇيغاندەك، ئۆچۈپ، سوۋۇدى. چۈنكى، جەمئىلە تۇنۇگۈن كېچە ئۇخلىمىغان بولسا كېرەك، قاپىغى ئىشىپ، روھى چۈشۈپ جۈدەپلا كەتكەن ئىدى. ئۇ ماڭا قاراپ كۈلۈپمۇ قويمىدى، گەپمۇ قىلمىدى. لېكىن دۇيجاڭ ئورازمات كەلگەندە بولسا، جەمئىلە ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ سالامۇ قىلماستىن گەپ قىلدى:

— ھارۋىكەشنى ئېلىڭ! مېنى قەيەرگە ئەۋەتسىڭىز مەيلى، بىراق ئىستانسىغا ئاشلىق توشۇمايمەن!

— ھە، ساڭا نېمە بولدى، جاماللىتاي، كۆكۈيۇن چاقتىمۇ؟ — دىدى ئورازمات ئۇنى ئەركىلەتكەندەك كۈلۈمسىرەپ ھەيرانلىقتا.

— كۆكۈيۇننىڭ مەندە ھەققى يوق! بارمايمەن دىدىمۇ، بولدى، دېگىنىم دېگەن!

ئورازماتنىڭ چىرايىدىكى كۈلكە غايىپ بولدى.

— ئېيتساڭمۇ، ئېيتمىساڭمۇ شۇ: ئىستانسىغا ئاشلىق توشۇشقا ھارۋا ھەيدەيسەن، باشقا. گەپ يوق! — دىدى قولتۇق تايىغىنى غىچىلدىتىپ

يەرگە تۇرۇپ تۇ،ـــئەگەر بىراۋ چېقىلغان بولسا ئېيت ھازىر، قولتۇق تايىغىمنى بېشىغا سالاي تۇنۇك، خوش، تۇنداق ئەمەس ئىكەن ـــ ئىشىكىڭا ماڭ! ئاشلىق مېنىڭ ئەمەس، ھەربىلەرنىڭ ئاشلىغى، سېنىڭ ئېرىڭمۇ شۇ ياقتا! ـــ دۇيجاڭ تۇرغان يېرىدىن شارتتىدا بۇرۇلۇپ، قولتۇق تايىغىنى چوڭ-چوڭ ئېلىپ، چەتكە قاراپ كەتتى.

جەمىلە جاۋاپ بېرەلمەي، قولىدىكى قامچىنى قامالـلاپ، گۈنا قىلغاندەك قىزىرىپ تۇرۇپ قالدى. بېرىسىدا تۇرغان دانىيارنى كۆرگەندە، يېنىككىنە نەپەس ئېلىۋالـدى. دانـيار ئاتـلارنى ھارۇسـقا قوشۇۋاتاتتى. بايىقى گەپلەرنى ئۇققىنى بىلەن سىر بەرمەي تۇراتتى. قانداقتۇر باشقا تەرەپكە قاراپ، چىلىا-خامۇتلارنى ئۇ ياق-بۇ ياقـقا تارتىپ باغلاۋاتاتتى. جەمىلە بىر ھازاغىچە خامانـنىڭ ئوتتۇرىسـدا يالغۇز تۇردى-دە، ئاندىن كېيىن نـىمە بولـسا بولار، دېگەنـدەك قولىنى شىلتىپ، ھارۇسىغا قاراپ مېڭىپ كەتتى.

شۇ كۈنى بىز ئايىلغا ئادەتتىكىدىن بۇرۇنراق قايتـتۇق. چۈنـكى كېتىۋاتقىنىمىزدىمۇ، قايتىۋاتقىنىمىزدىمۇ دانىيار ئاتـلارنى توختاتماي قوغلاپ ماڭدى. جەمـىلەمۇ قاپـىغى سېلىنـغان ھالـدا كۆكۈلسىز ماڭـدى. مەن بولـسام قاغجىراپ قالغان دالىنى كۆرۈپ، ئۆزەمگە ئىشەنمەي ماڭدىم: تۇنۇگۈن پايانـسز دالا ئۇنداق ئەمەسـتى. گويا چۆچەكلەردە ئاڭلىغاندەك، تۇنۇگۈنكى گۈللەنـگەن دالا بۈگۈن يوق ئىدى. شۇنداق بولسىمۇ بەختلىك كۆرۈنۈش خىيالىمدىن كەتـمەي، كۆز ئالدىمغا كېلىپ تۇرۇۋالدى. تۇرمۇشـنىڭ ئەڭ يارقىن، كۆركەم بىر قىسمىنى تۇتۇۋالغاندەك بولدۇم-دە، بۇ كۆرۈنۈشلەر ئېسىمـدىن كەتمەي، پۈتۈن دىققىتىمنى ئۆزىگە تارتىپلا ئالدى. شۇنداق قىلىپ، خاماندىكى ھىلىقى ئايال گىرچىنىڭ بىر ۋاراق ئاق قېـلىن قەغەزنى

ئوغرىلىقچە ئېلىۋېلىپ، ئويلىغان تىلىگىمگە يەتمىگۈنچە جېنىم تىنمىدى. ساماندۆڭسىنىڭ ئارقىسىغا يوشۇرۇنۇپ، ئاپپاق قەغەزنى بۇغداي سورۇغان ياغاچ گۇرۇچكىنىڭ ئۈستىگە قويغىنىمدا، يۈرىگىم قىنىدىن چىقىپ كېتىدىغاندەك دۈكۈلدەپ ئاغزىمغا تىقىلدى. دادام مېنى بىرىنچى قېتىم ئاتقا مىنگۈزگەندىكىنى دوراپ: "بىسمىللا!" دىدىم-دە، قەلەمنى قەغەزگە تەككۈزدۈم. ھە دىگەندە دانىيارنىڭ قىياپەتلىرى ئۇنىڭ ئۆزىگە ئوخشىغىلى تۇرغاندا، كۆڭلۈم قانات چىقىرىپ ئۇچتى، ئۆزەمنىڭ نېمە قىلىۋاتقىنىمنى ئۇنتۇدۇم. مەن كۆزگەن ئاشۇ ئاۋغۇست ئاخشىمى، چەكسىز ئۇزۇنغا سوزۇلغان كەچ دالا قەغەز يۈزىگە كۆچۈپ كەلگەندەك، دانىيارنىڭ جارانلىق ناخشىسى قۇلىغىمغا كىرىۋاتقاندەك تۇيۇلدى. كۆز ئالدىمغا كۆينەكسىنىڭ ياقىسىنى ئېچىۋەتكەن دانىيار بىلەن ئۇنىڭغا يېقىن كېلىپ ئولتۇرغان جەمىلە كەلدى. بۇ مەن تۇنجى قېتىم ئۆز ئالدىمغا سىزغان رەسىم ئىدى؛ ئەنە ھارۇننىڭ قىرى، ئەنە يېنىچە ئولتۇرغان دانىيار بىلەن جەمىلە، تىزگىنلەر ھارۋا ئالدىدا بوش تۇرماقتا، ئاتنىڭ دۇمبىسى قارانغۇدا مىدىرلاپ تۇرۇپتۇ، ئۇنىڭ نېرىسى كېچىلىك دالا، يىراقتىكى يۇلتۇزلار. بۇلارنىڭ ھەممىسىنى شۇنچە بېرىلىپ سىزىپتىمەنكى، بىر ۋاقىتتا ئۇستۇمدە بىراۋنىڭ خاپا بولۇپ سۆزلەپ كەتكەنلىگىنى ئاڭلاپ ئېسىمگە كەلدىم. قارىسام جەمىلە ئىكەن.

ــ ساڭا نېمە بولدى، گاس بولۇپ قالدىڭمۇ نېمە؟

بايا ئۇ مېنى ئىزدەپ يۈرۈپتىكەن، ھودۇقتىنمىدىن سىزغان رەسىمنى يوشۇرۇشقىمۇ ئۇلگۈرەلمەي قالدىم.

ــ بۇغدايلارنى ئاللىقاچان قاچىلاپ قويۇپ، بىر ئاش پىشىمدىن بۇياغى سېپىنى توۋلىدۇق، يا سەن ھە، دەپ قويمىدىڭ... قولۇڭدىكى

نمه ئۇ؟ ــ دەپ جەمىلە رەسمنى مېنىڭدىن تارتىۋالدى.

ــ ھوي، شورۇڭ قۇرغۇر!... ــ دېدى-دە، رەڭگى-رويى ئۆچۈپ، قەغەزگە تەلمۈرۈپ قاراپلا قالدى. ۋاھ، شۇ چاغدا مېنىڭ ئۈيالغىنىمنى دىسەڭلەرچۇ! ئۇلمىسەمۇ يەرگە كىرىپ كەتكۈدەك بولۇپ كەتتىم. جەمىلە رەسىمگە قاراپ تۇردى-دە، بىر ھازادىن كېيىن چانىغى ياش بىلەن تولغان كۆزىنى يۇقۇرى كۆتىرىپ پەس ئاۋاز بىلەن:

ــ ماڭا بەرگىنە بۇنى، ئۇكا! ــ دېدى. ــ مەن خاتىرە قىلىپ ساقلاپ قويايي.

ئاندىن ئۇ قەغەزنى ئىككى پۈكلەپ، قوينىغا سېلىۋالدى.

بىز يولغا چىقىپ، ئايلىدىن خېلى ئۇزاپ كەتكىچە مەن ئۆز قېلىپىمغا تولۇق كېلەلمەي قالدىم. قەلبىمنى قاتتىق چۈلغۇالغان كۆرۈنۈشنى ھەقىقەتەن ئۆزىگە ئازراق بولسىمۇ ئوخشىتىپ سىزىپ چىققىنىم ئېنىقمۇ ياكى بۇ بىر چۈشىمۇ، دەپ گۇمانلىنىپ يۈردۈم. شۇنداق بولسىمۇ ئىچىمدە ۋاللىق ماختىنىش ئۆپكەمنى كۆپتۈرۈپ، ھەتتا ئادەتتىن تاشقىرى خىيالىلار بېشىمنى ئايلاندۇرۇپ، يېقىندا مەن بويىق تاپسام، ئولۇپ ياتقان كۆرۈنۈشلەرنى سىزىپ، مەكتەپكە قويۇپ قويسەمەن، دەپ خىيال سۈردۈم. ئەمدى قارىسام، بۇنداق خىيالار شۇنداق باللىق چاغلاردىلا بولۇشى مۇمكىن ئىكەن. ئۇنىڭ بىلەن مېنىڭ كارىم يوق، قانچىلىك تېزلىكتە كېتىۋاتقانلىغىمزنىمۇ ئېسىمگە ئېلىپ قويمىدىم. ئالدىمدا ھارۋا ھەيدەپ كېتىۋاتقان دانىيارنىڭ قالماي دەپ ئاتلارنى تېزلىتىپ ھەيدەپ كېلىۋاتقىنىمەن.

جەمىلە دانىيارنىڭ ئارقىسىدىنلا كېلىۋاتاتتى. يول بويى ئۇ ئىككى ياققا قاراپ، بەزىدە قانداقتۇر گۈناكار ئادەمدەك مەيۈس

جلمسيپ قوياتتى. بۇ هالىنى كۆرۈپ مەنمۇ جلمياتتىم. "رەسىم سىزپ، يەڭگەمنىڭ ئاۋۇ كۈنكى ئاچچىغىنى چىقىرىپ، كۆڭلىنى ئېچىپتىمەن. يەڭگەم ئەمدى دانىيارنى ناخشا ئېيت دىسە، ئۇ، سۆزسىز، ناخشا ئېيتىدۇ.... دىمەك، بۈگۈن دانىيارنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ، كۆڭلۈم ئېچىلىپ كېتىدىغان بولدى. بۈگۈن دانىيار ناخشا ئېيتسەكەن، ئەلۋەتتە، ئېيتىدۇ! ناخشا ئېيتسەكەن!" دەپ ئويلايتتىم بۇ چاغدا مەن.

بۇ دۆرەم ئىستانسىغا ئادەتتىكىدىن كۆپ بالدۇر كەلدۇق، لېكىن ئاتلىرىمىز چىلىق-چىلىق قارا تەرگە چۆمگەن ئىدى. تارازا بوش ئىكەن، هارۇدىدىن چۈشۈش بىلەنلا دانىيار ئاشلىقلارنى توشۇشقا باشلىدى. ئۇ قانداقتۇر ئالاقزادە بولغاندەك ئىدى، ئەيتاۋۇر ئۇنچىقىمايلا ئۇ يان-بۇ يان ماڭاتتى. پويىزلار نېرى-بېرى ئۆتكەندە دانىيار توختاپ قېلىپ، ئارقىدىن ئۇزاقىچە ئۇزىتىپ قاراپ، ئاللىقانداق ئويلارغا پاتاتتى. جەمئىلەمۇ ئۇ قارىغان تەرەپكە قاراپ تىنچىپ كېتىپ، دانىيارنىڭ خىيالىدا نېمىلەر بارلىغىنى بىلگۈسى كەلگەندەك قىلىپ تۇراتتى. بىر ۋاقىتتا جەمئىلە هارۇنىڭ يېنىغا بېرىپ، دانىيارنى يېنىغا چاقىردى:

ــ ماۋۇ يەرگە كەلگىنە دانىيار. قاشقا ئاتنىڭ تاقىسى شالاقشىپ قېپتۇ، يۈلۈپ تاشلىغىنا، مەن توتۇپ بېرەي!

دانىيار ئاتنىڭ تۇيغىنى ئىككى تىزىنىڭ ئوتتۇرىسىغا قىسىپ، تاقىنى يۈلۈپ ئېلىپ ئۆرە بولغىنىدا، جەمئىلە ئۇنىڭغا قاراپ ئاستاغىنا دىدى:

ــ نېمە قىلغىنىڭ، سەن هەچنېمىنى چۈشەنمەمسەن؟... يا مەندىن باشقا قىز-كېلىنچەكلەر توگەپ كېتىپتۇمۇ؟

دانیارگەپمۇ قىلماستىن كۆزىنى ئېلىپ قاچتى.

ــ ماڭا شۇنچە يېنىك دەپ ئويلامسەن؟ ــ دېدى جەمىلە ئۇلۇغ كىچىك تىنىپ.

دانیارنىڭ قېشى بىر-ئىككى قېتىم لىكىلدىدى-دە، جەمىلەنى مۇڭلانغان قىياپەتتە ئەركىلىتىپ قاراپ، بىر نەرسە ئېيتقاندەك بولدى، بىراق مەن ئۇقماي قالدىم، چۈنكى ئاتىقا ئېغىزدۇرۇق سېلىپ قاماپ تۇراتتىم، ئات شۇ چاغدا بېشىنى سىلكىپ قالدى. دانيار بولسا بىر نەرسىگە مەمنۇن بولغاندەك، قولىدىكى تاقىنى سىلاپ، نېرى چەتكە كېتىپ قالدى. مەن ئۇنىڭغا قاراپ بىر نەرسىنى چۈشەنمىگەندەك بولدۇم: جەمىلە ئېيتقان سۆزلەرنىڭ ئۇنىڭغا نىمىسى يېقىپ قالدى؟ مەسىلەن، بىراۋغا: "ماڭا شۇنچە يېنىك دەپ ئويلامسەن؟" دىسە، ئۇنىڭ نىمىسى ياخشى؟

قاپلارنى توشۇپ بولۇپ كەينىمىزگە قايتايلى دەپ تۇرغىنىمىزدا، يېنىدا شىكىلىسى بار، پۇرلاشقان كونا شىنېل كىيىگەن بىر ئورۇق ياردار سولدات قوراغا كىرىپ كەلدى. شۇنىڭدىن بىر ئازلا ئىلگىرى ئىستانسىغا بىر پويىز كېلىپ توختىغان ئىدى. ھىلىقى سولدات ئىككى تەرىپىگە سەپسېلىپ، خوشال كۆلۈمسىرەپ تۇردى-دە، بىر ۋاقىتتا:

ــ كۆركۆرەۋدىن كىم بار؟ ــ دەپ توۋلىدى.

"بۇ كىم بولغىيدى؟" دەپ ئويلاپ، ئاندىن كېيىن:

ــ مانا مەن كۆركۆرەۋدىن! ــ دېدىم.

ــ سەن كىمنىڭ بالىسىسەن، ئىنىم؟ ــ دەپ ماڭا قاراپ كېلىۋاتقاندا، جەمىلەنى كۆرۈپ قېلىپ، ھەيران بولۇپ كۆلۈپ تۇرۇپ قالدى.

ــ سەن كىرىمۇ؟ ــ دېدى خوشال بولۇپ كەتكەن جەمىلە

هەيران بولۇپ.

ــ ئوهۇ، جەمىلە، قېرىندىشىم! ــ سولدات جەمىلەنىڭ ئالدىغا ئېتىلىپ كېلىپ، ئۇنىڭ ئالقىنىنى ئىككى قوللاپ قىستى.

بايا ئۇ جەمىلە بىلەن بىر ئايلىدىن ئىكەن.

ــ ماۋۇ ئىشنى قاراڭلار، بۇ يەرگە خۇددى ئالدىدىن بىلگەندەك ئايلىنىپ كېلىپ قالغىنىمنى! ــ دىدى ئۇ هاياجانلانغان هالدا. ــ سادىقنىڭ يېنىدىن چىققىنىمغا ئۇزۇن بولمىدى، بىز گوسپىتالدا بىللە ياتتۇق، خۇدا بۇيرۇسا ئۇمۇ بىر-ئىككى ئايدا كېلىپ قالار. بۇ ياقتا مېڭىشىمدا: يولدىشىڭغا خەت ياز، ئۆز قولۇم بىلەن قولىغا تاپشۇراي دەپ خەت يازدۇرۇۋالغانتىم... ئەجەپ ياخشى بوپتىكەن، مانا ئامانتىڭ، بوينۇمدىكى قەرزدىن قۇتۇلاي! ــ دەپ، سولدات ئۇچ بۇرجەكلىك خەتنى جەمىلەگە ئۇزاتتى.

قولىدىن يۇلۇپ ئالغاندەكلا، جەمىلە خەتنى ئۆزىگە تارتىۋالدى-دە، خوشاللىغىدىنمۇ ياكى ئۇيالغىنىدىنمۇ هە دېگەنىدە قىپ-قىزىل بولۇپ قىزىرىپ، ئاندىن كېيىن تاتىرىپ، تۇرۇپ قالدى. هەي، يۈرەك دېگەن قۇرۇسۇن، دەل مۇشۇ چاغدا جەمىلە ئاستاغىنا كۆزىنىڭ قىرى بىلەن دانىيار تەرەپكە قارىدى. دانىيار ئۇمىدى ئۈزۈلگەن، قايغۇرغان هالدا جەمىلەگە ئارمان بىلەن قاراپ، هارۇننىڭ يېنىدا ئۆزى يالغۇز تۇراتتى. هىلىقى خاماندىكىدەك يا كۆپچىلىكنىڭ ئىچىگە كىرىپ ئارىلىشالمايِ، يا چەتكە چىقىپ كەتمەي، پۈتىنى كەرگەن پېتى جەمىلەگە قاراپ تۇرۇپتۇ. ئاڭغىچە تۇش-تۇشتىن يۈگۈرۈشۈپ كەلگەن كىشىلەر سولداتنى چورىدىۋېلىپ، بەزىلىرى تۇققان، بەزىلىرى ئايلىداش چىقىپ، ئۇچرىشىپ، سورىشىپ كېتىشتى. جەمىلە ئايلىدىشىغا رەھمەت ئېيتىشقىمۇ ئۇلگۈ-

رەلمەي تۇرغان پەيتته، دانسيارنىڭ هارۋىسى تاقىراڭ-تۇقۇرۇڭ قىلىپ جەمىلەنىڭ يېنىدىن ئۆتۈتى-دە، چاڭ توزاتقان پېتى يولغا چۈشتى.

— ۋوي، بۇنىڭغا جىن تەگدىمۇ، ساقمۇ؟ — دەپ چۇقان كۆتىرىپ قېلىشتى خەقلەر ئۇنىڭ ئارقىدىن.

سولداتنى كىشىلەر بىر چەتكە ئېپچىقىپ كەتكەن ئوخشايدۇ، يەڭگەم ئىككىمىز هويلىنىڭ ئوتتۇرىسىدا قېلىپ، يىراقتا كۆتىرىلگەن چاڭغا قاراپ قالدۇق. بىرئازدىن كېيىن هارۋا كۆرۈنمەي قالدى.

— يۇر يەڭگە، ئۆيگە كېتەيلى، — دىدىم مەن.

— كېتىۋەر، مەن ئۆزۈم بارىمەن! — دىدى جەمىلە ئازاپلانغان هالدا.

ئەنە شۇنداق قىلىپ، بىز بىرىنچى قېتىم بىر بىرىمىزدىن بۆلۈنۈپ، هارۋىمىزنى ئۆزىمىز هەيدەپ يولغا چىقتۇق. هاۋا تازا دىمىق بولۇپ، يەردىن كۆتىرىلگەن ئىسسىق قۇرۇپ كەتكەن كالپۇكلىرىمنى قىزدۇرۇپ تۇراتتى. كۈن بويى قىزىپ تۇرغان هاۋا يەرلەرنى يېرىپ، زىمىننى قوقاستەك قىلۇەتكەن، يەرنىڭ ئۈستىنى شورغا پۈركىگەن ئىدى. ئىسسىق ئاستا-ئاستا قايتماقتا. ئوخشاش شۇ ئاق تۇماندا، غەرپ تەرەپتە، يۇمشاق قۇياش ئۇپۇقتا لۆمشۇپ پېتىۋاتاتتى. پايانسىز ئاسماننىڭ قەھرىدە، قىزىل قاتتىق يەل-يېغىن بۇلۇتلىرى توپلانماقتا. قۇرۇق ئىسسىق شامال بەزىدە ئاتلارنىڭ بېشىغا ئاق شور پۈركۈپ، ئاتلارنىڭ قۇيرۇق-يايالىرىنى پۈلاڭلىتىپ ئۆتۈپ كېتەتتى-دە، شۇاقلارنىڭ بېشىنى تەۋرىتەتتى.

"يامغۇر ياغاي دەمدۇ نېمە؟" دەپ ئويلىدىم مەن.

بۇ چاغدا يالغۇزلۇق هىس قىلىپ، ئالاقزادە بولغانىدەك

بولـدۇم-ده، هـامان ئاسـتا مېڭىشـقا ئۇرۇنـغان ئاتـلارغا قامـچا سېلىشقا باشلىدىم. مەنلا ئەمەس، ئۇزۇن پۇتـلۇق بوز دوغداقـلارمۇ ئالاقزاده بولۇپ، چىغلارنى ئارىلاپ يۈگۈرۈشەتتى. شامال قارايـغان يا‌ۋا ئوت — قېرىنقز ئوتنى دومىلىـتىپ، ئۇزاق-ئۇزاقـلاردىـن يول ئۈستىگە ھەيدەپ كەلمەكتە. بىز تەرەپـتە قېرىنقز دىـگەن بۇنـداق ئوت بولمايدۇ، ئەھۋالدىن قارىغاندا بۇ قازاقىسـتان چۆلىدىن كېلىپ قالغان قېرىنقز بولسا كېرەك. ئەتراپىمـدا ھېچبىر ئادەمـزات يوق: دانىيارمۇ كۆرۈنمەيدۇ، ئارقـمـزدا قالـغان جەمـلەمۇ يوق. پەقەت ھىرىپ-چارچىغان ئوتلاقلا تۇراتتى.

خامانغا قاش قارايغان پەيتته يېتىپ كەلـدىم. خـامان تېپ-تېچ ئۇيقۇدا، ئازراقمۇ شامال يوق. دانىيارنى چاقىرسام، ئۇنىڭ ئورنىغا قاراۋۇل جاۋاپ بەردى:

— دەريا بويىغا كەتتى. بەك دىمىق بولۇپ كەتتى، ھەممەيـلەن ئۆيلىرىگە كېتىشتى. شامال بولمىسا، خامانـدا قىلـدىغان نىمە ئىش بولاتتى!

ئاتلارنى بىدىلىككە چۈشۈپ قويۇپ قايتىپ كېلىۋاتقىنىمدا دەريا بويىغا بارغۇم كەلدى — يار بويىدا دانىيارنىڭ دائىم ئولتۇرىدىـغان يېرىنى مەن بىلەتتىم.

دانىيار، ئادىتىچە، تىك يار لېۋىده ئولتۇرۇپتۇ. ئۇ سىگا تىزىنى قۇچاقلاپ، بېشىنى سېلىپ، يارنىڭ ئاستـدا گۈرۈلـدىـگەن دەريا شاۋقۇنـنـى تىـڭشاپ ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ بىچارە بولۇپ ئولتۇرۇشى يۈرىـگىمنى مۇجۇۋۇەتـتى. يېنىغا بارغۇم كېلىپ، دانـىيارنى باغرىمغا باسقۇم، ئۇنىڭغا ئۆزەم بىلىدىغان ئەڭ ياخشى سۆزلەرنى ئېيتىپ، خاپىچىلىغىنا ئورتاقلاشقىم كەلدى. بىراق مەن ئۇنىڭغا نىمە دىيەلەيـ

مەن، قانداق قىلىپ ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئالالايمەن؟ بىر ھازاغىچە قاراپ تۇرغاندىن كېيىن خامانغا قايتىپ كەلدىم. شۇنىڭدىن كېيىنمۇ ئۇزاققىچە ئۇخلىيالمايمان، سامانىدا ياتقان يېرىمدە ئاسمانىدا ئۇزۇپ يۈرگەن بۇلۇتلارغا قاراپ: "ئادەمنىڭ تۇرمۇشى نىمە ئۈچۈن شۇنچىۋالا مۇرەككەپ، چۈشىنىكسىز بولىدۇ؟" دەپ ئويلاپ كەتتىم.

جەمىلەدىن تېخىچە خەۋەر يوق. "ئۇ نىمانچە كېچىكتى، نەدە يۈرىدىغاندۇ؟" دەپ، ھارۋىنىڭ تاراقلىغان ئاۋازىنى ئاڭلاشقا زار بولۇپ، قۇلىغىمنى دىڭ تۇتۇپ ياتتىم. يا ئۇخلىغانىدەك ئۇخلاپ كېتەلمەي، يا تۇرۇپ كەتمەي، ھارغانلىغىمدىن بوشىشىپ قىنىالدىم. تاغ تەرەپتىكى ئاسمانىدا قويۇق قارا بۇلۇت ئارىسىدىن ئاۋازسىز چاقماق يالقۇنى يالت-يۇلت قىلىپ ئۇچقۇنداياتتى.

دانىيار دەريا بويىدىن قايتىپ كەلگەندە مەن تېخى ئۇخلىيالماي ياتقان ئىدىم. ئۇ نىمە قىلىشنى بىلمەي، يول تەرەپكە قايتا-قايتا قاراپ، خامانداً مېڭىپ يۈردى-دە، بىر كەمدىن كېيىن يېنىمغا كېلىپ، سامانغا ئۆزىنى تاشلىدى. "ھەي، ئەمدى بىر ياقتا كېتىدۇ، ئايلدا قالمايدۇ! — دەپ ئويلىدىم مەن. — بىراق، بىچارە قەيەرگە بارىدۇ؟... ماكانى يوق بىر مۇساپىر كىمگىمۇ كېرەك بولار؟ ھەي، يامان بولدى، قانداق قىلار ئەمدى؟" ئەنە شۇنداق خىيالىلار بىلەن كۆزۈم ئۇيقۇغا كېتىۋاتقاندا، خامانغا ئاستا كېلىۋاتقان ھارۋىنىڭ تاقىراق-تۇقۇرۇغى ئاڭلىنىپ قالدى. "جەمىلە كەلگەن ئوخشايدۇ" دەپ مۆلچەرلىدىم ئۇيقۇ ئارىلاش.

قانچىلىك ئۇخلىغىنىمنى بىلمەيمەن، بىر ۋاقىتتا، دەل قۇلىغىمىنىڭ تۈۋىدە، سامانىنى شىرىقلىتىپ بىرەيلەن كېلىۋاتقانىدەك بولدى. قانات يەلپۈپ ئۆتكەندەك، قانداقتۇر بىر ھۆل نەرسە يۈزۈمنى سىلاپ

ئۆتتى. كۆزۈمنى ئاچسام جەمىلە ئىكەن. سۇغا چۆمۈلۈپ كەلگەندەك كۆرۈنەتتى، كۆينىكىنى سالقىنلىتىش ئۈچۈن سۇغا چىلاپ، سىقىپ كېيىتۇ، ئۆزىمۇ بىر تۇرلۈك يېقىملىق سالقىننى ئەگەشتۈرۈپ كېيىتۇ. جەمىلە توختاپ، تۆت ئەتراپىغا سەپسېلىپ قاراپ قويدى-دە، دانىيارنىڭ باش تەرىپىگە ئولتۇردى.

ــ دانىيار، مانا مەن ئۆزۈم كەلدىم! ــ دىدى ئۇ ئاستا شۇڭلاپ.

ئەتراپ جىمجىت، ئۇنسىز چاقماق يېراقتا ۋال-ۋۇل كۆرۈنۈپلا كۆزدىن غايىپ بولدى.

ــ ساڭا ئېغرىمۇ؟ قاتتىق ئېغر كېلىۋاتامدۇ، ھە؟...

پۈتۈن ئەتراپ يەنە جىمجىت، پەقەت دەريا بويىدا ياردىن ئىۋىپ ئۆرۈلگەن بىر پارچىسىنىڭ چولتوك قىلىپ سۇغا چۈشكەن ئاۋازىلا ئاڭلاندى.

ــ بىراق، بۇنىڭغا مەن ئەيىپلىكمۇ؟... سەنمۇ ئەيىپلىك ئەمەس...

تاغ ئۇستىدىن قاتتىق گۈلدۈرماما ئاۋازى كەلدى. چۆچۈپ كەتكەن جەمىلە يالت قىلىپ بۇرۇلۇپ قارىغىنىدا، چاقماق نۇرى ئۇنىڭ يۈزىنى يوپ-يورۇق قىلىپ كۆرسەتتى. شۇ زامات جەمىلە دانىيارنى قۇچاقلاپ يېقىنلاپ كەلگەندە، دانىيار ئۇنى قۇچاقلاپ ئۆزىگە تارتىپ قىستى.

يايلاق تەرەپتىن ۋىزىلداپ كەلگەن شامال سامان ۋە مەڭگەنلەرنى تۇرۇپ-ئۇچۇرۇپ خامان چېتىدە قىڭغىيىپ تۇرغان بوز ئۆيگە ئېپ-بېرىپ ئۆردى، سامان ۋە مەڭگەنلەر يەنە چوڭ يولغا چىقىپ قۇيۇندەك پىرقىرغىنلى تۇردى. چاقماقلار بۇلۇتنىڭ ئارىسىدا كۆكۈش يالقۇن چىقىرىپ، قارىغاي سۇنغانىدەك قاراسلىغان ئاۋاز بىلەن دەھشەت

سالاتتی. هەم قورقۇنچلۇق، هەم خوشاللىق ئىدى ــ ئەڭ ئاخىرقى بىر قېتىملىق يازنىڭ قارا يامغۇرى يېقىنلاپ كەلمەكتە ئىدى. جەمىلە شۇئىرلايتتى:

ــ راستىن ماڭا گۈمان بىلەن قارىدىڭمۇ، مەن سېنى قانداقمۇ ئۇنىڭغا تەڭ قىلاي!... ئۇمۇ مېنى ھېچقاچان سۆيگەن ئەمەس. سالام يوللىسمۇ خەتنىڭ ئاخىرىغا ــ بىر بۇرجىگىگىلا ئىسىمىنى يېزىپ قويىدۇ. ماڭا ئۇنىڭ چۈشتىن كېيىنكى مۇھەببىتى كېرەك ئەمەس، مەيلى، كىم نېمە دېسە دېسۇن، مەن سېنىڭكىمەن! يالغۇزۇم، يارىم، مەن ھېچكىمنىڭ سېنى تارتىپ كېتىشىگە يول قويمايمەن!... مەن سېنى بۇگۈن ئەمەس، تۇنۇگۈن ئەمەس، سىرتىڭدىن بىلگەنىدەك، بالا بولۇپ ئەقلىمگە كەلگەندىن بېرى سۆيىمەن... مانا ئەمدى سەنمۇ مېنى ئىزدەپ كەلدىڭ!...

يېشىل، ئالا، كۆكۈش چاقماقلار ئەگىم-ئەگىم سۇنۇپ، يارنىڭ ئاستىغا ــ سۇغا چۈشۈپ كېتەتتى. ئۇ يەر-بۇ يەردە تاراسلاپ، سامانىنى يانتۇ چېكىپ، يامغۇرنىڭ دەسلەپكى تامچىلىرى چۈشۈشكە باشلىدى.

ــ جەمىلەم، جېنىم، قالقىنىم، قىزىل گۈلۈم، جامالتاي! ــ دەپ، دانىيار قىرغىز بىلەن قازاقلاردا بولىدىغان ئەڭ نازۇك ئىسىملارنى سۆيگۈنىگە بېغىشلاۋاتاتتى. ــ مەنمۇ سېنى ئاللىقاچان سۆيگەن ئىدىم، ئاكوپلاردا يېتىپ سېنى ئويلىغان ئىدىم! قارىسام مېنىڭ سۆيگۈنۈم تۇغۇلغان يېرىمدە تۇرماسمۇ! قارىسام، ئۇسەن ئىكەنسەن، جەمىلەم، قىزىل گۈلۈم!

ــ بۇركۈتۇم! چاڭقىغان بۇركۈتۇم! بۇ ياقتا قارىغىنا، يۇزۇڭنى كۆرسەتكىنە، مانا ئەمدى يۇرىگىم قانسۇن!

یامغۇر كۆچىيپ كەتتى. شامال ئۇچۇرغان بوز ئۆينىڭ ئاغامچا-كىگىزلىرى قانات قاققاندەك لەپپەكشىپ كېتەتتى. يانتۇ قۇيۇلۇپ تۇرغان يامغۇر يەرنى سېغىنغاندەك ئۇستى-ئۇستىگە ئۆپەتتى، ئاسمانىڭ قاپتىلىدىن كۆچ بىلەن ئېتىلاتتى، ھاۋا گۈلدۈرلەپ پۈتۈن ئالەمنى لەرزىگە كەلتۈرمەكتە. تاغ ئۇستىنى خۇددى ئەتىيازدىكى قىزغالداقنىڭ ئوتىدەك يالقۇنلىغان چېقىلغان چاقماقنىڭ يالقۇنى قاپلىغان ئىدى. شامال جىرادا كۆچلۈك ئۇشقۇرتاتتى.

يامغۇر كۆچىيۋەردى، مەن بولسام سامانغا كۆمۈلۈپ،دەل قولتۇقىنىڭ ئاستىدا گۈپۈلدىگەن يۈرەكنى سېزىپ ياتىمەن. شۇ چاغدا مېنىڭدىن بەختلىك، مېنىڭدىن تەلەيلىك ھېچكىم بولمىغان بولسا كېرەك. ئۇزاقتىن بېرى كېسەل بولۇپ ئورۇن تۆتۈپ يېتىپ، مانا بۈگۈن ئىشىك ئالدىغا چىققاندا، ئاسماندا پارقىرىغان كۈننى كۆرگەندەك، يەر ئۇستىدە ياشاشنىڭ ئۆزى قانچىلىك راھەت ئىكەنلىگىنى بىلگەندەك بولدۇم. يامغۇرمۇ، چېقىلغان چاقماقنىڭ يورۇغىمۇ ساماننىڭ ئاستىدا ياتقان يېرىمگە يەتتى، بىراق مەن ئۇچۇن بۇنىڭدىن ياخشى ھېچقانداق نەرسە يوق، كۆزۈم ئىلىنىپ كېتىۋېتىپ كۈلۈمسىرەپ ياتتىم؛ قۇلىغىمغا كىرگىنى نىمكىن: جەمئە بىلەن دانىيارنىڭ شۇئىرلاشقىنىمۇ، ياكى پەسلەپ كېلىۋاتقان يامغۇرنىڭ سامانغا شارتىلداپ تەكىكىنىمۇ؟ "مانا ئەمدى يامغۇر كۆپمەيدۇ، كۈز كېلىپ قالدى!" دەپ ياتتىم مەن ئۆزەمچە. راستىلا كۈزنىڭ خەۋەرچىسىدەك، ھاۋادا شۇاقنىڭ ۋە يامغۇردا قېلىپ چىرىگەن سامانىنىڭ نەمخۇش ھىدى دىماققا ئۇرۇلدۇ.

خوش، ئەمدى كۈزدە تەقدىرىمىزنىڭ قانداق بولىدىغانلىغىنى، نىمە ئۆچۈندۇر، مەن پۈتۈنلەي خىيالىمغا كەلتۈرمىدىم.

مۇشۇ كۈزده، ئىككى يىل ئوقۇش توختاتقانىدىن كېيىن، مەن يېڭىۋاشتىن مەكتەپكە كىرىپ ئوقۇشنى داۋاملاشتۇردۇم. دەرستىن كېيىنكى بوش ۋاقىتلاردا، كۆپ ھالىلاردا، بايىقى دەريا بويىدىكى يار لېۋىگە بېرىپ تۇردۇم. خاماں ئۇ چاغدا كۆن بويى ئادەمسىز چۆللىدەرەپ تۇراتتى. بۇ يەردە مەن مەكتەپتىن ئالغان بوياقلار بىلەن، ئۆزەمنىڭ بىرىنچى ئاددى سىزملىرىمنى سىزدىم. ئۇ چاغدا سىزغان رەسىملىرىم ئانچە ياخشى چىقمىغان، چۈنكى شۇ چاغدىلا ماڭا ئانچە يارىمىغان ئىدى. "بوياقلىرىم ياخشى ئەمەس، ــ دەپ ئويلايتتىم مەن، ــ جىمىڭ بوياق بولسا ئىدى، خەپ!" مەن شۇنداق دېگىنىم بىلەن، ئاشۇ جىمىڭ بوياقنىڭ ئۆزى قانداق بولىدىغانلىغىنى بىلمەيتتىم. پەقەت خىلىلا كېيىن، رەسساملار ئىشلەتكەن سىقما بوياقلارنى بىرىنچى قېتىم كۆرۈشكە مۇۋەپپەق بولدۇم.

بوياقلارغۇ بوياق بولسۇن، بىراق مۇئەللىملەرنىڭ ئېيتقانلىرى توغرىدەك قىلىدۇ: رەسىم سىزىدىغان رەسسام بولۇش ئۈچۈن رەسسامليقنى ئۆگىنىش، ئۇنىڭدىن ساۋاتلىق بولۇش كېرەك. بىراق، ئوقۇش توغرىسىدا بۇرۇن ھەتتا خىيالمۇ قىلىپ باقمايتىكەنسەن.

ئوقۇش دېگەن نەدە: ئاكىلىرىم شۇ كەتكەنچە دېرەكسىز بولۇپ تۇرسا، ئاپام مېنىڭدەك بىردىن-بىر ئوغلىنى، ئىككى ئائىلىنىڭ چەۋەندازى ۋە باققۇچىسىنى قانداق قىلىپ بولمىسۇن ئوقۇشقا ئەۋەتمەيتتى. مەن بۇ ھەقتە ھەتتا ئېغىز ئاچالمايتتىم. لېكىن بۇ يىلقى كۈز، خۇددى ئادەمگە چاخچاق قىلغۇاتقاندەك، ئالامەت چىرايلىق ئىدى، سىزنى رەسىم سىزىشقا ئۈندەيتتى.

كۆركۈرەۋ دەرياسىنىڭ سۈيى تارتىلىپ، كۆپ-كۆك بولۇپ

تىنغان. سۇنىڭ ئاستىغا يوشۇرۇنغان بايىقى قازانىدەك-قازانىدەك تاشلار ئەمدى سىرتقا چىقىپ قالغان، ئۇلارنىڭ ئۇستىنى ياپ-يېشىل، ساپ-سېرىق دۇخاۋا رەڭلىك مۇخلار قاپلىغان. ئەتىگەنلىك ئۇشۇكتە سۆگەتنىڭ يالڭاچ چۈبۇقلىرى نازۇك قىزىرىپ، ياۋا تېرەكلەر كۈندىن-كۈنگە سارغىيىپ بېرىۋاتقان يوپۇرماقلىرىنى تاشلىغۇسى كەلمەي تىك تۇراتتى.

چاۋا بىلەن يايلاۋدا يۇرگەن يىلقىچىلارنىڭ ئىس-تۈتەكىكە پىشپ قالغان ئۆيلىرى يېڭىۋاشتىن چوڭ سايىنىڭ جەينەكسىمان ئەگمىگە تىكىلىپ قارىيپ تۇراتتى، ئوچاقلىرىنىڭ مورىلىرىدىن چىققان ئاق-بوز تۈتۈنلەر ئاللىقاياقلارغا ئۇچۇپ ئەگىپ تۇراتتى، ئەتراپتا يىلقىلار ئوتلىماقتا، ئۆڭ ئالدىغا تاراپ كەتكەن تىمەن بايتاللار بولسا كۆزنىڭ سالقىندا بولۇشچە كىشنەپ ئۆز توپىنى ئىز-دىمەكتە. پەقەت بىرلا بايتال تاكى ئەتىيازغىچە بايتاللار توپى ئىچىدە قالغان بولۇپ، سۆزسىز، ئۇنىڭغىمۇ يېنىك چۈشمىگەن بولسا كېرەك. تاغدىن قايتقان ماللار توپ-توپ بولۇشۇپ ئېڭىزدا مېڭىپ يۇرمەكتە. قۇرۇپ سارغايغان يايلاقتا تەرەپ-تەرەپكە ئىز چۈشۈپ يول پەيدا بولغان.

كۆز مۈشۈ پېتىلا تۇرۇپ قالغىنى يوق. ئۇزاق ئۆتمەي قارا بوران چىقىپ، ئالەم-مالەم بولۇشقا باشلىدى، ئاسماننىڭ ئەلپازى بۇزۇلۇپ، قار ئارىلاش يامغۇر باشلاندى. بىر كۈنى ئاستاغىنا ئايلىنىپ كېلىش مەقسىدىدە دەريا بويىغا كەلدىم — مەن سايدا ئوتقاشتەك قىزارغان تاغ ئامۇتىغا مەھلىيا بولۇپ تۇرۇپ قالدىم-دە، كېچىككە يېقىنراق بىر سۆگەتلىك ئىچىدە ئولتۇردۇم، نامازشام ۋاقتى ئىدى. ئۇشتۇم-تۇت دەريانى كېچىپ كېلىۋاتقان ئىككى ئادەمگە كۆزۈم چۈشتى.

بۇنىڭ دانىيار بىلەن جەمىلە ئىكەنلىگىنى دەرھال تونۇدۇم. مېنىڭ كۆزۈم ئۇلارنىڭ جىددى، ئالاقزادە بولغان چىرايىدىن زادىلا نېرى بولالمايتتى. دانىيار ئادەتتىچە شىڭلىسىنى يۇدۇپ ئىتتىك-ئىتتىك ماڭماقتا، تۇگمىسى ئېتىلمىگەن شىنېلىنىڭ ئىككى پېشى قونجى پۇر-لىشپ كەتكەن بىرنەچچە تۆتۇگىنىڭ قونجىغا ئۇرۇلۇپ-ئۇرۇلۇپ تۇراتتى. جەمىلە بولسا، ئاپپاق يۇيۇلغان يۈڭ ياغلىغىنى ئارتىپ، ئۇستىگە بازارلىق قىزىل-ئالا گۈلۈك كۆينىگى بىلەن مەخمەل چاپىنىنى كىيىۋاپتۇ. بىر قولىغا بوپسىنى ئالغان، ئىككىنچى قولى بىلەن دانىيارنىڭ ئاسما سومكىسىنىڭ تاسمىسىنى تۇتۇپ كېلىۋاتاتتى. ئىككىسى گايى-گايدا بىر نەرسە توغرىلىق سۆزلىشىپ قويۇشاتتى. ئۇلارنىڭ بىزنىڭ ئايلىنى تاشلاپ، بىر ياقىغا كېتىۋاتقانلىغىنى چۈشەنگىنىمىدە، يۈرىگىم شۇر-ر قىلىپ قالدى-دە، خۇددى ئۇزۇلۇپ چۈشكەندەك بولۇپ كەتتى.

ئۇلار ئاق تاشلىۋەتكەن ئېتىزدىكى قوراي، چىغ ۋە تىكەنلەر بىلەن قاپلانغان چىغىر يول بىلەن كېتىپ باراتتى، مەن دىلىغۇل بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن قارىغان پېتىم نىمە قىلارىمنى بىلمەي تۇرۇپ قالدىم. تووۇلاي دىسەم، تىلىم تاڭلىيىمغا چاپلىشىپ قالغاندەك تۇيۇلدى.

تاغنى قۇچاقلاپ ئۇزۇۋاتقان بۇلۇتلارغا كۆنىنىڭ قىيىپاش نۇرى ئاخىرقى قېتىم بىر تېگىپ، يەرگە كۈكۈم چۈشتى ۋە تېزلا قاراڭغۇ-لۇق باشلاندى. دانىيار بىلەن جەمىلە ئارقىسىغا قارىماستىن پويىز ئىستانسىسىغا قاراپ تېز-تېز قەدەم تاشلىماقتا. ئۇلارنىڭ قارىسى ئاستا-ئاستا ئۇزاقلىشىپ بېرىپ، بىرئازدىن كېيىن چىغنىڭ ئارىسىدا كۆرۈنمەي قالدى.

مەن ئەنە شۇ چاغدىلا ئېسىمگە كەلدىم.

ــ جەمىلە ــ ە ــ ە ــ ە! ــ دەپ كۆچۈمنىڭ بېرىچە ۋاقىرىدىم.

"جەمىلە ــ ە ــ ە ــ ە!" دېگەن ئەكس سادا بۇ يەردىمۇ، ئۇ يەردىمۇ ئاڭلىناتتى.

ــ جەمىلە ــ ە ــ ە! ــ دىدىم مەن يەنە بىر قېتىم ئاچچىق ۋاقىراپ ۋە ئاندىن كېيىن ئولتۇرغان ئورنۇمدىن چاچراپ تۇردۇم ــ دە، ھېچنىمىگە قارىماستىن يۈگۈردۈم. سۈنى سۇ دىمەي، ئۆتۈك ۋە كىيىملىرىم بىلەنلا ئالچاڭلاپ يۈگۈرگىنىمدە، مۇزدەك سۇنىڭ چاچراندىلىرى يۈز ــ كۆزۈمگە، پۇتكۇل ئوستى ــ بېشىمغا چاچراپ چىلىق ــ چىلىق ھۆل قىلىۋەتتى. ئۇنىڭغىمۇ قارىماي يەنە كۆچەپ يۈگۈردۈم. بىر ۋاقىتتا بىر نەرسىگە پۇتلىشىپ كېتىپ، گۈپ قىلىپلا دۈم چۈشتۈم. شۇ ياتقىنىمچە بېشىمنىمۇ كۆتەرمەي، يۈزۈمنى پاتقاققا يېقىپ، ئۆكسۈپ ــ ئۆكسۈپ يىغلىۋەتتىم. ئاستىمدىكى نەم ئوت يىغلىپ قالغان يەر قولۇمنى، يۈزۈمنى مۇزلىتىپ، تۇن قاراڭغۇسى يەلكەمدىن خۇددى يوغان تاشتەك بېسىپ تۇرغانىدا، ئۆپكەم قىسىلىپ، چىغلار مېنىڭ قايغۇمغا بولۇشۇپ، يان ــ يېنىمدىن مۇڭلىنىپ يىغلىغاندەك بولدى. بايا جەمىلەنى قىچقارغان ئۇنۇم يەنىلا جىملىققا چۆمگەن كەڭ دالىنىڭ ئوستىدە ياڭراپ، قوزغىمدىن كەتمەيتتى.

"جەمىلە، جەمىلە!" دەپ، كىچىك بالىلاردەك ئۆكسۈپ يىغلىدىم.

مەن ئۆزۈم ھەممىدىن ياخشى كۆرىدىغان قىممەتلىك كىشىلىرىم بىلەن خوشلىشىپ ياتتىم. ئەنە شۇ چاغدىلا، يەر قوچاقلاپ يىغلاپ ياتقان ۋاقتىمدىلا، ئوشتۇمتوت، جەمىلەگە مۇھەببەت قويۇپ قالغانلىغىمنى چۈشەندىم. ھەئە، بەلكىم بۇ بالىلىق ۋاقتىمدىكى مېنىڭ ئەڭ پاك، ئونجى مۇھەببىتىم بولۇپ قالغاندۇر!

كۆز يېشىم بىلەن ھۆللەنگەن يېڭىمگە بېشىمنى قويۇپ، يۈزۈمنى يېقىپ، يەنىلا ئۇزاققىچە يىغلاپ ياتتىم. قارىسام، مەن شۇ چاغدا يالغۇز جەمسىلەلەر بىلەنلا خوشلاشماي، ئۆزەمنىڭ بالىلىق چاغلىرىم بىلەنمۇ خوشلىشىپ ياتقان ئىكەنمەن.

قاراڭغۇدا تىمسىقلاپ ئۆيگە كەلگەن چېغىمدا، بىزنىڭ قورادا چاڭ-توزاڭ كۆتۈرىلىپ، كىمدۇر بىراۋلار ئات توقۇپ، پايپىتەك بولۇپ يۇرگەن-ئىكەن. ئوسمان بولسا ئادىتىچە مەس ھالەتتە ئېتىنى يۇلقۇشلاپ ۋاقىراپ تۇرۇۋېتۇ:

— ھەي، مەن ئېيتىپ يۇردۇمغۇ! مانا ئەمدى، پۇتۇن ئولجا باي ئۇرۇغنغا شەرمەندىچىلىك بولمىدىمۇ؟ بولۇڭلار، ئاتلىنىڭلار، يېتىشۇالغان يەردىلا بۇ تەمتىرەپ يۇرگەن چالا قازاقنى جايلىۋەتمىسەم ئېتىم ئۆچسۇن، مەيلى ئون يىل كېسىلىپ كەتسەمۇ كۆرۈنگەنلا بىراۋغا ئولجاباي قىزلىرىدىن بىرەرىنى تارتقۇزۇپ قويۇپ تۇرالمايمەن! ئاتلان يىگىتلەر، كەتتۇق! قەيەرگە كېتىدۇ دەيسەن، ئىستانسىدا قوغلاپ يېتىشىمىز!

قوغلىغۇچىلار قايسى ياقتا ئات قويارىكىن دىگىنىمدە يۈرىگىم شۇر-ر قىلىپ مۇزلاپ كەتتى. نېمە قىلارىمنى بىلمەي، ئايبلىنىڭ سىرتىغچە ئاتلىقلارنىڭ ئارقىسىدىن يۆگۈرۈپ، ئۇلارنىڭ كېچىك ئىستانسىنى كۆزلەپ ئەمەس، ۋوگزالغا بارىدىغان چوڭ يولغا چۈشكەنلىگىنى كۆردۈم، ئەنە شۇ چاغدىلا تېچلاندىم. ئاندىن كېيىن ئۆيگە كەلدىم-دە، يىغلىغىنىمنى ھېچكىمگە كۆرسەتمەي، ئاتامنىڭ جۇۋىسىغا ئورۇنۇۋېلىپ، چۈمكىنىپ ياتتىم.

شۇنىڭدىن كېيىن ئايلىدا نۇرغۇن سۆز-چۆچەك، مىش-مىش

گەپلەر بولدى. ئاياللارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك جەمىلەنى يامانلىشىپ كەتتى:

— ئەخمەق-تە! بولمىسا كىمۇ ئۆز بەختىگە ئولتۇرۇپ، تەمتىرەپ يۈرگەن بىر مۇساپىرغا ئەگىشىپ كېتىدۇ!

— شۇنى دېسەڭچۇ! نىمىسگە قىزىققاندۇ ئۇنىڭ دەيمەن-دە! ئەسكى شىنبىلى بىلەن جۇلىغى چىققان ئۆتۈگىدىن باشقا ھېچنىمىسى بوق-تە ئۇنىڭ!...

— يا قورو-قورو مېلى بولمىسا! — دەپ يەنە بىرەيلەن گەپ قىستۇراتتى. — ئۆيى يوق، جايى يوق تېنەپ يۈرگەن بىرنىمە-دە! مەيلى، ئۆز ئۆۋالى ئۆزىگە، تېخى قىلغان قىلغىنا ئۆكۈنۈپ بارمىغىنى چىشلەر... كۆرىمىز، شۇ چاغدىلا چىرايلىقمەن دەپ يۈرگىنىگە تويار!

— توۋا، سادىقتىن ئارتۇق ئەرنى نەدىنمۇ تاپاتتى دېسەڭلارچۇ، ئايلىنىڭ نوچى يېگىتى ئەمەسمۇ، تىرىكچىلىككىمۇ پۈختا ئىدى...

— ئۇنى دېمە، قېينىئانىسىچۇ؟ مۇشۇنداق پەيغەمبەردەك قېينىئاننى ئەمدى نەدىنمۇ تاپسۇن! ئۆزىنىڭ شورى، مەيلى!

مۇمكىن، يالغۇز مەنلا ئۆزەمنىڭ بۇرۇنقى يەڭگەمنى يامانلىمايى، ئەكسىچە ئۇنىڭ قىلغىنىنى توغرا دەپ بىلگەندۇرمەن. دانىيارنىڭ ئەسكى شىنبىلى بىلەن جۇلىغى چىقىپ كەتكەن ئۆتۈگى بۇ ياقتا تۇرسۇن، پەقەت ئۇنىڭ كىم ئىكەنلىگىنى، ئۇنىڭ ئىچكى دۇنياسىنىڭ قانچىلىك زور ئىكەنلىگىنى مەن بىلىمسەم كىم بىلەتتى. جەمىلە دانىيارغا ئەگىشىپ كېتىپ تەلەيسىز بولۇپ قالىدىغان بولدى دېگەن گەپلەرگە مەن ھېچبىر ئىشەنمەيمەن، ئەكسىچە تەلىيىنى ئەمدى تاپتى دەپ ئىشەنىدىم. پەقەتلا ئاپامغا ئىچىم ئاغرىپ كەتتى.

جەمئەتنىڭ كېتىشى بىلەن تەڭ ئاپامنىڭ غەيرىتى كېتىپ قالغاندەك، ئۆزىدىن ئۆزى قايغۇرۇپ، مۇڭلىنىپ قالاتتى. ئاپام جۇدەپ كەتتى. بىچارە، مېنىڭ ھازىرقى چۈشەنچەمچە، تۇرمۇش ئېقىمىنىڭ بەزىدە ئەنە شۇ تەرىقىدە ئۇلىنى كۆمپاي-كۆم قىلىپ، شۇ زېمىندا يېڭى ئىستىقبالغا يۈز ئاچىدىغانلىغىنى ئاپامنىڭ ئېتىراپ قىلغۇسى كەلمەيدىغاندەك تۇرىدۇ. مىسال ئالايلى، چوڭ، كۈچلۈك تېرەكسىنى بوران يىلتىزى بىلەنلا قومۇرۇپ كەتسە، ئۇ ئىككىنچى ئۆرە بولالمايدۇ... ئاپام ئەنە شۇ ھالدا: بۇرۇنقى ھالىدىن قالغىنى ھەر بىر ھەركىتىدە بىلىنىپ تۇراتتى. بۇرۇن ھېچكىمگە يېڭىنگە يىپ ئۆتكۈزۈپ بەر دېمەيتتى، ئۇنداق قىلىشنى نومۇس ئېلىپ يامان كۆرەتتى. ئەمدى بولسا، بىر كۈنى مەكتەپتىن كەلسەم، ئاپام يېڭىنىڭ كۆزىنى تاپالماي، يورۇققا تەلمۈرۈپ يىغلاپ ئولتۇرۇپتۇ.

— مە، يىپ ئۆتكۈزۈپ بەرگىنە! — دېدى ئۇ يىپ-يىڭنىنى تىتىرەپ تۇرغان قولى بىلەن ماڭا سۇنۇپ. — ئاھ، شورلۇق كېلىنىم-ھەي، ھېچ گەپتىن ھېچ گەپ يوق نەگىمۇ كەتكەندۇرسەن، ھەيران مەن جەمئەلە... ئۆزەڭنى ئۆزەڭ ئولتۇردۇڭ... چاندىڭ بىزدىن، كەتتىڭ ئەمدى... نىمشقا كەتكەندۇرسەن؟ بىزنىڭ ئۆيدە ساڭا نىمە كەم بولغاندۇ! ھەي شور پىشانە جەمئەلە...

ئاپامنىڭ مۇشۇنداق دەپ ئولتۇرغانلىغىنى كۆرۈپ يۈرىگىم ئېچىشىپ كەتتى. "ياق، نەدەكسىنى، ئۇ شور پىشانە ئەمەس!" دەپ تووڭلۇۋېتىشكە تاس قالدىم. ئاپامنى قۇچاقلىۋېلىپ، دانىيارنىڭ قانداق ئادەم ئىكەنلىگىنى، ئۆزەمنىڭ ئۇنى قانداق ياخشى كۆرىدىغانلىغىنى دەپ بېرىپ، ئۇنى سېلىپ يىغلىۋەتكىم كېلىپ كەتتى. بىراق، بۇ توغرىلىق مەن قايسى يۈزۈم بىلەن گەپ قىلىمەن:

ئۇنداق قىلسام ئاپامنى ئۆمۈرۋايەت باش كۆتىرەلمەيدىغان قىلىۋېتەـمەنغۇ. شۇنداق قىلسامۇ، مېنىڭ بۇ گۇناسىز "گۇناھىم" بىلىنمەيقالغىنى يوق.

ئاردىدىن كۆپ ئۆتمەي سادىق قايتىپ كەلدى. راستىنى ئېيتقاندا، سىرتىدىن بىلىندۇرمىگىنى بىلەن ئۇ خىلىلا نومۇس قىلىپ، زەردىسى قاينىپ يۇردى. راست، ئوسمانلار بىلەن ئىچكۈلۈك ئۇستىدە ئولتۇرغاندا تازا چوڭ گەپ قىلاتتى:

ــ قۇرۇپ كەتسۇن، كەتسە كەتمەمدۇ! يولدا ئاخىر بىر يەردە ئاچتىن ئۆلىدۇ ـ دە! ھازىر خوتۇنىدىن تولا نەمە يوق، بىر چەتتىن چىكىپ تۇرۇپ... ئالتۇن باشلىق خوتۇنىدىن پاقا باشلىق ئەر ئارتۇق...

ــ ئۇنداق دېگىنىڭغۇ توغرا، ــ دەپ جاۋاپ بېرەتتى ئوسمان، ــ بىراق مەشھەدە قولۇمغا چۈشۈرەلمىدىم ـ دە، خەپ، ئاۋۇنى قىيماـچىيما قىلىپ، ماۋۇنى چىچىدىن ئاتىنىڭ قۇيرۇغىغا باغلاپ سۆرىتەتتىم ـ دە! جەنۇپ تەرەپكە كېۋەز تېرىغىلى كەتتى، يا بولمىسا قازاقلار تەرەپكە كەتتى، سەرسان بولۇپ يۇرۇشى بىرىنچى قېتىم ئەمەسقۇ، ئاخىر! ئەمدى بىر ھەيران قالغان يېرىم بۇ ئىشنى ھېچكىم بىلمىگەن، ھېچكىم سەزمىگەن، قانداقلارچە ئۇنداق بولۇپ كەتكىنىنى سەزمەيلا قالدۇق... ھىلىقى تۆۋلەپ كەتكەن قانجىقىنىڭ ھارامزادىلىگىنى دېگىنە، زادىلا چاندۇرماپتۇ دېگىنە، بولمىسىغۇ ئۇنى...

بۇنداق سۆزلەرنى ئاڭلىغانىدا قېنىم قاينىپ، مۇشتۇمۇم تۆكۈلۈپ كېتەتتى. كۆچۈم يەتسە، مۇشۇ ئوسماننىڭ يۈزىگە تۆكۈرۈپ تۇرۇپ: "ھىلىقى ئوت ئورۇش ۋاقتىدا ئەدىۋىڭنى بېرىپ قويغىنىنى ئېسىڭدىن چىقارمايلا يۈرۈپتىكەنسەن ـ دە، ھەقىقى ھارامزادە، ھەقىقى يۈزسىز

دىگەن مانا سەن!" دىگۈم كېلەتتى.

بىر كۈنى ئۆيدە ئولتۇرۇپ، مەكتەپتىكى تام گېزىتى ئۈچۈن رەسىم سىزىۋاتاتتىم، ئاپامۇ مەشنىكى يېنىدا ئولتۇرۇپ مەشكە ئوت قالاۋاتاتتى، بىر ۋاقىتتا ئىشىك جالاقىدا ئېچىلىپ، ئۆيگە ساپ-سېرىق سارغىيىپ-تاتىرىپ سادىق ئاكام كىرىپ كەلدى. ئۇ مەن تەرەپنى كۆزلەپ يۈلقۇنۇپ قەدەم باسقانىدا، ئۇستىگە يېپىنچاقلىۋالغان شىنىلى ئۇچۇپ چۈشتى.

ــ ماۋۇنى كىم سىزغان؟ ــ دەپ چوڭ بىر ۋاراق قەغەرنى كۆزۈمگە تەڭلىدى ئۇ.

قەغەزگە سىزىلغان رەسىمنى كۆرۈپ ئەرۋايىم ئۇچتى: بايا بۇ مەن سىزغان ھىلىقى رەسىم ئىكەن. دانىيار بىلەن جەمىلە مۈشۈ ئىش ۋەجىدىن ماڭا باشقىچە كۆزقاراشتا بولغاندەك تېكىلىپ تۇراتتى.

ــ مەن سىزغان ئىدىم! ــ دىدىم مەن.

ــ بۇ كىم؟

ــ دانىيار.

ــ قارا يۈز ئىكەنسەن سەن! ــ تىترەپ تۇرغان سادىق ئاكام رەسىمنى پارچە-پارچە قىلىپ يىرتتى-دە، يەرگە تاشلاپ، ئىشكىنى قاتتىق يېپىپ سرتقا چىقىپ كەتتى.

ئۆينىڭ ئىچىنى ئۇزاقىقا سوزۇلغان سۈرلۈك جىملىق قاپلىدى.

سەن بىلەمتىڭ؟ ــ دەپ سورىدى بىر ھازادىن كېيىن ئاپام.

ــ ھەئە، بىلەتتىم.

ئاپام مەشكە يۆلىنىپ، ماڭا ناھايىتى خىجالەت بولغاندەك بىر خىل نەزەر بىلەن تەلمۈرۈپ تىكىلگەندە، مەن نېمە بولسام شۇنى كۆرەرمەن دەپ:

— مەن ئۇلارنى يەنە سىزىمەن! — دېدىم.

ئاپام بېشىنى قايغۇلۇق چايقاپ، تۆۋەن چۈشۈردى.

مەن يەردە تىتىلىپ ياتقان قەغەز پارچىلىرىغا قاراپ، يۈرەك-باغرىمنى كۆيدۈرۈپ چوڭچۇلىغاندەك ئىزا-ئاھانەتكە چىدىمايلا تۇردۇم: مېنى قارا يۈز دېسەك دەۋەرگىن. مەن كىمگە قارا يۈزلۈك قىپتىمەن؟ ئائىلىمىزگىمۇ؟ ئۇرۇق-جەمەتىمىزگىمۇ؟ بىراق مەن ھەقىقەتكە خىيانەت قىلغىنىم يوق، تۇرمۇش ھەقىقىتىگە خىيانەت قىلغىنىم يوق، ئاشۇ ئىككىسىنىڭ توغرا قىلغانلىغىدىن ئىبارەت ھەقىقەتكە خىيانەت قىلغىنىم يوق! مېنىڭ مۇشۇ ئاق نىيەتلىگىمنى ھېچكىم بىلگەن ئەمەس، ئۇنى باشقىلارغا ئېيتىشقىمۇ بولماس، چۈنكى باشقىلار تۆگۈل جېنىمدەك كۆرىدىغان ئۆز ئانامۇ بۇنىڭ مەنىسىنى چۈشەنمەس، بەلكىم.

يەردە ياتقان رەسىم پارچىلىرى، خۇددى قاينامدا پىرقىراۋاتقان-دەك، مىدىرلاشقا باشلىدى. دانىيار بىلەن جەمىلەنىڭ رەسىمدە ماڭا قاراپ تۇرغان سىياقى كاللامغا چىڭ ئورناپ كەتكەن ئىكەن، ھەتتا كۆز ئالدىمغا بايىقى ئاۋغۇست كېچىسىدىكى گۈللەنگەن دالا كېلىپ، دانىيارنىڭ يالقۇنلۇق ناخشا ئاۋازى قۇلىغىمغا ئاڭلانغاندەك بولدى. دانىيار بىلەن جەمىلەنىڭ شۇ چاغدىكى ھالىتىنى ئەسلەپ، مۇلايىمغىنا كۈلۈمسىرەپ تۇلتۇردۇم. ئۇلارنىڭ ئايلىدىن كەتكەن چاغدىكى ھالىتىنى ئەسلىگەندە ۋۇجۇدۇمغا غەيرەت تولۇپ، مەنمۇ شۇلارغا ئوخشاش، ئۆز بەختىم ئۈچۈن قىيىن يولغا ئاتلىنىشقا قەتئى بەل باغلىدىم.

— مەن ئوقۇشقا كېتىمەن! — دېدىم مەن ئاپامغا. — رەسىم بولغۇم بار، رەسساملار مەكتىۋىگە بارىمەن، ئاتامغىمۇ مۇشۇنى ئېيتىپ

قوي...

بۇ سۆزنى ئېيتقىنىمدا، ئاپام ئۇرۇشتا قازا تاپقان ئاكىلىرىمنى ئەسلەپ، ئۇنى سېلىپ يىغلاپ كېتىدىغۇ دېگەن ئوي بىلەن، ئۆزەمنى شۇنىڭغىمۇ چىدىغۇدەك غەيرەتلەندۇردۇم. بىراق، بەختىمگە يارىشا، ئاپام بۇ دۆرەم كۆزىدىن بىر تامچىمۇ ياش چىقارمىدى. پەقەتلا غەمگە پاتقان ھالدا پەس ئاۋاز بىلەن:

ــ مەيلىڭ، بارساڭ ئۆزەڭ بىل... تۆمۈر قانات بولۇپ يېتىشكەندىن كېيىن ھەرقايسىڭلار ئۆزەڭلەرچە قانات قېقىپ ماڭمىدىڭلارمۇ... بىز نەدىن بىلەيلى، بەلكىم سىلەرنىڭكى توغرىدۇر، بەلكىم ئۇزاق-ئۇزاقلارغا ئۇچۇپ كېتەرسىلەر... ھازىرقى زامان مۇشۇنداق بولىدۇغۇ... ئوقۇشقا بارساڭ، ئۆزەڭ بىل... بەلكىم شۇ ياقتا بارغاندا، رەسىم سىزدىشىڭ بىر كەسپ ئەمەسلىگىنى بىلەرسەن. ئۆيۈڭنى، ئاتا-ئاناڭنى ئۇنتۇما، دەيدىغانلىرىم مۇشۇ...

شۇ كۈندىن تارتىپ، كىچىك ئوي ئۆز ئالدىغا ئۆتۈپ، بىزدىن بۆلۈنۈپ كەتتى. مەن بولسام ئاردىدىن كۆپ ئۆتمەيلا ئوقۇشقا ماڭدىم.

بولۇپ ئۆتكەن پۈتۈن ۋەقە مانا مۇشۇ.

رەسساملار مەكتىۋىنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن ئاكادېمىيىگە بىلىم ئاشۇرۇش ئۈچۈن يەنە ئوقۇشقا ئەۋەتىلدىم، ئاكادېمىيىگە ئۆزەمنىڭ ئوقۇش پۈتتۈرۈش يۈزىسىدىن سىزىپ چىقىقان ئەسىرىمنى ــ ئۆزاقتىن بېرى نىيەت قىلىپ، دىلىمغا پۈكۈپ يۈرگەن ئاشۇ رەسىمنى سۈندۇم.

ئەلۋەتتە، سىلەر بۇ رەسىمدە دانىيار بىلەن جەمىلەنىڭ سىزىلغانلىغىنى دەرھاللا سەزگەندۇرسىلەر. ھەبە، ئەنە، كەڭ كۆز دالاسى ۋە

ئۇنىڭدا تۇغمىلەنمىگەن شىنجل كىيىگەن، شىنجىلى يەلپۇنۇپ تۇرغان، ئۇدۇل ئالدىغا كېتىۋاتقان دانىيار بىلەن ئۇنىڭ يېنىدا سومكىسىنىڭ تاسمىسىنى تۈتۈپ، خوشال-خورام كېتىۋاتقان جەمىلە...

ئۇلارنىڭ يۇنۇلۇشى دانىيار ناخشىغا قوشۇپ ئېيتقان ئۇچ-قىرى يوق، پايانسىز زىمىن...

مەن ئۆزۈم سىزغان بۇ رەسىمنى ھەممە جەھەتتىن ناھايىتى ياخشى سىزىلغان دەپ ئېيتالمايمەن، چۈنكى بارا-بارا ئەمگەك بىلەن بارلىققا كېلىدۇ ئەمەسمۇ... شۇنداق بولسىمۇ بۇ رەسىم مەن ئۈچۈن دۇنيادا ئەڭ قىممەتلىك نەرسە، چۈنكى مەن يۇرىگىمنىڭ ئىسسىق، ئەڭ دەسلەپكى يالقۇنىنى مۇشۇ رەسىمگە بەرگەنىمەن.

بۇ چاغدا مەن خېلى تەجرىبىلىك بولۇپ قالغان بولسامۇ، بەزىدە سىزغانلىرىم كۆڭۈلدىكىدەك چىقمايلا قالاتتى، ئۆز كۆچۈمگە ئىشەنمەي، ئۆزەمگە گۇمان بىلەنمۇ قارايتتىم. ئاشۇنداق چاغلاردا مېنىڭ يۇرىگىمنىڭ داۋاسى — رەسىمدىكى دانىيار بىلەن جەمىلە بولاتتى، ئۇلار كۆزۈمگە شۇنچە ئىسسىق كۆرۈنۈپ، مېنى ئۆزىگە تارتتىپ تۇرغاندەك تۇيۇلاتتى. رەسىمدىكى دانىيار بىلەن جەمىلەدىن ئۇزاققىچە كۆز ئۈزمەي، ئۇلار بىلەن پىكىرلىشىپ، سۆزلىشىپ كېتەتتىم:

"قەيەردىسىلەر ھازىر، قايسى يول بىلەن كېتىپ بېرىۋاتىسىلەر؟ بىزنىڭ يېرىمىزدە مۇنداق كەڭ دالا، مۇنداق يوللار كۆپ: قازاقىستاندىن تارتىپ، ئالتاي بىلەن سىبىرگىچە كەتكەن كەڭ زىمىندا يول ئوچۇق! كۆپلىگەن باتۇر ئەزىمەتلەر بۇ يەرلەردە يېڭى تۇرمۇش قۇرۇش يولىدا ئەمگەك قىلماقتا. سىلەرمۇ شۇ تەرەپلەرگە كەتتىڭلارمىكىن! ئۇنداق بولسا، يول بولسۇن!... جەمىلە! مېنىڭ

ئالتۇن جەمىلەم، سەن كەتكەندە ئىككىلەنمەستىن، بېشىڭنى تىك تۇتۇپ، كەڭ دالا بىلەن كەتكەن ئىدىك... ھازىرمۇ شۇنداقمىسەن، ھازىرمۇ بۇغداي باسقان چاغدىكىدەك ھارمامسەن؟ ھە، ھارغان كۆنلىرىڭمۇ بولغاندۇ؟ يا ئۆز كۆچۈڭگە ئىشەنمەي، گۈمانلىنىپ قالغان كۆنلىرىڭمۇ بولدىمۇ؟ ئەگەر شۇنداق بولسا، ھالسىزلىقتا تەن بەرمە، دانىيارنى مەھكەم تۇتۇپ يۆلىنىۋال! ئۇ ھالدا قانداق يېراق يول بولسىمۇ يېقىلمايسەن! شۇنداق چاغلاردا دانىيار ئاشۇ چاغدىكىدەك مۇھەببەت، كەڭ زېمىن، نۇرلۇق دۇنيا، پارلاق تۇرمۇش توغرىسىدىكى يالقۇنلۇق ئاخشىلىرىنى ياڭراق ئاۋازى بىلەن ئېيتىپ بەرسۇن! شۇنداق چاغلاردا كۆز ئالدىڭدا كەڭ دالا ئۇسۇل ئويناپ، رەڭگا-رەڭ تۇسكە كىرسۇن! ھىلىقى ئاۋغۇست كېچىسىدىكى چاقماق يورۇغىنى پۈتۈن جاھان تۆكۈپ بەرسۇن! قورقما، جەمىلە، ئالغا ماڭ، ھەرگىز ئۆكۈنمە، ئەمدى سەن ئاسانغا توختىمىغان بەختىڭگە ئېرىشتىڭ!"

ئۇلارغا قاراپ، ئۇلار بىلەن سىردىشاتتىم. ئەنە، دانىيار ئاۋازىنى قويۇپ بېرىپ ناخشىغا چۈشتى، دىمەك، جەمىلە ئىككىسى مېنى يولغا چاقىرماقتا. ھەئە، مەن يولغا چىقىشىم كېرەك! ھەئە، چايقىلىپ تۇرغان كەڭ دالا ئارىلاپ كەتكەن يول بىلەن مەن ئۆز يېزامغا بارىمەن! تۇغۇلغان-ئۆسكەن يېرىمدە يېڭى تېما تاپىمەن.

مەن سىزغان رەسىمىڭ ھەر بىر سىزىقىدىن دانىيارنىڭ ئاۋازى ياڭرىسۇن! مەن سىزغان بويالمىڭ ھەر بىر سىزىقىدا جەمىلەڭ يۈرەك ئوتى لاۋۇلدىسۇن!

1958 - يىل.

سەرۇى قامەتلىك دىلبىرىم

مۇقەددىمە

مۇخبىر بولغانلىغىمدىن پات-پات تىيانشان تەرەپلەرگە بېرىپ تۇراتتىم. بىر يىلى ئەتىيازدا، ئۇبلاستنىك مەركىزى بولغان ناربندىكى چېغىمدا، تەھرىر بۆلۈمىنىڭ تېز قايتىشىم توغرىسىدا ئەۋەتكەن ئۇقتۇرۇشىنى تاپشۇرۇۋالدىم. ئالدىراپ-تېنەپ ماشىنا بېكىتىگە كەلسەم، ئەتتەڭگە، ئاپتوۋۇز بۇنىڭدىن بىرنەچچە مىنۇت ئىلگىرى مېڭىپ كەتكەن ئىكەن. نۆۋەتتىكى ئاپتوۋۇزنىڭ مېڭىشىغا بەش سائەتچە ۋاقىت بار ئىدى. ئامال قانچە، بىرەر ماشىنا ئۇچراپ قالارمىكىن دەپ شەھەر سىرتىدىكى تاش يولغا قاراپ ماڭدىم.

تاش يولدىكى جەينەككە جايلاشقان بېنزىن پونكىتىنىڭ يېنىدا بىر يۈك ماشىنىنىڭ تۇراتتى. شوپۇر بېنزىن قاچىلاپ بولۇپ، باكىنىڭ ئاغزىنى ئېتىۋېتىپتىكەن. بۇنى كۆرۈپ خوشال بولۇپ كەتتىم. كابىنكا دەرىزىسىگە سوۋېت خەلقارا ماشىنىلىرىدا بولىدىغان "C" بەلگىسى يېپىشتۇرۇلغان ئىدى. دىمەك، بۇ ماشىنا جۇڭگودىن رېباچ خەلقارا ئاپتوموبىل مەيدانىغا كېتىۋاتقان ماشىنا ئىدى، ئۇ يەردىن فرۇنزىغا دائىم ماشىنا قاتناپ تۇراتتى.

— ھازىر ماڭامسىز؟ مېنى رېباچقىچە ماشىنىڭىزغا سېلىۋالسىڭىز! — دىدىم مەن شوپۇرغا يالۇرۇپ.

ئۇ بېشىنى بۇراپ ماڭا كۆز تاشلاپ قويدى-دە، گەۋدىسىنى رۇسلاپ، ئاندىن كېيىن مۇلايىملىق بىلەن ماڭا مۇنداق دېدى:

— بولمايدۇ قېرىندىشىم، سىزنى ئېلىپ كېتەلمەيمەن.

— سادىغاڭ كېتەي، فرۇنزىغا بارىدىغان بەك ئالدىراش ئىشىم بار ئىدى، ئۇنداق قىلماي مېنى ئالغاچ كەتسەڭلا!

شوپۇر قاپىغى سېلىنغان ھالدا، يېڭىۋاشتىن ماڭا يەنە بىر كۆز تاشلىدى.

— بىلمەمەن. لېكىن بۇرادەر، خاپا بولماڭ، مەن ھېچكىمنى ئېلىپ كېتەلمەيمەن.

مەن ھەيران بولدۇم. قىزىق ئىش، ماشىنا قۇپ-قۇرۇق تۇرىدۇ، بىرەر ئادەمنى ئېلىۋالسا، بۇنىڭ نېمىسى يامان ئىكەنا؟

— مەن مۇخبىرمەن، ئىشىم تولىمۇ ئالدىراش ئىدى. قانچە پۇل ئالسىڭىز مەن تۆلەيمەن...

— گەپ پۇلدا ئەمەس، بۇرادەر! — شوپۇر بىردىنلا گېپىمنىڭ قاپ بېلىگە تېپىش بىلەن بىللە خاپا بولغان ئەلپازدا ماشىنىنىڭ چاقىنى تېپىپ قويدى. — ئادەتتىكى چاغ بولسا، پۇل بەرمىسىڭىزمۇ سىزنى ئېلىپ كېتىۋېرەتتىم. لېكىن ھازىر... سىزنى ئېلىپ كېتەلمەيمەن. خاپا بولماڭ. كىچىككىنە تۆرۈپ تۇرسىڭىز، بىزنىڭ ماشىنىلىرىمىز يېتىپ كېلىدۇ، ئۇلارنىڭ قانىدىغا چۈشسىڭىزمۇ بولىۋېرىدۇ، لېكىن مەن سىزنى...

يول ئۈستىدە باشقا بىراۋنى سېلىۋالسا كېرەك دەپ ئويلىدىم-دە:

— ماشىنىنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرسام بولامدۇ؟ — دېدىم.

— ئوخشاش،... ئەپۇ قىلىڭ، بۇرادەر.

شوپۇر سائىتىگە قاردى-دە، ئالدىراشقا باشلىدى.

بۇ ھال ماڭا غەلىتە بىلىندى، دولامنى كۆتۈرۈپ قويۇپ، چۈشەنمىگەندەك قىلىپ بېنزىن قاچىلاپ بەرگۈچى ئايالغا قاردىم. بۇ ئوتتۇرا ياشلىق بىر رۇس ئايال بولۇپ، بىزگە سەپسالغان ھالدا دەرىزىدىن بېشىنى چىقىرىپ گېپىمزنى تىڭشاپ تۇردى ۋە بېشىنى چايقاپ:

— بولدى، ئۇنى تېچ قويۇڭ! — دېدى. غەلىتە ئىش!

شوپۇر كابىنكىغا چىقىپ، ئوتاشتۇرۇلمىغان بىر تال تاماكىنى كالپۇگىغا قىستۇرۇپ، موتورنى ھەركەتلەندۈردى. ئۇ تېخى ئوتتۇز ياشلار چامىسىدىكى سەل دۈمبچەك، ئىگىز بوي بىر ياش ئىدى. ئۇنىڭ رول تۇتقان يوغان قولى ۋە يېرىم يۈمۈلغان ھارغىن كۆزى مەندە ئۇنتۇلغۇسز تەسىرات قالدۇردى. ئۇ ماشىنىنى ئوت ئالدۇرۇشتىن ئىلگىرى ئالقىنى بىلەن يۈزىنى سىپاپ، ئېغىر خورسىنغان ھالدا غەلىتە ۋە خاۋاتىرلانغان پېتى تاقاقا كىرىپ كېتىدىغان ئالدىدىكى يولغا قاراپ قويدى.

ماشىنا يۈرۈپ كەتتى.

بېنزىن قاچىلاپ بەرگۈچى ئايال كىچىككىنە ئۆيىدىن چىقىپ كەلدى. ئەلپازىدىن ئۇ ماڭا تەسەللى بەرمەكچىدەك قىلاتتى.

كۆڭلىڭىزنى يېرىم قىلماڭ، ھايال قىلماي مېڭىپ كېتىسىز.

مەن جاۋاپ بەرمىدىم.

— ئۇ يىگىتنىڭ كۆڭلى يېرىم، قىلىساق گەپ جىق... ئۇ بۇرۇن بىزنىڭ مۇشۇ يەردىكى گاراژدا تۇرغان...

بۇ ئايالنىڭ پارىڭى تۈگىمەيلا بىر "پوبىدا" كېلىپ قالدى.

بىز خېلى ئۇزاق يول مېڭىپ — دولۇن ئېغىزىغا يېقىن كەلگەن

چاغدا ــ ئاندىن ھىلىقى يۇك ماشىنىسىغا يېتىشۇالدۇق. ئاپتوموبىل ئۇچقاندەك غۇيۇلداپ كېتىپ باراتتى، ماشىنىنى مۇنداق تېز ھەيدەشكە ھەتتا تېيانىشان تاغلىرى ئىچىدە ماڭىدىغان ئەڭ تەجرىبىلىك شوپۇرلارغىمۇ رۇخسەت قىلىنمايتتى. ئۇ بولسا ئايلانمىدىمۇ ماشىنىسىنى ئاستىلاتماي، ئىنگىز ھاۋا ئارىلىقلىرىدا غۇيۇلداپ بىر ئۆرلەپ، تاش يولدىكى چوڭقۇرلۇققا چۈشۈپ كەتكەنىدەك بىر پەسىيىپ، يەنە بىڭمۇاشتىن ئالدىمىزدا پەيدا بولاتتى. ماشىنىدىكى بىرىنىڭ لەپپەڭشىپ، ماشىنىنىڭ ئىككى بېقىنىنى كاچاتلاپ پاق-پۇق، پاق-پۇق ئاۋاز چىقراتتى.

"پوبىدا" ئاخىر ئۇستۇنلۇكنى ئالدى: بىز يۇك ماشىنىسىنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ كەتتۇق. مەن ماشىنىنى ئۆڭلەتىرىلىشىگە باقماي بۇنداق تېز ھەيدەيدىغان قارام شوپۇرنى كۆرۈش ئۈچۈن ئارقامغا ئۆرۈلۈپ قارىماقچى بولدۇم. بۇ چاغدا مۆلدۈر يېغىۋاتاتتى، تاغ ئاغزىدا بۇنداق ئىش بولۇپلا تۇراتتى. مۆلدۈر يېغىۋاتقان بۇ شۇنىڭدا، ماشىنىنىڭ ئەينەك دەرىزىسى ئىچىدە، يۈزلىرى ئاقارغان، جىددى تۇس ئالغان، كالپۇكىغا تاماكا قىستۇرۇلغان بىر قىياپەت غىل-پال قىلىپ كۆرۈنۈپ قالدى. ئۇ ماشىنا رولىنى ئىنتىك-ئىنتىك ئايلاندۇراتتى، ئىككى قولى رولدا چوڭ-چوڭ ئايلىناتتى. كابىنكىدىمۇ، ماشىنىنىڭ ئۇستىدىمۇ باشقا ھېچكىم كۆرۈنمەيتتى.

نارىندىن قايتىپ كېلىپ ئۇزاق ئۆتمەيلا قىرغىزستانىنىڭ جەنۇبىدىكى ئۇش ئوبلاستىغا كومانىدروپكىغا چىقتىم. مۇخبىرلارنىڭ ۋاقتى، بۇرۇنقىدەكلا، ھامان زىچ بولاتتى. پويىز ماڭاي دەپ قالغان چاغدىلا ۋوگزالغا يېتىپ كەلدىم. مەن ئالمان-تالمان پويىزغا چىققانلىغىمدىن، يېنىمدا يۈزىنى دەرىزىگە قىلىپ ئولتۇرغان بىر

یولۇچىغا دەرھال دىققەت قىلماپتىمەن. پويىزنىڭ مېڭىشى تېزلەشكەن-دىن كېيىنمۇ ئۇ ئاۋالقىدەكلا ئولتۇراتتى.

رادىيودىن مۇزىكا ساداسى كەلدى: قومۇز بىلەن قىرغىزلارنىڭ ناھايىتى تونۇشلۇق بىر مۇزىكىسى ئورۇنلانماقتا. مەن بۇ مۇزىكىنى نامازشام ۋاقتىدا يايلاقتا كېتىۋاتقان چەۋەندازنىڭ ناخشىسى دەپلا ھېس قىلدىم. يول يېراق، يايلاق كەڭرى، بۇنداق شارائىتتا ئۇز ئىشلىرىڭنى ئويلىشىڭمۇ، پەس ئاۋازدا ناخشا ئېيتىشىڭمۇ مۇمكىن. كۆڭلۈڭگە نىمە كەلسە، شۇنى ئېيتىشىڭ مۇمكىن. يېنىدا ھېچكىمى يوق، پەقەت ئېتىنىڭ تۇيىغىنىڭ ئاۋازىنىلا ئاڭلاپ كېتىۋاتقان بىر كىشىنىڭ ئۇنداق چاغلاردا ئوي-خىيالى ئاز بولۇشى مۇمكىنمۇ؟ قومۇز تارلىرىدىن چىققان زىل ساداغ گويا سۇپ-سۇزۇك سۇ تۇپ-تۇز ۋە سىلىق ئۆستەڭدە ئېقىۋاتقاندەك بولاتتى. ئۇنىڭدا ئاستا پېتىۋاتقان قۇياش، كەڭ زىمىن يۇزىنى سىپاپ ئۆتۈۋاتقان غۇر-غۇر شامال، كۆڭ شۇاق ۋە سارغىيىشقا باشلىغان چىغنىڭ ساغۇچ يولىنىڭ بويىدا يېنىكىنە ئىغاڭلىشى ۋە چىچەك توزاڭلىرىنى چېچىشى ئورۇنلانماقتا. ئولتاق چەۋەندازنىڭ ناخشىسىغا قۇلاق سېلىۋاتقاندەك، يەنە كېلىپ ئۇنىڭغا جۆر بولۇپ ئېيتماقچى بولغاندەك ئىدى.

ئېھتىمال، چەۋەندازلار بۇ يەردىن ئۆتكەن بولغىيدى... ئېھتىمال، ھازىرقىدەك، كۈن ئولتۇراي دېگەن مەزگىلدە، ئۆتكۈر نۇر ئاجىزلىشىپ، پەيدىن-پەي ساغۇچ ھالغا كەلگەن بولغىيدى؛ ئېھتىمال، ھازىرقىدەك، يېراق تاغ چوققىلىرىدىكى ئاپپاق قارلار ئولتۇرۇپ كېتىۋاتقان كۈننىڭ ئاجىز نۇرىدا جلۋىلىنىپ كۆزكەم ھالغا كېلىپ، ئارقىدىنلا ھايىت-ھۆيىت دېگىچە نۇرىنى يوقاتقاندۇ...

گۈللۈكلەر، ئۆزۈمزارلىقلار، قوناقلىرى بۈككىدە ئۆسكەن ياپ-

يېشىل قوناقلىق پويىز دەرىزىسىدىن تېز-تېز ئۆتۈپ ئارقىدا قالماقتا. يېڭى ئورۇۋۇلىنغان بىدەنى تولدۇرۇپ باستان بىر بىرىچكا تۆمۈريول ئۆتكىلىگە كەلدى ۋە يول توسىدىغان خادىنىڭ ئالدىدا توختىدى. ئاپتاپتا كۆيگەن، ئۆگزۈپ كەتكەن كونا مايكا كىيىپ، ئىشتىنىنىڭ پۇشقىغىنى ئىگىز تۇرۇۋالغان بالا هارۋىدا تىك تۇرۇپ، پويىزغا قاراپ كۈلۈمسىرەپ، پويىزدىكى مەلۇم بىر يولۇچىغا قول ئىشارىتى قىلماقتا.

رادىيودا بېرىلگەن ناخشا پويىزنىڭ ئىلگىرىلەۋاتقان ئاۋازىغا ئاجايىپ تەڭكەش بولۇپ كەتكەن ئىدى. پويىز چاقنىڭ رېلىسقا ئۇرۇلغان ئاۋازى ئات تۇيغىنىڭ ئورنىنى ئالغان ئىدى. يېنىمدىكى بۇ يولۇچى كىچىك ئۇستەلنىڭ يېنىدا، يۈزىنى ئالىقىنى بىلەن ئېتىپ ئولتۇرماقتا. ماڭا ئۇمۇ بۇ چەۋەندازغا جۆر بولۇپ ئاۋازسىز ناخشا ئېيتىۋاتقاندەك تۇيۇلدى. ئۇ، قانداقتۇر، كۆڭلى يېرىمدەك، ياكى خىيال سۈرۈپ ئولتۇرغاندەك بىلىنەتتى؛ ئۇنىڭ چىرايىدىن ئاللىقاندىق ئېچىنىش، بېسىش قىيىن غەم چىقىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ كۆڭلى زادىلا جايىدا بولمىغاچقا، ماڭا دىققەتمۇ قىلىپ قويمىدى. مەن ئۇنىڭ چىرايىغا سەپسېلىشقا تىرىشتىم. بۇ كىشىنى نەدە كۆرگەندىمەن؟ ھەتتا ئۇنىڭ قارا، ئۇزۇن ۋە قاتتىق بارماقلىق قولىمۇ ماڭا شۇنچە تونۇشتەك بىلىندى.

ئۇشتۇمتۇت يادىمغا چۈشتى، مېنى ماشىنىسىغا سېلىۋېلىشقا كۆنمىگەن ھىلىقى شوپۇر شۇ. مەن بۇ ئىشنى ئاللىقاچان كۆڭلۈمدىن چىقىرىۋەتكەن ئىدىم. مەن قولۇمغا كىتاپتىن بىرنى ئالدىم. ئۇزۇم توغرىلىق ئۇنىڭغا بىرنىمە دېيىشىم كېرەكمۇ، قانداق؟ ياكى ئۇ مېنى ئاللىقاچان ئۇنتۇپ كەتكەنمۇ. شوپۇرلارنىڭ يول ئۈستىدە

ئۇشتۇمتۇت كۆرۈشۈپ قالىدىغان ئادەملىرى ئاز بولىدۇ دەمسىز!

شۇ تەرىقىدە بىز يەنە بىر ھازا ماڭىدۇق. ھەركىم ئۆز ئىشىنى قىلماقتا. سىرتتا گۈگۈم چۈشۈشكە باشلىدى. مېنىڭ ھەمرىيىم تاماكا چەكمەكچى بولدى. ئۇ بىر تال تاماكا چىقىرىپ، سەرەڭگە يېقىشتىن ئاۋال قاتتىق بىر ئۇلۇغ-كىچىك تىندى-دە، بېشىنى كۆتىرىپ، ماڭا ئەجەپلەنگەندەك بىر قاراپ، شەلپەردەك قىزىرىپ كەتتى. ئۇ مېنى تونۇپ قالدى.

ــ ياخشىمۇسىز، بۇرادەر! ــ دېدى ئۇ خىجالەت بولغاندەك كۈلۈپ قويۇپ.

مەن ئۇنىڭغا قولۇمنى ئۇزاتتىم:

ــ سەپىرىڭىز يىراقمۇ؟

ــ ھەئە،... ناھايىتى يىراق بىر يەرگە بارىمەن! ــ ئۇ تاماكا ئىسنى ئاستا پۈركىدى، ئازراق جىملىقتىن كېيىن سۆزىنى داۋاملاشتۇردى. ــ پامىر ئىگىزلىگىگە بارىمەن.

ــ پامىرغا؟ ئۇنداقتىمۇ بىز ھەمرا ئىكەنمىز-دە. مەن ئۇنىڭ ئۈبلاستىغا بارىمەن.... سىز ئاتپوسكىغا بارامسىز؟ ياكى خىزمىتىڭىز يۇتكەلدىمۇ؟

ــ ھەئە، شۇنداق دېيىشكە بولىدۇ... تاماكا چېكەمسىز؟

بىز بىرلىكتە تاماكا چېكىپ يەنە جىم بولۇپ قېلىشتۇق. ئۇزايىدىن دېيدىغانغا گەپ يوقتەك قىلاتتى. مېنىڭ ھەمرىيىم يەنە خىيالغا چۆكۈپ كەتتى. ئۇ پويىزنىڭ ئىلگىرىلىشىگە ئەگىشىپ، ئىككى يېنىغا تەۋرەنگەن ھالدا بېشىنى سىلىپ ئولتۇراتتى. مەن ئۇنىڭ ئالدىنقى قېتىم كۆرگەن ۋاقتىمدىكىدىن كۆپ ئۆزگىرىپ كەتكەندەك ھىس قىلدىم. جۈدەپ، يۇزى سوزۇقچاق بولۇپ قالغاندەك ئىدى،

پىشانىسىدا تۇچ يول روشەن قورۇق كۆرۈنۈپ تۇراتتى. تۇرۇلگەن قاپىغىدىن بىر خىل سوغاق چىقىپ تۇراتتى. ھەمرىيىم ماگا قاراپ تۇتۇمتوت سوغاققىنا بىر كۈلدى ۋە سورىدى:

— بۇرادەر، ئالدىنقى قېتىم مېنىڭدىن خاپا بولۇپ قالدىڭمۇ دەيمەن؟

— قاچان؟ ھەچبىر ئېسىمدە يوقا؟ — مەن باشقىلارنىڭ مېنىڭ ئالدىمدا خجالەت بولۇشىنى ياقتۇرمايتتىم. لېكىن ئۇنىڭ ئاشۇنداق بىر خىل ئۆكۈنۈش ھالىتىدە قاراپ تۇرغانلىغىدىن ئىقرار قىلىشقا مەجبۇر بولدۇم. — ھە... شۇنداق بىر ئىش بولۇپ ئۆتكەنتى... ئەرزىمەس ئىش. مەن ھەتتا ئۇنتۇپ كېتىپتىمەن. يول ئۈستىدە ھەر قىسما ئىشلار بولۇپ تۇرىدۇ-دە. بۇ ئىش تېخىچە يادىڭىزدا بار ئىكەن؟

— باشقا ۋاقىتلاردا بولسىغۇ ئۇنى ئۇنتۇپ كېتىشىمىمۇ مۇمكىن ئىدى، ھالبۇكى ئۇ كۈنى...

— ئۇ كۈنى نىمە بولغانتى؟ چاتاق چىققانمىدى؟

— نىمە دېسەم بولار، چاتاققۇ چىقمىدى، باشقا بىر ئىش يۈز بەرگەن ئىدى... — ئۇ مۇڭاپىقراق بىر سۆز بىلەن ئېيتماقچى بولدىيۇ، لېكىن كېيىنچە كۈلدى، كۈلگەنىدىمۇ زورىغا كۈلدى. — ئەگەر ھازىر بولىدىغان بولسا، ئەگە ببرىشنى خالىسىڭىز شۇ يەرگىچە ئېپىبرېپ قويىاتتىم، ئەمما ھازىر مەنمۇ پويىزدىكى بىر يولۇچىي بولۇپ ئولتۇرۇپتىمەن...

— ھەچقىسى يوق، ئاتمۇ ئۆزىنىڭ ئىزىنى كۆرمىگە قېتىملاپ باسىدۇ، كەلگۈسىدە يەنە كۆرۈشۈپ قالساقمۇ ئەجەپ ئەمەس.

— ئەلۋەتتە، ئەگەر يەنە سىزنى ئۇچرىتىپ قالسام، مەن

ئۆزەملا سىزنى ماشىنىغا سېلىۋالاتتىم، ــ دىدى ئۇ بېشىنى ھەركەتلەندۈرۈپ.

ــ ئەمسە گېپىمىز گەپ ھە؟ ــ مەن ئۇنىڭغا چاخچاق قىلدىم.

ــ بۇرادەر، مەن دېگىنىمنى قىلماي قويمايمەن! ــ دىدى ئۇ خېلى خوشاللىنىپ.

ــ بىراق، ئاۋۇ كۆنى نېمىشقا مېنى ماشىنىڭىزغا سېلىۋالمىدىڭىز؟

ــ نېمىشقا؟ ــ قايتۇرۇپ سورىدى ئۇ ھەمدە چىرايىنى دەرھال غەم باستى. ئۇن ـ تىن چىقارماستىن، كۆزىنى يۇمۇپ، ئىڭىشكەن ھالدا تاماكىسىنى قاتتىق بىر شورىدى. مەن ئۇنىڭغا بۇ سوئالنى قويماسلىغىم كېرەك ئىكەن، دەپ ئويلاپ قالدىم ۋە بۇ سەۋەنلىگىمنى قانداق تۈزىتىشىمنى بىلمەي قالدىم. ئۇ تاماكىسىنى ئۆچۈرۈپ، تاماكا قالدۇغىنى كۆلدانغا تاشلىدى ـ دە، ئاران دېگەندە ئاغزىدىن بىر ئېغىز گەپ چىقاردى:

ــ مەن سىزنى ئېلىپ يۇرەلمەيتتىم،...ئوغلۇمنى ئېلىپ ماڭماقچى بولۇپ...ئۇ چاغدا ئۇ مېنى كۆتۈپ تۇراتتى...

ــ ئوغلۇم؟ ــ مەن ھەيران بولۇپ قالدىم.

ــ ۋەقە مۇنداق ئىدى...سىزگە مەلۇم...نېمە دەپ چۈشەندۈرسەم بولار كىن...، ــ ئۇ يەنە تاماكا تۈتاشتۇردى، ئۆزىنىڭ ھاياجىنىنى بېسىپ، بىردىنلا كەسكىن، جىددى ھالدا ماڭا قاراپ قويۇپ ئۆز كەچۈرمىشلىرىنى سۆزلەشكە باشلىدى.

ئەنە شۇ تەرىقىدە، مەن بۇ شوپۇرنىڭ ھېكايىسىنى ئاڭلاشقا مۇڭدىپەق بولدۇم.

ۋاقىت ناھايىتى كەڭرى ئىدى، ئۇش ئوبلاستىغا يېتىپ بارغىچە پويىز ئىككى سوتكىچە ماڭاتتى. مەن زادىلا ئالدىرىمايتتىم، سوئال

قويۇپ گېپىنى بۆلۈشنىڭمۇ ھاجىتى يوق ئىدى. بىرەر كىشى ھەممە كەچۈرمىشلىرىنى سۆزلەشكە كىرىشپ، باشتىن كەچۈرگەن سەرگۈزەشتىلىرىنى يېڭىۋاشتىن كۆز ئالدىدىن ئوتكۈزۈپ، ئۆتكەن ئىشلار ئۈستىدە پىكىر قىلىۋاتقىنىدا، بەزىدە گېپىنىڭ يېرىمىنى قىلىپ، قالغان يېرىمىنى دىمىگەن ۋاقتىدا، ئاشۇنداق قىلغان ياخشى. لېكىن، ئۇنىڭ بايانىنى بۇزۇۋەتمەسلىك ئۈچۈن ماڭا قانچىلىك چىدام كېرەك-ھە! چۈنكى، ئىشلارنىڭ كېلىشپ كەتكەنلىگى، شۇنداقلا مېنىڭ تەرەپ-تەرەپكە چاپقىلاپ يۈرىدىغان مۇخبىرلىق كەسپىم تۈپەيلىدىن ئۇ توغرىلىق شۇنداقلا ئۇنىڭ تەقدىرىگە مۇناسىۋەتلىك كىشىلەرنىڭ ئىشلىرىدىن مېنىڭ بىرئاز خەۋىرىم بار ئىدى. ئۇنىڭ بايانىنى تولۇقلاپ تۇرۇشۇم، نۇرغۇن ئىشلارنى ئۇنىڭغا چۈشەندۈرۈپ بېرىشىم مۇمكىن ئىدى، لېكىن مەن ئۇنىڭ گېپىنى تۈگىگەنىدىن كېيىن شۇنداق قىلاي دىگەن يەرگە كەلدىم. ئۇ سۆزلەپ بولغاندىن كېيىن ئازراق ئويلىدىم. ئەمدى ئويلىسام، شۇ چاغدا توغرا قىلغان ئىكەنمەن. تۈۋەندىكىسى مۇشۇ پوۋېست قەھرىمانىنىڭ ئۆز بايانى.

شوپۇرنىڭ ھىكايىسى

...بۇلارنىڭ ھەننۇاسى تولىمۇ ئۇشتۇمتۇت باشلانغان. ئەمدىلا ھەربى سەپتىن قايتقان ۋاقتىم ئىدى. مەن موتورلاشقان قىسمدا خىزمەت قىلغانىمەن. ئارمىيىگە ھېچىشتىن ئاۋال تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ، شوپۇرلۇق قىلىۋاتاتتىم. ئۆزۈم دارىلىتامدا چوڭ بولغانمەن. دوستۇم ئەلىبېك جانتولىن مېنىڭدىن بىر يىل ئاۋال ھەربى سەپتىن قايتقان ئىدى. ئۇ رىباچ ئاپتوموبىل مەيدانىدا

ئىشلەيتتى. شۇ سەۋەپتىن مەن ئۇ يەرگە بارغان ئىدىم. ئەلۋېتتە ئىككىمىز تېنىشانلىغا ياكى پامىر ئىگىزلىكىگە بىر بارساق دەپ خىيال قىلاتتۇق. ئۇ يەردە مېنى ياخشى كۆتتى. مەن ياتاقتا ياتتىم. مانا يېپ-يېڭى دىگۈدەك "زىل"دىن بىرنى بەردى، ئاپتوموبىلدا سىزلىپ كەتكەن ئازراقمۇ يەر يوق ئىدى...ئېيتىش كېرەككى، مەن ئۆزەمنىڭ بۇ ماشىنامنى خۇددى مەن كۆڭۈل بەرگەن ئادەمنى ياخشى كۆرگەندەك ياخشى كۆرەتتىم. ئۇنى بەكمۇ ئايايتتىم. قالتىس ماشىنا ئىدى-دە ئۇ! موتورى چوڭ ئىدى. دۇرۇس، ماشىنىغا ھەر دائىم لىق يۇك بېسىلمايتتى. بىلىسىزغۇ، قانداق يول بۇ. تېنىشان تاش يولى دۇنيادا ئەڭ ئىگىز بولغان تاغ يوللىرىدىن بىرى ئىدى، يەنە كېلىپ ساپلا جىلغا، بەل ۋە چوڭقۇرلۇق ئىدى. تاغدا سۇ كۆپ بولىسۇ، لېكىن دائىم سۇ ئېلىپ يۈرەتتۇق. دېققەت قىلغان بولسىڭىز كېرەك، كوزۇپنىڭ ئالدى تەرىپىگە بىر تاختاي مىخلاپ قويغانىمىز، ئۇنىڭغا بىر باك ئورۇنلاشتۇرۇلغان. چۈنكى ئەگرى-بۈگرى يوللاردا موتور چوغدەك قىزىپ كېتەتتى. شۇنداق بولۇشىغا قارىماي يۈكنى ئاز باساتتۇق. دەسلەپتە ئىمكانىيەتنىڭ بېرىچە جىقراق يۈك باسماقچى دەپ تازا باش قاتۇرغان ئىدىم. لېكىن بۇ ھالنى زادىلا ئۆزگەرتەلمىدىم. تاغلىق دېگەن تاغلىقتە!

ئىشمدىن ناھايىتى رازى ئىدىم. بۇ يەرنىمۇ ياخشى كۆرەتتىم. ئاپتوموبىل مەيدانى ئىسسىق كۆلنىڭ يېنىغا جايلاشقان ئىدى. بەزى چاغلاردا چەتئەللىك سەييالار بۇ يەرگە ئېكسكۇرسىيگە كېلىپ، نەچچە سائەتلەپ كۆل بويىدا تۇرۇپ كېتەتتى. شۇ سەۋەپتىن، ئۆز ئۆزەمدىن خوشال بولۇپ: "قارىغلارا! نىمەدېگەن گۈزەل-ھە بىزنىڭ ئىسسىق كۆل، دۇنيادا نەدىمۇ بۇنچىلىك گۈزەل يەرنى

تاپقىلى بولىدۇ!" دەپ ئويلاپ كېتەتتىم.

دەسلەپكى كۈنلەردە پەقەت بىرلا نەرسە ناھايىتى بەك ئېچىنىشلىق ئىدى. ئۇ دەل تازا قاتىلاق پەسىل — ئەتىياز ئىدى. كولخوزلار پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ سېنتەبىر ئومۇمى يىغىنىدىن كېيىن غەيرەت بىلەن ئىشلىمەكتە ئىدى. كىشىلەر تازا غەيرەت قىلىپ ئىشلەيتتىيۇ، ماشىنا كەم ئىدى. ئاپتوموبىل مەيدانىدىكى بىر قىسىم ماشىنىلار كولخوزلارغا يارىمەكە ئەۋەتىلىدى. بولۇپمۇ يېڭى شوپۇرلار تاكسى ھەر بىر كولخوزلارغىچە يارىمەكە ئەۋەتىلىدى. ئەلۋەتتە، مەنمۇ شۇلارنىڭ بىرى ئىدىم. يوللار بىلەن ئەمدىلا تونۇشۇپ بولۇشۇمغا يېڭىشتىن باشقا ياقتا يۆتكەپ كېتەتتى، بىر ئايلىدىن ئىككىنچى بىر ئايلىغا يوتكىلىپ كېتەتتىم. بۇ خىزمەتنىڭ مۇھىملىغى ۋە مۇشۇنداق قىلىش زۆرۈرلۈگىنىغۇ بىلەتتىم، لېكىن مەن بەرىبىر شوپۇر — دە، ماشىنامغا ئېچىم ئاغرىيتتى، ئىگىز — پەس يوللاردا ماشىنام ئەمەس، خوددى ئۆزۈم سىلكىنىپ كېتىۋاتقاندەك ھېس قىلاتتىم. بۇنداق ئەسكى يوللارنى مەن چۇشۇمدىمۇ كۆرمىگەنمەن...

بىر قېتىم مەن بىر كولخوزغا ئېغىل سېلىشقا ئىشلىتىشكە تاش توشۇغىلى باردىم. بۇ ئايىل تاغ باغرىدا بولۇپ، بىر ئوتلاقتىن ئۆتۈشكە توغرا كېلەتتى. ھەممە ئىش جايىدا ئىدى، يوللار قۇرۇغان، ئايلىغا يېقىنلاپلا قالدىم. ئۇشتۇمتۇت، ماشىنام بىر ئۆستەڭنىڭ كېچىگىگە كېلىپ قالدى. بۇ كېچىك ئەتىيازدىن تارتىپلا پېتىقچىلىقتا كارامەت ۋەيران بولۇپ كەتكەن ئىكەن، ھەتتا تۆگىلەرمۇ دەسسىسە پۈتىنى سۇغۇرۇۋالالمايدىغان دەرىجىگە يەتكەن ئىكەن، ھەقىقەتەن بۇنداق يولنى كۆرمەپتىكەنمەن. مەن ئۆتۈپ كېتىش ئۈچۈن ئۇ يان ئايلىنىپ، بۇ يان ئايلىنىپ ھېچ ئامال قىلالمى-

دىم. خوددى ئامبۇر بىلەن مەھكەم قىسۇالغانىدەك، لاي چاقىنى مەھكەم تۇتۇۋالغان ئىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئاچچىغىمدا رولنىمۇ تولغاپ بۇزۇپ قويۇپتىمەن، تارتقۇچنىڭ قەيەرىدۇر بىر يېرى قىسلىپ قېپتۇ، ماشىنىنىڭ ئاستىغا چۈشۈپ ئوكلىشىم كېرەك بولۇپ قالدى... يەرگە چۈشۈپ ماشىنىنىڭ ئاستىغا كىردىم، ھەممە يېرىم غىچچىدە لاي ۋە تەر بولۇپ كەتتى، مەن ئاچچىغىمدا بۇ يولنى تىللاپ كەتتىم. بىر كىشىنىڭ ئايال تاۋۇشى قۇلىغىمغا كىردى. ماشىنىنىڭ ئاستىدا ئۇنىڭ رېزىنكە ئۆتۈگىنىلا كۆرەلىدىم. رېزىنكە ئۆتۈك ماشىنىنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئالدىمدا توختىدى. تازا ئوغام قايناپ تۇراتتى، ئىچىمدە: قانداق نىمە بۇ، نىمە دەپ تاماشا كۆرۈپ تۇرىدۇ، بۇ يەردە بىراۋ سېرىك ئويۇنى قويۇۋېتىپتىمۇ؟ دەپ ئويلىدىم مەن.

ــ نېرى تۇر، پۈتلاشماي! ــ ماشىنىنىڭ ئاستىدا يېتىپ تۇرۇپ توۋلىدىم. كۆزۈمنىڭ قۇيرۇغىدا قارىغىنىمدا، كۆزۈمگە تىزەك يۇقۇنىدىلىرى بىلەن بۇلغانغان كونىچە كۆينەكىنىڭ ئىتىگى كۆرۈندى. روشەنكى، بۇ، ئايىلغىچە ماشىنىغا سىلىۋالسىكەن دەپ كۆتۈپ تۇرغان بىر موماي ئىدى.

ــ موما، يولۇڭغا كېتىۋەرگىن! ــ دىدىم مەن ئۇنىڭغا. ــ مەن بۇ يەردە خىلىغىچە ھايال بولۇپ قالىمەن، بەك ساقلاپ كېتىسەن...

ــ مەن موماي ئەمەس.

ئۇنىڭ گېپى بىرئاز خىجىل بولغانىدەك ۋە چاخچاق بىلەن ئېيتىلغاندەك بىلىندى.

ــ ئەمىسە سەن قانداق ئادەم؟ ــ مەن ھەيران بولدۇم.

ــ مەن قىزمەن.

— قىز؟ — مەن كۆزۈمنىڭ قۇيرۇغىدا رېزىنكە ئۆتۈكىنى قاراپ قويۇپ، چىشىغا تېگىپ سوردىم، — چىرايلىقمۇ؟

رېزىنكە ئۆتۈك مېڭىش تەرەددۇتىدا ئىككى قەدەم چاماسىدى. مەن ئىتتىك ماشىنا تېگىدىن چىقىپ قارىسام، دەرۋازىقە، كېلىشكەن بىر قىز ئىكەن، قاپىغىنى تازا تۇرۇپ تۇرۇپتۇ، بېشىغا قىزىل ياغلىق سالغان، ئۇچىسىغا، دادىسىنىڭ بولسا كېرەك، كېلەڭسىز چاپان يېپىنچاقلىۋاپتۇ. ئۇ ئۇن-تىنسىز قاراپ تۇراتتى. مەن ھەتتا غىچىدە پاتقاقتا ئولتۇرۇپ قالغانلىغىمنى سەزمەيلا قېپتىمەن.

— راست، چىرايلىق قىز ئىكەنسىز! — مەن كۈلدۈم. ئۇ ھەقە-قەتەن بىر چىرايلىق قىز ئىدى. — پەقەت ئاشۇ ئۆتۈگىگىزلا...! — مەن چاخچاق قىلىپ ئورنۇمدىن تۇردۇم.

قىز بىردىنلا بۇرۇلدى-دە، قاراپمۇ قويماستىن ئىلدام-ئىلدام مېڭىپ كەتتى.

بۇ نىمە قىلغىنى؟ خاپا بولۇپ قالغانمىدۇ؟ مەن بىئارام بولۇشقا باشلىدىم. ئۇشتۇمتۇت نىمىنى ئويلىدىمكىن، يۈگۈرۈپ يېتىشۋالغىم كەلدى، لېكىن بۇرۇلدۇم-دە، نەرسە-كېرەكلىرىمنى ئىلدام-ئىلدام يىغىشتۇرۇپ، سەكرەپلا ماشىنامغا چىقتىم، موتورنى ئىتتىك ئوت ئالدۇرۇپ، بىر ئالغا، بىر ئارقىغا ھەيدىگىلى تۇردۇم. مېنىڭدە قانداق قىلىپ بولمىسۇن ئۇنىڭغا يېتىشۋېلىشىم كېرەك دېگەن بىر ئوي بار ئىدى. موتور گۈكىرەپ، ماشىنا قاتتىق سىلكىنىپ، ئىككى تەرەپكە ئىغاڭلاشقا باشلىدى، لېكىن بىر چامدامۇ ئالغا باسالمىدى. ئۇ ئۆزاپ كېتىۋا-تاتتى. مەن قورۇقتىن-قورۇق پىرقىراۋاتقان چاقنا قاراپ ئۆزەمۇ ئۇقماي ۋاقىراپ كەتتىم:

— مېنى قويۇۋەت، مېنى قويۇۋەت، ئاڭلاۋاتامسەن؟

مەن پۈتۈن كۈچۈم بىلەن تەپكىنى باستىم، ماشىنا ئاستا-ئاستا ئۆملىمەكتە، ئۆملەپ تازا گۈكرىمەكتە. نىمە كارامەت بولدىكىن، ماشىنا بىردىنلا پاتقاقتىن قۇتۇلۇپ چىقىپ كەتتى. مېنىڭ خوشال بولۇپ كەتكىنىمنى دېمەمدىغان! يولغا چىققاندىن كېيىن كىيىملىرىمنى سەل بوشتىپ، يۈز-كۆزۈمدىكى لايىنى قولۇم بىلەن سۈرتۈۋېتىپ، چاچلىرىمنى تۈزىدىم. ماشىنا قىزغا يېتىشىۋالدى، مەن تورمۇز بەردىم. نەدىنمۇ ئۇگىنىۋالغانتىمكىن مۇشۇنداق بىر كۆرەڭلىكنى، ئورنۇمدا خۇددى ئوڭدامغا ياتقاندەك بىر ھالدا تۇرۇپ ئىشكنى ئېچىۋەتتىم.

ــ قېنى، مەرھەمەت قىلىپ ماشىنىغا چىقىڭ!ــ مەن قولۇمنى سۇنۇپ ئۇنى ماشىنىغا چىقىشقا تەكلىپ قىلدىم.

قىز توختاپمۇ قويماستىن ئۆز يولىغا ئۇدۇل مېڭىۋەردى.

كۆرەڭلىگىمدىن ھەچنىمە قالمىدى. مەن يېگىۋاشتىن ماشىنىنى ھەيدەپ ئۇنىڭغا يېتىشىۋالدىم، بۇ قېتىم ئۇنىڭدىن ئەپۇ سورىدىم:

ــ بولدى، خاپا بولماڭ! مەن پەقەت...قېنى، ماشىنىغا چىقىڭ! لېكىن قىز زادىلا جاۋاپ بەرمىدى.

مەن ماشىنىنى ئۇنىڭ ئالدىغا ئۆتكۈزۈپ، يولنىڭ ئوتتۇرىسىدا ماشىنىنى توغرا قىلىپ توختاتتىم. ماشىنىدىن چۈشۈپ، ماشىنىنىڭ ئوڭ تەرىپىگە ئۆتۈپ ئىشكىنى ئېچىپ، قولۇمنىمۇ يىغىۋالماستىن ئۆزۈم بىر چەتتە تۇردۇم. مەن ئۇن-تىن چىقارماستىن ئۇنىڭ ماشىنىغا چىقىشىنى كۈتۈپ تۇردۇم. ئۇ ئالدىمغا كېلىپ، ئېھتىياتچانلىق بىلەن ماڭا سەپسېلىپ قاراپ قويۇپ مېنى نەمىشقا ئالدىمىنى توسىسەن، دېگىلى تۇردى. مەن ھېچنىمە دېمەستىن ئۇنىڭ ماشىنىغا چىقىشىنى كۈتۈپ تۇردۇم. ئۇ يا ماڭا ئېچ ئاغرىتتى، يا باشقا

سەۋىۋى بارمۇ، بېشىنى چايقاپ قويۇپ، زۇۋان سۆرمەستىن كابىنكىغا كىرىپ، ئولتۇردى.

مەن ماشىننىى ھەيدەپ كەتتىم.

ئۇنىڭ بىلەن قانداق گەپلىشىشنى بىلمەيتتىم. قىزلار بىلەن تونۇشۇش ۋە پاراڭ سېلىش مەن ئۈچۈن تۇنجى قېتىملىق ئىش بولمىسمۇ، لېكىن بۇ دۆرەم سەل قورقتۇم. گەپنى نەدىن باشلىغۇلۇق؟ مەن رولنى ئايلاندۇرۇپ، كۆزۈمنىڭ قۇيرۇغىدا ئۇنىڭغا ئاستا قارىدىم. ئۇنىڭ بويىندا بۇدرە، يۈمشاق ۋە لېكىن قاپقارا چاچ يېيىلىپ ياتاتتى. چاپىنى مۇرىسىدىن چۈشۈپ كەتكەن بولۇپ، قولتۇغىغا قىسۋاپتۇ، ماڭا تېگىپ كېتىشتىن ئېھتىيات قىلغاندەك، مەندىن يىراق ئولتۇراتتى. كۆزىدىن ئەستايىدىللىق چىقىپ تۇراتتى، ئەمما ھەر تەرەپتىن ئېيتقاندا، بۇ، ئادەمنىڭ تولىمۇ ھەۋىسىنى كەلتۈرىدىغان سىلىق قىز ئىدى. يۈزىگە چىققان خۇلقى ناھايىتى تەبىئى ئىدى، قاپىغىنى تۇرۇپ ئولتۇرغاندەك قىلغىنى بىلەن، بەرىبىر قاپىغىنى تۇرمىلىگەن ئىدى. ئاقىۋەت ئۇ ماڭا ئېھتىياتچانلىق بىلەن كۆزىنىڭ قۇيرۇغىدا بىر قارىدى. بىزنىڭ كۆزىمىز ئۇچرىشىپ قالغاندا، ئۇ ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي كۈلۈۋەتتى. مەن بۇ پۇرسەتنى غەنىمەت بىلىپ گەپ قىلدىم.

ــ بايا سىز ماشىننىڭ يېنىدا تۇرۇپ نېمە قىلماقچى ئىدىڭىز؟

ــ سىزگە يارەملىشەي دېگەنتىم؟ ــ قىز جاۋاپ بەردى.

ــ يارەملىشەي دېگەنتىم؟ ــ مەن كۈلدۈم. ــ دەرۋەقە سىز ماڭا يارەدىم بەردىڭىز! مۇبادا سىز بولمىغان بولسىڭىز، كىم بىلىدۇ، كېچىچە شۇ يەردە تۇراتتىممىكىن... سىز ئادەتتە كۆپىنچە مۇشۇ يول بىلەن ماڭامسىز؟

ـــ هەئە. مەن فېرمدا ئىشلەيمەن.

ـــ ناھايىتى ياخشى!ـــ دېدىم مەن خوشال بولۇپ، لېكىن ئۆز گېپىمنى دەرھال تۈزەتتىم، ـــ بۇ يول ناھايىتى ياخشى!

دەل مۇشۇ چاغدا، ماشىنىنىڭ چاقى بىر كاتاكقا چۈشۈپ سىلكىنىپ كەتتى-دە، مۇرىلىرىمىز تېگىپ كەتتى. مەن "ۋاھ" دەپ سالدىم، يۈزۈم قىزىرىپ، نەگە قارىشىمنى بىلمەي قالدىم. ئۇ قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى. مەنمۇ ئۆزەمنى تۇتۇۋالالماي قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتىم.

ـــ مەن كولخوزغا ماشىنا ھەيدەپ كەلگىلى ئۇنىمىغان ئىدىم!ـــ كۈلكە ئىچىدە مەن راست گېپىمنى ئېيتتىم، ـــ ئەگەر يولدا بۇندىق ياخشى يارەمچى بارلىغىنى بىلگەن بولسام، ھەرگىزمۇ شوپۇر بولۇ-گىلىگۈچىلەرنى تىللىمايدىكەنمەن،...ھەي ئىلياس، ھەي ئىلياس!ـــ مەن ئۆزەمنى ئەيىپلەپ تۇرۇپ، ئۇنىڭغا چۈشەندۈردۈم، ـــ بۇ مېنىڭ ئىسىمىم بولىدۇ.

ـــ مېنىڭ ئىسىمىم ئاسىل.

بىز ئايلىغا يېقىنلاشتۇق. يول خېلى تۈز ئىدى. دەرىزىدىن كىر-گەن شامال ئۇنىڭ بېشىغا ئارتقان قىزىل ياغلىغىنى چۈشۈرۈۋېتىپ، چاچلىرىنى بۇزۇۋەتتى. بىز قايتا گەپ قىلىشمىدۇق، لېكىن مەن ناھايىتى خوشال بولدۇم. دائىم مۇنداق ئەھۋال بولىدۇ: سېنىڭ يېنىڭىدىلا بىر ئادەم ئولتۇرۇپتۇ، ئۇنى سەن بىر سائەت ئىلگىرى تونۇمايتتىڭ، ئەمدىلىكتە بولسا، نېمە ئۈچۈندۇر، شۇنى ئويلاشىنىلا خالايسەن، بۇ چاغدا كۆڭلۈڭنىڭ يېنىك ۋە خوشال ئىكەنلىگىنى ھىس قىلىسەن...كىم بىلىدۇ، بۇ چاغدا ئاسىل نېمىلەرنى ئويلاۋاتىدە-كىن، لېكىن ئۇنىڭ كۆزىدىن خوشاللىق نۇرى چاقناپ تۇراتتى.

مەن بىزنىڭ مۇشۇ پېتى تۇرۇپ قېلىشىمىزنى نەقەدەر خالايىتتىم- ھە! ئۇزاققىچە مۇشۇنداق تۇرساق، مەڭگۈ ئايرىلمىساق،...لېكىن ماشىنا مەھەللە كوچىسىغا كېلىپ قالدى. بىردىنلا، ئاسل نىمدۇر بىرنىمىنى قورققان ھالدا ئېسىگە ئالدى:

ــ ماشىننىنى توختىتىڭ، مەن چۈشۈپ قالاي!

مەن ماشىننىنى توختاتتىم.

ــ سىز مەشھەدە تۇرامسىز؟

ــ ياق، ــ ئۇ نىمە ئۈچۈندۇر ھاياجانلانغاندەك ۋە ئەنسىرىگەندەك قىلاتتى، ــ ئەڭ ياخشىسى مەن مەشھەدە ماشىنىدىن چۈشۈپ قالاي.

ــ نىمىشقا؟ مەن سىزنى ئۆيىڭىزگىچە ئېپېرىپ قويايا! ــ مەن ئۇنىڭ قارشىلىغىغا قارىماستىن ماشىننىنى ھەيدەپ يۇرۇپ كەتتىم.

ــ مەشھەدە، ــ دىدى ئۇ يالۇۇرغان ھالدا ماڭا قاراپ تەلمۈرۈپ، ــ رەھمەت سىزگە!

ــ مەرھەمەت! ــ دىدىم مەن چاخچاق ئارىلاش ئەستايىدىل تۇرده، ــ مۇبادا ئەتىمۇ ماشىنام پاتقاقتا پېتىپ قالسا، سىز يارده‌مله‌شكىلى كېلەمسىز؟

ئۇ تېخى جاۋاپ بەرگىلى ئۇلگۈرمەستىنلا يول بويىدىكى بىر ئىشىك ئېچىلدى- دە، ئەنسىرەپ تەئەججۈپلەنگەن ئوتتۇرا ياشلىق بىر ئايال چىقىپ كەلدى.

ــ ئاسل! ــ دەپ ۋاقىرىدى ئۇ، ــ نەلەردە ئويناپ يۈرسەن، خۇدا ئۇرغۇر! ماڭە، تېزرەك كىيىملىرىڭنى يەڭگۈشلە، ئەلچىلەر كېپتۇ! ــ ئۇ ئاغزىنى قولى بىلەن توساپ پەس ئاۋازدا سۆزلەيتتى.

ئاسل خىجالەت بولغان ھالدا مۇرىسىدىن چاپىنىنى ئالدى، ئاندىن كېيىن قولىدا تۇتقان پېتى ئىتائەتمەنلىك بىلەن ئاپىسىنىڭ

ئارقىسىدىن ئۆيگە كىرىپ كەتتى. ئۇ بوسۇغىدىن ئۆتۈپ ئارقىغا قارىغان ئىدى، لېكىن ئىشىك تاراق قىلىپ يېپىلدى. پەقەت ئەنە شۇ چاغدىلا، كۆچىدىكى موما يېنىدا تەرلەپ سۇ بولۇپ كەتكەن بىر-نەچچە ئىگەرلىك ئاتنىڭ باغلاغلىق تۇرغىنىنى كۆردۈم، ئەلپازىدىن يېراق بىر يەردىن كەلگەندەك قىلاتتى. مەن كابىنكىدا، رولنىڭ ئارقىسىدىن سەل كۆتۈرىلىپ ھويلىنىڭ ئىچىگە سەپسالدىم. ھويلىدا، ئوچاق بېشىدا بىرنەچچە ئايال پايپىتەك بولۇپ يۇرۇشەتتى. چوڭ بىر ساماۋاردىن ئىس چىقىپ تۇراتتى. ئىككىيلەن لەمپە ئاستىدا قوي سويماقتا. دىمەك، كەلگەن ئەلچىلەر ھەممە قائىدە-يوسۇن بويىچە كۆتۈۋىلىنماقتا ئىدى. بېرىپ يۈكنى چۈشۈرۈشتىن باشقا، بۇ يەردە مەن قىلىدىغان ئىش قالمىغان ئىدى.

كەچتە مەن ئاپتوموبىل مەيدانىغا قايتىپ كەلدىم. ماشىنامنى يۇيۇپ-تازىلاپ، ماشىنا ئىسكىلاتىغا ئېپكىرىۋەتتىم. خېلى ھايال بولدۇم، ۋاقىتنى ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن ئۈششاق-چۈشمەك ئىشلار بىلەن ھەپىلىشىپ يۈردۈم. بۇگۈن يولۇقتۇرغان ئىشنىڭ مېنى نېمە ئۈچۈن بۇنچىلىك ئالاقزادە قىلىۋېتىۋاتقىنىنى بىلمەيتتىم. يول بويى ئۆزەمنى تىللاپ كەلدىم: "ھە، نېمە قىلماقچى بولۇۋاتىسەن؟ قاپاق-ۋاش! ئۇ زادى سېنىڭ نېمەڭ ئىدى؟ توي قىلماقچى بولغان لايە-غىڭمۇ؟ ھەدەڭ ياكى سىڭلىڭمۇ؟ ئويلاپ باققىنا، تاسادىپى تونۇشۇپ قېلىپ، ئۆيىگە ئېيىبرىپ قويۇش بىلەنلا ئاشىق بولۇپ قالغاندەك خىيال قىلىپ كەتكىنىڭنى. ئېھتىمال ئۇ سېنى خىيالىغا كەلتۈرۈپمۇ قويمە-غاندۇ. ئۇ نېمە قىلاتتى سېنى! ئۇنىڭ توي قىلىدىغان رەسمىي يېگىتى بار. سەن نېمىدەك؟ سەن يولدا ئۆتۈپ كېتىۋاتقان بىر شوپۇرغۇ. بۇنداقلار ساماندەك، سېنى كىم تونۇيتتى... يەنە كېلىپ ئۇنىڭدىن

ئۇمت كۆتۈشكە سېنىڭ نىمە ھەققىڭ بار؟ خەققە ئەلچى كېپتۇ، پات ئاردا توي قىلىدۇ، بۇنىڭ سېنىڭ بىلەن نىمە مۇناسىۋىتى بار؟ بۇنداق خام خىياللىرىڭنى تاشلاپ ماشىناڭنى ھەيدەشنى بىل، ھەممە ئىش ئۆز جايىدا كېتىۋېرىدۇ!..."

لېكىن، يامىنى، ئۆزەمنى ھەرقانچە قايىل قىلىشقا ئۇرۇنۇپ باقسامۇ، بەرىبىر ئاسىلنى ئەستىن چىقىرالمايتتىم.

ماشىنىنىڭ ئۆپچۆرىسىدە قىلىدىغان ھېچبىر ئىش قالمىدى. ياتاقتا ببرېپ ئويناپ كېلەيمىكى، ئۇ يەر ناھايىتى قىزىپ كېتىدۇ، مەدىنىي كۆڭۈل ئېچىش ئۆيىمۇ بار دەپ ئويلاپ باقسامۇ بارغۇم كەلمەيتتى. بىرلا ئۆزۈم يالغۇز تۇرغۇم كەلگەنلىكتىن ماشىنىنىڭ چاق تاختىسىدا ئىككى قولۇمنى بېشىمغا ياستۇق قىلىپ قويۇپ ياتتىم. ماڭا يېقىنلا يەردە جانلىق ماشىنىسىنىڭ ئاستىدا ئىشلەۋاتاتتى. ئۇمۇ ئاپتوموبىل مەيدانىنىڭ شوپۇرى ئىدى. ئۇ ئۆزەكتىن بېشىنى چىقىرىپ ماڭا گەپ قىلدى:

ــ يىگىت، نىمە ئويلاۋاتسەن؟

ــ پۇل! ــ دىدىم مەن ئۇنىڭغا تەنە قىلىپ.

مەن ئۇنىڭغا ئۆچ ئىدىم. ئۇ ئىنتايىن ئاچكۆز، قۇۋۇ، ھەسەتخور بىرنىمە ئىدى. ئۇ باشقىلاردەك ياتاقتا ياتماي، بىر ئايالنىڭ ھويلىسىدا تۇراتتى. ئۇ ھىلىقى ئايالنى ئالىمەن دەپتىكەن، نىمە بولسا بولسۇن، ئۇ ئايالنى ئالسا، ئۇ قورا ـ جايلىق بولۇپ قالاتتى.

مەن ئۆزۈلۈپ ياتتىم. ھويلىدىكى ماشىنا يۇيىدىغان يەرنىڭ يېنىدا ھەمراللارنىڭ راسا قىزىق ئىشلەۋاتاتىتى. كىمدۇ بىرى كابىنكىنىڭ ئۈستىگە چىقىۋېلىپ، ماشىنىلارنى يۇيۇشقا نۆۋەت كۈتۈپ تۇرغان شوپۇرلارغا شىلانكا بىلەن سۇ چاچقىلى تۇردى. مەيداندا كۈلكە

كۆتىرىلدى. شلانكىدىن ئېتىلىپ چىققان سۇ كىمگە بېرىپ تەگسە، شۇ كشى تۇرالماي قالاتتى. كشىلەر ھىلىقى يىگىتنى ماشىنىنىڭ ئۈستىدىن تارتىپ چۈشۈرمەكچى بولاتتى، لېكىن ئۇ خۇددى ئاپتوماتتىن توختىماي ئوق ئېتىۋاتقاندەك، ئۇ ياق-بۇ ياقتا سەكرەپ يۈرۈپ كشىلەرگە سۇ چاچاتتى، كشىلەرنىڭ شەپكىلىرىنى سۇ ئوقلىرى بىلەن ئۇچۇرۇۋېتەتتى. بىردىنلا سۇ يۇقۇرىغا قاراپ ئېتىلىپ، قۇياش نۇرىدا ھەسەن-ھۈسەن پەيدا قىلىپ ئەگىم بولۇپ چۈشۈشكە باشلىدى. سۇ چۈشۈۋاتقان يەرگە قارىسام، بايا ئۇ بىزنىڭ ئاپتوموبىل باشقۇرغۇچىمىز كاتېۋا تۇرغان يەر ئىكەن. كاتېۋا قاچمىدى. ئادەتتە ئۇ ئۆزىنىڭ ئىززىتىنى ساقلاشقا ئۇستا ئىدى، ھىچكىم ئۇنىڭغا يېقىنلىشالمايتتى. ئەمدىلىكتە ئۇ قورقۇپمۇ قويماستىن ۋە چىرايىنى ئۆزگەرتىپمۇ قويماستىن تىك تۇراتتى. ئۇ ھىلىقى يىگىتكە: ماڭا چېقىلمىشقا جۈرئەت قىلالمىغىنىڭ يىگىت ئەمەس، دەپ تۇۋلايتتى. ئۇ بەتىنكە كىيگەن پۇتىنى كېرىپ، ئىككى قولى بىلەن چوڭ چازىنى بېسىپ، كىچىك چازىنى چىشلەپ، كۆلگەندەك قىياپەتتە تۇراتتى. كۆمۈشتەك ئاپپاق سۇ چاچراندىلىرى ھە دەپ ئۇنىڭ بېشىغا چۈشمەكتە. يىگىتلەر قاقاقلىشىپ كۆلۈشۈپ، كابىنكىنىڭ ئۈستىدىكى ھىلىقى يىگىتنىڭ بولۇشچە سۇ چېچىشىنى ئالقىشلىماقتا:

— كوزۇپنى يۇغاندەك ئۇنى تازا يۇغىن!

— ھە، يەنە!

— ھىزى بول كاتېۋا!!

لېكىن ھىلىقى يىگىت كاتېۋانى سۇ بىلەن جوپپا-جوپپاڭ قىلۋېتىشكە جۈرئەت قىلالمىغاچقا، پەقەت ئۇنىڭ تۆت ئەتراپىغىلا سۇ چاچرىتىش بىلەن كۆپايىلەنمەكتە ئىدى. ئەگەر مەن بولسام، چوقۇم

ئۇنى سۇدا جوپپا-جوپپاڭ قىلىۋەتكەن بولاتتىم، كاتېرا غىدىڭ-پىدىڭ قىلماي، پەقەت كۆلۈپلا تۇرغان بولاتتى. مەن ھامان ئۇنىڭ ماڭا باشقىچە، يۇمشاق مۇئامىلە قىلىدىغانلىغىنى ھەتتا بىرئاز ناز بىلەن قارايدىغانلىغىنى ھىس قىلاتتىم. بەزىدە ئۇنىڭ بېشىنى سىلاپ ئەركىلىتىپ قويسام ناھايىتى ئامراقلىغى تۇتۇپ كېتەتتى. مەن شۇنىڭغا ناھايىتى خوشال بولاتتىمكى، ئۇ ھامان مېنىڭ بىلەن جائىجاللىشاتتى، مېنى تىللاپ كېتەتتى، لېكىن ناھايىتى تېزلا ماڭا تىز پۈكەتتى، ھەتتا مەن يېگىلىشقان ۋاقتلاردىمۇ شۇنداق قىلاتتى. بەزىدە، ياتاقتا قايتىدىغان ۋاقتىمدا، يول ئۈستىدە ئۇنى كىنوخانىغىچە ئېپىبېرىپ قويۇاتتىم. مەن ماشىنا باشقۇرۇش بۆلۈمىگە ئۇنى ئىزدەپ كەلگەنىمدە ھامان بۆلۈمگە كىرەتتىم، باشقىلارنى بۆلۈمگە كىرگۈزمەي، پەقەت تۆشۈكىنىڭ نېرىسىدىلا تۇرغۇزۇپ قويۇاتتى.

لېكىن ھازىر مېنىڭدە ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشىدىغان خىيال يوق. ئويناشسا ئويناشۇەرمەمدۇ.

كاتېرا ئاخىرقى بىر تال چاڭسىنىمۇ قىستۇرۇپ قويدى.

— بولدى، بەس ئەمدى! — بۇيرۇق ئاھانىدا سۆزلىدى ئۇ.

— خوپ، يولداش باشقۇرغۇچى! — كابىنكىنىڭ ئۈستىگە چىقىۋالغان ھىلىقى يىگىت ئۇنىڭغا ھەربىچە سالام بەردى-دە، قاقاقىلاپ كۈلۈۋاتقان پېتىدىن تارتىپ چۈشۈرۈلدى.

كاتېرا بىزنىڭ ماشىنا ئىسكىلاتىمزغا قاراپ كەلمەكتە. ئۇ كىمنىدۇر بىرسىنى ئىزدىگەندەك، جانتايىنىڭ ماشىنىسىنىڭ يېنىدا تۇرۇپ قالدى. ماشىنا ئىسكىلاتىنىڭ ئىچى تور بىلەن ئايرىپ قويۇلغان بولغاچقا ئۇ مېنى دەرھال بايقىمىدى. جانتاي ئۆرەكىتىن بېشىنى چىقىرىپ، سىلىق سۆزلىدى:

— ياخشىمۇسەن گۈزەلىم!

— خا، جانتاي...

جانتاي ئاچكۆزلۈك بىلەن ئۇنىڭ بىر جۈپ بەتىنكىسىدىن كۆزىنى ۈزمەيتتى. كاتېرا نارازى كەيپىياتتا مۇرىسىنى كۆتۈرۈپ قويدى.

— خوش، قارىغۇدەك نىمە بار ئىكەن؟ — ئۇ پۇتىنى كۆتۈرۈپ، ەتىنكىسىنىڭ ئۈچىنى ئۇنىڭ ئىڭىگىگە ئاستاغىنا تەككۈزۈپ قويدى.

ئەگەر باشقا ئادەم بولغان بولسا، خاپا بولغان بولاتتى، لېكىن جانتاي بۇنى ئازراقمۇ كۆڭلىگە ئالمىدى. ئۇ خۇددى سۆيۈۋالغاندەك خوشال بولۇپ يەنە شۇ ئۆرەككە چۆكتى.

كاتېرا مېنى كۆرۈپ قالدى.

— ياخشى دەم ئالدىڭمۇ، ئىلياس؟

— ماموق تۇشەكتە ياتقاندەك بوپتىمەن!

ئۇ يۈزىنى تورغا تەكىكۈزۈپ ماڭا سەپسېلىپ قاراپ ئاستاغىنا دېدى:

— بۆلۈمگە بارغىن.

— ماقۇل.

كاتېرا يۈرۈپ كەتتى. مەن ماڭماق بولۇپ ئورنۇمدىن تۇردۇم. جانتاي يەنە ئۆرەكتىن بېشىنى چىقاردى:

— بۇ خوتۇن يامان ئەمەس-ھە، — ئۇ كۆزىنى چىملىدىتىپ قويدى.

— ھەئە، يامان ئەمەس، بىراق ساڭا ھېچنېمىسى تەگمەيدۇ ئۇنىڭ! — مەن كەسكىن جاۋاپ بەردىم.

مەن تېخى ئۇنى ئاچچىقلاپ، ئۆرەكتىن چىقىپ مېنىڭ بىلەن ئۇرۇشارمىكىن دەگەن ئىدىم. مەن ئۇرۇشۇشنى ياخشى كۆرمىسەمۇ

هازىر ئۇنىڭ بىلەن بىر ئۇرۇشسام ھېچقىسى يوق ئىدى: ئىچىم تىت-تىت بولۇپ، نېمە قىلىشىمنى بىلمەي تۇراتتىم.

لېكىن جانتاي خاپا بولۇپمۇ قويمىدى.

— ھېچقىسى يوق! — دەپ غودۇڭشىدى ئۇ، — كۆزىمىزغۇ تېخى...

باشقۇرۇش بۆلۈمىدە بىرمۇ ئادەم يوق ئىدى. نېمە ئويۇن بۇ؟ كاتېڭا نەگە مۇكۈۋالدى؟ مەن ئارقامغا ئۆرۈلگەن ئىدىم، مەيدەم بىردىنلا كاتېڭاغا تېگىپ كەتتى. ئۇ ئىشىككە يۆلىنىپ تۇراتتى، بېشىنى ئارقىغا تاشلىغان، كىرپىگىنىڭ ئاستىدا كۆزىدىن نۇر چاقناپ تۇراتتى. ئالغان نەپىسىدىن يۈزۈم كۆيەتتى. مەن ئۆزەمنى تۇتۇۋالالماي، ئۇنىڭغا يېقىنلاپ كەلدىم، لېكىن دەرھال چېكىندىم. ھەيرانمەن، دەل ئەنە شۇ ۋاقىتتا، ئاشۇنداق قىلىشنى ئاسلىغا خىيانەت قىلىش دەپ ھېس قىلدىم.

— مېنى نېمگە چاقىردىڭ؟ — نارازى بولۇپ سورىدىم.

كاتېڭا ئۈن-تىنسىز ماڭا قاراپ تۇراتتى.

— نېمگە؟... — ئاچچىقلانغان ھالدا تەكرارلىدىم مەن.

— سەن نېمە ئۈچۈن مۇنداق ۋاپاسىزلىق قىلىسەن؟ — ئاچچىقلانغان ھالدا جاۋاپ بەردى ئۇ، — بىرەر قېزغا كۆڭلۈڭ چۈشۈپ قالدىغۇ دەيمەن؟...

مەن شۇ ئارىلىقتا تەمتىرەپ قالدىم. ئۇ نېمە ئۈچۈن مېنى ئەيىپلەيدۇ؟ ئۇ نەدىن بىلىپ قالغاندۇ؟

دەل شۇ چاغدا كىچىك دەرىزە تاراق قىلىپ ئېچىلدى. جانتاي بېشىنى تىقىپ قارىدى. ئۇنىڭ يۈزىدە كۆرەڭلىك كۈلكىسى جىلۋىلەندى.

— يولداش باشقۇرغۇچى، ماۋۇنى ئېلىڭ! — ئۇ بېشىنى ئويناقشى-

تىپ قولىنى سۈنۈپ، كاتېرا غا ئاللىقانداق بىر قەغەزنى بەردى.

كاتېرا فەزىلەتنىڭ ھالىدا ئۇنىڭغا قاراپ قويۇپ، يەنە ماڭا ئاچچىقلىنىشقا باشلىدى:

— سېنىڭ ماشىنا قەغىزىڭنى بىراۋ ئېلىشى كېرەكمىدى؟ يەنە سېنى ئالدىڭغا بېرىپ تەكلىپ قىلىش كېرەكمۇ؟

ئۇ مېنى ئىنتىرىۋېتىپ، ئىنتىلىپ ئىنتىلىپ ئۇستەل ئالدىغا كەلدى.

— ئاللە! — ئۇ ماڭا ماشىنا قەغىزىنى سۇندى.

قەغەزنى ئالدىم. يەنە ھىلىقى كولخوزغا بارىدىغان ماشىنا قەغىزى. يۈرىكىم قاتتىق قېلىپ كەتتى: ئۇ يەرگە بارسام، ئېنىقكى، يەنە ئاسىل بىلەن كۆرۈشۈپ قالىمەن...يەنە كېلىپ، ئۇمۇمەن، ئۇيەرگە نېمە ئۈچۈن باشقىلارنى ئەۋەتمەيسەن، مېنىلا ئەۋەتىدۇ؟

ئاچچىغىم كەلدى.

— يەنە شۇ كولخوزغا بارامدىمەن؟ يەنە قېنى ۋە خىش توشۇمدىمەن؟ بارمايمەن! — مەن ماشىنا قەغىزىنى ئۇستەلگە تاشلىدىم، — بەس، پاتقاقلىق-كاتاكلاردا ماڭغىنىم يېتەر، باشقىلارمۇ مېڭىپ باقسۇن!...

— ئۇنۇڭنى پەسەيت! قەغەزگە بىر ھەپتىلىك دەپ يېزىلدى! لازىم بولسا، يەنە ئۇستىلەپ قوشۇشقا بولىدۇ، — دىدى ئۇ خاپا بولۇپ.

ئەمدى مەن ئېغىر-بېسىقلىق بىلەن گەپ قىلدىم:

— بارمايمەن!

ئاۋالقىدەكلا، كاتېرا بىردىنلا بوشاپ قالدى.

— مەيلى، مەن رەھبەرلىككە ئېيتىپ كۆرەي.

ئۇ ئۇستەل ئۈستىدە ياتقان ماشىنا قەغىزىنى قولىغا ئالدى.

"بۇنداقتىمۇ بارمايدىغان بولدۇم، ئاسلىنى مەڭگۈ كۆرەلمەيدىغان بولدۇم" دەپ ئويلىدىم مەن. روھىم تېخىمۇ چۈشۈپ كەتتى. ماڭا

ناھايىتى ئايانكى، مۇشۇ سەۋەپىتىن مەن مەڭگۈ ئۆكۈنەتتىم. نىمە بولسا بولسۇن، يەنىلا باراي!...

ــ بوپتۇ، باراي! ــ ماشنا قەغەزنى ئىتتىك ئېلىۋالدىم.

جانتاي يەنە دەرىزىدىن بېشىنى تىقتى:

ــ مومامغا مېنىڭدىن سالام ئېيتقىن!

مەن گەپسۈز قىلمىدىم. كاچىتىغا بىرنى سالاي دەپتىم!...مەن ئىشكنى ئېچىپ چىقتىم ــ دە، ياتاققا كەتتىم.

ئەتىسى كۆزۈم يولدىن ئۈزۈلمىدى. ئۇ نەدىدۇ؟ ئۇنىڭ سەرۈدىمىدەك قامىتى كۆزگە چېلىقارمۇ؟ ئاھ، قىزىل ياغلىقلىق دىلبىرىم! ئاھ، يايلاقتىكى سەرۇي! گەرچە ئۇ پۈتىغا رېزىنكە ئۆتۈك، ئۇچىسىغا دادىسىنىڭ چاپىنىنى كىيگەن بولسىمۇ ــ بۇنىڭ كارايىتى چاغلىق ــ مەن ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈمكى، ئۇ تازا كېلىشكەن قىز ئىدى!

ئاسىل مېنىڭ يۈرىگىمنى سەكپارە قىلدى، جېنىمنى ئەنسىزلىككە سالدى.

ماشىنامنى ھەيدەپ كېتىۋېتىپ ئىككى ياقتا قارايتتىم. يوق، ئۇ ھېچنەدە كۆرۈنمەيتتى. ئايىلغا، ئۇنىڭ ئىشىگى ئالدىغا كەلگەندە ماشىنىغا سەل تورمۇز بەردىم. ئۆيدىدۇ بەلكىم؟ ئەمما مەن ئۇنى نىمە دەپ قىچقىرىمەن؟ نىمە دەيمەن؟ ئېخ! ئۇنى يەنە بىر مەرتەم كۆرۈش پىشانەمگە پۈتۈلمىگەندۇ.

مەن يۈك چۈشۈرۈش ئۇچۇن ماشىنىنى ھەيدەپ كەتتىم. يۈك چۈشۈرۈۋېتىپ، قايتاشمدا كۆرۈشۈپمۇ قالارمەن، دىگەن ئۈمىتتىمۇ بولدۇم. لېكىن، قايتاشمدىمۇ ئۇنى ئۇچرىتالمىدىم. شۇ سەۋەپتىن، ئايلىنىپ چارۋىچىلىق فېرمىسىغا باردىم. ئۇلارنىڭ چارۋىچىلىق فېر-

مسی ئایلدىن ناھايىتى يىراق ئىدى. مەن بىر قىزدىن ئۇنىڭ قەيەردىلىكىنى سورىدىم. ئۇ قىز ئۇنىڭ بۇ يەردە يوقلۇغىنى، بۇگۈن ئىشقا كەلمىگەنلىكىنى ئېيتتى. "يولدا ئۇچرىشىپ قالماي دەپ ئەتەي ئىشقا كەلمىگەن بولۇشى مۇمكىن" دەپ ئويلاپ، كۆڭلۈم ناھايىتى يېرىم بولغان ھالدا سالپىيپ ماشىنا مەيدانىغا قايتىپ كەلدىم.

ئەتىسى يەنە يولغا چىقتىم. يول بويى ئۇچرىتىپ قالارمەن، دېگەن خام خىيالدا بولىدىم. ئەمىلىيەتتە، مەن ئۇنىڭ نېمىسى ئىدىم؟ نېمە ئۈچۈن باشقىلارغا ياتلىق قىلىشقا كېلىشىپ قويغان بىر قىز ئۈچۈن شۇنچىلىك بىئارام بولىمەن؟ لېكىن، ھەممە ئىشنىڭ مۇشۇ ھالەتتە ئاخىرلىشىشىغىمۇ ئىشەنمەيتتىم، چۈنكى تاكسى ھازىرغىچە ئايلىدىكى ياتلىق قىلىنىدىغان قىزلارنىڭ ھېچقايسىسىنىڭ ماقۇللۇغى ئېلىنمايتتى. بۇنداق ئىشلارنى گېزىتتىن مەن جىق ئوقۇغان ئىدىم. لېكىن بۇنىڭ نېمە ئەھمىيىتى بار؟ ئەرگە بېرىلگەن قىز دېگەن يەرگە تۆكۈلگەن سۇ، ئۇنى قايتۇرۇۋېلىش مۇمكىن ئەمەس، تۇرمۇشتا تۆگەشتىمغۇ... ــ مېنىڭ كاللامدىكى خىياللار مانا مۇشۇ ئىدى...

بۇ مەزگىل رەڭسىگا-رەڭ گۈللەر تازا ئېچىلىپ كەتكەن ئەتىياز پەسلى ئىدى. تاغ باغرى ئېچىلىپ كەتكەن كۆركۈم بىلەن تولغان. بالىلىق چېغىمدىن تارتىپلا بۇنداق گۈللەرنى ياخشى كۆرەتتىم. مېنىڭ چوڭراق بىر گۈلدەستە تىزىپ ئۇنىڭغا تۆتقۇم كېلەتتى! ئۇنى ئۇچرىتىپ قالسام...

ئۇشتۇمتوت، ئۆز كۆزۈمگە ئىشىنەلمەي كەتتىم: مەن ئاسىلنى كۆرۈپ قالدىم! ئۇ يول بويىدىكى بىر دۆگۈلەك تاش ئۈستىدە، ئۆتۈكەن قېتىم ماشىنامدىن چاتاق چىققان يەردە بىر كىشىنى كۈتۈۋاتقاندەك ئولتۇراتتى. مەن ماشىنىنى ئۇنىڭ ئالدىغا ئېپكەلدىم. ئۇ چۆچۈپ

ئورنىدىن تۇردى-دە، نىمە قىلارىنى بىلمەي، بېشىدىكى ياغلىقنى ئېلىپ، غىجىملىغىلى تۇردى. بۇ قېتىم ئاسىل ئۇچىسىغا چىرايلىق كۆينەك، يولنىڭ ناھايىتى يىراقلىغىغا قارىماي، پۇتىغا ئىگىز ئۆكچەلىك خۇرۇم توفلى كىيگەن ئىدى. مەن ماشىنىنى تېزلا توختاتتىم، يۈرىگىم چىقىپ كېتىدىغاندەك قىلاتتى.

— سالام، ئاسىل!

— سالام! — ئۇ پەس ئاۋازدا جاۋاپ بەردى.

مەن يۆلەپ ماشىنىغا چىقىراي دېگەن ئىدىم، لېكىن ئۇ بۇرۇلۇپ، يولنى بويلاپ ئاستا ماڭدى. ئۇ ماشىنىغا چىقىدىغاندەك ئەمەس. مەن ماشىنىنى ئوت ئالدۇرۇپ، ئىشىكنى ئوچۇق قويغان پېتى ئۇنىڭ بىلەن قاتارلىشىپ ئاستا ماڭدىم. ئىككىلىمىز ئۈن-تىنسىز كېتىۋاتىمىز. نىمە دەيتتۇق؟ كېيىن ئۇ سورىدى:

— تۇنۇگۈن فېرمىغا باردىڭمۇ؟

— ھەئە، نىمە بولدى؟

— ھىچنىمە. ئۇ يەرگە بارماڭ.

— سەنى كۆرەرمەنمىكىن دېگەن ئىدىم.

ئۇ گەپ قىلمىدى.

بۇ چاغدا ھېنىڭ كاللامغا كەلگىنى ھىلىقى ئەلچىلەرنىڭ ئەلچىلىككە كېلىشى بولدى. بۇنىڭ نىمە ۋەقە ئىكەنلىگىنى بىلگۈم كېلەتتى. سورای دىسەم، بىئەپ. قورقاتتىم، ئۇنىڭ جاۋابىدىن قورقاتتىم.

ئاسىل ماڭا قاراپ قويدى.

— بۇ راستمۇ؟

ئۇ بېشىنى لىڭشىتتى. ماشىنىنىڭ رولى قولۇمدا تىترەپ كەتتى.

— توي قاچان؟ — سورىدىم مەن.

ـ پات ئاربدا، ـ دىدى ئۇ بوش ئاۋازدا.

مەن ماشىننى كۆزۈم تىكىلگەن تەرەپكە ئۇشتۇمتۇت ھەيدەپ كېتىپ قالغىلى تاس قالدىم. لېكىن، سۈرئەتنى تېزلەتمەي، خوتنى تارتتىم. ماتوردىن قۇرۇق ئايلىنىۋاتقان گۈكىرىگەن ئاۋاز كەلدى. ئاسىل ئۆزىنى ئىتتىك چەتكە ئالدى. مەن ھەتتا ئۇنىڭدىن ئەپۇمۇ سورىمىدىم. مېنىڭدە ئۇنداق قىلغۇدەك كەيپىيات يوق ئىدى.

ـ بۇنداقچىزە، كۆرۈشەلمەيدىكەنمىز ـ دە؟

ـ بىلمەيمەن. ئەگە ياخشىسى كۆرۈشمەيلى.

ـ لېكىن مەن، مەن بەربىر ...خالامسىز ـ خالىمامسىز، بەربىر سىزنى ئىزدەپ كېلىمەن!

ھەر ئىككىمىز يەنە شۇك بولۇپ قېلىشتۇق. ئېھتىمال، ئىككىمىزنىڭ ئويلاۋاتقىنى بىر ئىشتۇ، لېكىن بىزنىڭ ئوتتۇرىسىمزدا بىر پەردە بولۇپ، ئۇنىڭغا يېقىنلىشىشمغا بولمايۋاتاتتى، ئۇنىڭ ماشىنامغا چىقىپ ئولتۇرۇشىغىمۇ يول قويمايۋاتاتتى.

ـ ئاسىل، ـ دىدىم مەن، ـ مېنىڭدىن ئۆزىڭىزنى قاچۇرماڭ، مەن سىزگە زادىلا كاشىلا بولمايمەن. مەن سىزنى يىراقتىن كۆرۈپ تۇراي، ماقۇلمۇ؟

ـ بىلمەيمەن، ئېھتىمال...

ـ ماشىنىغا چىقىڭ، ئاسىل.

ـ ياق، سىز كېتىۋېرىڭ، ئايلىغا ئاز قالدۇق.

شۇنىڭدىن كېيىن بىز يولدا يەنە بىرنەچچە قېتىم ئۇچراشتۇق. ھەر قېتىمقى ئۇچرىشىشىمىز تاسادىپىدەكلا ئىدى. ئوخشاشلا، ئۇ يول بويىدا ماڭاتتى، مەن ماشىنىدا ئاستا ماڭاتتىم. بۇ ماڭا قىيىن، ئەمما ھېچبىر ئىلاجىم يوق ئىدى.

مەن ئۇنىڭدىن كىم بىلەن توي قىلماقچى بولغانلىغىنى سورىدىم. بۇنداق ئىشلارنى سوراش ئەپسىز ئىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە سورىغىم كەلمىدى. لېكىن ئۇنىڭ گېپىدىن بىلدىمكى، ئاسىل ئۇ يىگىتنى بىلمەيدىكەن. ئۇ يىگىت ئۇنىڭ ئاپىسىنىڭ ئاللىقانداق بىر تۇققىنى بولۇپ، تاغدىكى يېراق بىر ئورمانچىلىق مەيدانىدا تۇرىدىكەن. بۇ ئىككى ئائىلە ئۇزۇندىن بۇيان قۇدىلىشىپ كەلگەن ئىكەن. ئاسلىنىڭ ئاتا-ئانىسى ئۇنى ياقا يۇرتلۇقلارغا بېرىشنى ئويلاپمۇ باقمايدىكەن. ماڭا تېخىمۇ بەرمەيتتى. مەن نىمىدىم؟ مەن ئۇرۇق-تۇققانىمۇ ئەمەس، تونۇشىمۇ ئەمەس ياقا يۇرتلۇق شوپۇرمەن. مەن ئۆزەمىمۇ بۇ توغرىلىق گەپ ئاچالمايتتىم.

مۇشۇ كۈنلەردە ئاسىل ناھايىتى كەم سۆز بولۇپ قالغان ئىدى. ئۇنىڭ كۆڭلى غەش ئىدى. لېكىن مېنىڭ ئۇنىڭدىن قىلچە ئۈمىدىم يوق. ئۇنىڭ تەقدىرى بەلگىلىنىپ بولغان، كۆرۈشۈش پايدىسىز ئىدى. شۇنداق بولۇشىغا قارىماي، كىچىك بالىغا ئوخشاش، بۇ ئىش توغرىلىق گەپ قىلىشتىن ئۆزىمىزنى قاچۇرۇپ، ئادەتتىكىدەكلا كۆرۈشۈپ تۇردۇق، چۈنكى بىز كۆرۈشمەي تۇرالمايتتۇق. ھەر ئىككىلىمىز بىرىمىزدىن ئايرىلىشاق ياشىيالمايدىغانلىغىمىزنى ھىس قىلاتتۇق.

ئەنە شۇ تەرىقىدە بەش كۈن ئۆتتى. بىر كۈنى ئەتتىگىنى ماشىنا مەيدانىغا بېرىپ، ماشىنامنى ھەيدەپ ماڭاي دەۋاتقىنىمدا، ئۇشتۇمتۇت باشقۇرۇش بۆلۈمىگە بېرىشىمنى ئېيتتى.

— خوشال بولۇشۇڭ مۇمكىن، — دىدى كاتېبڭا خوشال ھالدا ئالدىمغا كېلىپ، — ئەمدى سېنى شىنجاڭ يولىغا مېڭىشقا بەلگىلىدۇق!

مەن تۇرۇپ قالدىم. ئاخىرقى بىرنەچچە كۈنلۈك تۇرمۇشتىن مەن مەڭگۈ كولخوزغا قاتنايدىغان ماشىنىنى ھەيدەيمەنغۇ، دېگەن

هىسسىياتقا كەلگەن ئىدىم. بىر قېتىم جۇڭگوغا بېرىپ كەلگىچە خېلى كۈن كېتەتتى، قاچان بىر ۋاقىت چىقىرىپ ئاسلىنى كۆرۈپ كېلىشىمنى كىم بىلسۇن؟ ئۇنىڭغا ئۇقتۇرۇش قىلىپمۇ قويماستىن مۇشۇنداق ئۇشتۇمتۇت يوقىلىپ كەتسەم قانداق بولغىنى؟

ــ ئانچە خوشال بولمايدىغاندەك قىلسەن، شۇنداقمۇ؟ ــ كاتېڭا سورىدى.

ــ كولخوزغا كىم بارىدۇ؟ ــ ھاياجانلانغان ھالدا سورىدىم مەن. ــ ئۇ يەردىكى ئىشلار تېخى تۈگىمىدىغۇ.

كاتېڭا ھەيران بولغان ھالدا مۇرىسىنى كۆتىرىپ قويدى:

ــ بۇرۇن ئۆزەڭ بېرىشنى خالىمىغانتىڭ.

ــ بۇرۇنقى ئىشلار كۆپ، ــ دىدىم مەن زەردە بىلەن.

مەن نىمە قىلارىمنى بىلمەي بىر ئورۇندۇققا بېرىپ ئولتۇردۇم.

جانتاي يۇگۇرۈپ كەلدى. بايا ئۇ مېنىڭ ئورنۇمغا بارىدىغان بوپ-تىكەن. مەن بىرئاز ھەيران بولۇپ قالدىم، ئىچىمدە: بۇ يولغا ماڭسا تاپىدىغان پۇل ئازراق بولغاچقا جانتاي كولخوزغا بېرىشنى رەت قىلارمىكىن، دەپ ئويلىغان ئىدىم. لېكىن ئۇ ماشىنا قەغىزىنى ئالدى ۋە بىر ئېغىز گەپمۇ قوشۇپ قويدى:

ــ كاتېڭا، مېنى نەگە بۇيرۇساڭمۇ مەيلى، ھەتتا دۇنيانىڭ ئۇ چېتىگە بار دىسەڭمۇ بارىمەن! ئايلىدا قوزىلار تازا چوڭ بولۇپ كەتتى، ساڭا بىرنەچچىنى ئېپكېلىپ بەرسەم قانداق؟

ئاندىن كېيىن جانتاي ماڭا قاراپ قويدى ۋە:

ــ كەچۇرۈڭ، سىزگە كاشىلا بولدۇمغۇ دەيمەن! ــ دىدى.

ــ يوقال!... ــ دىدىم مەن بېشىمنىمۇ كۆتەرمەستىن ئاستاغىنا.

ــ ئىلياس، بۇ يەردە ئولتۇرۇپ نىمە قىلىسەن؟ ــ دىدى كاتېڭا

مۇرەمنى ئىتتىرىپ قويۇپ

ــ مەن كولىخوزغا بېرىشىم كېرەك، ئۇ يەرگە مەن باراي. كاتېزا! ــ دەپ يالۇۋردۇم مەن كاتېزاغا.

ــ كاللاڭ بارمۇ سېنىڭ؟ مەن سېنى ئۇيەرگە ئەۋەتەلمەيمەن، ئىشلار ئورۇنلاشتۇرۇۋېتىلگەن! ــ دېدى ئۇ خاۋاتىرلانغان هالدا چىرايىمغا قاراپ، ــ سەن نېمىشقا ئاشۇ يەرگىلا بېرىشنى ئويلايسەن؟

مەن هېچقانداق جاۋاپ بەرمەستىن، جىممىدە باشقۇرۇش بۆلۈمىدىن چىقىپ، ماشىنا ئىسكىلاتىغا ماڭدىم. جانتاي مېنىڭ يېنىمدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، هەييارلىق بىلەن ماڭا بىر كۆز تاشلىدى-دە، پۈتلىشىپ كېتىشكە تاس قالغان هالدا ئۆز ماشىنىسىغا چىقتى.

مەن ئۇزاققىچە تىتماسلاپ يۈردۈم-دە، ئىلاجسىز ماشىنامنى يۇڭ باسىدىغان يەرگە ئېيىپ باردىم. يۇڭ بېسىشنى كۈتۈپ تۇرغانلار كۆپ ئەمەس ئىدى.

يولداشلار مېنى تاماكا چېكىشكە تەكلىپ قىلىدى، لېكىن مەن ماشىنامدىن چۈشۈپمۇ قويمىدىم. كۆزۈمنى يۇمۇۋېلىپ، ئاسىل يول بويىدا قۇرۇقتىن-قۇرۇق مېنى كۈتۈپ تۇرغان هالەتلەرنى ئويلاپ كەتتىم. بىر كۈن، ئىككى كۈن، ئۈچ كۈن، كۆزى تېشىلگۈدەك بولۇپ كۈتسە... ئۇنداقتا ئۇ مېنى نېمە دەپ قالار؟

ماشىنامغا يۇك بېسىش نۆۋىتى كېلەي دەپ قالدى. ئالدىمدىكى ماشىنىغا يۇك بېسىلىشقا باشلىدى. يەنە بىر مىنۇتتىن كېيىن مەنمۇ ماشىنامنى كېران ئاستىغا توختىتىشىم كېرەك. "كەچۈرۈڭ مېنى، ئاسل!" دەپ ئويلىدىم مەن، "كەچۈرۈڭ مېنى، يايلاقتىكى سەرۋى!" ئۇشتۇمتوت كاللامغا بىر خىيال كەلدى: ئالدى بىلەن ئۇنىڭغا ئېيتىپ قويۇپ كەلسەم بولمىدىمۇ! لېكىن يولدىن ئۆز مەيلىمچە چەتلەپ،

بىرنەچچە سائەت كېچىكىپ قالسام، چوڭ چاتاق بولىدۇ. كېيىن مۇدىرغا بۇنىڭ سەۋەبىنى چۈشەندۈرۈپ قويسام، ئېھتىمال، چۈشەنەر. ياق، ئۇ مېنى ئەيىپلىشى، ماڭا ئاگاھلاندۇرۇش بېرىشى مۇمكىن... مەن بۇنداق قىلالمايمەن! ماڭماي!"

مەن موتورنى ھەركەتلەندۈردۇم. ماشىنىنى ئارقىغا قايتۇرماقچى بولغان ئىدىم، لېكىن ماشىنىلار قاتار تىزىلىپ كەتكەچكە، ئارقىغا قايتۇرۇش مۇمكىن بولمىدى. بۇ چاغدا يۇك بېسىلىپ بولغان ماشىنا يۈرۈپ كەتتى. ئەمدى مېنىڭ ماشىنامغا يۈك بېسىش كېرەك ئىدى.

ــ يېقىنراق ئېپكەل، ھەي، ئىلياس! ــ كىران شوپۇرى ۋاقىرىدى.

كىران بىلىگىنى مېنىڭ بېشىمدا ئويناتقىلى تۇردى. ھەممە ئىش تۈگىدى! چەتئەلگە توشۇيدىغان مالنى ئېلىپ ھېچنەگە بارغىلى بولمايتتى. نېمىشقا بالدۇرراق تىكۈەتمىدىم؟ يۇك بەرگۈچى تالونىنى ئېلىپ ئالدىمغا كەلدى. مەن ماشىنىنىڭ ئارقا دەرىزىسىدىن قارىدىم: كىران كۆتەرگەن يۈكنى ئۇ ياق-بۇ ياققا ئىغاڭلاتقان ھالدا مېنىڭ ماشىنامغا ئېلىپ كەلمەكتە. ئەنە، يۇك يەشىشكىلىرى بارغانسېرى يېقىنلاپ كەلمەكتە.

بۇ چاغدا مەن توۋلىدىم:

ــ دېققەت!

ماشىنام يۇك قاچىلانغان يەشىشكىلەر ئاستىدىن ئۇشتۇمتۇت چىقىپ كەتتى. يۇك قاچىلاشقا تەرەددۇت قىلىنىۋاتقان چاغدا مەن ماشىنامنىڭ موتورىنى ئۆچۈرمىگەن ئىدىم. ئارقامدىن قىيا، چىيا، ۋاقىراش-تىللاشلار ئاڭلاندى...

مەن ماشىنامنى يۈكلەر، دۆۋىلەنگەن ياغاچ ۋە كۆمۈرلەرنىڭ

يېنىدىن ئۆتكۈزۈپ يۈرۈپ كەتتىم. بۇ چاغدا مەن خۇددى رولغا مىخلاپ قويغاندەك ئىدىم. يەر ماشىنىنىڭ ئاستىدا پىرقىرىماقتا، ماشىنىمۇ، مەنمۇ ئوكۇغا-سولغا قاتتىق سىلكىنىمەكتىمەن. راست، بىز ئۇنداق قىلىشقا ئانچە ئۇگەنمەپتىكەنمىز...

ناھايىتى تېزلا جانتايغا يېتىشۋالدىم. ئۇ ماشىنىسىنىڭ ئىچىدە ماڭا ئىككى كۆزىنى پارقىرىتىپ قاراپ ئولتۇراتتى: ئۇ مېنى تونۇپ قالدى. ئادەت بويىچە، ئۇ مېنىڭ ئالدىراشلىغىمنى كۆرگەندىن كېيىن ماڭا يول بېرىشى كېرەك ئىدى، لېكىن ئۇ ماڭا يول بەرمىدى، مېنى ئالدىغا ئۆتكۈزمىدى. مەن ماشىنىنى يولنىڭ چېتىگە چىقىرىپ، ئېتىز-لىق ئارقىلىق مېڭىپ ئالدىغا ئۆتۈپ كەتمەكچى بولدۇم. جانتاي يەنىلا ماڭا يول بەرمىدى، ئېتىزدىن يولغا چىقىۋېلىشىمغا ئۇنىمىدى. بىز ئەنە شۇ تەرىقىدە — ئۇ يولدا، مەن ئېتىزدا غۇيۇلداپ كېتىۋاتىمىز. ھەر ئىككىمىزنىڭ كۆكسى ئېگىلىپ رولغا تېگىپ-تېگىپ تۇراتتى، خۇددى يىرتقۇچ ھايۋانلاردەك ئۆزئارا خىرىس قىلىپ، تىللىشىپ كېتىۋاتىمىز.

— سەن نەگە بارىسەن؟ نېمىش قىلىسەن؟ — دەپ توۋلايتتى ئۇ.

مەن مۇشتۇمىنى تەڭلەپ قويياتتىم. مېنىڭ ماشىنام قۇرۇق بولغاچقا، ئاقىۋەت ئۇنىڭدىن ئۆتۈپ كەتتىم.

ئاسلىنى ئۇچرىتالمىدىم. ئايلىغا كەلگەن ۋاقتىمدا، خۇددى يۇگۈ-رۈپ كەلگەندەك، ھاسرەپ كەتكەن ئىدىم، ئاران تەسلىكتە دېھىمنى ئالدىم. لېكىن، ئۇنىڭ ئىشىگى ئالدىدا ۋە كوچىدا ئادەمنىڭ سايە-سىمۇ كۆرۈنمەيتتى، پەقەت ئىگەرلەگلىك بىرلا ئات مومدا باغلاغلىق تۇراتتى. قانداق قىلارمەن؟ سەل ساقلاپ تۇرماقچى بولدۇم. ماشىنامنى كۆرسە چىقىدۇغۇ، دەپ ئويلايتتىم مەن. مەن ماشىنىنىڭ موتورىنى

رېمونت قىلغان بولۇپ تۇردۇمۇ، لېكىن ئىككى كۆزۈم ئۇنىڭ ئىشـ
گىدە ئىدى. ئۇزاق ئۆتـمەي ئىشـنىڭ غىچ قىلىـپ ئېچىلـدى-دە،
ئاسلىنىڭ ئاپىسى بىلەن قارا ساقالـلىق، سېـمىز-كېلەڭسىز بىر چال
چىقىپ كەلدى. ئۇ چال ئىككى قات ئۇزۇن چاپان: ئىچىگە مەخـمەل
چاپان، تېشىغا چىبەرقۇت چاپان كىيگەن ئىدى. قولىدا چىرايلىق بىر
قامچا. ھىلىلا چاي ئىچىپ چىققان بولسا كېرەك، يۈزى قىزارغان ۋە
تەرلەپ پارقىراپ كەتكەن ئىدى. ئۇلار موما يېنىغا كەلدى. ئاسلىنىڭ
ئاپىسى ئىززەت-ھۆرمەت بىلەن ئاتىنىڭ تىزگىنىنى تۇتۇپ، ئۇزەڭـ
گىسىنى توغرىلاپ ئۇنى ئاتلاندۇردى.

ــ قۇدا، سـلەردىن ناھايىتى رازىـمىز! ــ دىـدى ئاسلىـنىڭ
ئاپىسى، ــ بىزدىن ئەنسىرىمەڭ. قىزىمىز ئۇچۇن بىز ھىچ نەرسـىنى
ئايمايمىز. خۇدايىم بار. بىزمۇ قۇرۇق قول ئەمەس.

ــ ھەي، يەڭگە، بىز سىلەرنى ئەيىپكە بۇيرۇمايـمىز، ــ دىـدى
ئۇ جاۋاۋەن ئىگەرگە ئوبدان جايلىشۇۋېلىپ، ــ خۇدايـىم ياشـلارنى
سالامەت قىلـسۇن. مال-بىـساتقا كەلـسەك، ئۇنى يات ئادەمـلەرگە
ئەمەس، ئوز بالىلىرىمىزغا بېرىمىزغۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە بىز تۇنـجى
قېتىم قۇدا بولۇۋاتىمايمىزغۇ...ماقۇل، يەڭگە، سالامەت بولۇڭ، ئەمسە
كېلىشتۇق: جۇمە كۇنى-ھە!

ــ ھەئە، جۇمە كۇنى. قۇتلۇق كۇنـىغۇ بۇ. ئاق يول بولـسۇن.
قۇداغىغا سالام ئېيتىڭ.

"ئۇلارنىڭ جۇمە كۇنى دېگىنى نىمىدۇ؟ ــ دەپ ئويلىـدىم مەن،
ــ بۇگۇن كۇنگە نىمە؟ چارشەنبە.... جۇمە كـۇنى توي قىلـىپ قىز
كۆچۈرىدىغان ئىش بولمىسۇن يەنە؟ ئېخ! بىز ياشلارنىڭ تۇرمۇشىنى
بەربات قىلىدىغان بۇنداق كونا ئادەتلەر قاچانمۇ تۇگەر!..."

چال ئېتىنى دېۋىتىپ، ئاستا تاقا قاراپ مېڭىپ كەتتى. ئاسلىنىڭ ئاپىسى تاكى چالنىڭ قارىسى يوقالغىچە كۆز ئۇزمەي قاراپ تۇردى ـ دە، ئاندىن ئۆرۈلۈپ ماڭا ياماڭ كۆز بىلەن بىر قاراپ قويدى.

ـــ سەن نېمە ئانچە مۇشۇ تەرەپكە چېپىشىنلا ياخشى كۆرىسەن، يېگىت؟ ـــ دېدى ئۇ، ـــ بۇ يا مېھمانخانا بولمىسا! بۇ يەردە تۇرۇشنىڭ ئورنى يوق، ماڭ يولۇڭغا! ئاڭلىدىڭمۇ؟ مەن ساڭا گەپ قىلىۋاتىمەن.

ئۇ بىلىپ قالغانىدەك قىلاتتى.

ماشىنام بۇزۇلۇپ قالدى! ـــ مەن تەرسالىق بىلەن جاۋاپ بەردىم ـ دە، پۈتۈن بەدىنىمنى ماشىنا قاپقىغىنىڭ ئىچىگە ئالدىم. ئۇنى كۆرمىگىچە ھېچيەرگە بارمايمەن، دەپ ئويلىدىم مەن.

موماي يەنە نىمىلەرنىدۇ دەپ غودۇكشىپ كېتىپ قالدى.

مەن ماشىنا پەلەمپىيىگە ئولتۇرۇپ تاماكا تۇتاشتۇردۇم. ئەدىندۇ بىر قىز بالا پەيدا بولۇپ قالدى. ئۇ بىر پۇتى بىلەن سەكرەپ مېڭىپ ماشىنىنى ئايلىنىپ ئويناياتتى. ئۇ بىرئاز ئاسلىغا ئوخشايتتى. ئاسلىنىڭ سىڭلىسى بولۇپ قالمىسۇن يەنە؟

ئاسل كەتتى! ـــ دەيتتى ئۇ بىر پۇتى بىلەن سەكرەپ مېڭىپ.

ـــ نەگە كەتتى؟ ـــ مەن ئۇنى تۇتۇۋېلىپ سورىدىم، ـــ ئۇ نەگە كەتتى؟

ـــ مەن نەدىن بىلەي! قويۇپ بېرىڭ مېنى! ـــ ئۇ مېنىڭ قولۇمـ دىن چىقىپ كەتتى ـ دە ماڭا قاراپ تىلىنى چىقىرىپ، خەير خوش دېگەننى بىلدۈردى.

مەن ماشىنا قاپقىغىنى تاراق قىلىپ ئېتىتىم ۋە كابىنكىغا چىقىپ رولىنى تۇتىتۇم. نەگە باراي؟ ئۇنى نەلەرگە بېرىپ ئىزدەي؟

قايتىدىغان ۋاقىت بولۇپ قالغان ئىدى. مەن تاشيولدا ئاستا مېڭىپ، يايلاققا كىرىپ كەتتىم، ئۆستەڭ بويىغا كېلىپ كېچىكتە توختىدىم. نىمە قىلىش كېرەك؟ ھېچبىر پىكىرگە كېلەلمىدىم-دە، ماشىنىدىن چۈشۈپ، يەردە سۈنايىلىنىپ ياتتىم. ئەجەپ دوملە باستى-ھە، ئاسلىنى تاپالمىدىم، خىزمەتكىمۇ دەخلى يەتكۈزدۇم... مەن خىيالغا كەتتىم، دۇنيادىكى ھېچنەرسىنى كۆرمىدىم ۋە ئاڭلىمىدىم. قانچىلىك ئۇزاق ۋاقىت ياتتىمكىن، بېشىمنى كۆتىرىپ قارىغىنىمدا، ماشىنىنىڭ ئۇ تەرىپىدە پۈتىغا توقىلى كىيگەن بىر قىزنىڭ پۈتى كۆرۈندى. شۇ! مەن دەرھال تونىدىم. مەن شۇنداق خوشال بولۇپ كەتتىمكى، يۈرىگىم ئاغزىمدىن ئېتىلىپ چىقىپ كېتەي دەپ قالدى. مەن ئورنۇمدىن تۇرالماي تىزلىنىپ تۇرۇپ قالدىم. بۇ يەنە ھىلىقى دەسلەپكى كۆرۈشكەن يەر ئىدى.

— يولىڭىزغا كېتىۋېرىڭ، موما! — دېدىم مەن ھىلىقى توقلىغە قاراپ.

— مەن مومايى ئەمەس! — دېدى ئاسىل. مېنىڭ كىيىمگە ئۇلاپلا چاخچاق بىلەن.

— ئەمىسە سىز نىمە ئادەم؟

— مەن قىز.

— قىز؟ چىرايلىقمۇ؟

— ئۆزىڭىز قاراپ بېقىڭ!

ھەر ئىككىمىز تەڭلا قاقاقلاپ كۈلۈشۈپ كەتتۇق. مەن سەكرەپ ئورنۇمدىن تۇردۇم-دە، ئۇنىڭغا قاراپ ئېتىلىدىم. ئۇمۇ ماڭا قاراپ ماڭدى. ئىككىمىز يۈزمۇ-يۈز قارىشىپ تۇردۇق.

ئەڭ چىرايلىق قىز! — دېدىم مەن. ئۇ بولسا شامالدا چاپقىلىپ

تۇرغان مەجنۇنتالدەك ئەۋرىشىم، نازاكەتلىك قىياپەتتە قىسقا يەڭلىك كۆينەك كىيىپ، قولىغا ئىككى دانە كىتاپ تۇتقان ھالدا تۇراتتى. ــ مېنىڭ بۇ يەردىلىگىمنى قانداق بىلدىڭىز؟

ــ قىرائەتخانىدىن چىقىپ قارىسام، ماشىنىڭىزنىڭ چاقىنىڭ ئىزى تۇرۇپتۇ.

ــ شۇنداقمۇ؟ ــ بۇ سۆز ماڭا "سىزنى ياخشى كۆرىمەن" دىگەن سۆزدىنمۇ ئەھمىيەتلىكرەك ئىدى. ئىش يۈزىدە، ئۇ مېنىڭ ماشىنامىنىڭ ئىزىنى ئىزدىگەن ئىكەن، دېمەك، بۇ ئۇنىڭ مېنى ئويلىغانلىغىدىن، مېنى ياخشى كۆرىدىغانلىغىدىن دېرەك بېرەتتى.

ــ شۇ سەۋەپتىن بۇ يەرگە كېلىشىم، قانداقتۇر سىز مېنى كۆتۈۋاتقاندەك ھىس قىلدىم...

ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇۋالدىم:

ــ ماشىنىغا چىقىڭە، ئاسىل، بىر دەم شامالداپ كېلەيلى.

ئۇ خوشالىلىق بىلەن ماقۇل بولىدى. مەن ئۇنىمۇ، ئۆزەمنىمۇ تونۇيالماي قالدىم. بارلىق قورقۇنچ ۋە غەم ــ ئەندىشىلەر نەلەرگە كەتتى. بىز ئىككىمىزلا ئىدۇق، يەنە بىزنىڭ بەختىمىز، ئاسمان ۋە يول بىز بىلەن بىللە ئىدى. مەن ماشىنىنىڭ ئىشىگىنى ئېچىپ ئۇنى ئولتۇرغۇزۇپ، ئۆزەم رولنىڭ يېنىغا ئۆتتۈم.

بىز ماشىنىنى ئوت ئالدۇرۇپ، ئەنە شۇ تەقلىتتە يولىنى بويلاپ مېڭىپ كەتتۇق. بىز نەگە ۋە نېمىشقا بېرىشنى بىلمەيتتۇق. لېكىن بۇلار بىز ئۈچۈن ئەھمىيەتسىز ئىدى. پەقەت مۇرىگە مۇرە، قولغا قول تېگىپ تۇرسا ۋە كۆز تاشلىشىپ تۇرساقلا، بۇنىڭ ئۆزى بىزگە كۇپايە ئىدى. ئاسىل بېشىمدىكى ھەربىچە شەپكەمنى (مەن بۇ شەپكىنى ئىككى يىل كىيگەن ئىدىم) تۆزەپ قويدى.

ـــ هه، مۇنداق تۇرسا يارىشىدىكەن! ـــ دىدى ۋە ئىچكى همسسياتىنى ئىپادىلەپ مۇرەمگە بېشىنى قويدى...

ماشىنا يايلاقتا ئۇچقان قۇشتەك ئىلگىرىلىمەكتە. پۈتكۈل دۇنيا چاپماقتا: تاغلار، دالىلار، دەل-دەرەخلەر ئارقىمىزدا قالماقتا. توختىماي ئالغا ئىلگىرىلەپ كېتىپ بارغىنىمىز ئۈچۈن شامال يۈز-مىزگە قاتتىق-قاتتىق تېگەتتى. قۇياش ئاسماندا ئالەمنى يورۇتماقتا، بىز كۆلكىگە بۆلەنمەكتىمىز، شۇڭا ۋە چىغ هىدى قاپلىغان هاۋادىن مەيدىمىزنى كېرىپ تۇرۇپ تويغىچە سۈمرەمەكتىمىز...

بىر كونا قەۋرە تېشىغا قونۇپ ئولتۇرغان يايلاق بۈركۈتى قانىتىنى كېرىپ كۆتىرىلىدى-دە، خۇددى بىز بىلەن بەيگىگە چۈشكەندەك يولنى بويلاپ پەس ئۇچۇپ ماڭدى.

ئاتلىق ئىككىيلەن چۆچۈپ يول بوشاتتى ۋە بىزنى تىللىغان پېتى ئارقىمىزدىن قوغلاشقا چۈشتى.

ـــ هەي، توختا! توختا دەيمەن! ـــ دېگىنىچە قاتتىق چېپىپ كېتىۋاتقان ئېتىغا هە دەپ قامچا ئۇراتتى ئۇلار. ئۇلارنىڭ كىملىكىنى ئاسسل بىلەمىدىكىن، مەن بىلمەيتتىم. لېكىن ئۇلار بىر دەمدىلا چاڭ-توزاڭ ئىچىدە كۆرۈنمەي قالدى.

ئالدىمىزدا بىر ئات هارۋىسى باشقا تەرەپكە ئەگىپ كېتىپ باراتتى. بىر يىگىت بىلەن بىر قىز هارۋىدا ئورنىدىن قوپۇپ بىزنى كۆردى، ئۇلار بىر بىرىنىڭ دولىسىنى تۇتقان هالدا ئۆرە تۇراتتى، بىزگە قىزغىن قول ئىشارىتى قىلدى.

ـــ رەهمەت! ـــ دىدىم مەن ماشىنىنىڭ ئىچىدە ئۇلارغا قاراپ ۋاقىراپ.

بىز يايلاقنىڭ ئۇ بېشىغا چىقىپ، تاش يولغا چۈشتۇق، قاراماي

ياتقۇزۇلغان يولدا ماشىننىڭ چاقىدىن شىپ-شىپ قىلغان ئاۋاز چىقىپ تۇراتتى.

ئىسسىق كۆل بۇ يەرگە يېقىن بولۇشى كېرەك ئىدى. مەن ماشىننىڭ بېشىنى بىردىنلا بۇراپ، دالىغا چىقتىم-دە، چاتقال ۋە ئوت-چۆپلەر ئارىسىدىن ئۆتۈپ ماشىننى كۆل بويىغا قاراپ ھەيدىدىم، كۆل بويىدىكى بىر كىچىك دۆڭگە كېلىپ توختىدۇق.

كۆپ-كۆڭ سۇ دولقۇنلىسىپ، ئارقا-ئارقىدىن كۆلنىڭ ساغۇچ قىرغىغا كېلىپ ئۇرۇلاتتى. كۈن ئولتۇراي دەپ قالغان ئىدى، يېراق سۇ ئۈستى ئەتىرگۈل تۈسىنى ئالدى.

ئۇ تەرەپتىكى قىرغاقنىڭ نېرىسىدا قارلىق قوڭۇر تاغ كۆرۈندى. تاغ ئۈستىدە بىرقانچە پارچە ئاق بۇلۇت ئۈزۈپ يۈرمەكتە.

ــ قارىگا ئاسىل! ئاققۇ!

ئاققۇ ئىسسىق كۆلگە پەقەت كۈز ۋە قىشتىلا كېلەتتى. ئەتىيازدا ناھايىتى ئاز كېلەتتى. كىشىلەر بۇنى جەنۇپتىن شىمالغا كېتىۋاتقان ئاققۇ دېيىشەتتى. كىشىلەر يەنە بۇنى بەخت-سائادەتنىڭ ئالامىتى دەپ پاراڭ سېلىشاتتى.

بىر توپ ئاققۇ كۆلنىڭ ئۈستىنى بويلاپ ئۇچۇپ ئۆتتى. ئاققۇلار قانىتىنى يېيىپ بىر دەم ئىگىز، بىر دەم پەس ئۇچۇشاتتى، بەزىدە سۇنىڭ يۈزىدە سۈنى شالاپشتىپ ئوينىشىپ، يېراقلارغا تۇرۇلۇپ-تۇرۇلۇپ كېتىۋاتقان دولقۇننى قوغلىشاتتى، ئاندىن كېيىن يەنە كۆتىرىلىپ، لەيلەپ تۇرغان ئۆزۈن يېپىتەك تىزىلىپ، قاناتلىرىنى تەكشى قېقىپ، كۆلنىڭ سوزۇنچاق قىرغىغىدىكى سايغا-قونالغۇغا كېتىشەتتى.

ئىككىمىز ماشىنىدا ئۇن-تىنسىز ئالغا قاراپ ئولتۇرۇپتىمىز.

كېيىن، گويا بىزنىڭ ھەممە ئىشىمىز بەلگىلىنىپ بولغاندەك، مۇنداق بىر تەلەپپۇزدا سۆزلەپ كەتتىم.

ــ قارىغا قىرغاقتىكى لەمپىگە، ئاشۇ بىزنىڭ ماشىنا مەيدانىمىز، ماۋۇسى، ــ مەن قولۇم بىلەن ماشىنىنى كۆرسەتتىم، ــ بىزنىڭ ئۆيىمىز!

مەن قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتىم. راست، ئاسىل تۇرغۇدەك ئۆيۈم يوق ئىدى-دە.

ئاسىل كۆزۈمنىڭ ئىچىگە قارىغان پېتى ئۆزىنى قويىنۇمغا تاشلىدى-دە، مېنى قۇچاقلاپ يىغلاپ كەتتى ۋە ئارقىدىن يەنە كۈلۈپ تاشلىدى.

ــ جېنىم، سۆيۈملۈگۈم! ماڭا مەڭگۈ ئۆي كېرەك ئەمەس. پەقەتلا ئاتا-ئانامنىڭ كېپىنرەك بولسىمۇ كەچۈرۈشنى تىلەيمەن. ئۆلار خاپا بولىدۇ، ئۆمۈرۈايەت خاپا بولىدۇ، بىلىپ تۇرۇپتىمەن... لېكىن، مېنىڭ قىلغىنىم خاتامۇ؟...

پاتلا قاراڭغۇ چۈشتى. قويۇق بۇلۇت ئاسمانىنى قاپلىدى، بۇلۇت كۆلنىڭ يۈزىنى بىر ئالدى. كۆل جىمجىت، ھەممە يەر قاپ-قاراڭغۇ ئىدى. تاغ تەرەپتە ئېلېكتىر بىلەن كەشپەرلىگۈچى ئىشچىلار نىملەرنىدۇر كەشپەرلەۋاتقانىدەك بولۇپ كۆرۈنەتتى. ئۇچقۇنلار بىر دەم يالت-يۇلت قىلىپ كۆزنى چاقنىتاتتى، بىر دەم تەرەپ-تەرەپكە چاچراپ يوق بولۇپ كېتەتتى. يامغۇر يېقىنلاپ كەلمەكتە. ئاقىقۇلارنىڭ تۇنەش ئۈچۈن بۇ يەرگە كېلىشى ئاشۇ سەۋەپتىنكەن-دە، ئاقىقۇلار تاغدا شۇرغانغا يولۇقۇپ قېلىشىنى سەزگەن ئىكەن-دە.

گۈلدۈرماما سىنىڭ قاراسلىغان ئاۋازى بىلەن تەڭلا چېلەكتە

سۇ تۆككەندەكلا قارا يامغۇر يېغىپ كەتتى. كۆلنىڭ ئۈستىدە گۈلدۇرلىگەن شاۋقۇن كۆتۈرىلدى، سۇ دولقۇنلىنىماقتا ۋە تۇرۇلۇپ-تۇرۇلۇپ قىرغاقتا ئۇرۇلماقتا. بۇ باش باھاردىكى گۈلدۇرماملىق يامغۇر ئىدى. شۇنداقلا بىزنىڭ تۇنجى كېچىمىز ئىدى. يامغۇر ماشىنغا ۋە ماشىنىنىڭ ئەينەكلىرىگە ئۇرۇلماقتا، يامغۇر سۈيى بۇلاق-تىن چىققان سۇدەك ئاقماقتا. كۆلنىڭ پايانسىز قاپ-قاراڭغۇ بېتىدە بىرنەچچە نۇر چاقناپ ئۆتتى. بىز بىر بىرىمىزگە تېخىمۇ يېقىنلىشىپ، پەس ئاۋازدا گەپلەشمەكتىمىز. ئاسىل يا قورقتىمۇ، يا توڭدىمۇ سىلكىنگەندەك بولدى. مەن كىيىمىمنى يېپىپ ئۇنى تېخىمۇ قاتتىق قۇچاقلىدىم، بۇ چاغدا ئۆزەمنى ناھايىتى كۈچلۈك بىر ئادەمدەك ھىس قىلدىم. مېنىڭدە بۇنچىلىك ھىسسىيات بارلىغىنى ئويلاپمۇ باقمايتىكەنمەن؛ باشقىلارنى قوغداشنىڭ ۋە باشقىلارغا كۆڭۈل بۆلۈشنىڭ نەقەدەر ياخشى ئىش ئىكەنلىگىنىمۇ بىلمەيدىكەنمەن. مەن ئاسىلنىڭ قۇلىغا پىچىرلىدىم:

— ئېخ، مېنىڭ سەرۇى قامەتلىك دىلبىرىم، مەن سىزنى مەڭگۈ خەقلە بوزەك قىلغۇزمايمەن!...

گۈلدۇرماملىق يامغۇر قانداق تېز يېتىپ كەلگەن بولسا شۇنداق تېزلا ئۆتۈپ كەتتى. لېكىن ئەنسىز كۆلدىكى دولقۇن تېخى بېسىلمىغان ئىدى، يەنىلا ئۈششاق يامغۇر يېغىپ تۇراتتى.

مەن يولدا ئىشلىتىدىغان كىچىك رادىيو پىرىيومنىگنى ئالدىم. بۇ شۇ چاغدا مېنىڭدىكى بىردىن-بىر ئىسىل بايلىق ئىدى. مەن دولقۇننى تۇزەپ، ئىستانسىغا توغرىلىدىم. ھازىرمۇ ئېسىمدە، شۇ چاغدا شەھەردىكى تىياتردا قويۇلۇۋاتقان بالېت «چولپان» ئاڭلىتىلىۋاتقان ئىكەن. تاغنىڭ ئۇ تەرىپىدىن، خۇددى ئاشۇ بالېتتا

تەسۆرلىنىۋاتقان مۇھەببەتكە ئوخشاش، بىزگە مۇزىكا، يېقىملىق ۋە كۆچلۈك مۇزىكا يېتىپ كەلدى. تىياتىر زالىدىن گۈلدۈراس ئالقىش سادالىرى ياڭرىدى، كىشىلەر ئەرتىسلەرنىڭ ئىسمىنى توۋلايتتى، ئېھتىمال ئۇلارنىڭ پۈتى ئاستىغا گۈلدەستە تاشلاۋاتقاندۇ، لېكىن تىياتىرخانىدا ئولتۇرغان كىشىلەرنىڭ ھېچقايسىسى غەزەپلىك ئىسىق كۆل بويىدا بىز ھىس قىلىۋاتقان خوشاللىق ۋە ھاياجانىنى ھىس قىلغىنى يوقتۇر. بۇ بالىلىت بىزنى، بىزنىڭ مۇھەببىتىمىزنى تەسۆرلىگەن ئىدى. ئۆز بەختىنى ئىزدىگەن قىز چولپانىنىڭ تەقدىرى قەلبىمىزنى قاتتىق ھاياجانغا سالماقتا ئىدى. مېنىڭ چولپىنىم ــ مېنىڭ يۇلتۇزۇم مېنىڭ بىلەن بىللە ئىدى. يېرىم كېچە، ئاسىل مېنىڭ مۇرەمگە تايىنىپ ئۇخلىماقتا، مەن ئۇزاقىچە تىنچلىنالمىدىم، ئاسلىنىڭ يۈزىنى ئاستا سلايتىتىم، ئىسىق كۆلىنىڭ چوڭقۇر يېرىدىكى قاتتىق تىنىقلا قۇلاق سالاتتىم.

ئەتتىگىنى بىز ئاپتوموبىل مەيدانىغا قايتىپ كەلدۇق. مېنى قاتتىق ئەيىپلەشتى. لېكىن ئۇلار مېنىڭ بۇنداق قىلىشىمدىكى سەۋەبلەرنى بىلگەندىن كېيىن مېنى كەچۈرۈشتى. كېيىن ئۇلار مېنىڭ كىران ئاستىدىن قېچىپ كەتكىنىمنى ئەسلەپ بىر ھازاغىچە كۈلۈشتى.

شۇنىڭدىن كېيىن مەن جۇڭگوغا ماڭدىم، ئاسلىنى بىللە ئېلىپ ماڭماقچى، يېرىم يولدا دوستۇم ئەلىبېكنىڭ خەۋەر ئېلىپ تۇرۇشىغا تاپىلاپ قويۇپ كەتمەكچى بولدۇم. ئەلىبېك نارىنىڭ يېنىدىكى گاراژدا ــ چېگرىغا يېقىن بىر يەردە تۇراتتى. بۇ يولدىن ئۆتكىنىمدە دائىم ئۇلارنىڭكىگە بېرىپ ئۇلارنى يوقلاپ تۇراتتىم. ئەلىبېكنىڭ خوتۇنى تولىمۇ ئوبدان ئايال ئىدى، مەن ئۇنى بەكمۇ ھۆرمەتلەيتتىم.

بىز يولغا چىقتۇق. بىرىنچى قىلغان ئىشىم ــ يول ئۈستىدىكى بىر

دۆكاندىن ئاسلىغا بىرنەچچە قۇر كىيىم ئېلىپ چىرىش بولدى. ئۇ چاغدا ئۇ پەقەت بىرلا كۆينەك بىلەن ئىدى. باشقا نەرسىلەرنىڭ سىرتىدا يەنە ئوچۇق رەڭلىك بىر ياغلىقمۇ ئېلىپ بەردىم. ئۇ بېشىغا ئارتىۋىدى، بەك ياراشتى. يولدا بىز يەنە ئاپتوموبىل مەيدانىنىڭ پىشقەدەملىرىدىن ھۆرمەت دېگەن ياشانغان بىر شوپۇرنى ئۇچراتتۇق. ئۇ خېلى يىراقتىنلا بىزگە توختاڭلار دەپ قول ئىشارىتى قىلدى. مەن ماشىنىغا تورمۇز بېرىپ توختاتتىم. چۈشۈپ ئامان-ئېسەنلىك سوراشتۇق:

— ھۆرمەت، ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم!

— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، ئىلياس. قولۇڭدىكى ئاۋۇ بۇركۇتنى چىڭراق باغلىۋالغىن! — ئۇ ئادەتتىمىز بويىچە مېنى قۇتلۇقلىدى. — خۇدايىم سىلەرگە بەخت ۋە پەرزەنت ئاتا قىلسۇن!

— رەھمەت سىزگە، ھۆرمەت. سىز نەدىن ئاڭلىدىڭىز؟ — مەن ھەيران بولۇپ سورىدىم.

— ۋاي، بالام، ياخشى ئىشنىڭ خەۋىرى نەنەلەرگە كەتمەيدۇ دەيسەن بۇ يولدا بىرى يەنە بىرىگە يەتكۈزۈپ...

— ھە، مۇنداق دەڭ! — مەن تېخىمۇ ھەيران بولدۇم.

بىز يولدا تۇرۇپ پاراڭلاشتۇق، ھۆرمەت ھەتتا ماشىنىنىڭ يېنىغا ئاسلىنى كۆرۈشكە كېلىپمۇ قويمىدى. ناھايىتى ياخشى، ئاسل نەمە ۋەقە ئىكەنلىگىنى پەرەز قىلىپ يەتتىمۇ، بېشىدىنكى ياغلىق بىلەن يۈزىنى ئېتىۋالدى. بۇ چاغدا ھۆرمەت رازىمەنلىك بىلەن كۈلدى.

— ھە، مانا بۇ ئادەتتىمىزدىكىدەك بولدى! — دېدى ئۇ، — قىزىم، رەھمەت بىلدۇرگەن ھۆرمىتىگە. ھازىردىن باشلاپ سەن بىزنىڭ كېلىنىمىز سەن، پۇتۇن ئاپتوموبىل مەيدانىدىكى پىشقەدەم-

لەرنىڭ كېلىنىسەن. ئىلياس، مە، بۇ مېنىڭ كۆرۈملۈگۈم! ــ ئۇ يېنىدىن پۇل چىقىرىپ ماڭا ئۇزاتتى. مەن رەت قىلالمايتتىم، رەت قىلسام ئۇنىڭغا سەتچىلىك بولاتتى.

بىز ئايرىلدۇق. ئاسل بېشىدىن ياغلىقنى ئېلىۋەتمىدى. يولدا تونۇش شوپۇرلار ئۇچرىغاندا ئاسل كابىنكىدىن چۆشمەيتتى، خۇددى مۇنتىزىم قىرغىز ئائىلىسىدىكىدەك، ئىزا تارتىپ، ياغلىغى بىلەن يۈزىنى ئېتىۋالاتتى. ئىككىمىز يالغۇز قالغان ۋاقتىمىزدا كۆلۈشۈپ كېتەتتۇق.

ئاسل بېشىغا ياغلىق سېلىۋالسا، ماڭا تېخىمۇ چىرايلىق كۆرۈنەتتى.

ــ ئامرىغىم، ئېچىڭە كۆزىڭمزنى، مېنى بىر سۆيۈپ قويىڭە! ــ دەيتتىم مەن ئۇنىڭغا.

ــ ياق، چوڭلار كۆرۈپ قالىدۇ، ــ دەپ جاۋاپ بېرەتتى ئۇ، شۇنىڭ بىلەن بىللە كۆلۈمسىرەپ تۇرۇپ، خۇددى باشقىلار كۆرۈپ قالىدىغاندەك، ئوغرىلىقچە سۆيۈپ قويىاتتى.

ئاپتوموبىل مەيدانىدىكى شوپۇرلار بىزنى ئۇچرىتىپ قالغان ۋاقىتلىرىدا، توسۇۋېلىپ، بىزگە بەخت تىلەيتتى. بىرمۇنچە كىشىلەر يول ئۈستىدە بىزگە گۈلدەستە تەييارلاپلا قالماستىن، سوغاتمۇ تەييارلاپتۇ، كىم ئەقىل كۆرسەتتىكىن، ئېھتىمال رۇس يىگىتلىرى ئويلاپ تاپقان بولسا كېرەك، ئۇلار ئۆز ئادىتى بويىچە، توي قىلغان ۋاقىتلىرىدا ماشىنىنى تازا بىزەيتتى، شۇ سەۋەپتىن بولسا كېرەك، بىزنىڭ ماشىنىمىزنىمۇ ئالا ــ يېشىل لېنتا، ياغلىق ۋە گۈللەر بىلەن بىزەۋىتىشتى. ماشىنىمىز نەچچە ئون كىلومېتىر يىراقلىقتىمۇ كۆزگە ئالاھىدە كۆرۈنگۈدەك چىرايلىق بولۇپ كەتتى. ئاسل ئىككىمىز ئۆزىمىزنى

ناھايىتى بەختلىك ھىس قىلىشتۇق، مەن ئاشۇنداق ئاغىنىلىرىم بولغانلىغى بىلەن ناھايىتى پەخىرلەندىم، كونىلار دوست باشقا كۆن چۈشكەندە سىنىلىدۇ، دەيتتى، مەن بەخت-سائادەت ئىچىدىمۇ سىنىغىلى بولىدىغانلىغىنى ھىس قىلدىم.

يولدا بىز مېنىڭ جان-جىگەر دوستۇم ئەلىبەكنى ئۇچراتتۇق. پاكارراق، سېمىز، يوغان باش بۇ يىگىت مېنىڭدىن ئىككى ياش چوڭ ئىدى. ئۇ چوڭ بولمىسىمۇ، ئىشقا ناھايىتى سالماق مۇنەۋۋەر شوپۇر ئىدى. ئاپتوموبىل مەيداندا كۆپچىلىك ئۇنى بەكمۇ ھۆرمەتلەيتتى، شۇ سەۋەپتىن كۆپچىلىك ئۇنى ئىسچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ خىزمىتىگە سايىلاشقان. ئەمدى ئۇ قانداق ئويدا بولارکىن، دەپ ئويلاپ قالدىم.

ئەلىبەك ئۇن-تىنسىز ماشىنامغا قاردى-دە، بېشىنى چايقاپ قويدى. ئۇ ئاسلىنىڭ يېنىغا كېلىپ قول ئېلىشىپ كۆرۈشتى ۋە مۇبارەكلىدى.

— ماقۇل، شوپۇرلۇق كىنىشكاڭنى ئېپكەل! — دىدى ئۇ. مەن ھاڭ-تاڭ بولۇپ، ئۇندىمەستىن كىنىشكىنى ئۇنىڭغا ئۇزاتتىم. ئۇ قەلمىنى قولىغا ئېلىپ، كىنىشكىنىڭ ئۈستىگە توغرا قىلىپ: "توي ماشىنىسى، 167" دەپ يېزىپ قويدى. 167 دىگىنى كىنىشكامنىڭ نومۇرى ئىدى.

— ۋوي بۇ نىمە قىلغىنىڭ؟ — مەن ھودۇقۇپ قالدىم. — بۇ دېگەن كىنىشكا تۇرسا!

— تارىخىي خاتىرە بولسۇن! — دىدى ئۇ كۈلۈمسىرەپ، — سەن بوغالتىر بولۇمىدە ئولتۇرغانلارنى ئادەم دەپ ھىساپلىمامسەن؟ ئەمدى ئېپكەل قولۇڭنى! — ئۇ مېنى چىڭ قۇچاقلاپ سۆيۈپ قويدى. ھەمە-

ممز كۆلۈپ كېتىشتۇق. كېيىن بىز ماڭىدىغان چاغدا ئەلىبەك مېنى توسۇالدى:

ــ نەدە تۇراي دەۋاتسەن؟

مەن ئىككى قولۇمنى كەڭدىم ۋە ماشىنامنى كۆرسەتتىم:

ــ بىزنىڭ ئۆيىمىز مانا مۇشۇ!

ــ ماشىندا؟ باللىق بولغاندىمۇ مەشەدە تۇرامسىلەر؟...قارا، سەن گاراژدىكى مېنىڭ ئۆيۈمگە بېرىپ تۇرغىن، مەن ئاپتوموبىل مەيدانىغا بېرىپ رەھبەرلىككە ئېيتىمەن، مەن ئۆزۈم سالغان ئاشۇ ئۆيدە تۇرىمەن.

ــ ئۇ ئۆي تېخى پۈتمىدى ئەمەسمۇ؟

ئەلىبەك ربباچتا ئاپتوموبىل مەيدانىغا يېقىن بىر يەرگە كىچىككىنە بىر ئۆي سالغان ئىدى، خىزمەتتىن بوشىغان ۋاقتىلىرىمدا مەن ئۇنىڭغا يارەملەشكەن ئىدىم.

ــ ھېچقىسى يوق. ئىشى ئاز قالغان. ئۆينى چوڭراق بولسا ئىدى دەپ ئارزۇ قىلمايلا قوي، ئۆزەڭگە مەلۇم، مەنمۇ ئۆيدىن قىسلىپ ئۆتۈۋاتىمەن.

ــ بوپتۇ، رەھمەت ساڭا. بىزگىمۇ بەك چوڭ ئۆي كېرەك ئەمەس. مەنغۇ ئاسلىنى ۋاقتىنچە سىلەرنىڭكىدە تۇرۇپ تۇرسۇن دەپ ئويلىغان ئىدىم، ھالبۇكى پۈتۈن ياتىغىنى ماڭا ئۆتۈنۈپ بېرىۋاتسەن...

ــ قىسقىسى، بىزنىڭ مۇشۇ يەردە تۇرۇڭلا. قايتاشىڭدا مېنى كۆتكىن. شۇ چاغدا بىز ئاندىن خوتۇن بىلەن بىرلىكتە بىرەر قارارغا كېلەرمىز، ــ دىدى ئۇ ۋە كۆزىنىڭ قىرىدا ئاسلىغا قاراپ قويدى.

ــ ھەئە، ھازىر بىز ئەر ــ خوتۇنمىز!

ــ توي سەپىرىڭلاردا سىلەرگە بەخت تىلەيمەن! ــ ئەلبېتكە ماشىنىمىزنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ ۋاقىرىدى.

قارا بۇنى! راست-تە، بۇ دەل بىزنىڭ توي سەپىرىمىزغۇ! ئۇنداق بولماي نېمە بولاتتى؟

بىز ناھايىتى خوشال ئىدۇق، چۈنكى ھەممىنى ئورۇنلاشتۇرۇپ قويدۇق، پەقەت بىر ئىشلا كۆڭلۈمنى سەل غەش قىلاتتى.

بىر ئايلانمىدا جانتاينىڭ ماشىنىسى كۆرۈندى. ئۇ يالغۇز ئەمەس، يېنىدا يەنە كاتېۋا ئولتۇراتتى. جانتاي قول ئىشارىتى قىلدى. مەن ماشىنامغا قاتتىق تورمۇز بەردىم. ئىككى ماشىنا بىر بىرىگە ئۇسسۇل ۋالغىلى تاس قالدى. جانتاي ماشىنا دەرىزىسىدىن بېشىنى چىقىرىپ سورىدى:

ــ سەن نېمە دەپ توي قىلىدىغاندەك ياسىنۇۋالدىڭ؟

ــ دەل توي قىلدىم! ــ دېدىم مەن.

ــ شۇنداقمۇ؟ ــ ئۇ ئاۋازىنى سوزۇپ چىقىرىپ، بۇرۇلۇپ كاتېۋاغا قاراپ قويدى-دە، ئىتتىكلا دېدى. ــ بىز بولساق سېنى ئىزدەپ يۈرىمىز!

كاتېۋا ماشىنىدا دائىقېتىپ، تامدەك تاتىرىپ، ئەرۋايى ئۇچقاندەك بولۇپ ئولتۇراتتى.

ــ كاتېۋا، ياخشىمۇسەن! ــ دېدىم مەن ئۇنىڭغا ئەدەپ بىلەن. ئۇ ئۇن-تىنسىز بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى.

ــ بۇنداقتىمۇ ئۇ سېنىڭ ئامرىغىڭ ئىكەن-دە؟ ــ جانتاي ئەمدىلا بۇنىڭ راست ئىكەنلىگىنى پەرەز قىلدى.

ــ ياق، ئۇ مېنىڭ خوتۇنۇم، ــ دېدىم مەن ئۇنىڭغا رەددىيە بېرىپ ۋە ئاسلىنىڭ مۇرىسىنى قۇچاقلاپ قويدۇم.

ـــ نىمە؟ ـــ جانتاينىڭ كـۆزى چانغـدىن چىقىپ كېتـەي دەپ قالدى، ئۇنىڭ خوشال بولغانلىغىنىمۇ، خاپا بولغانلىغىنىمۇ بىلگـىلى بولـمايتـتى. ـــ ھە، قۇتـلـۇق بولسـۇن، چـىن كـۆڭلـۈمـدىن قۇتلۇقلايمەن...

ـــ رەھمەت!

جانتاي كۆرەڭلىگەن ھالدا كۈلدى ۋە سوردى:

ـــ قارا سېنىڭ چاققانلىغىڭنى، قالىمال① بەرمەيلا بىر خوتۇننى قولغا كىرگۈزۈۋاپسەن ـ دە؟

ـــ كالۋا! ـــ تىللىدىم مەن. ـــ ھەيدە ـ ماشنا ڭنى!

دۇنيادا مۇشۇنداقمۇ كىشىلەر بولىدۇ دىسە! ئۇنى تىللاپ تويغۇ ـ زۇۋۈتەي دىۋىدىم، لېكىن ماشنا دەرىزىسىدىن قارىسام، جانـتاي ماشىنىنىڭ يېنىـدا تۇرۇپ، قولـى بىلەن يـۈز ـ كۆزىـنى ئۈۋىـلاپ نىمىدۇر دەپ غودۇراۋاتاتتى ھەمدە كاتېڭا مۇشتۇمـى بىلەن تەھـدىت سېلىـۋاتاتتى كاتېڭا بولسا يولدىن يۇگۇرگەن پېتى ئېتىـزلىققا كىرىپ كەتتى. ئۇ يۇگۇرۇپ ـ يۇگۇرۇپ يەرگە يېقىلـدى ـ دە، ئىككى قولى بىلەن بېشىنى توسۋالدى. ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىـسىدا نىمە ۋەقە ئوتتولدىكىن، ھەر ھالدا كاتېڭا ئىچىم ئاغرىدى. مېنىڭدە ئۆزەمنى گۇناكاردەك ھىس قـىلغان بىر تۇيـغۇ پەيدا بولـدى. مەن ئاسلـغا ھېچ نىمە دەپ چۈشەندۈرمىدىم.

بىر ھەپتىدىن كېيىن بىز گاراژ يېنىدىكى كىچىك ئۆيگە كۆچۈپ كېلىۋالدۇق. ئۆي ئانچە چوڭ ئەمەس، پەقەت بىر ئېغىز مېھمانـخانا

---

① قالىمال ـــ كونا ئادەت بويىچە قىز ئالغۇچى تەرەپ كېلىشىم بويـىچە قىز تەرەپكە بېرىدىغان مال، ئاساسەن ئات، كالا، قوي قاتارلىقلار.

ۆه ئىككى ئېغىز ياتاقخانىلا بار ئىدى. بۇنداق ئۆيلەردىن بۇ يەردە بىرنەچچىسى بار ئىدى، بۇ يەردە ئائىلىلىك شوپۇر ۋە بىنزىن پونكىتىدىكى ئىشچىلارلا تۇراتتى. لېكىن جايلاشقان ئورنى ناھايىتى بەلەن ئىدى، تاشيولنىڭ ئىككى ياقىسىغا جايلاشقان بولۇپ، نارىنىغا يېقىن ئىدى، قانداق دېگەن بىلەنمۇ ئوبلاستنىڭ مەركىزىگە جايلاشقان-دە، كىنوخانىلارغىمۇ، ماگىزىنلارغىمۇ بارغىلى بولاتتى، دوختۇرخانىمۇ بار ئىدى. بىزنى يەنىمۇ خوشال قىلغىنى گاراژنىڭ دەل قاتناش لىنىيىسىنىڭ ئوتتۇرىسىغا جايلاشقانلىغى بولدى. بىزنىڭ قاتناش لىنىيىمىز ئاساسەن نارىن بىلەن شىنجاڭ ئارىلىغىدا ئىدى. ئارىلىقتا ئۆيگە قايتىپ قونۇپ ئۆتكىلى بولاتتى. ھەر كۈنى دېگۈدەك ئاسسل بىلەن ئۇچرىشىپ تۇراتتىم. يول ئۇستىدە كاشىلا بولۇپ، يېرىم كېچىگە قالسامۇ بەرىبىر ئۆيگە قايتاتتىم. ئاسل ھامان مېنى كۈتۈپ تۇرغان بولاتتى. مەن قايتىپ كەلمىگىچە ئۇخلىماي ئەنسىرەپ ئولتۇرغان بولاتتى. بىز ئانچە-مۇنچە ئۆي سەرەمجانلىرىمۇ ئالدۇق. قىسقىسى، تۇرمۇشىمىزنى پەيدىن-پەي غەملۇئالدۇق. بىز ئاسل ئۆچۈن بىرەر خىزمەت تېپىش كويىغا چۈشتۇق، بۇنىمۇ ئاسل ئۆزى تەلەپ قىلىپ تۇرۇۋالغان. مەن يېزىدا چوڭ بولغان، ئىشتىن توختاپ قالمىغان، دەيتتى ئۇ. لېكىن ئارمان قىلغىنىمىزدەك خوشاللىقتا چۆمدۇق: ئاسل پات ئارىدا ئانا بولماقچى.

...ئاسل يەڭگىيدىغان كۈنى مەن جۇڭگودىن قايتىپ كەلدىم. ئەنسىرەپ دەرھال دوختۇرخانىغا باردىم. ئۇ نارىندىكى تۇغۇتخانىدا ئىدى. تۇغۇتخانىغا بېرىشىمغىلا ئۇ بىر ئوغۇل تۇغىدى! ئۇلار مېنى كىرگۈزمەيتتى، ئەلۋەتتە. مەن ماشىنامغا ئولتۇرۇپ تاقىقا قاراپ چاپتىم. بۇ تازا قەھرىتان سوغاق كۈنلەر ئىدى. تۆت ئەتراپ ئاق

قار-كۆك مۇز بىلەن قاپلانغان ھالك ئىدى. كۆزۈمگە ھەممە ياق ئاق، قارا، ئاق، قارا بولۇپلا كۆرۈنەتتى...مەن دولۇن ئېغىزىنىڭ چوققىسىغا چىقتىم. بۇ يەر پۈتۈنلەي بۇلۇتقا تاقاشقان بولۇپ، بۇلۇتلار يەر ئۈستىدە لەيلەپ يۈرەتتى، ئاستىدىكى كىچىك تاغ چوققىلىرى چالمىدەك كىچىك كۆرۈنەتتى. مەن ماشىنامدىن چۈشۈپ ھاۋانى قاتتىق سۈمەردىم ۋە ئۇنلۇك ۋاقىردىم:

ــ ھەي، تاغ! مەن ئوغۇل تاپتىم!

ماڭا تاغلار زىلزىلىگە كەلگەندەك تۇيۇلدى، تاغلار ئاۋازىمنى تەكرارلايتتى، ئەكس سادا دولقۇنسىمان ئايلىنىپ، بىر جىلغىدىن ئىككىنچى بىر جىلغىغا ئۆتۈپ ئۇزاققىچە جارانلايتتى.

ئوغلىمىزغا سامات دەپ ئات قويدۇق. تېخى بۇ ئىسمىنى مەن تاپقان. سامات، بىزنىڭ سامات، سامات كۆلدى، ساماتقا چىش چىقىپ-تۇ-ئەنە شۇ تەرىقىدە، بىزنىڭ پۈتۈن گەپ-سۆزىمىز ساماتتىن ئايرىلمايتتى. قىسقىسى، ياش ئاتا-ئانىلار ئادەتتە قىلىدىغان قىلىقنى بىزمۇ قىلاتتۇق.

بىز تولىمۇ ئىناق، ئامراق ئۆتەتتۇق. لېكىن كېيىنچە نەس باستى.

ھازىر مەن پالاكەتنىڭ نەدىن كەلگىنىنى ئېنىق چۈشەندۇرۇپ بېرەلمەيمەن. ھەممە ئىش چىگىش-مۇرەككەپ بولۇپ گىرەلىشىپ كەتكەن ئىدى...دۇرۇس، ئەمدى مەن نۇرغۇن ئىشلارنى چۈشەندىم، لېكىن بۇنىڭ نېمە كېرىكى.

بۇ ئادەم بىلەن مەن يول ئۈستىدە ئۇشتۇمتۇت ئۇچرىشىپ قېلىپ كېيىن ئايرىلىپ كەتكەن، لېكىن شۇنىسى گۇمانسىزكى، بۇ ھەرگىز بىزنىڭ ئاخىرقى مەرتەم كۆرۈشۈشىمىز ئەمەس ئىدى.

كەچ كۈز مەزگىلى ئىدى، بىر كۈنى مەن ماشىنامنى ھەيدەپ يولغا چىقتىم. ھاۋا ئادەمنى بىزار قىلاتتى. يامغۇر دىسە يامغۇر ئەمەس، قار دىسە قار ئەمەس، شەيتان بىلەمدۇ، ئىش قىلىپ ھول، ئۇششاق بىرنىمە يېغىپ تۇراتتى. داۋاۋانىنى تۇمان قاپلاپ كەتكەن. يامغۇردا ماشىنا ئەينىگى تۈتۈق بولۇپ كەتكەچكە، يول بويى دىگۈدەك ئەينەك چوتكىسىنى توختاتمىدىم. بۇ چاغدا مەن تاقىقا ئېچكىرىلەپ كىرىپ، دولۇنغا يېقىنلىشىپ قالغان ئىدىم. ئېخ دولۇن، دولۇن، تىيانشانىنىڭ غايەت زور توسالغۇسى! ھېنىڭدە قانچىلىغان نەرسە سېنىڭ بىلەن باغلانغان-ھە! بۇ پۈتكۈل لىنىيە ئەڭ مۇشكۈل، ئەڭ خەتەرلىك يەر ئىدى. يول خەتەرلىك تاشلار ئارىسىدىن نەچچىلىگەن يەردە ئايلىنىپ، تىك تاغ باغرىنى بويلاپ يۇقۇرىغا قاراپ ئۆرلەپ، بۇلۇتلار ئىچىگە كىرىپ كېتەتتى. ماشىنىنىڭ چاقى بۇلۇت ئۈستىدە ماڭغاندەك ماڭاتتى، بىر دەم ئولتۇرغان ئورنىمىزدىن قىمىرلىيالمايالاتتۇق، بېلىمىزنى سوزۇشقا بولماي قالاتتى، بىر دەم تېز ئايلىنىپ تۆۋەنگە سېرىلەتتۇق، ئىككى قولىمىزدىن تەر چىقىپ كېتەتتى، رولنىڭ قولىمىزدىن چىقىپ كېتىشىدىن بەك ئەنسىرەيتتۇق. تاغ ئېغىزىدىكى ھاۋا رايى شاش تۆگىدەك ئىدى. دولۇن ئېغىزىدا يازمۇ، قىشمۇ ئوخشاش بولاتتى: ھايت-ھۇيت دېگىچىلىك ئارىلىقتا قارا بوران چىقىپ، قارا يامغۇر يېغىپ، يەر يۈزىنى مۆلدۈر قاپلاپ كېتەتتى، ياكى بولمىسا پاختەكتەك-پاختەكتەك قار يېغىپ ھەچنىمنى كۆرگىلى بولمايدىغان بولۇپ كېتەتتى. دولۇن ئېغىزى دېگەن ئەنە شۇ!...لېكىن بىز تىيانشانغا تولا قاتناپ يۈرۈپ بۇ ھالغا ئۆگىنىپ كەتكەنمىز، ھەتتا كېچىلىرىمۇ پات-پات بۇ يەردىن ئۆتەتتۇق. ھازىر شۇ چاغدىكى ئىشلارنى ئەسلىسەم، بۇ جاپا-مۇشەققەتلىك

مۇساپه كۆز ئالدىمدىن بىر-بىرلەپ ئۆتىدۇ، ۋاھالەنكى، شۇ چاغلاردا يىل بويى شۇ يەردە قاتناپ يۈرگەن ۋاقتىلىرىمدا بۇ ھەقتە تولىمۇ ئويلاپ كەتمەپتىكەنمەن.

دولۇن ئېغىزىغا يېقىن بىر جايغىدا مەن بىر يۈك ماشىنىسىغا يېتىشۋالدىم. بۇ ماشىننىڭ "گاز ــ 51" ئىكەنلىگى ئېنىق ئېسىمدە. ئېنىقراق قىلىپ ئېيتقاندا، مەن ئۇنىڭغا يېتىشۋالمىدىم، ئۇ ئاشۇ يەردە تۇرغان ئىكەن. ئىككىيلەن ماتورنىڭ يېنىدا نىمىنىدۇر ئوڭلاپ تۇراتتى. بىرەيلەن ھەيۋە تەمتىرىمەستىن يول ئوتتۇرىسىغا كېلىپ قولىنى كۆتەردى. مەن تورمۇز بەردىم. بۇ ئادەم ھۆل بولۇپ كەتكەن بىرنېرسىنى يامغۇرلۇق كىيگەن بولۇپ، يامغۇرلۇغىنى بېشىغا كىيىۋالغان ئىدى، ئۇ مېنىڭ يېنىمغا كەلدى. ئۇ قىرىقلارغا بېرىپ قالغان كىشى بولۇپ، ھەربىلەرنىڭكىدەك قىسقا قوڭۇر بۇرۇت قويۇۋالغان ئىدى، ئۇنىڭ چىرايى سەل تۇتۇق بولسىمۇ، لېكىن كۆز نۇرى ناھايىتى تەمكىن ئىدى.

ــ بۇرادەر، مېنى دولۇن ئوچاستىكىسىغىچە ئالغاچ كەتسەڭ، ــ دىدى ئۇ، ــ موتور بۇزۇلۇپ قالدى، بېرىپ سۆرەپ ئېپكېتىشكە بىر تراكتور ئېپكېلەي دەيمەن.

ــ ماشىنغا چىقىڭ، ئالغاچ كېتەي. بولمىسا بىرەر ئامالىنى كۆرىمىزمۇيا؟ ــ دىدىم-دە، ماشىنىدىن چۈشتۈم.

ــ قىلىدىغان نىمە ئامالىمىز بار دەيسەن، موتور گۈرۈلدەپمۇ قويمايدۇ، ــ ئۇ روھسىزلانغان ھالدا تاراق قىلىپ ماشىنا قاپقىغىنى يېيىپ قويدى. بۇ بىچارە ئادەم توگۈپ كۆكىرىپ كېتىپتۇ، ئۇ تۇگۈلۈپ تۇراتتى. ئۇزايمدىن بىزنىڭ ئاپتوموبىل مەيدانىمىزدىكى لەردىن ئەمەس، بەلكى جۇمھۇرىيەت پايتەختىنىڭ قەيەرىدىندۇر بىر

يېرىدىن كەلگەندەك قىلاتتى. ئۇ ئامالسىز تۆت ئەتراپىغا قارايتتى. ئۇلار فرۇنزىدىن مال توشۇش ئۈچۈن ئوچاستىكىغا كېتىۋاتقان ئىكەن. "قانداق قىلغۇلۇق؟" دەپ ئويلايتتىم مەن. شۇ چاغدا كاللامغا قارام بىر ئوي كەلدى. لېكىن ئېيتماي تالدى بىلەن تاغ ئېغىزىغا نەزەر سالدىم. ھاۋا تۇتۇق بولۇپ، بۇلۇتلار تاغ ئارىسىدا ئۆزۈپ يۈرەتتى. شۇنداق بولۇشىغا قارىماي، مەن يەنىلا قارارغا كەلدىم. بۇ قالتىس ياخشى ئامال بولمىسمۇ، لېكىن شۇ چاغدا مەن ئۇچۇن ئېيتقاندا تەۋەككۇلچىلىك ئىدى.

— تورمۇزۇكلار ياخشىمۇ؟ — سورىدىم مەن.

— نېمە دەۋاتىسەن،... تورمۇز ياخشى بولمىسا ماشىنا ھەيدىيەلەمتىم؟ ساقا ئېيتتىمغۇ، موتور بۇزۇلۇپ قالدى دەپ.

— ئاغامچا بارمۇ؟

— بار!

— ئەمسە چېتىكلار.

ئۇلار بىر ھازاغىچە گەپ قىلماي، گۇمان بىلەن ماڭا قاراپ تۇرۇشتى.

— نېمە، سارالغ بولۇپ قالدىكمۇ؟ — دىدى شوپۇر ئاستا ئاۋازدا. ياخشىمۇ، يامانمۇ ئۇقمايمەن، مېنىڭدە بىرەر پىكىرگە كەلسەم جان تىكىپ بولسىمۇ دېگەن مەقسىدىمگە يەتمەي توختىمايدىغان بىر مىجەز بار ئىدى.

— ھەي، دوستۇم، چاتقىنا! راستىنى ئېيتسام، مەن سىلەرنى چوقۇم يەتكۈزەلەيمەن! — دىدىم مەن ئۇنىڭغا بىر قەدەم يېقىنلىشىپ.

لېكىن شوپۇر مېنى ئىتتەردى.

— ئۆزەڭ كېتىۋەر! نېمە، سەن بۇ يەردە چاتما چېتىپ يۈرۈشكە بولمايدىغانلىغىنى بىلمەمسەن؟ ھەتتا پەرەز قىلىشمۇ مۇمكىن ئەمەس.

خۇددى مېنىڭ ئەڭ چوڭ تەلۈمنى رەت قىلغانىدەك، ناھايىتى خجىل بولدۇم.

— كالۋا، توخۇ يۈرەك! — دەۋەتتىم مەن.

مەن يول ئاسراش ئىشچىسى (ئۇنىڭ يول ئاسراش ئىشچىسى ئىكەنلىگىنى كېيىن بىلدىم) چاقىردىم. ئۇ ماڭا قاراپ قويۇپ شوپۇرغا دېدى:

— ئېپكەل ئاغامچىنى.

شوپۇر ھەيران بولدى:

— سەن جاۋاپكار بولۇشۇڭ كېرەك، بايتېمىر.

— پۈتۈن جاۋاپكارلىقنى ماڭا مەن ئۈستۈمگە ئالىمەن! — دېدى ئۇ قىسقىغىنا.

بۇنداق پوزىتسىيە ئادەمنى خوشال قىلاتتى. بۇنداق ئادەمگە بىر دەمدىلا ھۆرمەت قىلغۇڭ كېلىدۇ.

بىز ماشىننى ھەيدىدۇق، ئىككى ماشىنا ئاغامچا بىلەن چېتىلغان ئىدى. ھە دېگەندە ھىچقانداق ئىش چىقمىدى، ھەممە ناھايىتى نورمال ئىدى. لېكىن دولۇن ئېغىزىدىن ئۆتىدىغان چاغدا يول دۆڭ ۋە خەتەرلىك ئىدى. موتور قۇلاقنى گاس قىلغۇدەك غوڭۇلداياتتى. "يالغاندىن غوڭۇلداۋاتسەنغۇ، كۆچۈڭدىن تاكى ئاخىرىغچە پايدىلانمىسام ھېساپ ئەمەس" دەپ ئويلىدىم مەن. بۇرۇن مەن دولۇن ئېغىزىدا يول قانچىلىك خەتەرلىك بولسىمۇ ماشىنىدا يەنە ئازراق نەرسە سۆرىگۈدەك كۆچ ئېشىپ قالىدىغانلىغىغا دىققەت قىلغان ئىدىم. يۈك بېسىشتىمۇ ناھايىتى دىققەت قىلاتتۇق، نورمىنىڭ

يەتمش پىرسەنتىدىن ئاشۇرمايتتۇق. دۇرۇس، ئۇ چاغلاردا مەن بۇنداق بولۇشنى ئويلاپ باقمغان ئىدىم. تەنھەركەت مەيداندىكى دەك، ۋۇجۇدۇم كۆچلۈك بىر غەيرەتكە تولدى: خەقنىڭ ماشىنىسنى ئوچاستىكىغچىلىك ئېپىبىرىپ بېرىپ ئۆز مەقسىدىمگە يەتمەي قويماي- مەن، دىگەن غەيرەتتە بولدۇم. لېكىن بۇنى ئىشقا ئاشۇرماق ئۇنچۇالا ئاسان ئەمەس ئىدى. ماشىنا تىترەپ، ئەڭ زور كۆچىنى چىقارماقتا. ھۆل بىرنەمە كېلىپ ماشىنا ئەينىگىگە چاپلاشتى، چوتكا توختىماي ھەركەتلەنمەكتە. نەدىندۇر بىر يەردىن بىر پارچە قاپ- قارا بۇلۇت لۆمشۇپ كەلدى- دە، توپمۇ- توغرا ماشىنا چاقىغا تاقىلىپ، يولنى كۆرگىلى بولمايدىغان قىلىپ قويدى. بۇ يەردە ئايلانمىلارنىڭ ھەممىسى ناھايىتى خەتەرلىك ئىدى. نىمىشقا ماشىنىنى چېتىپ قويدۇم، باشقىلارنىمۇ سۆرەپ ھالاك قىلمىسام بولاتتىغۇ، دەپ ئىچىمدە ئۆزەمنى گۇناكارنى ئەيىپلىگەندەك ئەيىپلىدىم. ھازىر ماشىنىدىن كۆرە ئۆزەم ئازاپلانماقتىمەن. مەن ئۇستى- بېشىمنى ــ شەپكەمنى، تۇجۇركامنى، يۇڭ پوپايكا ۋە تىۋىت پوپاي- كامنى ــ قويماي سىلۋېتىپ كۆينەكچان بولۇپ ئولتارسامۇ، لېكىن خۇددى مونچىدىكىدەك تەرلەپ كەتكەن ئىدىم. بىر ماشىنىنى يەنە كېلىپ يۇڭ بېسىلغان بىر ماشىنىنى سۆرىتىش ئاسانمۇ، ئېغىرىدە ئۇ، چاخچاق قىلىدىغان ئىش ئەمەس! ھەر ھالدا بايتېمىر ماشىنا ئىشىگىنىڭ سىرتىدا تۇرۇپ، ئىككى ماشىنىنىڭ ھەركىتىنى تەڭشەپ، ماڭا توۋلاپ، سۆرىتىلگەن ماشىنىدىكى شوپۇرغا قول ئىشارىتى قىلىپ تۇردى- دە. ماشىنا دۆڭگە ياماشقان چاغدا بايتېمىر بىرەر ۋەقەگە ئۇچراپ قېلىشتىن ئەنسىرەپ، بەرداشلىق بېرەلمەي بىرەر يەرگە ئۆزىنى ئاتارمكىن دەپ ئويلىغان ئىدىم. لېكىن ئۇ قىمىر قىلماي

تۇردى. ماشنا خۇددى بۇركۈت ئاسمانغا قاراپ ئۇچقاندەك ئاستا-ئاستا يۇقۇرىغا قاراپ ئۆرلىمەكتە، بايتېمىر بولسا يەنىلا ماشىنا ئىشىگىنى تۇتۇپ ئۆز ئورنىدا چىڭ تۇرماقتا. ئۇنىڭ چىرايىغا سەپسالدىم. ئۇنىڭ چىرايى خۇددى تاش ھەيكەلنىڭكەدەك تەمكىن ئىدى. يامغۇر ئۇزلۇكسىز تۇردە ئۇنىڭ چېكىسىگە، ساقال-بۇرۇتلىرىغا تېگىپ ئېقىپ چۈشۈپ تۇراتتى. يۈرىگىم خېلى ئورنىغا چۈشتى.

ئالدىمىزدا يەنە بىر داۋان بار ئىدى، بۇ داۋاندىن ئۆتۈپ كەتسەكلا، غەلبە بىزنىڭ بولاتتى. بۇ چاغدا بايتېمىر ماشنا ئىشىگىنىڭ دەرىزىسىدىن توۋلىدى:

— ھېزى بول، ئالدىمىزدىن ماشنا كېلىۋاتىدۇ، ئوڭغا بۇرۇل.

مەن ماشىنىنى ئوڭغا بۇرىدىم. تاغدىن بىر يۈك ماشىنىسى — جانتايىنىڭ ماشىنىسى كېلىۋاتاتتى! ئاپىلا، دەپ ئويلىدىم مەن، ئەمدى مەن بىخەتەرلىك مەسئۇلىنىڭ تەنقىدىگە قالدىغان بولدۇم-دە، جانتاي چوقۇم چېقىشتۇرىدۇ. جانتاي بارغانسېرى يېقىنلاپ كەلمەكتە. ئۇ رولغا مەھكەم ئېسىلىپ ماشىنىسىنى داۋاندىن چۈشۈرمەكتە، قاپىغىنى تۇرۇپ، ئالغا تارىماقتا. ئىككىمىزنىڭ ماشىنىسى بىر بىرىمىزگە قول بەرسەك يەتكۈدەك يېقىن تەڭلەشتى. ماشنا قاتارلاشقان چاغدا، جانتاي بېشىنى قاراپ تۇرغان كىچىك دەرىزىدىن تارتىتى-دە، تۇلكە تۇماق كىيگەن بېشىنى مېنى ئەيىپلىگەن كەيپىياتتا چايقىدى. "قوپە نېرى! — دەپ ئويلىدىم مەن. — تىلىڭنى چاينىساڭ چاينىۋەرگىن."

بىز داۋانغا چىقىپ بولدۇق، ئەمدى تۆۋەندە تىك بەل تۇراتتى، ئاندىن كېيىن سەل يانتۇ بەل بولۇپ، بىر ئايلانساقلا ئوچاستىكا جايلاشقان جاڭزىغا باراتتۇق. مەن شۇ ياقتا بۇرىدىم. ئاخىر سۆرىتىپ

ئېپكەلدىم! مەن موتورنى ئۆچەردىم، قۇلىغىم ئېتىلىپلا قالدى. مەن ئۆزۈم ياڭ ئەمەس، تەبىئەت گاچا بولۇپ كەتكەندەك ھىس قىلدىم. ھېچبىر ئاۋاز ئاڭلانمايتتى. مەن ماشىنىدىن چۈشۈپ، پەلەمپەيدە ھەسرەپ ئولتۇراتتىم، بەكمۇ ھېرىپ كەتكەندەك بولدۇم، يەنە كېلىپ تاغدا ھاۋا ناھايىتى شالاڭ ئىدى. بايتېمىر ئىتتىك ئالدىمغا كېلىپ شەپكەمنى كىيگۈزۈپ، يۈڭ پوپايكامنى يېپىنچاقلىتىپ قويدى. ئۇ ماشىنىنىڭ شوپۇرى ئىزا تارتقان، تاتارغان ھالدا تەسلىكتە يېنىمغا كېلىپ ئۇن-تىنسز ئالدىمدا ئولتۇردى ۋە بىر قاپ تاماكا سۇندى. مەن بىر تال تاماكا ئالدىم، قولۇم يەنىلا تىترەپ تۇراتتى. بىز بىر دەم تاماكا چېكىپ بىرئاز تىنچىدۇق. مېنىڭدىكى ھىلىقى ئۆلگۈر تەۋەككۈلچىلىك يەنە يېگىۋاشتىن ئۇستۇنلۇكنى ئىگىلىدى.

ــ خا! ــ دىدىم مەن، ــ كۆردۈڭمۇ! ــ مەن ھىلىقى شوپۇرنىڭ مۇرىسىگە ئۇرۇپ قويدۇم، ئۇ بولسا ئاۋالقىدەكلا زوڭزىيىپ ئولتۇراتتى. ئاندىن كېيىن ئۇچىلىمىز ئورنىمىزدىن تۇردۇق، بىر بىرىمىزنىڭ مۇرىسىگە ۋە غولىغا ئۇرۇپ قويۇپ قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتىشتۇق، خوشال ھالدا بىمەنە چاچاقلارنى قىلىشتۇق...

ئاخىر ھەممىمىز تىنىچىپ، ئىككىنچى تاماكىنىمۇ چېكىۋەتتۇق. مەن ئەگلىمنى كىيىپ، سائىتىمگە قارىدىم، بىردىنلا ئۆز ئىشىم يادىمغا چۈشتى.

ــ بولدى، مەن كەتتىم!

بايتېمىر تۇمشۇغىنى ئۇچلىدى:

ــ قويە، ئۆيگە كىرىپ بىر دەم ئولتۇرۇپ كەتكىن، سېنى بىر مېھمان قىلايلى!

لېكىن مېنىڭ بىر مىنۇتمۇ بوش ۋاقتىم يوق ئىدى.

— رەھمەت، — دېدىم مەن مەنۇنلۇق بىلەن، — ئەمدى ئولتۇ-
رالمايمەن. تېزرەك قايتمىسام بولمايدۇ، خوتۇنۇم كۈتۈپ قالدۇ.

— يا بولمىسا قونۇپ قالغىن، ئىككى رۇمكىدىن ئىچىشۇا-
لايلى! — يېڭى شوپۇر ئاغىنىمۇ دەۋەت قىلدى.

— بوپتۇ، كېتىۋەرسۇن! — دېدى بايتېمىر ئۇنىڭ سۆزىنى
بۆلۈپ، — خوتۇنى كۈتۈپ قالدۇ. ئېتىڭ نىمە سېنىڭ؟

— ئىلياس.

— بوپتۇ، ماڭە ئىلياس. بىزنى قۇتقازغىنىڭغا رەھمەت.
بايتېمىر ماشىنامنىڭ دەرىزىسىگە ئېسىلىپ تۇرۇپ مېنى يولغىچە
ئۇزىتىپ قويدى ۋە ئۇندىمەستىن قول ئېلىشىپ چۈشۈپ كەتتى.

ماشىنامنى ھەيدەپ تاغدىن چۈشۈپ كېتىۋېتىپ سىرتقا قارىدىم.
بايتېمىر يەنىلا يولدا تۇراتتى. ئۇ شەپكىسىنى مىجغىلاپ، بېشىنى
تۆۋەن سېلىپ، نېمىندۇر بىرنېمىنى ئويلاۋاتاتتى.

بۇ ئىشنىڭ پۈتۈن جەريانى مانا مۇشۇنداق.

مەن بۇ ئىشنىڭ ھەممە تەپسىلاتىنى ئاسىلغا دەپ يۈرمىدىم.
ئۇنىڭغا پەقەت يول ئۈستىدە بىراۋلارغا ياردەملىشىمەن دەپ ھايال
بولۇپ قالدىم، دەپلا قويدۇم. مەن خوتۇنۇمدىن ھېچنېمىنى يوشۇر-
مايتتىم، لېكىن بۇنداق ئىشلارنى ئېيتىشقا جۇرئەت قىلمايتتىم.
ئۇ بۇنداق ئىشنى بىلمىسەمۇ كۆن بويى مېنىڭدىن ئەنسىرەپ
ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇنىڭدىن كېيىن بۇنداق ئىشنى
قىلماسلىق كويىدا بولدۇم. ئۆمرۇمدە دولۇن ئېغىزى بىلەن مۇشۇنداق
بىرەر قېتىم ئېلىشقىنىمەمۇ يېتەرلىك ئىدى. ئەگەر قايتاشمىدا يولدا
ئاغرىپ قالمىغان بولسام — شۇ چاغدا ماڭا سوغاق تېگىپ قېپتىكەن —
ئەتىسى بۇ ئىشلارنى ئۇنتۇپ كەتكەن بولاتتىم. شۇ كۈنى ئۆيگە

تەستە قايتتىم، كېلىپلا يېتىپ قالدىم. شۇ چاغدا نېمە بولغانلىغىنى بىلمەيتتىم، خۇددى بىر ماشىنىنى سۆرىتىپ دولۇن ئېغىزدا كېتىۋاتقاندەك ئېلىك-سېلىك بولۇپ كەتتىم. ئىسسىق شىۋىرغان يۈزۈمنى كۆيدۈرەتتى، تېنىم ئېغىرلىشىپ، نەپىسىم بوغۇلاتتى. رول خۇددى پاختىدا ياسالغاندەك ئىدى، ئۇنى ئايلاندۇرسام، ئۇ خېمىردەك بولۇپ كېتىپ باراتتى. ئالدىمدا تاغ ئېغىزى — لېكىن چېتىنى كۆرەلمەيتتىم، ماشىنا ئالدىدىكى سوۋۇتقۇچىنى قانىتى ھېساۋىدا لەپىلدىتىپ، ئاسمانىنىڭ قەرىگە توختىماي ئۆرلەپ كېتىۋاتاتتى، گۈكرەيتتى، بىردىنلا تىك ياردىن غۇلاپ چۈشۈپ كەتتى... روشەنكى، "باش قېيىش" كېسىلىگە گىرىپتار بولۇپ قېپتىمەن. ئۇچىنچى كۈنى بارا-بارا ئوڭلىنىپ قالدىم. شۇنىڭدىن كېيىن يەنە ئىككى كۈن ياتتىم، سەل ياخشى بولۇپ قالغاندەك بولۇپ ئورنۇمدىن تۇرماقچى بولغان ئىدىم، لېكىن ئاسسىل زادىلا ئۇنمىدى، قوپماي ياتسەن دەپ زورلىدى. مەن كۆزلىرىمنى پارقىرىتىپ يېتىپ تۇرۇپ ئويلايتتىم: مەن كېسەل بولۇپ قالدىمۇ، ئاسلىمۇ؟ مەن ئۇنى ھەتتا تونۇيالماي قالدىم: ئۇ قىنىالغانلىقتىن كۆزىنىڭ ئەتراپلىرى قارىداپ كەتكەن ئىدى، ئۆزىمۇ جۈدەپلا كېتىپتۇ، شامال چىقسا ئۇچۇپ كېتىدىغاندەكلا كۆرۈنەتتى. يەنە كېلىپ ئۇنىڭ قولىدا بالا تۇراتتى. مەن بۇنداق قىلسام بولمايدۇ دېگەن قارارغا كەلدىم. ھېچبىر ئىش قىلماسلىقتا ھەققىم يوق. ئاسسل دەم ئېلىشى كېرەك. مەن ئورنۇمدىن تۇرۇپ كىيىنىشكە باشلىدىم.

— ئاسسل! — دەپ ئاستا قىچقاردىم مەن، چۈنكى ساماتنى ئۇخلاپ قالغان ئىدى، — ساماتنى خوشنىلارنىڭ قاراپ تۇرۇشىغا تاپشۇرۇپ، بىز كىنو كۆرۈپ كېلەيلىچۇ.

ئۇ ئىتتىك كېلىپ مېنى بېسىپ ياتقۇزۇپ، خوددى تۇنجى قېتىم كۆرۈشكەندەك قاراپ كەتتى، ئۇ يېشىنى چىقارماسلىقىغا تىرىشتى، لېكىن ياش مونچاقلىرى كىرپىگىنى ھۆل قىلىۋەتتى، ئاغزى ئۇمچە-يىپ كەتتى. ئاسىل يۈزىنى باغرىمغا بېسىپ يىغلاپ كەتتى.

ــ نېمە بولدۇڭ ئاسىل، نېمە بولدۇڭ؟ ــ مەن ھەيران بولۇپ قالدىم.

ــ سەن ساقايغاچقا خوشال بولۇۋاتىمەن.

ــ مەنمۇ خوشال، لېكىن سەن نېمە دەپ بۇنچىۋالا ھاياجانلىنىپ كەتتىڭ؟ نەچچە كۈن ئاغرىپ قالغان بولسامۇ، لېكىن سېنىڭ بىلەن بىللە ئۆيدە بولدۇم، سامات بىلەنمۇ تازا خوشال ئويناندىم. ــ بۇ چاغدا ئوغلىمىز ئۆمىلىگەن، ئايىغى چىقاي دەپ قالغان ئىدى، بۇ ئادەمنى تازا خوشال قىلىدىغان ۋاقىتى-دە. ــ بىلەمسەن، يەنە بىر قېتىم مۇشۇنداق كېسەل بولۇپ قالسامۇ مەيلى، ــ دېدىم مەن ئۇنىڭغا چاخچاق قىلىپ.

ــ دەۋاتقان گېپىنى، مەن ئۇنداق بولۇشنى خالىمايمەن جۇمۇ! ــ دېدى ئاسىل مېنىڭ سۆزۈمنى رەت قىلىپ.

سامات ئويغاندى. ئاسىل ئۇنى كۆتىرىۋالدى. ئۇچىلىمىز كارۋاتتا يېتىپ، قول-پۇتىمىزنى غىدىقلاپ تازا ئويناندۇق. سامات خوددى ئېيىقتەك كارۋاتتا ئۆمىلەپ، بىزنى بېسىپ-چەيلەپ ئويناپتتى.

ــ قارا، نېمە دېگەن ياخشى! ــ دېدىم مەن. ــ ساڭا راھەتمۇ؟ پات ئارىدا ئايلىغا سىلەرنىڭكىگە بارىمىز. ئۇلار بىزنى كەچۈرمىگەن تەقدىردىمۇ ئوغلىمىزنى كۆرۈپ ئۇنىڭغا ئامراقلىغى كېلىدۇ-دە، ھەممىنى ئۇنتۇيدۇ.

دەرۋەقە، بىز ئاسىلنىڭكىگە گۈنايىمىزنى تىلەپ بارماقچى بولدۇق،

بۇ هالدا شۇنداق قىلىش كېرەك، ئەلۋەتتە. روشەنكى، ئاسلىنىڭ ئاتا-ئانىسى بىزدىن قاتتىق خاپا ئىدى. ھەتتا ئۇلار نارىنغا كەلگەن بىرەيلەندىن قىزمىزنىڭ قىلغىنى مەڭگۇ كەچۈرمەيمىز، دەپ خەۋەر ئېيتىپ بېرىپتىكەن. بىزنىڭ تۇرمۇش ئەھۋالىمىزنى زادىلا بىلگۈسى يوقلۇغىنىمۇ ئېيتىپتىكەن. لېكىن بىز بۇۋاي، مومايلارنىڭ ئالدىغا بارساق ۋە گۈنايىمىزنى كەچۈرۈشىنى تىلىسەكلا، ھەممە ئىش ئوبدان ھەل بولۇپ كەتسىدى، دەپ ئارزۇ قىلاتتۇق.

لېكىن، ئالدى بىلەن رۇخسەت سوراشقا، تەيىارلىق قىلىشقا توغرا كېلەتتى: بارلىق ئۇرۇق-تۇققانلارغا سوغا-سالام ئېلىش لازىم ئىدى. مەن قۇرۇق قول بېرىشنى خالىمايتتىم.

قىش كېلىپ قالدى. تىيانشاننىڭ قىشى بەك قاتتىق بولاتتى: تاغدا شۇرغان بولاتتى، قار كۆچەتتى ۋە تاشلار ئۆرۈلەتتى. شۇ ۋەجدىن بىز شوپۇرلارنىڭ ئەندىشىمىز ئاشسا، يول ئىشچىلىرىنىڭ ئەندىشىسى تېخىمۇ ئاشاتتى. بۇنداق چاغلاردا يول ئىشچىلىرى كۆچكەن قارنى تازىلاش ۋەزىپىسىنى ئۆتەيتتى. ئاسان قار كۆچىدىغان يەرلەردە ئالدى بىلەن قارنى پارتلىتىپ، يولنى سۈپۈرۈپ پاكىزلاشقا توغرا كېلەتتى. لېكىن بۇ يىل قىش خېلى بىخەتەر ئۆتتى، ياكى بىز بىرەر ئىشنى ھىس قىلمىدۇق. چۈنكى شوپۇرلار ھامان ئالدىراش بولاتتى. بۇ چاغدا يەنە ئاپتوموبىل مەيدانىمىزغا ۋەزىپە قوشۇلدى. ئېنىقراق ئېيتقاندا، بۇ ۋەزىپىلەرنى ئورۇنلاشنى بىز شوپۇرلار بەلكى ئالدى بىلەن مەن ئوتتۇرىغا قويغان. ھازىرمىڭۇ بۇنداق تەشەببۇستا بولغانلىغىمغا ئۆكۈنمەكچى ئەمەسمەن، لېكىن، مېنىڭ ھەننىۋا بەختسىزلىگىم ئەنە شۇنىڭدىن پەيدا بولغانىدەك قىلىدۇ. ۋەقەنىڭ جەريانى مۇنداق:

بىر كۈنى كەچتە ئاپتوموبىل مەيدانىغا قايتقىنىمدا ئاسىل ماڭا ئەلىبەكنىڭ خوتۇنىنىڭ ئېيىبىرىپ بەرسەك دەپ بىر بولاق نەرسە بەردى. مەن ئۇلارنىڭكىگە بېرىپ ئىشىگىنى چەكسەم، ئەلىبەكنىڭ يولداشى چىقىپ كەلدى. ئۇنىڭدىن جۇڭگو ئىشچىلىرى بىزنىڭ ئاپتوموبىل مەيدانىمىزغا زاۋۇت ئۈسكۈنىلىرىنى تېزرەك يەتكۈزۈپ بېرىشنى تەلەپ قىلىپ تېلېگراممىا ئەۋەتكەنلىگىنى ئۇقتۇم.

— ئەلىبەك قەيەردە؟ — دەپ سوردىم مەن.

— قەيەردە؟ يۈك پونكىتىدا، ھازىر ھەممە ئادەم شۇ يەردە. پويىز كېلىپ بوپتۇ ئەمىش.

مەن ھەممە ئەھۋالىنى بىلىشىم كېرەك دەپ ئويلاپ، يۈك پونكىتىغا باردىم. يۈك پونكىتى ئىسىق كۆل تەرەپكە بارىدىغان بىر جىلغىدا ئىدى. تۆمۈرىولىنىڭ ئاخىرقى بېكىتى مەشھەد ئىدى. تۆت ئەتراپ غۇۋا بولۇپ، ۋاراڭ-چۇرۇڭ ئاۋاز كېلىپ تۇراتتى. جىلغىدىن شامال ئۈرسىلا سېمىتانىلاردىكى يول چىراقلىرى لەپپەكشىپ كېتەتتى، پويىز يولىدىكى قارلار ھەر ياق-ھەر ياقتا ئۇچۇپ كېتەتتى. پاراۋۇز بىر دەم ئۇ ياقتا، بىر دەم بۇ ياقتا ماڭاتتى، ۋاگونلارنى چاتاتتى. تۆمۈرىولىنىڭ بېشىدا كىرانلار بىلەكلىرىنى ئوينىتىپ، قاڭالتىر بىلەن ئۇرالغان ۋە چەمبەرلەنگەن يەششكىلەرنى پويىز سۈپىسىدىن چۈشۈرەتتى. بۇ شىنجاڭ ماشىنىسازلىق زاۋۇدىغا توشۇلىدىغان مال ئىدى. ئۇ يەردىكى قۇرۇلۇش غايىت زور بولۇپ، بىز ئۇلارغا بىر قىسىم ئۈسكۈنىلەرنى يەتكۈزۈپ بەرگەن ئىدۇق.

پونكىتقا جەققىنا يۈك ماشىنىسى يېغىلغان بولسىمۇ، لېكىن بىرىگىمۇ يۈك بېسىلمىغان ئىدى. كىشىلەر نېمىدۇر بىرنېمىنى كۈتەتتى. بەزىلەر كابىنكىدا، بەزىلەر ماشىنا پەلەمپىيىدە ئولتۇراتتى، يەششكى-

لەرنىڭ يېنىدا، شامالدىن ئۆزىنى دالدىغا ئېلىپ ئولتۇرغانلارمۇ بار ئىدى. ھەممىسىنىڭ سوئالىمغا تۇزۇككىنە جاۋاپ بەرمىدى. كۆپچىلىگى تاماكىسىنى غەشلىك بىلەن چېكىپ ئولتۇرۇشاتتى. ئەلىبەك بىر چەتتە تۇرۇپتۇ. مەن ئۇنىڭ ئالدىغا باردىم.

— بۇ يەردە نېمە قىلىپ تۇرىسىلەر؟ تېلېگرامما كېپتىمۇ؟

— ھەئە. ئۇلار زاۋۇتقا مالنى مۇددەتتىن ئىلگىرى يەتكۈزۈپ بەرسەڭلار دەپتۇ.

— بۇ قانچىلىك ئىشتى؟

— ئىش بىزنىڭ زىممىمىزگە يۈكلەنگەن... قارا، يولدا قانچىلىك مال تۇرۇپتۇ، يەنە كېلىدۇ تېخى. بىز ئۇنى قاچان توشۇپ بولىمىز؟ ئۇلار بىزگە قاراپ تۇرۇپتۇ، بىزدىن ئۈمىت كۈتۈپ تۇرۇپتۇ!... ھەر بىر كۈن ئۇلار ئۈچۈن ناھايىتى قىممەتلىك!...

— سەن ماڭا نىمانچە ئاچچىق بىلەن گەپ قىلىسەن! بۇنىڭ بىلەن مېنىڭ نېمە ئىشىم!

— نېمە ئىشىم! بۇ نېمە دېگىنىڭ؟ سەن قانداق ئادەمسەن؟ چەتئەللىكمىدىڭ؟ ياكى سەن بىزنىڭ ئىشمىزنىڭ نېمە ئىكەنلىگىنى بىلمەمسەن؟

— سەن تازا ئەخمەق ئىكەنسەن، خۇدايىمەي! — دېدىم ھەيران بولۇپ ۋە بىر چەتكە ئۆتتۈم.

بۇ چاغدا ئاپتوموبىل مەيدانىنىڭ مۇدىرى ئامانجونوۋ ئالدىمىزغا كەلدى. ئۇ چاپىنىنى دالدا قىلىپ تۇرۇپ، ئۇن چىقارماستىن بىر شوپۇرنىڭ يېنىغا كېلىپ تاماكىسىنى تۇتاشتۇرۇپ كۆپچىلىككە سەپسالدى.

— يولداشلار! — دېدى ئۇ. — مەن بىرىپ مىنىستىرلىككە

تېلېفون بېرەي، بىزگە ياردەم بېرىپ قالار. لېكىن، بۇنىڭغا يۆلەنۈۋېلىشقا بولمايدۇ. قانداق قىلىش كېرەكلىكىنى ھازىر ئۆزەمۇ بىلمەيمەن...

— شۇنى دەڭە! يولداش ئامانجونوۋ، بىرەر چارىسىنى قىلىش ھەقىقەتەن تەس! — بىرەيلەن ئۇنىڭغا ماسلىشىپ گەپ قىلدى. — مالنىڭ چوڭ-كىچىكلىكى پۈتۈنلەي ئوخشاش ئىكەن. ئىككى-ئۈچ يەششىك مال باسقاندىن كېيىن توشۇپ قالدىكەن. كېچە-كۈندۈز توختىماي توشۇغاندىمۇ، ۋاي خۇدايىمەي، كېلەر يىلى ئەتىيازدا ئاران توشۇپ بولالايدىكەنمىز.

— گەپ مەشھەدە، — دىدى ئامانجونوۋ، — لېكىن بۇ ۋەزىيەتنى ئورۇنلاش كېرەك. ئەمدى ھەر بىر ئۆيدىكى ھەر بىر كىشى بۇنىڭ چارىسىنى ئويلايلى!

ئۇ گاز ماركىلىق يېنىك ماشىنىسىغا ئولتۇرۇپ كېتىپ قالدى. شوپۇرلاردىن بىرىمزمۇ ئولتۇرغان يېرىمزدىن قوزغالمىدۇق.

قاپ-قاراڭغۇ بىر بۇلۇڭدا ئولتۇرغان بىرەيلەن ئۆز ئۆزىگە گەپ قىلىپ كەتتى:

— پاراڭ بولدى-دە! بىر تېرىدە ئىككى جۈۋا چىقمايدۇ! بۇنداق بولۇشنى بالدۇرراق ئويلاش كېرەك-تە. — ئۇ ئورنىدىن تۇردى-دە، تاماكىسىنى ئۆچۈرۈپ، ماشىنىسىغا قاراپ ماڭدى.

يەنە بىرەيلەنمۇ ئۇنىڭ گېپىگە ھە-ھۇ دېيىشىپ بەردى:

— بىزدە ھامان شۇنداق، ئۇسسىغاندا قۇدۇق كولايمىز، پوق قاپلاشقاندا ھاجەتخانا، بولالمىغان يەرگە كەلگەندە: ۋاي شوپۇر قېرىنداشلار، بىزنى قۇتقۇزۇڭلار، دەيمىز.

بەزىلەر ئۇنىڭ گېپىگە رەددىيە بەردى:

ـــ قېرىنداش ئەل ئۈچۈن قىلىنۇاتقان ئىش بۇ، لېكىن سەن، ئىسمايىل، بازاردىكى ۋالاقتەككۇر خوتۇنلاردەك ۋالاقلاۋاتسەن.

مەن تالاش-تارتىشقا قاتناشمىدىم، لېكىن بىردىنلا دولۇن ئېغىزىدا ماشىنا سۆرەتكەن ئىش يادىمغا يەتتى-دە، ئاۋالقىدەكلا جىم تۇرالماي قالدىم.

ـــ مەن بىر ئامالنى ئويلىدىم! ـــ مەن خەلەرنىڭ ئوتتۇرىسىغا كەلدىم. ـــ ھەر بىر ماشىنىنىڭ ئارقىسىغا بىردىن چاتما چاتاق!

ھېچكىم مىدىرلاپمۇ قويمىدى، بەزىلەر ھەتتا قارايمۇ قويمىدى. ئۇلارنىڭ نەزىرىدە تۇزەلمەس كالۋالا بۇنداق ئەخمىقانە گەپنى قىلاتتى.

جانتاي يېنىككىنە ئىسقىرتىپ قويۇپ گەپ قىلدى:

ـــ كۆردۈڭلارمۇ!

مەن ئۇنىڭ ئاۋازى ئىكەنلىگىنى بىلدىم.

ئەتراپىمغا قاراپ، ئۆزۈم ئۇچراتقان ئىشنى سۆزلەپ بېرىش كويىدا ئۆرە تۇراتتىم. بىردىنلا قاۋۇل بىر يىگىت يەششىك ئۇستىدىن سەكرەپ چۈشۈپ، پەلىيىنى يېنىدىكى بىرەيلەنگە تۇتقۇزۇپ قويۇپ ئالدىمغا كەلدى-دە، ياقامدىن تۇتۇپ، بۇرنىنى بۇرنۇمغا ئۇدۇل قىلىپ:

ـــ نىمە، ھا-دېگىنە! ـــ دېدى.

ـــ پاھ! ـــ دېدىم مەن ۋە ئۇنىڭ يۈزىگە قارىتىپ "ھاھ" دېدىم.

ـــ مەس ئەمەسكەن! ـــ دېدى ھىلىقى بەستلىك يىگىت ھەيران بولۇپ ۋە ياقامنى قويۇۋەتتى.

ـــ ئەمسە كالۋاكەن! ـــ دېدى ئۇنىڭ دوستى ئۇلاپلا ۋە ئاندىن كېيىن ئىككىسى بىرلىكتە ماشىنىسىغا چىقتى-دە، ماشىنىسىنى ھەيدەپ

كېتىپ قالدى. باشقىلارمۇ ئوخشاشلا بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلماستىن ئورنىدىن تۇرۇپ تارقىلىشقا تەرەددۇت قىلدى. ھەچقاچان خەقنىڭ مۇنداق زاكىلىق قىلىشىغا قالمىغان ئىدىم. بۇنداق ئىزا-ئاھانەتتىن ھەتتا بېشىمدىكى شەپكەمنۇ قىزىرىپ كەتتى.

— توختاكىلار، نەگە بارىسىلەر؟ — دېدىم مەن خۇددى قازانغا چۈشكەن چۈمۈلىدەك، شوپۇرلار ئارىسىدا پىرقىراپ. — راست گەپ قىلۋاتىمەن. چاتما سۆزەتكىلى بولمۇ...

ياشانغان بىر شوپۇر — بۇ يەردىكى پىشقەدەم — ئالدىمغا كېلىپ، پۇشايمان قىلغان ھالدا دېدى:

— مەن بۇ يەردە ماشنا ھەيدەشكە باشلىغان چاغدا سەن تېخى ئىشتانسىز يۈرەتتىڭ، بالىجان. تىيانشان دېگەن سەھەنە ئەمەس. ساڭا ئېچىم ئاغرىۋاتىدۇ، خەققە كۆلكە قىلىپ بەرمىگىن...

كىشىلەر پاراڭقىدا كۆلۈشۈپ كەتتى ۋە كۆلۈشكەن پېتى ئۆز ماشىنىلىرىغا قاراپ مېڭىشتى. بۇ چاغدا مەن قاتتىق ۋاقىراپ سۆزلەپ كەتتىمكى. ئاۋازىم پۈتۈن يۇڭ پونكىتىدىكىلەرگە ئاكلانغۇدەك قاتتىق چىقىپ كەتتى:

— سىلەر، شوپۇر بولامسىلەر، ھەممىڭلار خوتۇن كىشى!

مېنىڭ بۇنداق گۆكىرەشلىرىم بىكار ئىدى، كىشىلەر ئاچچىغىنى مەندىن چىقىرىۋالماقچى بولۇشتى.

كۆپچىلىك قەدىمىنى توختاتتى-دە، بىرلىكتە ماڭا قاراپ يوپۇرۇلۇپ كېلىشكە باشلىدى.

— كاساپەت، نىمە بولىدۇڭ سەن؟ باشقىلارنىڭ جېنى بىلەن ئويناشماقچىمۇ؟

— يېگىلىق ياراتقۇچى بولماقچى، مۆكاپات ئالماقچى! — دېدى

جانتاي ئۇلاپلا.

غۇلغۇلا ئىچىدە كۆپچىلىك مېنى چوڭ يەشىشكىلەر يېنىغا قىستاپ كەلدى، ئۇلار يوپۇرۇلۇپ كېلىپ مېنى تازا سالدىغان بولدى، دەپ ئويلاپ، يەردە ياتقان كۆلۈچتىن بىرنى قولۇمغا ئالدىم.

— نېرى تۇرۇڭلار! — كىمدۇ بىرى ۋاقىرىدى - دە، خەقنى ئىتتىرىپ - ئىتتىرىپ ئارىنى ئاچتى. بۇ ئەلىبەك ئىدى.

— تېچ - چ! — دەپ ۋاقىردى ئۇ، ئاندىن ماڭا قاردى. — ئىلياس، سەن گېپىڭنى ئېنىق قىلىپ ئېيتە! ھە، تېز بول!

— ئېيتىدىغان نىمىسى بار! — مەن ھەممىدىن تۇرۇپ دىدىم. — كىيىملىرىمنىڭ تۈگمىلىرىنى قويماي ئۈزۈۋۈتىشتى، مەن يۇڭ باسقان بىر ماشىننى سۆرىتىپ دولۇن ئېغىزى ئارقىلىق ئوچاستىكىغا بارغانىدىم. مانا شۇ.

كۆپچىلىك گۈمانسىراپ جىم - جىت تۇرۇپ قالدى.

— قانداق، سۆرەپ ئېپپارالمىدىڭمۇ؟ — دىدى بىرەيلەن گۈمان بىلەن.

— ئېپپاردىم. پۈتكۈل دولۇن ئېغىزى ئارقىلىق ئوچاستىكا ھويلىسىغچە ئېپپاردىم.

— يارايدۇ! — دىدى بىرەيلەن ھەيران بولۇپ.

— جۆيلۈش! — ئىككىنچى بىرەيلەن قارشى گەپ قىلدى.

— ئاۋۇ ئىست جۆيلۈيدۇ. جانتاي ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەن. ھەي، جانتاي، نەدىسەن؟ سەن ئېيتە! يادىڭدىدۇر، بىز قانداق دوقۇرۇشۇپ قالغان...

لېكىن جانتاي لام - جىم دىمىدى. ئۇ خۇددى يەرگە كىرىپ كەتكەندەك ئىدى. لېكىن بۇ چاغدا ئۇنىڭ بىلەن ھىساپلىشىپ

ئولتۇرۇشقا نەدە ۋاقىت. شوپۇرلار ئوتتۇرىسىدا تالاش-تارتىش باشلىنىپ كەتتى، بەزىلەر مېنىڭ گېپىمنى قۇۋۇتلەشكە باشلىدى. لېكىن بىر گۇمانخور دەرھال ئۇلارنىڭ قارىشىنى ئۆزگەرتىۋەتتى.

— پۇتۇنلەي بولمىغان گەپ! — دېدى ئۇ ئەنسىرىگەن هالدا. — تۇرمۇشتا بىر ئادەم مەلۇم بىر ئىشنى قىلغان تاسادىپى ئىشلار ئازمۇ؟ يەنە كېلىپ بىز بالا ئەمەس. بىز ماگىدىغان بۇ يولدا چاتما چېتىشقا رۇخسەت قىلىنمايدۇ. بۇنداق قىلىشقا هېچكىم رۇخسەت قىلمايدۇ. سىناپ باقاي دېسەڭ، بىخەتەرلىك ئىنژېنېرىغا ئېيتىپ باققىنا، ياگىغىگا ئىككى مۇشت سالمىغىنىنى كۆرەي. ئۇ سېنىڭ ئۈچۈن سوتقا بېرىشنى خالمايدۇ... مېنىڭ هەممە پىكرىم مانا مۇشۇ.

— كۆتە پېشكىنى! — ئىككىنچى بىرەيلەن گەپكە ئارىلاشتى. — رۇخسەت قىلمايدۇ دېگەن نېمىكەن ئۇ؟ ئۇ ئادەم ستېپانوۋىچ بىر مىڭ توققۇز يۈز ئوتتۇزىنچى يىلى بىر يېرىم تونناىلىق بىر يۈك ماشىنىسىنى ھەيدەپ، تۇنجى قېتىم دولۇن ئېغىزى لىنىيىسىنى ئاچقاندا، هېچكىم ئۇنىگا رۇخسەت قىلىپ ئولتۇرمىغان. ئۇ ئۆزى ماگىغانتى. قاراڭلار، ئۇ هازىرمۇ هايات تۇ...

— هەئە، بۇرۇن هەقىقەتەن ئاشۇنداق بولغان، — ئادەم ستېپانوۋىچ دەللىلدى. — بىراق، — دېدى ئۇ گېپىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — هازىر مەنمۇ گۇمانلىنىپ تۇرۇۋاتىمەن: دولۇن ئېغىزىدا هەتتا يازدىمۇ چاتما چېتىپ ئۆتكەن ئىش بولمىغان، ۋاهالەنكى هازىر قىش...

بايا تىنىقكىزى گەپ قىلمىغان ئەلىبەك ئەمدى ئېغىز ئاچتى:

— تالاش-تارتىش يېتەر ئەمدى. بۇ ئەزەلدىن قىلىپ باقمىغان

ئش، ئنچىكە ئويلاشقا توغرا كېلىدۇ. ئىلياس، ساڭا ئوخشاش ھەش-پەش دېگىچە چاتمىسۇن. چېتىپ چېپىپ چىقىپ كېتىشكە بولمايدۇ. تەييارلىق كۆرۈش كېرەك، ھەممە ئىشنى ئەتراپلىق ئويلاپ، مەسلىھەتلىشىپ، ئاندىن سىناپ بېقىش كېرەك. قۇرۇق گەپ بىلەن ھېچنىمنى ئىسپاتلىغىلى بولمايدۇ.

— مەن سىلەرگە ئىسپاتلاپ بېرىمەن! — جاۋاپ قايتۇردۇم مەن. — ھازىر سىلەر ئويلىشىپ بېقىڭلار، پال ئېچىپ بېقىڭلار، مەن سىلەرگە ئىسپاتلاپ بېرىمەن. شۇ چاغدا سىلەر ئىشىنىسىلەر!

ھەممە ئادەمنىڭ ئۆزىگە چۈشلۈق مەجەزى بار. ئەلۋەتتە، ھەر بىر ئادەم ئۆزىنى ئۆزى باشقۇرۇشى كېرەك، لېكىن كىشىلەر ئۆزىنى باشقۇرۇپ كېتەلمەي قالىدىغان چاغلارمۇ بولىدۇ. مەن ماشىنامنىڭ كابىنكىسىغا كىرىپ، رولنى تۇتتۇم، لېكىن ماشىنا بىلەن يولنى يەتتە قات ئاسمانىنىڭ نېرىسىغا چۆرۈۋەتتىم. ئازاپ، ھاقارەت، خاپىلىق، غەزەپ مېنى چۈلغۇۋالدى. ماشىنا يىراقلىغانسېرى شىكەست يېگەن غۇرۇرۇم شۇنچە ھاياجانلىنىپ كەتتى. ياق، مەن سىلەرگە ئىسپاتلاپ بېرىمەن! مەن سىلەرگە ئىسپاتلاپ بېرىمەن، نېمىنىڭ ئىشەنمەسلىك، مەسخىرە قىلىش ئىكەنلىگىنى، نېمىنىڭ ئېھتىياتچانلىق، توغۇ يۈرەكلىك بولىدىغانلىغىنى كۆرسىتىمەن!... مانا ئەلىبېك يارايدۇ: ئۇ ئىنچىكە ئويلاش، تەييارلىق كۆرۈش، سىناپ بېقىش كېرەك دەيدۇ! ئەقىللىق، ئېھتىياتچان ئادەم دېگەن مانا شۇ! بىراق مەن بۇنداق قىلىشنى يامان كۆرىمەن. مەن تۆزۈت قىلىپ ئولتۇراستىن ھەركىتىمدە سىلەرگە كۆرسىتەي، مېنىڭ ھەممىدىن قابىل ئىكەنلىگىمنى كۆرۈپ قويۇڭلار!

مەن ماشىنىنى ماشىنا ئىسكىلاتىغا ئېپكىرىپ، ماشىنىنىڭ يېنىدا

خېلى ئۇزاق ۋاقىتنى ئۆتكۈزدۇم. قەلبىم ھاياجانلىنىپ چېكىگە يەتتى. چاتمىدىن بىرنى چېتىپ تاغ ئېغىزىغا بارسام، دىگەننىلا ئويلايتتىم. ھەرقانداق قىلىپ بولسىمۇ بۇنى ئىشقا ئاشۇرماي قويمايمەن. لېكىن ماڭا كىممۇ چاتما بېرەر؟

مەن مۇشۇنداق پىكىردە ھويلىدا ئايلىنىپ-تېگىرقاپ يۈرەتتىم. ئاللىقاچان قاراڭغۇ چۈشۈپ كەتتى. پەقەت باشقۇرۇش بۆلۈمىنىڭ دەرىزىسىدىنلا يورۇق كۆرۈنۈپ تۇراتتى. مەن قەدىمىنى توختاتتىم ۋە ئېچىمدە ئويلىدىم: ئو-ھۇ! باشقۇرغۇچى! باشقۇرغۇچى ھەممىنى ئورۇنلاشتۇرالايدۇ، بۈگۈن باشقۇرۇش بۆلۈمىدە نۆۋەتچى كاتىۋادەك تۇراتتى. ئۇنداق بولۇپ قالسا تېخىمۇ ياخشى بولغىنى. ئۇ رەت قىلمايدۇ، رەت قىلماسلىغى كېرەك. توغرا، مېنىڭ مۇنداق قىلىشىم جىنايەت ئۆتكۈزۈشكە بېرىش ئەمەس، ئەكسىچە، ئۇ پەقەتلا كۆچىلىككە پايدىلىق ۋە زۆرۈر بىر ئىشنى قىلىشىمغا ياردەم بەرگەن بولىدۇ.

باشقۇرۇش بۆلۈمىنىڭ ئىشىگىگە كەلگەن ۋاقتىمدا، بىردىنلا، بۇ ئىشىككە پۈتۈمنى تەمىنلى ئۆزاق بولۇپ كەتكەنلىگىنى ئويلىدىم، ئادەتتە دەرىزىدە تۇرۇپلا ئىشنى پۈتتۈرەتتىم. مەن سەل ئىككىلىنىپ قالدىم. ئىشىك ئېچىلدى، كاتىۋا بوسۇغىدا پەيدا بولدى.

ــ سېنىڭ بىلەن كۆرۈشمەكچى ئىدىم، كاتىۋا! ئەپ كېلىپ بەرگىنىنى قارا، سېنى ئۇچرىتىپ قالدىم.

ــ ھازىر مەن ئىشتىن چۈشتۈم.

ــ بىللە كېتەيلى، ئۆيۈڭگىچە ئېيىبېرىپ قويايى.

كاتىۋا ھەيران بولغان ھالدا قېشىنى كۆتەردى-دە، ماڭا شۈبھىلىك قاراپ قويۇپ كۈلۈمسىرىدى.

— ماقۇل، ئەمسە ماڭايلى!

بىز دالاندىن چىقتۇق. كوچا قاپ-قاراڭغۇ ئىدى. ئىسسىق كۆلدىن دولقۇن شاۋقۇنى كەلمەكتە، سوغ شامال ئۇرۇلماقتا. كاتېزا مېنى قولتۇقلاپ، يېقىن چاپلىشىپ، شامالدىن ئۆزىنى قاچۇرماقتا.

— توڭلىدىڭمۇ؟ — دەپ سورىدىم مەن.

— سەن تۇرغان يەردە مۇزلاپ قالمايمەن! — ئۇ چاخچاق قىلدى.

بۇنىڭدىن بىر مىنۇت ئىلگىرى تولىمۇ بەك ھاياجانلىنىپ كېتىۋېدىم، ئەمدى نېمە ئۈچۈندۇر تىنچىپ قالدىم.

— ئەتە سەن قايسى ۋاقىتتا نۆۋەتچىلىك قىلسەن، كاتېزا؟

— ئىككىنچى ئىسمىنىدا مەن، نېمە ئىش؟

— بىر ئىش بار ئىدى، ئىنتايىن مۇھىم ئىش. ھەممە ئىش ساڭا باغلىق...

ھە دېگەندە كاتېزا ئاڭلاشتىمۇ خالىمىدى، لېكىن مەن زېرىكمەي سۆزلەپ ئۇنى قايىل قىلدىم. بىز يول چىرىغى ئاستىدا توختىدۇق.

— ۋاي، ئىلياس! — كاتېزا ماڭا قورقىنىدەك قارايتتى. — سەن بۇنداق قىلىپ بىكاردىن بىكار ئاۋارە بولىسەن!

لېكىن مەن ئۇنىڭ مېنىك تەلۈم بويىچە ئىش قىلىدىغانلىغىنى بىلىۋالدىم. مەن ئۇنىڭ قولىنى تۇتتۇم:

— سەن ماڭا ئىشەن! ھەممە ئىش جايىدا بولىدۇ. ماقۇل، ئەمدى كېلىشكەندۇق؟

ئۇ ئۇلۇغ-كىچىك تىندى.

— سېنىڭ ئالدىڭدا ھەقسىزتەن ئامالىم يوق! — ئۇ بېشىنى لىڭشىتتى.

مەن ھاياجانلىنىپ ئۇنىڭ مۇرىسىنى مەھكەم قۇچاقلىدىم.

ـــ سەن ئوغۇل بالا بولۇپ قالغان بولساڭچۇ، كاتېڑا! ماقۇل، ئەتە كۆرۈشەيلى! ـــ مەن ئۇنىڭ قولىنى مەھكەم قىستىم‌ۋە يەنە بىر قېتىم تاپىلىدىم. ـــ كەچ كىرگىچە ھەممە ھۆججەتنى تەييارلاپ قوي، بىلدىڭمۇ؟

ـــ ئالدىرىما! ـــ دىدى ئۇ قولۇمنى قويۇۋېتىپ. ئاندىن كېيىن ئويلىمسىغان يەردىن بۇ ياقىقا قاراپ بۇرۇلدى. ـــ ماقۇل، خوش... بۇگۈن كېچە ياتاقتا قونامسەن؟

ـــ ھەئە، كاتېڑا!

ـــ خەير، ئوبدان چۈش كۆرگەيسەن!

ئىككىنچى كۈنى بىزنىڭ بۇ يەردە بىخەتەرلىك بويىچە تەكشۈرۈش بولىدىغان بولدى. ئاپتوموبىل پونكتىدىكىلەر جىددىلەشكەن ئىدى: تەكشۈرگۈچى ھامان كۈتمىگەن يەردىن چىقىپ، ھامان تىرناق ئاستىدىن كىر ئىزدەپ، ھەممىنى بىر قۇر تەكشۈرۈپ چىقاتتى، ئاندىن كېيىن بەزى نەھى‌ـ مۇنكىرلەرنى بەلگىلەيتتى. تەكشۈرگۈ‌ـ چىلەر بىلەن خېلى ئىلىشىشقا، خېلى جىق ئىغىز ئۇپۇرىتىشقا توغرا كېلەتتى! لېكىن بۇگۈنكى تەكشۈرگۈچىلەرنىڭ پوزىتسىيىسى خېلى مۇلايىم ئىدى.

مەن ئۇلارنىڭ ماشىنامنى تەكشۈرۈشىدىن ئەندىشە قىلمايتتىم، شۇنداق بولسىمۇ مۇمكىن قەدەر ئۇلاردىن يىراقراق تۇردۇم، ماشىنامنى رېمونت قىلىۋاتقان قېيناپتىكە كىرىۋالدىم. كاتېڑانىڭ نۆۋەتچىلىك ۋاقتى كەينىگە سۈرۈلدى. ھېچكىم مېنىڭ بىلەن گەپلەشـ مىدى، تۇنۇگۈنكى ئىشنى تىلغا ئالمىدى. بۇ چاغدا كىشىلەرنىڭ مەن بىلەن گەپلىشىشكە ۋاقتى يەتمەيدىغانلىغىنى بىلەتتىم: كۆپچە‌ـ لىك تېزرەك تەكشۈرۈشتىن ئۆتۈپ، يولغا چىقىشقا، بىكاردىن‌ـ

بىكار زايا بولۇپ كەتكەن ۋاقتىنى تولدۇرۇۋېلىشقا ئالدىرايتتى. ھالبۇكى مېنىڭ كۆڭلۈمدىكى ئاغرىنىش تۈيغۇسى تېخى تۈگمىگەن ئىدى.

كۈننىڭ كېيىنكى يېرىمىدا ئاران مېنىڭ ماشىنامغا تەكشۈرۈش نۆۋىتى كەلدى. تەكشۈرگۈچىلەر كەتكەندىن كېيىن ھەممە ياق تىنچىپ، قۇپ-قۇرۇق بولۇپ قالدى. ھويلىدىكى ئوچۇقچىلىقتا يىرنەچچە چاتما تۇراتتى. بۇ مەملىكەت ئىچىدىكى تۈز يول تىرانسپورتىدا ئىشلىتىلىدىغان چاتما بولۇپ، مەن ئۇلاردىن ئادەتتىكى تۆت چاقلىق يېرىنى كۆزلەپ قويدۇم. مېنىڭ بارلىق ئەقل-پاراسىتىم شۇ بولدى! لېكىن كېيىنكى كۈنلەردە شۇ ئىشىم ئۈچۈن قانچىلىك ئازاپقا قالغانلىغىمنى دېمەمسىز!... شۇ چاغدا مېنى نېمە قىسمەت كۈتۈپ تۇرىدىغانلىغىنى بىلمەيتتىم. مەن ئۆيگە خاتىرجەم قايتتىم. ئالدىمدىكى يول ناھايىتى مۇشكۈل بولغاچقا، قوساقنى راسا تويغۇزۇپ، ئوبدان بىر ئۇخلۇۋېلىشىم كېرەك ئىدى. لېكىن كارۋاتتا ئۇ يان ئۆرۈلۈپ، بۇ يان ئۆرۈلۈپ زادىلا ئۇخلىيالمىدىم. گۈگۈم چۈشكەندە مەن ئاپتوموبىل مەيدانىغا قايتىپ كەلدىم.

كاتېڭا شۇ يەردە ئىكەن. ھەممىنى تەق قىلىپ قويۇپتۇ. مەن يول خېتىنى ئالدىم-دە، ماشىنا ئىسكىلاتىغا ئالدىرىدىم. "ئەمدى راسا كۆرسەتمىسەم!" — مەن ماشىنىنى ياندۇرۇپ، چاتمىنىڭ يېنىغا ئېپكەلدىم-دە، تورمۇز بېرىپ، ماشىنىدىن چۈشۈپ تۆت ئەتراپىمغا سەپسالدىم. بىرمۇ ئادەم يوق، پەقەت رېمونت زاۋۇدىدىكى ئىستانوكلارنىڭ گۈكىرىگەن ئاۋازى بىلەن ئىسسىق كۆل دولقۇنلىرىنىڭ قىرغاقتا كېلىپ تەكىكەن شاۋقۇنلىرىلا ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ھاۋا ئوچۇقتەك قىلاتتىيۇ يۇلتۇز كۆرۈنمەيتتى. ماشىنىنىڭ موتورى ئاستا

ئايلانماقتا، يۇرىگىمنۇ ئويناقلىماقتا. مەن تاماكا چەكمەكچى بولدۇم، لېكىن سەل تۇرۇپ چېكەيچۇ دەپ، تاماكىنى يانچۇققا سالدىم.

پوس دەرۋازا ئالدىدا مېنى توسۇۋالدى.

ــ توختا، نەگە بارىسەن؟

ــ يۇك توشۇشقا، ئاقساقال، ــ دېدىم مەن ئۆزەمنى خاتىرجەم تۇتۇشقا تىرىشىپ، ــ مانا يول خېتى.

ئاقساقال بۇرنىنى قەغەزگە تەككۈزدى، لېكىن يول چىرىغىنىڭ غۇۋا يورۇغىدا قەغەزدىكى خەتلەرنى يەنىلا ئىلغا قىلالمايۋاتاتتى.

ــ كېچىكتۇرمە ئاقساقال! ــ مەن بىرئاز تاقەتسىزلەندىم، ــ مېنى ئىش كۈتۈپ قالدى.

يۇك بېسىش ئىشى ناھايىتى نورمال ئۆتتى. بۇ قېتىم يۇك تولۇق بېسىلدى: ئىككى چوڭ يەششك ماشىنىغا بېسىلغاندىن باشقا، چاتما-غىمۇ ئىككى يەششك بېسىلدى. ھېچكىم بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمىدى ــ بۇنىڭغا ھەتتا ئۆزەمنۇ ناھايىتى ھەيران بولدۇم. ماشىنامنى ھەيدەپ يولغا چىقتىم، پەقەت ئەنە شۇ چاغدىلا تاماكا تۇتاشتۇردۇم. مەن ئۆزەمنى تۇزەپ ئولتۇرۇۋېلىپ، ماشىنىنىڭ چىرىغىنى يېقىپ، بولۇشىغا قويۇۋەتتىم. يول ياقىسىدىكى قاپ-قارا كۆلەڭگىلەر غىل-پال قىلىپلا ئۆتۈپ كېتەتتى. يول بىكار، ماشىنىنى ئەڭ تېز سۈرئىتە ھەيدىشىمگە ھېچكىم كاشىلا قىلمايتتى. ماشىنا يېنىك چاپماقتا، ئارقىغا چېتىلغان تاراق-تۇرۇق قىلىدىغان چاتما يوق دېگۈدەكلا ئىدى. دەرۋەقە، ئايلىنىش ۋاقتىدا ماشىنا يان تەرەپكە قىيسىياتتى، ماشىنىنى ھەيدەش قىيىنراق بولاتتى، لېكىن مەن بۇنى ئادەتلەنمىگەنلىكتىن بولۇۋاتقان ئىشى، ئاستا-ئاستا كۆنۈپ قالىمەن، دەپ ئويلايتىم. "دولۇن ئېغىزىغا بارماي قويمايمەن! شىنجاڭغا بارماي قويماي-

مەن!" دەپ ئۆزەمگە ئۆزەم توۋلاپ، خۇددى ئات ئۇستىدە ئىگىشىپ كېتىۋاتقان چەۋەندازدەك رولىنى سەل ئىگىشكەن ھالدا مەھكەم تۇتۇپ ماڭماقتىمەن. تۇز يولغا چىققانىدا تېخىمۇ شىددەت بىلەن ئىلگىرىلەيتتىم. يېرىم كېچە مەزگىلىدە دولۇن تاغ ئېغىزىغا ھۇجۇمغا تەييارلاندىم.

بىر مەھەل ماشىنىنىڭ سۇرئىتىنى ئويۇمدىكىدىنمۇ ئاشۇرۇۋەتتىم. لېكىن تاقا كىرگەندە، سەل ھېزى بولۇپ مېڭىشقا مەجبۇر بولدۇم. بۇ ھەرگىز موتورنىڭ چىدىيالماي قېلىشىدىن ئەمەس ئىدى. يولنىڭ ئۆرىلىگى توسقۇن بولۇۋاتىدۇ، دېگەندىن كۆرە مېنىڭ ئۈچۈن پەسكە چۈشۈش توسقۇن بولۇۋاتىدۇ، دېگەن تۈزۈك ئىدى. پەسكە قاراپ ماڭغاندا چاتما تاقىراق ـ تۇقۇرۇق قىلىپ، غاچىرلاپ ماشىنىغا سوقۇلۇپ، دۆڭدىن چۈشۈشۈمگە توسقۇن بولاتتى. مىنۇتىغا دېگۈدەك ماشىنىنىڭ سۇرئىتىنى يەگگۈشلەشكە، تورمۇز بېرىپ سېرىلدۇرۇپ مېڭىشقا مەجبۇر بولاتتىم. باشتا چىداپ، ئۇنىڭغا ئانچە بەك دىققەت قىلىپ كەتمىدىم. لېكىن ئالغا ماڭغانسېرى تاراق ـ تۇرۇق سوقۇلۇشلار ئەۋج ئېلىپ خاۋاتىرسىزلاندىم ۋە ئاچچىقلاندىم. يولدا قانچىلىك ئوي ۋە دۆڭ باردۇ؟ بۇنى ھىساپلاپ ئولتۇرۇش كىمنىڭمۇ ئېسىگە كەلسۇن! لېكىن بەربىر بوشىشىپ قالمىدىم. ھېچنىمە ماڭا تەھدىت سالالمايتتى، پەقەت ناھايىتى ھاردىم. "ھېچقىسى يوق! ـــ دەپ تەسەللى بېرەتتىم ئۆزەمگە، ـــ دولۇن ئېغىزىغا بېرىپ ئازراق ھاردۇق ئالاي. بۇ ئېغىزدىن چىقۇم ئۆتۈپ كېتىمەن!" نىمە ئۈچۈندۇر ھازىر كۆزدە ماشنا سۆرەتكەنگە قارىغاندا نىمە ئۈچۈن بۇنچىلىك قېيىن بولۇۋاتقانلىغىنى مەن بىلمەيتتىم.

دولۇن ئېغىزىغا يېقىنلىشىپ قالدىم. ماشىنىنىڭ چىرىغى قاپ ـ قاراڭغۇ

جلغدىكى غايەت زور قورام تاشلارغا چۈشەتتى، ئاپپاق قار بىلەن چۈمكەلگەن تىك يار يولنىڭ ئىككى قاسنىغىدا غادىيىپ تۇرماقتا. قۇشقاچتەك ـ قۇشقاچتەك قار ماشىنىنىڭ ئالدىدا لەپپەكشىپ ئۇچاتتى. ئىچىمدە: "بۇ قار تاغ چوققىلىرىدىن ئۈچۈپ چۈشۈۋاتسا كېرەك" دەپ ئويلىدىم، لېكىن قار ئۇچقۇنلىرى ماشىنا ئەينەكىگە تېگىپ سېرىلىپ چۈشەتتى، ئەھۋالدىن قارىغاندا قار يېغىۋاتاتتى. قار ئۇچقۇنلىرى بەك قېلىن بولمىسىمۇ ھۆل ئىدى. "بۇ تېخى كۈپايە ئەمەسمىدى!..." دەپ چىشىمنى غۇچۇرلىتىپ تىللاپ، ماشىنا چوتكىسىنى ئىشقا سالدىم.

ماشىنا دولۇن تېغىنىڭ دەسلەپكى بىرقانچە داۋىنىنى بېسىپ ئۆتتى. موتور تونۇش ئاھاڭدا ناخشا ئېيتماقتا. يولنىڭ ئىككى قاسنىغىدىكى دالىدىن بىرلا خىل، چىڭقىلغان ئاۋاز كېلەتتى. ئاخىر داۋانغا چىقتىم، ئالدىمدا ئۇزاققا سوزۇلغان پەسلىك ئىدى. موتور گۈرۈلدىگىلى تۇردى، ماشىنا تۆۋەنگە قاراپ سېرىلىمەكتە، لېكىن دەرھال بىر تەرەپتىن ئىككىنچى تەرەپكە بۇرۇلاتتى. دۇمبەم چاتمىنىڭ پاراكەندە تۇغدۇرۇۋاتقانلىغىنى سەزدى، ئۇ ماشىنىغا ئۇرۇلماقتا ئىدى، چاتما بىلەن ماشىنىنىڭ ئىلمىگى تۇتاشتۇرۇلغان يەردىن شاراقلىغان ـ سوقۇلغان ئاۋاز كەلمەكتە. سوقۇلغان بۇ ئاۋازدىن بېلىم تېلىپ ئاغرىيتتى، بىلەكلىرىمۇ زىڭىلداپ ئاغرىيتتى. ماشىنىنىڭ چاقى تورمۇز بېرىلگىنىگە قارىماي، قار ئىپرىپ ھۆل بولۇپ كەتكەن يولدا ئالغا قاراپ تېيىلماقتا. چاتمىنى سۆرەپ ماڭغان ماشىنىنىڭ پۇتۇن قىسمى ئۇزلۇكسىز سىلكىنىپ ـ تىترەپ تۇراتتى، رول قولۇمدىن بوشىنىپ چىقىپ كەتتى، ماشىنا پەسكە قاراپ تېيىلماقتا. مەن رولنى تۇتۇۋېلىپ ماشىنىنى توختاتتىم. مېڭىشقا بولمايتتى. ھېرىپ ھالىم

قالمىدى. مەن ماشىنىنىڭ چىرىغىنى ۋە موتورنى ئۆچۈردۇم، ئىككى قولۇم خۇددى ياساپ سېلىپ قويغان يالغان قولىدەك بولۇپ، كۆيۈشۈپ كەتكەن ئىدى. مەن ئورۇندۇقنىڭ يۆلەنچۈگىگە يۆلىنىپ ئولتۇرۇپ، ئۆزەمنىڭ ھەسرەشلىرىمنى ئاڭلىدىم. ئاشۇ پېتىمچە بىرنەچچە مىنۇت ئولتۇرۇپ دەم ئېلىپ، بىر تال تاماكا تۇتاشتۇرۇدۇم. ئەتراپ قاپ-قاراڭغۇ، جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈرەتتى، پەقەتلا ماشىنىنىڭ يوچۇقلىرىدىن كىرگەن سوغاق شامالنىڭ ئاۋازىلا قۇلاققا ئاڭلىناتتى. مەن ئالدىمدا ئاللىقانداق بىرنىمىلەرگە ئۈچراشنى پەرەز قىلىشتىن قورقاتتىم. مۇشۇ يەردىن قوينىڭ ئۇچىيىدەك ئەگرى-بۈگرى داۋان باشلىناتتى. تۈگەتكىلى بولمايدىغان بۇ ئەگرى-بۈگرى داغ-داۋان ماشنا ئۈچۈنمۇ، ئىككى بىلىگىم ئۈچۈنمۇ قاتتىق ئازاپ ئىدى. لېكىن بۇلارنى ئويلاپ ئولتۇرۇشقا ۋاقىت يوق، قار ياغماقتا.

مەن موتورنى ھەركەتلەندۈردۇم. ماشنا كۈچىگەن ئاۋازى بىلەن ئۆرلەشكە باشلىدى. مەن چىشىمنى چىشلەپ، ئۈزۈنراق نەپەس ئېلىشقىمۇ ئۇلگۈرمەي، ئەگرى-توقايلىقلارنى بىر-بىرلەپ بېسىپ ئۈتۈشكە باشلىدىم. بۇ يىلانباغرى يولنى ئاخىر تۈگەتتىم، بۇنىڭدىن كېيىنكىسى تۈز ۋە ئانچە ئىگىز بولمىغان بىر داۋان بولۇپ، ئۇ يەردىن ئوچاستىكىغا بارغىلى بولاتتى، يەنە ئالغا قاراپ ماڭغاندا، دولۇن ئېغىزىغا قاراپ ئاخىرقى ھۈجۈمغا ئۆتكىلى بولاتتى. مەن مىڭبىر بالالىقتا تۆۋەنگە قاراپ سىرىلىشكە باشلىدىم. ئالاھەزەل تۆت كىلومېتر كەلگۈدەك تۈز يولدا ماشىنىنى قويۇۋەتتىم، دولقۇنسىمان بۇ كۆچتىن پايدىلىنىپ ئالدىمزدىكى داۋانغىمۇ چىقىۋالدىم. ماشنا داۋاملىق ئىلگىرىلىمەكتە، ئىلگىرىلىمەكتە... مۇشۇنداق ئىلگىرىلەپ كېتىۋېتىپ

ئانچه ئۆتـمەيـلا ماشىننىڭ سۈرئىتى ئۇشتۇمتۇت ئاستىلاپ قالـدى، بۇنىڭدىن خاۋاتىرسىزلاندىم. خوتـنى ئىككىنچىـگە، ئانـدىن كېيىن يەنە بىرىنچىگە يۆتكـىدىم. مەن كەينىمـگە يۆلـىنىپ، رولنى تۇتۇپ تۇراتتىم، بۇ چاغدا بۇلۇتلار ئارىسىدىكى بىرنەچچە يۇلـتۇز كۆزۈمگە چۈشـتى. ماشـنا ماڭالمايى قالدى، ئەمدى ماڭالمايتتى. ماشىننىڭ چاقى يەردە قۇرۇق ئايلانماقـتا، يان تەرەپـكە سېـرىلمەكـتە. مەن تېزلەتكۈچنى ئىتتىك دەسسىدىم ـ دە، ئاخىرقى چېكىگچە يەتكۈزدۇم.

ـ ئىست! ئازغىنا قالغانـدى ـ دە! يەنە ئازراقـلا ماڭسام يېتەتـتىم ـ دە! چىداش كېرەك! ـ مەن ئـۆزەمگە يات بىر خىل تاۋۇشـتا ۋاقىراپ كەتتىم.

موتوردىن خۇددى چاتاق چىققاندەك ئۇزۇن ئىڭىرىغان بىر تاۋۇش چىقتى، گۈرۈلدەپ تىترىدى، خۇددى بىر يېرىدىن چاتاق چىقـقانـدەك تەرتىپـسىز سىلـكـىنىپ كەتـتى ۋە ئانـدىن كېـيىن ئاۋازدىن قالدى. ماشىنا ئاستا ئارقىغا سېرىلغـىلى تۇردى. تورمۇزمۇ ئىشـتىن چىقتى. ماشىننىڭ چاتىما سۈرەپ ئارقىغا سېرىلغىلى تۇردى، سېرىلا ـ سېـرىـلا پەسـكە چۈشـۈپ بىر قورام تاشـقا جاقـقـىدا ئۇرۇلۇپ بىردىنلا توختاپ قالدى. ھەممە ياق جىمجىت. مەن ئىشكىنى ئېچىپ سىرتقا قارىدىم. ۋاي كاساپەت! چاتمـىنىڭ چاقـى يول بويىدىـكى ئازگالغا چۈشۈپ كېتىپتۇ. ئەمدى ئۇنى تارتىپ چىقارغۇدەك ھېچقانـداق كۈچ يوق ئىـدى. مەن شۇ قالايمـقان ئوي ـ پىـكىر ئىچىـدە يېڭىۋاشتىن موتورنى ھەركەتلەندۈرۈپ ئالغا ئېتىلدىم. چاق قۇيۇندەك پىرقىراپ كەتتى، ماشىنا ئۇزلۇكسىز دىـر ـ دىـر تىتـرەيتـتى، لېكىن ماشنا يەنـىلا ئۆز ئورنـىدا تۇرماقـتا. مەن ماشـنـىـدىن چۈشۈپ، چاتمىنىڭ ئالدىغا كەلدىم. چاتمىنىڭ چاقى ئازگالـغا چوڭـقۇر پېتىپ

كەتكەن ئىدى. نىمە قىلىش كېرەك؟ قەھرى-غەزەپ ئىچىدە ياخشى-راق ئويلاپ باقمايلا چاتمىنىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈپ ئىككى قولۇم ۋە پۈتۈن بەدىنىم بىلەن چاتمىنىڭ چاقىنى ئىتتەردىم. ئاندىن كوزۇپىنىڭ ئاستىغا كىرىپ، خۇددى يىرتقۇچ ھايۋانىدەك پۈتۈن كۈچۈمنى چىقىرىپ، چاتمىنى مۇرەمدە كۆتەردىم. مەن ئۇنى كۆتىرىپلا كەتكۈ يولغا ئېلىپ چىقىشنى ئويلايتتىم، لېكىن كۆزلىرىمدىن ئوت چاقناپ كەتكىچە كۈچەپ كۆتەرسەمۇ ھېچبىر نەتىجە چىقمىدى. مەن ھەقىقەتەن بەك ھېرىپ كەتكەن ئىدىم، گۈپلا قىلىپ يىقىلدىم، يۇز-كۆزۈم، ئەزايى-بەدىنىم قار ئارىلاش پاتقاقتا بۇلغىنىپلا كەتتى. مەن روھسىزلىنىپ يىغلاپ تاشلىدىم. كېيىن ئورنۇمدىن قوپۇپ، ماشىنىنىڭ ئالدىغا دەلدەڭلەپ كېلىپ، ئىشىك پەلەمپىيىدە ئولتۇردۇم.

يىراقتىن موتورنىڭ گۈرۈلدىگەن ئاۋازى ئاڭلانىدى. ماشىنىنىڭ ئىككى چىرىغى پەسكە يورۇغىنى چۈشەردى. مەن بۇ شوپۇرنىڭ كىم ئىكەنلىگىنى، نەگە كېتىۋاتقانلىغىنى، ئۇنى قانداق تەقدىر كېچىدە ماشىنا ھەيدەپ يولغا چىقىشقا مەجبۇر قىلغانلىغىنى بىلمەيتتىم، لېكىن بۇ چىراق يورۇغىنىڭ ماڭا چۈشۈشىدىن ۋە مېنى تۇتۇۋېلىشىدىن قورقتۇم. خۇددى ئوغرىدەك ئىتتىك چاتمىنىڭ ئالدىغا كەلدىم-دە، ئىلگەكنى چىقىرىۋېتىپ، ماشىنامغا چۈشۈپ، چاتمىنى تاشلاپ يۇقۇرىغا قاراپ چىپىپ كەتتىم.

چۈشەنگىلى بولمايدىغان، ئادەمنىڭ يۇرىگىنى جىغىلدىتىدىغان بىر خىل قورقۇنچ مېنى چىرمىۋالغان ئىدى. مەن خۇددى چاتما مېنى قوغلاپ كېلىۋاتقاندەك، ھىلىلا قوغلاپ يېتىشىۋالىدىغاندەكلا ھىس قىلاتتىم. مەن كۆرۈلۈپ باقمىغان تېزلىك بىلەن چاپىماقتىمەن. مېنىڭ

بىرەر قورام تاشقا ئۇرۇلۇپ يولدا ئۆلمەي قالغانلىغىمۇ ئېھتىمال بۇ يولنى بەك پىششىق بىلمىگەنلىغىمدىنلا بولسا كېرەك.

سەھەردە گاراژغا يېتىپ كەلدىم-دە، خوددى ساراڭلارچە ئىشكنى قېقىشقا باشلىدىم. ئىشك غىچ قىلىپ ئېچىلدى، مەن ئاسلىغا قاراپمۇ قويماستىن ئىشكتىن كىردىم، مېنىڭ ئۇستى-بېشىم پۈتۈنلەي لاي بولۇپ كەتكەن ئىدى. مەن نىمىدۇر ھۆل بىر نەرسىنىڭ ئۈستىگە ئولتۇرۇپ، پۈشۈلداپ ھەسرەشكە باشلىدىم. بايا ئورۇندۇقتىكسى ھلارقتىلا يۇيۇپ قويغان كىر-قاتلار ئىكەن. تاماكا ئالاي دەپ يانچۇغۇمغا قول سېلىپ ئېلىپ چىققىنىمغۇ چەمبەرگە ئۆتكۈزۈلگەن ئاچقۇچ بولۇپ چىقتى. مەن ئۇنى نېرى بىر چەتكە چۆرۈۋەتتىم-دە، بېشىمنى سېلىپ، كۆكلۈم سوۋۇپ، داڭقېتىپ تۇرۇپ قالدىم، پۈتۈن ئەزايى-بەدىنىم كىر. ئاسىل يالىڭاياق پېتى جوزا ئەتراپىدا پاپېيتەك بولۇپ پىرقىراپ يۈرەتتى. لېكىن مەن ئۇنىڭغا نىملەرنى دەپ بېرىشىم مۇمكىن؟ ئاسىل يەردىن ئاچقۇچلارنى ئېلىپ جوزىغا قويدى.

— يۇيۇنۇۋالامسەن؟ تۇنۇگۈن كەچقۇرۇندىن باشلاپ سۇ ئىسسىتىپ قويغان ئىدىم، — ئاسىل ئاستا گەپ قىلدى.

ئاستا بېشىمنى كۆتەردىم. ئاسىل كۆينەكچان مېنىڭ ئالدىمدا تۇراتتى، توكۇپ كېتىپتۇ، ئىنچىكە قوللىرىنى مەيدىسىگە قويۇۋاپتۇ. ئۇ قاتتىق چۆچۈگەن بولۇپ، قورقۇنچ ۋە ئىچ ئاغرىتىش كەيپىياتىدا قاراپ تۇراتتى.

— مەن تاغ ئېغىزىدا چاتمىنى ئۆرۈۋەتتىم، — مەن ناتونۇش سۆس بىر خىل ئاۋازدا گەپ قىلدىم.

— نىمە چاتما؟ — ئۇ ھەيرانلىقتا سورىدى.

— 38 — 02 — نومۇرلۇق ماشىرەڭ تومۇر قاپلىق چاتما! قانداق چاتما بولسىمۇ بەربىر! — مەن هاياجانلىنىپ ۋاقىراپ كەتتىم، — مەن ئوغرىلىغان، ئۇقتۇڭمۇ؟ ئوغرىلىغان!

ئاسىل يېنىككىنە بىر ئۇھ تارتتى-دە، كارۋاتقا ئولتۇردى.

— نېمە دەپ ئوغرىلىدىڭ؟ — ئاسىل سورىدى.

— نېمە دەپ دېگىنىڭ نېمە ئۇ؟ — ئۇنىڭ بۇنداق چۈشەنمەسلىگىگە قاراپ زەردەم قايندى. — مەن چاتمىنى سۆرىتىپ تاغدىن ئۆتمەكچى ئىدىم! ئۇقتۇڭمۇ؟ ئۆزەمنىڭ تەشەببۇسىنى ئىسپاتلاپ... ئەمدى تۇگىدى!...

مەن يېڭىۋاشتىن بېشىمنى ئالقىنىم ئارىسىغا ئېلىپ ئولتۇردىم. ئىككىمىز بىر دەم جىم ئۇرۇشتۇق. ئاسىل بىردىنلا قەتئى يوسۇندا ئورنىدىن تۇرۇپ كېيىملىرىنى كېيىشكە باشلىدى.

— نېمە دەپ ئولتۇرىسەن؟ — دېدى جىددى يوسۇندا ئۇ.

— نېمە چارە بار؟

— ئاپتوموبىل مەيدانىغا بارغىن.

— نېمە دەپ بارالايمەن! چاتمىنى ئالمايمۇ؟

— بېرىپ هەممىنى دېگىن.

— نېمە بولدى ساڭا؟ — ئاچچىغىم كەلدى، ئۆيدە پىرقىراپ كەتتىم. — چاتمىنى قايتۇرۇپ ئېپكېلىشكە مېنىڭدە يۈز بارمۇ؟ بېرىپ ئۇلارغا مېنى كەچۈرۈڭلار، مەن خاتا قىپتىمەن دەمدىمەن؟ تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ ئۇلاردىن كەچۈرۈم سورامدىمەن؟ مەن ئۇنداق قىلمايمەن! ئۇلار نېمە قىلىشسا قىلىشسۇن، ماڭا بەربىر!

ۋاقىراشلىرىمدىن كارۋاتتىكى بالىمىز چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتتى. ئۇ يىغلاپ كەتتى. ئاسىل ئۇنى قولىغا ئېلىپ پەپىلەيتتى، لېكىن ئۇ

تېخىمۇ ئۇنىلۇك يىغلاپ كەتتى.

ــ سەن بىر توخۇ يۈرەك ئىكەنسەن! ــ ئاسىل بىردىنلا پەس ئاۋازدا، لېكىن قەتئى تۇردە گەپ قىلدى.

ــ نېمە؟ ــ مەن ئەقلىمنى يوقىتىپ، ئۇنىڭغا ئېتىلدىم، مۇشتۇمنى ئۇنىڭ بېشىدا ئويناتتىم، لېكىن ئۇرۇشقا قولۇم بارمىدى. ئۇنىڭ ھەيران بولغان، چوڭ ئېچىلغان كۆزى مېنى توسۇپ قالدى. مەن ئۇنىڭ كۆز قارىچۇغىدىن ئۆزەمنىڭ قورقۇنچلۇق ئەپتىمنى كۆردۇم.

مەن ئۇنى قويالماي بىلەن بىر چەتكە ئېتىتىرىۋەتتىم ــ دە، بوسۇغا ئاتلاپ چىقىپ ئىشكىنى پاقىدا ياپتىم.

تالاغا چىقسام تاڭ يورۇپ كېتىپتۇ. كۆپ ــ كۆندۈزدە، مەن تۇنۇگۈن كېچىدىكى ھەممە ئىشىمنىڭ سەت، نومۇسلۇق ئىش ئىكەنلىگىنى، ئەمدى ئۇنىڭ ئورنىنى تولدۇرۇۋالغىلى بولمايدىغانلىغىنى تېخىمۇ بەكرەك ھىس قىلدىم. شۇ چاغدا ماڭا بىرلا نىجاتلىق يولى كۆرۈندى: ھازىرچە ماشىندىكى يۈكنى كۆرسىتىلگەن يەرگە يەتكۈزۈش كېرەك. كېيىن قانداق بولۇشى ماڭا نامەلۇم ئىدى...

قايتاشىمدا ئۆيگە كىرمىدىم. بۇ ئاسىل بىلەن ئۇرۇشۇپ قالغانلىغىمدىن ئەمەس ئىدى. مەن ھېچقانداق كىشىنىڭ مېنى كۆرۈپ قېلىشىنى خالىمايتتىم، ئۆزەمۇ ھېچقانداق كىشىنى كۆرۈشنى خالىمايتتىم. مۇشۇنداق ئەھۋال ئاستىدا باشقىلارنىڭ قانداق قىلىدىغانلىغىنى بىلمەيتتىم، لېكىن ئۆزۈم يالغۇز تۇرسام دەپ ئۇمىد قىلاتتىم. مەن باشقىلارغا ئۆزەمنىڭ دەردىنى تۆكۈشنى ياقتۇرمايتتىم، كىمۇ سېنىڭ دەردىڭنى ئاڭلاشنى خالايتتى؟ ھەممە ئىش تېخى تۆگىمىگىچە چىداشقا بولىدىغانلىكى ئىشقا چىداش كېرەك...

يول ئۇستىدە بىر دەقىدە قونىدۇم. بىر چۈش كۆرۈپتىمەن،

چۈشۈمده گويا تاغ ئېغىزىدا چاتمىنى ئىزدەپ يۈرگىنىمدە. بۇ ئادەتتىكى چۈش بولماي، مېنى تازا قارا بېسىپ كېتىپتۇ. چاقناق ئىزىنى كۆردۈم، ئەمما چاتما يوق ئىدى. مەن تۈش-تۈشقا يۈگۈرۈپ، چاتمىنى سۈرۈشتۈرۈپ يۈرگىنىمدە، خەقتىن چاتمىنى كىم ئېپكېتىپ قالدى؟ دەپ سوريغىنىمدە...

مەن قايتىپ بارغىنىمدا، دەرۋەقە، چاتما ھىلىقى كاساپەت ئازگالدا يوق ئىدى. كېيىن ئەلىبەكنىڭ ئۇنى ئاپتوموبىل مەيدانىغا ئېپكەتكەنلىگىنى بىلدىم.

چاتما ئاپتوموبىل مەيدانىغا ئېپكېتىلىپ ئەتىسى ئەتىگەندە مەنمۇ ئاپتوموبىل مەيدانىغا قايتىپ باردىم. مۇشۇ بىرنەچچە كۈن ئىچىدە ئۆزەمۇ قاردىاپ كېتىپتىمەن، ماشىنىنىڭ ئەينىگىگە قارىسام، ئۆزەمنى تونۇيالماي قالدىم.

ئاپتوموبىل مەيدانىدا ھايات ئاۋالقىدەكلا ئىدى، پەقەت مەنلا، خۇددى يات ئادەمدەك، ئىچىدە جىن بار ئادەمدەك دەرۋازىدىن كىرىپ، ماشىنىنى ئىسكىلاتتىن چەتەرەك بىر بۇلۇڭدا توختاتتىم. ماشىنىدىن دەرھال چۈشمەي، ماشىنىنىڭ ئىچىدە ئولتۇرۇپ تۆت ئەتراپقا قارىدىم، خەقلەر ئىشنى قويۇپ ماڭا قارىشىپ تۇراتتى. ئىھ! ئەگەر بۇرۇلۇپلا قېچىپ يىراق بىر يەرگە كېتىپ قالسام نېمە دېگەن ياخشى بولاتتى-ھە! لېكىن بۇ چاغدا ئاسمانغا چىقىپ كېتەي دىسەم ئاسمان يىراق، يەرگە كىرىپ كېتەي دىسەم يەر قاتتىق ئىدى، ئامالسز يۈزۈمنى قېلىن قىلىپ ماشىنىدىن چۈشتۈم. پۇتۇن غەيرىتىمنى يىغىپ، ھويلىدىن ئۆتۈپ ماشىنا باشقۇرۇش بۆلۈمگە كەلدىم. ئۆزەمنى تېچ تۇتۇشقا ھەرقانچە تىرىشسامۇ، لېكىن ئىش يۈزىدە خۇددى خاتالىق ئۆتكۈزۈپ قويۇن ئالدىدا سازايە قىلىنغان

ئادەم سياقىدا ئىدىم. كۆپچىلىكنىڭ ماڭا ھومسيىپ قاراپ تۇرغانلىـ
غىنى بىلەتتىم. ھەچكىم ماڭا بىرەر ئېغىز گەپ قىلمىدى. ھەئە،
ئەگەر مەن ئۇلارنىڭ ئورنىدا بولسام، مەنمۇ شۇنداق قىلغان
بولاتتىم.

مەن بوسۇغىدا پۇتلىشىپ كەتتىم. يۈرىگىمۇ پۇتلىشىپ كەتكەنـ
دەك بولدى: مەن ھەتتا كاتېڭانىمۇ ئۇنتۇپ قېپتىمەن، مەن كاتېڭانى
نەقەدەر مۇشكۈل ھالغا چۈشۈرۈپ قويدۇم-ھە!

كارىدور تېمىدىكى «چاقماق» دىگەن تەشۋىقات رەسىمگە كۆزۈم
چۈشتى، ئۇنىڭغا "نومۇس" دىگەن سۆز يېزىلغان، بۇ سۆزنىڭ
ئاستىغا بولسا جىلغىغا تاشلۇېتىلگەن چاتمىنىڭ رەسىمى سىزىلغان
ئىدى...

مەن بۇرۇلدۇم، يۈزۈم راسا بىر كاچات يىگەنـدەك ئوت بولۇپ
ئېچىشماقتا. باشقۇرۇش بۆلۈمىگە كىرسەم، كاتېڭا تېلېفون بېرىۋېتىپـ
تىكەن. ئۇ مېنىڭ كىرىپ كەلگەنلىگىمنى كۆرۈپ تۇرۇپكىنى ئىلىپ
قويدى.

ــ مەھ! ــ مەن ھىلىقى دومىلە باسقان يول خېتىنى جوزىغا
تاشلىدىم.

كاتېڭا ھىساداشلىق قىلغان قىياپەتتە ماڭا قاراپ تۇراتتى. ۋاقـ
راپ ئاللا-توۋا كۆتەرمىسەك ۋە ماڭقاڭنى ئېقىتىپ يىغلىمىسا ك
بولاتتىغۇ، دەپ ئويلىدىم مەن. "كېيىن نەگە بېرىپ يىغلىساڭ
يىغلىغىن، لېكىن، ھازىر زادىلا يىغلىما!" دەپ تىلەيتتىم ئىچىمدە.
ئۇ مېنى چۈشەندى بولغاي، ھېچنىمە دىمىدى.

ــ كۆپچىلىك كۆپ پىكىر قىلىپ كەتتىمۇ؟ــ دىدىم مەن
پەس ئاۋازدا.

كاتېژا بېشىنى لىكشتىپ قويدى.

ــ ھېچقىسى يوق! ــ مەن ئاران شۇ گەپنىلا قىلىپ ئۇنىڭغا يەل بەرمەكچى بولدۇم.

ــ سېنى بۇ يولدا قاتناشتىن توختاتتى، ــ دېدى ئۇ.

ــ توختاتتى؟ پۈتۈنلەي ماشىنا ھەيدەتكۈزمەيدىغان بولدىمۇ؟ ــ يۈزۈمنى ئۇچ بۇرجەك قىلىپ ھمجىيپ قويدۇم.

ــ ئەسلىدە سېنى پۈتۈنلەي توختىتىپ، رېمونتچىلىققا سالماقچى بولغان،...بىراق ياشلار ساڭا بولۇشتى... ھازىرچە سېنى مەملىكەت ئىچىدىكى يولغا قاتناپ تۇرسۇن دېيىشتى. مۇدىرنىڭ يېنىغا بارغىن، ئۇ سېنى بايىلا ئىزدەپ يۈرەتتى.

ــ بارمايمەن! ئۇلار ئۆزلىرى قارار قىلىشسۇن، مەن مەيدانغا بارمايمەن. مەن ئۆكۈنمەيمەن...

مەن باشقۇرۇش بۆلۈمىدىن چىقىپ، كارىدوردا بېشىمنى ساڭگىلىتىپ كېتىۋاتاتتىم، بىر ئادەم كېلىۋاتقانىدەك كۆرۈنىدى، يانداپ ئۆتۈپ كەتمەكچى بولغان ئىدىم، لېكىن ئەلۋېتتىكى يولۇمنى توستى.

ــ ماڭمايلا تۇر، توختا! ــ دېدى ئۇ مېنى قىستاپ بۇلۇڭغا ئېپكەلىپ، قاتتىق تىكىلىپ، غەزەپلىك ۋە كەسكىن ئاھاڭدا پەس ئاۋاز بىلەن، ــ قالتىس! قەھرىمان، سەن نېمىنى ئىسپاتلىدىڭ؟ ئۆزەڭنىڭ يارىماس ئىكەنلىگىڭنى ئىسپاتلىدىڭ!

مەن شۇمشەيگەن ھالدا گەپ قىلدىم:

ــ ياخشىراق قىلارمەن دەپ ئويلىغانتىم.

ــ يالغان! سەن ئۆزەڭ شۆھرەت قازانماقچى بولغان، ئۆزەڭنى دەپ ئىشنى بۇزدۇڭ. ئەمدى سەن چاتما چېتىشقا بولىدىغانلىغىنى ئىسپاتلاپ باقە قېنى! ئەخمەق! شۆھرەتپەرەسلەر پادىشاسى!

بۇ بىرنەچچە ئېغىز گەپ باشقا ھەرقانداق كىشنى ئۆز مەسلىسىنى ئويلاشقا مەجبۇر قىلىشىمۇ مۇمكىن ئىدى، لېكىن مېنىڭ ئۇچۇن ئۇ قۇلاقتىن كىرىپ بۇ قۇلاقتىن چىقىپ كېتىدىغان يەل بولدى، ئەمدىلىكتە ھەرقانداق گەپ مەن ئۇچۇن بەربىر ئىدى؛ مەن ھېچنىمنى چۈشىنەلمەيتتىم، ئۆزەمنىڭ خورلۇغىنلا كۆرەتتىم. مەن شۆھرەتپەرەسلەر پادىشاسىمۇ؟ شۆھرەت قازىنىشقا ئۇرۇنغۇچىلاردىنمۇ؟ نام-ئاتاق قوغلىشۇېتىپتىمەنمۇ؟ بۇ ماڭا ئۇۋال قىلغانلىق ئەمەسمۇ!

— يولۇڭغا ماڭ! — مەن ئەلىبكنى ئىتتىرىۋەتتىم، — سېنىڭسىزمۇ ماڭا كۈپايە.

مەن كاربىدوردىن چىقىپ پەلەمپەيگە كەلدىم. ئۇستىخاندىن ئۆتەدىغان سوغاق شامال ھويلىدىكى قار ئۇچقۇنلىرىنى ئۇچۇرتماقتا. كىشىلەر يېنىمدىن كۆزىنىڭ قىرىدا قاراپ قويۇپ گەپمۇ قىلماستىن ئۆتۈپ كەتمەكتە. قىلىدىغان نېمە ئىش قالدى؟ مەن قولۇمنى يانچۇغۇمغا سېلىپ دەرۋازىغا قاراپ ماڭدىم. يولدا يىغىلىپ قالغان سۇلار توڭلاپ مۇز بولۇپ كەتكەن بولۇپ، ماڭسا سۇنۇپ غىرىسلايتتى. سىلىقلاش مېيى قاچىلانغان بىر قۇتا پۈتۈمغا پۈتلىشۇدى، كۇچەپ بىرنى تەپسەم، دەرۋازىدىن تارتاڭلىغان پېتى چىقىپ يولنىڭ ئوتتۇرىسىدا پىرقىرىغىلى تۇردى.

كۈن بويى مەقسەتسىزلا كوچا ئايلاندىم، ھېچنىمە يوق پىرىستاندا ئايلىنىپ يۈردۇم. ئىسسىق كۆل ئۇستىدە قارا بوران كۆتىرىلدى، كىمىلەر پىرىستان يېنىدا چايقىلىپ تۇراتتى.

كېيىن مەن بىر قاۋاقخانىغا كىرىپ، بىرنىم لېتىر جۇنجۇن بىلەن بىر تەخسە زاكۇسكا ئالدىم. بىر رۇمكا ئىچىشىم بىلەنلا بېشىم ئايلىنىپ، گومۇشلاردەك پۈتۈمنىڭ ئاستىغا قارىغىنىمچە ئولتۇرۇپ

قالدىم.

ــ يىگىت، بېشىڭ چۇشۇپ كېتىپتىغۇ؟ ــ ئۇشتۇمتۇت ئەدەپ بىلەن چىقىقان، سەل مەسخىرە ئارىلاش ئاۋازنى ئاڭلىدىم. مەن بېشىمنى شاققىدە كۆتىرىپ قارىۋىدىم، يېنىمدا كاتېڭا تۇرۇپتۇ.

ــ نىمە دەپ ئۆزەڭ يالغۇز ھاراق ئىچىسەن؟ ــ دىدى ئۇ كۆلۈمسىرەپ ۋە ئاندىن كېيىن جوزا يېنىدا ئولتۇردى، ــ ئىككىمىز بىرلىكتە ئىچەيلى!

كاتېڭا ئىككى رۈمكا ھاراق قۇيۇپ، بىرىنى ئالدىمغا قويدى.

ــ ئالە! ــ دىدى ئۇ ماڭا مۇھەببەتلىك كۆزى بىلەن قاراپ، گويا بۇ يەرگە ئىككىمىز بىرلىكتە ئولتۇرۇپ ھاراق ئىچىشكە كەلگەندەك بولۇشتۇق.

ــ سەن نىمىگە بۇنچىلىك خوشال؟ ــ مەن ئىختىيارسىز سورىدىم.

ــ نىمە ئۇچۇن خاپا بولۇشۇم كېرەككەن؟ سېنىڭ بىلەن بىللە بولسام، ھەچنىمە بىلەن كارىم يوق، ئىلياس! مەن سېنى ھېنىڭدىن چىڭ دەپ ئويلاپتىكەنمەن. بولدى، بىز جاننى تىكىپ قويدۇق! ــ ئۇ يېنىككىنە كۆلدى ۋە ماڭا يېقىنراق ئولتۇرۇپ، رۇمكىسىنى رۇمكامغا سوقۇشتۇرۇپ، قاپ ــ قارا خۇما كۆزلىرىنى ماڭا تىكتى.

بىز بىراقلا كۆتىرىۋەتتۇق. مەن تاماكا تۇتاشتۇرۇپ چېكىپ سەل يېنىكلەشكەندەك بولدۇم ــ دە، كۆلۈمسىرىدىم، بۇ بۇگۈن بىرىنچى قېتىم كۆلۈشۈم ئىدى.

ــ كاتېڭا، سەن يارايسەن! ــ دىدىم مەن ۋە قول ئېلىپ كۆرۈشتۇم.

ئاندىن كېيىن بىز كوچىغا چىقتۇق. قاراڭغۇ چۇشۇپ كەتكەن ئىدى. كۆل تەرەپتىن ئاتتىق شامال ئۇرماقتا، دەرەخ شاخلىرى

ۋە يول چىراقلىرى ئىغاڭلاپ تۇراتتى. كەڭ زىمىن ئايغىمنىڭ ئاستىدا پىرقىرىماقتا. كاتېڑا مېنى قولتۇقلاپ، كۆيۈنگەن هالدا يافامنى ئۆرە قىلىپ قويدى.

ــ كاتېڑا، مەن سېنىڭ ئالدىڭدا خىجلىمەن! ــ دېدىم مەن، مەن ئۆكۈنگەن ۋە هاياجانلانغان ئىدىم، ــ بىراق، ساڭا ئېيتايكى، مەن سېنى هەرگىز باشقىلارغا بوزەك قىلدۇرمايمەن،...ئۆزۈم مەسئۇل بولىمەن...

ــ بۇلارنى ئۇنتۇپ كەت ئەمدى، ئەزىزىم! ــ دېدى ئۇ، ــ سەن ئۆز نېسىۋەڭگە شۈكۈر قىلمايدىغان ئادەمسەن، هامان قايانقادەر چېيىش كويىدا بولسەن، ساڭا ئىچىم ئاغرىيدۇ. بۇرۇن مەنمۇ شۇنداق ئىدىم. تۇرمۇشنى قوغلاشقىلى بولمايدۇ، قانداق ئىشنى تۇتقان بولساڭ، شۇنى چىڭ تۇتۇشۇڭ كېرەك... نىمە ئۈچۈن تەقدىر بىلەن چاخچاقلىشاتتىڭ!

ــ گەپ بۇنى قانداق چۈشىنىشتە! ــ دېدىم مەن ئۇنىڭغا قارىشى هالدا، ئاندىن كېيىن سەل ئويلىنىپلىپ، ــ ئېھتىمال سېنىڭ ئېيتقىنىڭ توغرىدۇر،... ــ دېدىم.

بىز كاتېڑانىڭ ئىشىگى ئالدىدا توختىدۇق. ئۆزاقتىن بېرى ئۇ يالغۇز تۇرمۇش كەچۈرۈپ كېلىۋاتاتتى، نىمە ئۈچۈندۇر ئېرىدىن ئاجرىشىپ كەتكەن ئىدى.

ــ بولدى، مەن ئۆيگە يېتىپ كەلدىم، ــ دېدى ئۇ.

مەن سەل ئىككىلەندىم، ماڭمىدىم. بىزنىڭ ئۇتتۇرىمىزدا ئاللىقانداق بىرنىمە بىزنى بىر بىرىمىزگە چېتىپ قويغان ئىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە مەن ياتاقتا قايتماقچى ئەمەسمەن. هەقسىزدە دېگەن ياخشى نەرسە، بىراق بەزىدە بەك قاتتىق، ئادەمنى ئىختىيارسىز ئۆزىنى

چەتكە ئالدىغان قىلىپ قويىدۇ.

— ئەزىزىم، نېمىنى ئويلاپ قالدىڭ؟ — كاتېرىنا سورىدى. — ھاردىڭمۇ؟ يەنە ئۇزاق يول ماڭامسەن؟

— ھېچقىسى يوق، يېتىپ بارالايمەن. خەير.

ئۇ مېنىڭ قولۇمنى تۇتۇۋالدى.

— ئوھۇي، مۇزلاپ كېتىپتۇ! يەنە بىر دەم تۇرۇپ تۇرغىن، مەن ئىسسىتىپ قويايى! — دىدى ئۇ ۋە قولۇمنى پەلتوسىنىڭ ئىچىگە سالدى، بىردىنلا قولۇمنى مەيدىسىگە قويۇپ چىڭ بېسىۋالدى. مەن قولۇمنى ئىتتىك تارتىۋالماقچىدىم، ئۇنىڭ بۇنچىلىك كۆچلۈك مۇھەببىتىگىمۇ قارشىلىق كۆرسىتەلمىدىم، ئۇنىڭ يۈرىگى قولۇمنىڭ ئاستىدا سوقۇپ، مىدىرلاپ ئويناقلايتتى، خۇددى ئۇزاقتىن بېرى كۆتكەن نەرسىسىنى قانىدۇرۇشنى تەلەپ قىلغاندەك قىلاتتى. مەن گەرچە سەل مەس بولساممۇ، لېكىن خۇدۇمنى بىلمەيدىغان دەرىجىدە ئەمەستىم. مەن ھۇشيارلىق بىلەن قولۇمنى تارتتىم.

كاتېرىنا سورىدى:

— سەن كېتەي دەمسەن؟

— ھەئە.

— ماقۇل ئەمىسە، خوش!

كاتېرىنا بىر ئۇلۇغ-كىچىك تىنىدى-دە، ئىتتىك كېتىپ قالدى. كېچىدە ئىشىك تاراق قىلىپ يېپىلدى. مەنمۇ قەدەم تاشلىدىم، لېكىن بىرنەچچە قەدەم مېڭىپ يەنە توختىدىم. بۇنىڭ قانداق ئىش ئىكەنلىگىنى ئۆزەممۇ بىلمەيمەن، قارىسام يېڭىۋاشتىن ئۇنىڭ بوسۇغىسىدا تۇراتتىم. كاتېرىنا مېنى ساقلاپ تۇرۇپتىكەن. ماڭا ئېسىلدى، ئىككى قولى بىلەن بوينۇمدىن مەھكەم قۇچاقلاپ، لېۋىمگە

سۆيۈپ كەتتى.

ــ سەن قايتىپ كەلدىڭ! ــ دىدى ئۇ ئەركىلەپ، ئاندىن كېيىن قولۇمنى قوينىغا سالدى.

يېرىم كېچىدە ئويغىنىپ، ئۇزاققىچە ئۆزەمنىڭ نەدە ياتقانلىغىمنى ئەسلىيەلمەي كەتتىم. بېشىم قاتتىق ئاغرىيتتى. كاتېۋا ئىككىمىز بىر كارۋاتتا يېتىپتىمىز. مەن سەل ـ پەل مىدىرلىۋىدىم، تېخى كۆزىنى ئاچمىغان كاتېۋا مېنى قاتتىق قۇچاقلىۋالدى.

ــ كەتمە! ــ ئۇ پەس ئاۋازدا يالۋۇردى، ئاندىن كېيىن بېشىنى كۆتۈرۈپ، قاراڭغۇدا كۆزۈمگە قاراپ ئۇزۇپ ـ ئۇزۇپ گەپ قىلىپ كەتتى. ــ ئەمدى سەن بولمىساڭ بولمايدۇ،... سەن مېنىڭكى! مەڭگۈ مېنىڭكى... مەن باشقا ھېچنىمنى بىلمەيمەن. سەن مېنى ياخشى كۆرسەڭلا بولدى، ئىلياس! باشقىسى ماڭا كېرەك ئەمەس... يول قويمايمەن، ئۇقتۇڭمۇ، چېكىنمەيمەن!... ــ كاتېۋا يىغلىغىلى تۇردى، ئۇنىڭ ئىسسىق يېشى يۈزۈمگە ئېقىپ چۈشتى.

مەن كەتمىدىم. سەھەردە ئۇخلاپ قېپتىمەن. بىز ئويغانغان چاغدا ئاللىقاچان تاڭ ئېتىپ كېتىپتىكەن. مەن دەرھال كىيىملىرىمنى كىيدىم، كۆڭۈلسىز، قورقۇنچلۇق بىر سوغاق ھاۋا يۈرىگىمنى سوۋۇتۇپ ئۆتۈپ كەتتى. مەن ماڭغاچ كالتا جۈۋىمنى كىيىپ، تېزلا ھويلىغا چىقىپ، ئالمان ـ تالمان دەرۋازىدىن چىقتىم. قوڭۇر تۈلكە تۇماق كىيگەن بىرسى ئۇدۇل مەن تەرەپكە قاراپ كېلىۋاتاتتى. ئوھۇ! مېنىڭ كۆزۈمگە ئوق كېلىپ تەككەندەك بولدى! جانتاي ئىشقا كېتىۋاتقان ئىكەن. ئۇ مۇشۇ ئەتراپتا تۇرۇشلۇق ئىدى. ئىككىمىز كۆزىنى يۇمۇپ ـ ئاچقىچە ئارىلىقتا تۇرۇپ قالدۇق. مەن ئۇنى كۆرمەگەنگە سېلىپ، بىردىنلا بۇرۇلۇپ ئايتوموبىل مەيدانىغا قاراپ تېز

مېڭىپ كەتتىم. جانتاي مەقسەتلىك ھالدا ئارقىمدىن يۆتىلىپ قويدى. ئۇنىڭ پۇتى قاردا ئىچىرلايتتى، ئۇ باشتىن-ئاخىر ماڭا يىراقمۇ ئەمەس، يېقىنمۇ ئەمەس ئاۋازلىق قالدۇرۇپ كەلمەكتە ئىدى. ئەنە شۇ تەقلىتتە مېڭىپ ئاپتوموبىل مەيدانىغا كەلدۇق.

مەن ماشىنا ئىسكىلاتىغا بارماي، توپ-توغرا ئىشخانىغا كەلدىم. ئادەتتە ئەتىگىنى باش قوشۇش يىغىنى بولىدىغان باش ئىشخانىسىدا گەپ-سۆز، ۋاراڭ-چۇرۇڭ قاينىغان ئىدى. بۇ چاغدا، ئىشخانىغا كىرىپ، دەرىزىگە يېقىن بىر يەردىن ئورۇن تېپىپ، پۈتۈمنى ئالماشتۇرۇپ ئولتۇرۇپ تاماكا چەككەچ بۇ شوپۇرلارنىڭ چاقاقلىشىپ تىللاشقانلىرىنى، تالاش-تارتىش قىلىشقانلىرىنى تازا ئاڭلىغۇم كەلدى. ئادەمنىڭ ئارزۇ-ئىستىگىنىڭ مۇنداق كۆچلۈك بولىدىغانىنى ھېچقاچان ھازىرقىدەك بىلمىگەن ئىدىم. لېكىن كىرمىدىم. قورقۇۋاتقىنىم يوق، مېنىڭچە، مەن قورقمايمەن. مەن يەنىلا ناھايىتى غەزەپلىك ئىدىم، مېنىڭدە ئىغۋاگەرچىلىك تەرسالغى، ئۇمتىسزلىك تەرسالىغى، مادارسىزلىق تەرسالغى بىلىنىپ تۇراتتى. بۇنىڭدىن بۆلەك، كاتېڭا بىلەن بىر كېچە ياتقانلىغىمدىن پەيدا بولغان ئالاقزادىلىك... قوشۇلۇپ كەتتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە، خەق تېخى مېنىڭ سەۋەنلىگىمنى ئۇنتۇپ كەتكۈدەك بولمىدى. ئىشخانىنىڭ ئىچىدە دەل مېنىڭ ئۇستۈمدە گەپ بولۇۋېتىپتىكەن. كىمنىڭدۇر ئۇنى ئاڭلاندى:

ــ قائىدىگە سىغمايدۇ، ئۇنى سوتقا بېرىش كېرەك ئىدى، لېكىن سەن ئەكسىچە ئۇنىڭغا يان بېسىۋاتىسەن!. يۈزۈڭنى قىلىن قىلىپ، تېخى ئۇنىڭ ئۈي-خىيالى توغرا دەيسەن! ھالبۇكى ئۇ چاتمىنى تاغ ئاغزىغا ئېپىرىپ تاشلاپتىغۇ! ئەنە...

يەنە بىر ئاۋاز ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلدى:

ـــ توغرا گەپ! بۇنداق ئادەملەرنى بىز كۆرگەن. بەك چاققان. كۆپچىلىك دىققەت قىلمىغان ۋاقىتتىن پايدىلىنىپ غىپىدە مۇكاپاتقا ئېرىشۋالماقچى بولدۇ، تېخى بۇنى ئاپتوموبىل مەيدانى ئۈچۈن دەۋالدۇ... تۈلكە تۆتىمەن دەپ قاپقانىنى ئۆغرىغا بېرىپتۇ دىگەن مۇشۇ!

كىشىلەر بىر بىرى بىلەن تالاشماقتا ئىدى. مەن باشقىلارنىڭ گېپىنى ئوغرىلىقچە ئاڭلۇۋېلىشنى خالىمايتتىم، شۇ سەۋەپتىن كېتىپ قالدىم.

ئارقامدىن كىشىلەرنىڭ گەپ قىلىشۋاتقانلىغىنى ئاڭلاپ قەدىمىمنى تېزلەتتىم. تالاش ـ تارتىشتىن شوپۇرلارنىڭ ئاغزى تېخىچە توختىمىغان ئىدى. ئەلۋېتە كىمگىدۇر ئاللىقانداق بىرنىمىنى ئىسپاتلاپ بەرمەكچى بولۇپ، قاتتىق ئاۋازدا قاياڭا سۆزلەيتتى:

ـــ چاتمىنى كونتۇرول قىلىدىغان تورمۇزنى ئۆزىمىزنىڭ ئاپتومو-بىل مەيدانىدا ئۆزىمىز ياسۋالىمىز. گاز بېسىپ بېرىدىغان شلانكا ئورنىتىپ، ياغاچ سۇرتكۈچ تاقاپ قويىمىز. بۇ بەك تەس ئىش ئەمەستۇ!... ئاۋۇ ئىلياسما؟ ئىلياس، توختا! ـــ ئۇ ماڭا ۋاقىرىدى.

مەن توختىماي ماشىنا ئىسكىلاتىغا قاراپ كېتىۋەردىم. ئەلۋېتە ماڭا يېتىشۋېلىپ مۇرەمدىن تارتتى.

ـــ ھى، شەيتان! بىلدىڭمۇ، ئاخىر ئىسپاتلاندى. تەيىارلىق قىلىپ قوي، ئىلياس! بىزگە يارەمچى بولساڭ قانداق؟ بىز سىناپ كۆرىدىغان بولدۇق! چاتما چاتمىز!

مېنىڭ ئاچچىغىم كەلدى، ئىچىمدە ئويلىدىم: سەن مېنى قۇتقاز-ماقچىمۇ؟ مېنىڭدەك يارامسىز بىر دوستۇڭ بىلەن چاتما سۆرەتمەكچى-مۇ؟ يارەمچى بولىمىشىمەن! مەن ئۇنىڭ قولىنى مۇرەمدىن

چۇشۇرۇۋەتتىم:

ــ سەن ئۆزەڭ چاتماڭنى سۆرىتىۋەرگىن...

ــ نىمە ئاچچىقلىنىسەن؟ ئۆزەڭ خاتا قىلدىڭ ــ دە... ھە، ساڭا ئېيتىدىغان بىر گەپ بار ئىدى، ئۇنتۇپ قېپتىمەن. ۋالوچكا سىلىيېۋ ساڭا ئېيتتىمۇ؟

ــ ياق، ئۇنى كۆرمىدىم. نىمە ئىش؟

ــ نىمە ئىش! سەن نەگە كەتتىڭ؟ ئاسسل يولدا سېنى ساقلاپ تۇرۇپتىكەن، مېنىڭدىن سوريدى. ئۇنىڭ كۆڭلى بەك يېرىم، ھالبۇكى سەن...

ئىككى پۇتۇم بىردىنلا بوشىشىپ كەتتى. كۆڭلۈم شۇنداق غەش، شۇنداق چىدىغۇسىز تىت ــ تىت بولۇپ كەتتىكى، دەرھال ئۆلۈۋالغىم كېلىپ كەتتى. ئەلۋېتكە بولسا يېڭمسنى تۇتۇۋېلىپ چاتمىغا قانداقتۇر بىر زاپچاسنى ئورنىتىش لازىملىغىنى توختىماي چۈشەندۈرەتتى... جانتاي بىر چەتتە تۇرۇپ بىزنىڭ پارىڭمىزغا زەڭ قويۇۋاتاتتى.

ــ يولۇڭغا ماڭ! ــ مەن يېڭمنى تارتىۋالدىم، ــ قانداق ئالۋاسـتى ماڭا چاپلىشىۋال دىدى؟ بەس! ماڭا چاتما كېرەك ئەمەس، مەن يارەمچى بولماقچى ئەمەسمەن... ئۇقتۇڭمۇ؟

ئەلۋېتكە قوشۇمسىنى تۇرۇپ، قولىدا بىرنەچچە تاشنى ئويناپ تۇراتتى:

ــ ئىشنى ئۆزەڭ باشلاپ بېرىپ، چاتاق چىقىقانىدا ئەمدى بىرىنچى بولۇپ قاچماقچىمۇ؟ شۇنداقمۇ؟

ــ قانداق ئويلىساڭ ئويلاۋەرگىن!

ماشىنىڭ ئالدىغا كەلدىم، قولىلىرىم تىترەيتتى، كاللام قاپاق بولۇپ كەتتى، كاللامغا ھېچنىمە كىرمەيتتى. نىمە ئۈچۈندۇر ماشىنا

كەچقۇرۇن ئۆيگە قايتىپ كەلدىم. مەن ئىشىك ئالدىدا دەلدەڭشىپ تۇراتتىم. كالىتا جۈۋامنىڭ بىرلا يېڭىنى سېپىۋالغان ئىدىم. بەزىدە ئوڭ يېڭىمنى سىلىۋېتىشنى ياخشى كۆرەتتىم، بۇندىق بولغاندا رولنى تۇتۇش تېخىمۇ ئەپلىك بولاتتى. بۇنى كىچىگىمدە تاش ئېتىپ يۇرگەن ۋاقتىمدا ئادەت قىلغان ئىدىم.

ئاسىل ئۆزىنى ماڭا ئاتتى.

— ئىلياس، ساڭا نېمە بولدى؟ — كېيىنچە ئۇ بۇنىڭ نېمە ئىش ئىكەنلىگىنى بىلدى بولغاي، ۋاقىراپ كەتتى، — ھى! بۇ يەردە نېمە دەپ تۇرىسەن؟ ھاردىڭمۇ؟ توڭدۇڭمۇ؟ كېسىلىرىڭنى سىلىۋەت!

ئۇ كېسىلىرىمنى سىلىشقا ياردەملەشمەكچى بولاتتى، مەن گەپمۇ قىلماستىن ئۇنى ئىتتىرىۋەتتىم. مەن ئۆز نومۇسۇمنى قوپاللىغىم بىلەن يوشۇرماقچى بولاتتىم. مەن ئۆيدە بىر دەم ئۇ ياقتا، بىر دەم بۇ ياقتا مېڭىپ، پۈتلىشىپ يىقىلغىلى تاس قالدىم، نىمدۇر بىرنىمنى تاراقلىتىپ ئۆرۈۋەتتىم. مەن ئورۇندۇقتا لاسسىدە ئولتۇردۇم.

— بىرەر ئىش بولدىمۇ، ئىلياس؟ — ئاسىل ئەنسىزلىك بىلەن كۆزلىرىمگە قارايتتى.

— نېمە، سەن تېخى بىلمەمسەن؟ — مەن بېشىمنى سىلىپ ئولتۇردۇم، ئىچىمدە ئەڭ ياخشىسى ئۇنىڭغا قارىماي دەپ ئويلايتتىم. مەن ئاسلىنىڭ ئەيىپلىشىنى، يامانلىشىنى ۋە تىللاپ-قاغىشىنى كۈتۈپ ئولتۇردۇم. ئەڭ يامان گەپ بولسىمۇ ئۆزەمنى ئاقلىماي ئاڭلاپ ئولتۇرۇشقا تەييار ئىدىم. ئاسىل ئۆيدە ئەمەستەك گەپ قىلماي جىم تۇراتتى. مەن بېشىمنى ئاۋايلاپ كۆتەردىم. ئاسىل دەرىزىنىڭ يېنىدا ماڭا ئارقىسىنى قىلىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ چىرايىنى كۆرمىسەممۇ، لېكىن ئۇنىڭ يىغلاۋاتقانلىغىنى بىلدىم. ئۇنىڭغا ئىچىم بەك ئاغرىپ

بولسمۇ مەن چاتما سۆرىتىپ ساڭا كۆرسىتىپ قويىمەن... جېنىمنى تىكىپ قويۇپ بولسىمۇ بۇنى ئىشقا ئاشۇرىمەن. ھازىرچە يوقال كۆزۈمدىن! ئەدىۋىگنى كېيىن بېرىمەن!

ــ بوپتۇ، سەن ھەددىڭدىن ئېشىپ كەتىمە! ــ جانتاي غەزەپ بىلەن سۆزلەيتتى. ــ مەن سېنىڭ پاك ئادەم ئىكەنلىگىڭنى بىلمەيمۇ- غۇ... ئۆزىنى پاك ھىساپلايدۇ تېخى. پاھىشۋازلىق قىلغان ئىشلىرىڭ توغرىسىدا...

ــ ھوي ھارامزادە!... ــ مەن قاتتىق غەزەپ بىلەن توۋلىدىم- دە، ئىگىلىدىن كۆچۈمنىڭ بىرىچە ئىتتىرىۋەتتىم.

ئۇ ئەسلىدە ئۆرە كىنىڭ لېۋىدە زوڭزىيىپ ئولتارغاچقا، بىرلا ئىتتەر- سەم ئوگدىسىغا چۈشتى. تۆلكە تۇمشۇغى نەچچە دوسلاپ كەتتى. مەن ئۆرە كتىن چىقىپ ئۇنىڭغا ئېتىلدىم. لېكىن جانتاي ئورنىدىن قوپۇپ ئۆزىنى چەتكە ئالدى ۋە خودىدى ئۆلتۈرگىلىۋاتقان چوشقىدەك چىقىراپ ھويلىنى بېشىغا كىيدى.

ــ لۇكچەك! قاراقچى! ئۇرۇشماقچىمۇسەن؟ سېنى رەجمىغا ئالدىغان چاره بار! پاھىشۋاز، زومىگەرلىك قىلماقچى بولدىمۇ دىسە تېخى!...

تۇش-تۇشتىن كىشىلەر يىغىلىشقا باشلىدى. ئەلىبەكمۇ يۈگۈرۈپ كەلدى.

ــ نېمە ئىش؟ سەن نېمە ئۆچۈن ئۇنىڭ بىلەن سوقۇشىسەن؟

ــ ھەقىقەت ئۆچۈن! ــ جانتاي سۆرەن كۆتەرگىلى تۇردى، ــ مەن ئۇنىڭغا توغرىدىن-توغرا ھەقىقەتنى ئېيتتىم!... ئۇ چاتمىنى ئوغرىلاپ، ئۇنى تاقتا تاشلۇۋېتىپ، بىزنىڭ ئىشلىرىمىزغا زىيان سالدى. باشقا ئادەم بولغان بولسا، ئالىلىقاچان يۈزاشلىق بىلەن خاتالىغىنى تۆزەتكەن بولاتتى، لېكىن ئۇ تېخى ئادەم ئۆرەماقچى

بولـدۇ! ئەمـدى ئۇ، چاتاق بولـدى، شۆھرەتـتىن قۇرۇق قالـدىم دەپ...

ئەلىبەك مېنىڭ ئالدىمغا كېلىپ ئاچچىغىدا گەپ قىلالماي كەتتى:

— پەس هارامزادە! — ئۇ مەيدەمـدىن ئىتتىرىۋەتـتى. — ئۆزەڭ تەۋەككۈلچىلىك قىلىپ ئىشنى خاتا قىلىپ قويۇپ، تېخى باشقىلاردىن ئۆچ ئالـماقچـىسەن! ھېچقـىسى يوق، سەن بولمىساڭمۇ ئىشنى ئوخشاشلا قىلۇبرىمىز. بىزگە سەندەك قەھرىمان كېرەك ئەمەس!...

مەن ئۇندىمىدىم، دەيدىغان گېپىمـۇ يوق. جانتايـىنىڭ رەزىـل يالـغان گەپلىرىـنى ئاڭلاپ خاپىلىغىمـدا تىترەپ، بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلالماي كەتتىم. يولداشلار قاپىغىنى تۇرۇپ ماڭا قارىشىپ تۇراتتى.

قېچىش! مەشەدىـن قېچىـش كېرەك!...مەن ماشىنامغا چىقىـپ، دەرھال ئاپتوموبىـل مەيـدانىـدىن چىقتىم-دە، ماشىنـىنى بولۇشىغا قويۇۋەتتىم.

يولدا مەن تازا مەس بولۇپ كەتتىم. يول بويىدىكى بىر دۆكانغا كىرىۋىدىم، لېكىـن قانغۇدەك ئىچمەپتىـمەن. كېيىـن يەنە توختاپ لىقمۇ-لىق بىر رۇمكا ئىچتىم. ئاندىن كېيىن ماشىنىنى بولۇشىغا قويۇ-ۋەتتىم. كۆزۈمگە كۆۋرۈك، يول بەلگىلىرىلا كۆرۈنەتتى ۋە ئۆتكەن ماشىنـىلار كۆزۈمـگە لىپ-لاپ قىلىپـلا كۆرۈنۈپ قالاتـتى. ئازراق خوشال بولۇشقا باشلىدىم. "ھى!" ئويلايتتىم مەن، "كۆتەر قاسقىنىڭنى! ساڭا يەتـمەيـۋاتقان نـىمە بار ئـىدى، ماشـىنا ھەيـدە دېگەنـدىن كېيىن ماشىناڭـنى ھەيدەشـنى بىـل. كاتېڭا بولـسا... ئۇنىڭ نەرى باشقىلاردىن كەم ئىكەن؟ ياش، چىرايلىق. ئۇ سېنى ياخشى كۆرىدۇ، ئۆز جېنىنى ياخشى كۆرگەنـدەك ياخشى كۆرىدۇ، ئۇ سەن ئۈچۈن ھايات-تىنى تەقدىم قىلماقچى...سەن راستلا بىر قاپاقۇاش-تە!"

كەچقۇرۇن ئۆيگە قايتىپ كەلدىم. مەن ئىشىك ئالدىدا دەلدەڭشىپ تۇراتتىم. كالىتا جۇۋامنىڭ بىرلا يېڭىنى سېپىۋالغان ئىدىم. بەزىدە ئوڭ يېڭىمنى سېلىۋېتىشنى ياخشى كۆرەتتىم، بۇنداق بولغاندا رولنى تۇتۇش تېخىمۇ ئەپلىك بولاتتى. بۇنى كىچىكىمدە تاش ئېتىپ يۇرگەن ۋاقتىمدا ئادەت قىلغان ئىدىم.

ئاسىل ئۆزىنى ماڭا ئاتتى.

ــ ئىلياس، ساڭا نېمە بولدى؟ ــ كېيىنچە ئۇ بۇنىڭ نېمە ئىش ئىكەنلىگىنى بىلدى بولغاي، ۋاقىراپ كەتتى، ــ ھى! بۇ يەردە نېمە دەپ تۇرىسەن؟ ھاردىڭمۇ؟ توڭدۇڭمۇ؟ كىيىملىرىڭنى سېلىۋەت!

ئۇ كىيىملىرىمنى سېلىشقا يارىدەملەشمەكچى بولاتتى، مەن گەپمۇ قىلماستىن ئۇنى ئىتتىرىۋەتتىم. مەن ئۆز نومۇسۇمنى قوپاللىغىم بىلەن يوشۇرماقچى بولاتتىم. مەن ئۆيدە بىر دەم ئۇ ياققا، بىر دەم بۇ ياققا مېڭىپ، پۈتلىشىپ يىقىلغىلى تاس قالدىم، نېمىدۇر بىرنېمىنى تاراقلىتىپ ئۆرۈۋەتتىم. مەن ئورۇندۇققا لاسسىدە ئولتۇردۇم.

ــ بىرەر ئىش بولدىمۇ، ئىلياس؟ ــ ئاسىل ئەنسىزلىك بىلەن كۆزلىرىمگە قارايتتى.

ــ نېمە، سەن تېخى بىلمەمسەن؟ ــ مەن بېشىمنى سېلىپ ئولتۇردۇم، ئىچىمدە ئەڭ ياخشىسى ئۇنىڭغا قارىماي دەپ ئويلايتتىم. مەن ئاسىلنىڭ ئەيىپلىشىنى، يامانلىشىنى ۋە تىللاپ ــ قاغىشىنى كۈتۈپ ئولتۇردۇم. ئەڭ يامان گەپ بولسىمۇ ئۆزەمنى ئاقلىماي ئاڭلاپ ئولتۇرۇقشا تەييار ئىدىم. ئاسىل ئۆيىدە ئەمەسىتەك گەپ قىلماي جىم تۇراتتى. مەن بېشىمنى ئاۋايلاپ كۆتەردىم. ئاسىل دەرىزىنىڭ يېنىدا ماڭا ئارقىسىنى قىلىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ چىرايىنى كۆرمىسەممۇ، لېكىن ئۇنىڭ يىغلاۋاتقانلىغىنى بىلدىم. ئۇنىڭغا ئىچىم بەك ئاغرىپ

كەتتى.

— مەن ساڭا ئېيتاي، ئاسسل، — مەن ئىككىلىنىپ ئېغىز ئاچتىم، — مېنىڭ ساڭا دەيدىغنىم...، — لېكىن مەن يەنە جىم بولۇپ قالدىم. مېنىڭدە ئۇنىڭ ئالدىدا ئىقرار قىلغۇدەك مادار يوق ئىدى. ياق، مەن ئۇنىڭغا ئۇنچىلىك زەربە بېرەلمەيمەن. مېنىڭ ئۇنىڭغا ئىچىم ئاغرىيتتى، ئۇنىڭغا ئېيتماسلىغىم كېرەك... ئۇلاپلا مۇنداق دېدىم: — ئەھۋالدىن قارىغاندا ھازىر ئايلىغا سېنىڭ ئاتا-ئاناڭنى يوقلاشقا بارالمايدىغان ئوخشايمىز، — مەن گەپنى يۆتكەپ يەنە مۇنداق دېدىم، — بىر مەھەل ئۆتكەندىن كېيىن بارارمىز. ھازىر چولىمىز تەگمەيدۇ...

— كېيىن بارارمىز، ئالدىراشنىڭ ھاجىتى يوق...، — دەپ جاۋاپ بەردى ئاسىل. ئۇ كۆزلىرىدىكى ياشنى سۈرتۈپ ئالدىمغا كەلدى، — ھازىر بۇنى ئويلىمىغىن، ئىلياس. ھەممىسى ياخشى بولۇپ كېتىدۇ. ئەڭ ياخشىسى سەن ئۆزەڭنى ئويلا. سەن ئەجەپمۇ غەلىتە ئادەم بولۇپ قالدىڭ، مەن سېنى تونۇيالماي قېلىۋاتىمەن، ئىلياس!...

— بولدى، — مەن ئۇنىڭ گېپىنى بۆلۈۋەتتىم، ئۆزەمنىڭ روھسىزلىنىپ ئولتۇرۇشۇمغا ئاچچىغىم كەلدى، — ھاردىم، ئۇيقۇم كېلىۋاتىدۇ.

بىر كۈن ئۆتۈپ، ئاپتوموبىل مەيدانىغا قايتىش يولىدا، تاغ ئېغىزى تەرەپتە ئەلىبېكنى ئۇچراتتىم. ئۇ چاتما سۆرىتىۋاپتۇ. دولۇن ئېغىزى ئۇستىدىن غەلىبە قىپتۇ.

مېنى كۆرگەن ئەلىبېك ماشىنىسىنى توختىتىپ-توختاتمايلا سەكرەپ چۈشۈپ قولىنى پۈلاڭشتقىلى تۇردى. مەن ماشىنامنى ئاستىلاتتىم. ئەلىبېك خوشاللىغىدىن گۈلقەقەلىرى ئېچىلغان ھالدا يولدا تۇراتتى.

ــ ياخشىمۇسەن، ئىلياس! چۇشۇپ ببرەر تال تاماكا چېكىۋال.

مەن ماشىنىغا تورمۇز بەردىم. ئەلىبېكنىڭ كابىنكىسىدا بىر باش يېگىت ئولتۇراتتى، ماشىننىڭ شۇ يېگىت ھەيدەپتۇ. ئەلىبېك يارەمچى شوپۇر بوپتۇ. چاققا زەنجىر باغلىنىپتۇ، چاتىغا گاز بېسىلىق تورمۇز بېكتىلىپتۇ. بۇلارنى مەن بىر قاراپلا كۆردۇم. لېكىن مەن ماشىننىڭ توختاتمىدىم. ياق، توختاتمايمەن. سەن مۇڭەپپەقىيەت قازانغان ئىكەنسەن ــ يارايسەن! لېكىن ماڭا تېگىشكە رۇخسەت يوق.

ــ توختا، توختا! ــ ئەلىبېك ئارقامدىن قوغلىدى، ــ ئىش بار، توختاپ تۇر ئىلياس، توختاپ تۇر ئىلياس! ھوي شەيتان، نىمە بولدۇڭ؟ مەيلى...

مەن ماشىننىڭ تېزلىتىپ ئالغا قاراپ چاپتىم. مېنى قىچقىرامسەن، قىچقارمامسەن، ئۆزەڭنىڭ ئىشى. بىزنىڭ ئوتتۇرىسىمزدا ئالاقە قىلىشقا ئورۇن قالمىدى. مېنىڭ ئىشىم ئاللىقاچان تۈگىدى. مەن توغرا قىلمىدىم، مەن ئەڭ ياخشى دوستۇم ئەلىبېكتىن ئايرىلدىم. ئۇ ھەقلىق ئىدى، ھەر جەھەتتىن ھەقلىق ئىدى، بۇنى ئەمدىلا بىلدىم. لېكىن ئەينى چاغدا مەن ئۇنى كەچۈرەلمىدىم، چۈنكى ئۇ مەن باش قاتۇرۇپ سىڭبىر بالالىقتىمۇ قىلالمىغان ئىشنى ئاسانلا، تېزلا قىپتۇ، بۇ ماڭا نومۇس ئىدى.

ئەلىبېك ھەمىشەم پىششىق ئويلاپ ئىش قىلىدىغان، ھەرگىز بىخەستەلىك قىلمايدىغان بىر يېگىت ئىدى. ئۇ دولۇن ئېغىزىدىن ھەرگىز ماڭا ئوخشاش تەۋەككۇلچىلىك بىلەن ئۆتمەيتتى. ماشىنىدا بىرەر يارەمچىنىڭ بولغىنىمۇ توغرا. نۆۋەتلىشىپ ماشىنا ھەيدەشكە بولىدۇ، بۇنداق بولغاندا تاغ ـ داۋانلاردىن، تاغ ئېغىزلىرىدىن ئۆتكەندە زېھىن جايىدا بولىدۇ. تاغ ئېغىزلىرىدىن ئۆتىدىغان چاغدا

هەل قىلغۇچ رول ئويناپدىغىنى موتور ۋە ئادەمنىڭ ئىرادىسى بىلەن ئىككى بىلىگى. ئەلىبەك ۋە ئۇنىڭ يارەمچىسى ماشىنا ھەيدەش ۋاقتىنىڭ يېرىمىنى قىسقارتقان. ئۇ ھەمىنى ئويلاپ ئولگۈرگەن، ماشىنىغا ھاۋا بېسىملىق تورموز ئورناتقان. ئۇ ئەڭ ئاددى زەنجىرنىمۇ ئېسىدىن چىقارمىغان، غول چاقنى زەنجىر باغلىغان. قىسقىسى، ئۇ تاغ ئېغىزىنى بوي سۇندۇرۇش جەڭگە ھەچىبىر تەييارلىقسىزلا قارىشىغا كىرمەستىن، بەلكى تولۇق قوراللىنىپ كىرگەن.

ئەلىبەكتىن كېيىن باشقىلارمۇ ماشىنىسىغا چاتما سۆرىتىشكە كىرىشكەن. ھەرقانداق ئىشنى باشلاپ بەرسىلا ياخشى قىلغىلى بولىدۇ.

بۇ چاغدا ماشىنىلارمۇ كۆپەيدى، بۇنى خوشنا ئاپتوموبىل مەيدانلىرى بىزگە ياردەم ھىساۋىدا بەردى. بىر يېرىم ھەپتىگىچىلىك تەيىنىشان لىنىيىسىدە كېچە-كۈندۈز ماشىنا توختىماي گۈرۈلدەپ مېڭىپ تۇردى. قىسقىسى، ھەرقانچە قىينىچىلىق بولسىمۇ، ئاپتوموبىل مەيدانىمىزدىكى يىگىتلەر جۈڭگو ئىشچىلىرىنىڭ تەلىۋىنى ۋاقتىدا قاندۇرۇپ، يۈزىمىزنى يەرگە تۆكمىدى. بۇ ئىشقا مەنمۇ قاتناشتىم...

ئەمدى، ئۇ ئىشقا خېلى يىللار بولغان، يەنە كېلىپ ئۇنىڭ ھىچبىر ئىزناسى قالمىغان چاغدا، مەن بۇ ئىشنى خاتىرجەم ئولتۇرۇپ سۆزلەپ بېرىۋاتىمەن، ۋاھالەنكى شۇ چاغدا، مەن بەك خاۋاتىرسىز-لەنگەن ئىدىم. بىلىش كېرەككى، تۇرمۇش ئېتىنى باشقۇرۇش ئۇنچىۋالا ئاسان ئەمەسكەن!...

ئەمدى مەن ھىكايەمنى ئۆز تەرتىۋى بىلەن سۆزلەشنى داۋاملاش-تۇراي.

ئەلىبەك بىلەن يېرىم يولدا ئۇچراشقاندىن كېيىن ئاپتوموبىل مەيدانىغا كەلدىم، بۇ چاغدا كۈن كەچ بولۇپ كەتكەن ئىدى. مەن

یاتاققا کېتىۋېتىپ يېرىم يولدا يەنە قاۋاقخانىغا بۇرۇلدۇم. شۇ كۈنلەردە مېنىڭدە ھۇشۇمنى ئۇقمىغۇدەك دەرىجىدە غەق مەس بولسام، ئۆلۈكتەك ئۇخلاپ كەتسەم ھەممنى ئۇنتۇغان بولاتتىم، دەيدىغان بىر خىل بېسىۋالغۇسىز، غەيرى ئىنسانىي ئارزۇ تۇغۇلغان ئىدى. مەن بولۇشچە ئىچەتتىم، لېكىن جۇنجۇن ماڭا تەسىر قىلالمايتتى. قاۋاقخانىدىن چىقىپ تېخىمۇ قەھرى غەزەپكە كېلەتتىم ۋە قاتتىق مەيۇسلىنىپ كېتەتتىم. يېرىم كېچىلەردە ئۆزۈم شەھەردە ئايلىنىپ يۈرەتتىم، بەلكى ھېچبىر ئويلاپ قويماستىنلا كۆلبويى كوچىسىدىكى كاتېژ ئانىڭ ياتىغىغا قاراپ ماڭاتتىم.

ئىش ئەنە شۇ تەرىقىدە تەرەققى قىلىپ كەتتى. مەن ئىككى ئوچاق ئوتتۇرىسىدا پىرقىراپ يۈرەتتىم. كۈندۈزى ئىشقا بېرىپ ماشىنا ھەيدەيتتىم، كەچقۇرۇنلۇغىھايال قىلماي كاتېژ ئانىڭكىگە باراتتىم. ئۇنىڭ بىلەن بىللە بولسام راھەتلىنىپ، تېچلىنىپ قالاتتىم، مەن كويا ئۆزەمدىنمۇ، باشقىلاردىنمۇ، ھەقىقەتتىنمۇ قېچىپ يۈرەتتىم. ماڭا پەقەت كاتېژالا مېنى چۈشىنىدىغاندەك ۋە مېنى سۆيىدىغاندەك تۇيۇلاتتى. مەن مۇمكىن قەدەر ئائىلەمدىن تېزرەك ئايرىلىش كويىدا بولدۇم. ئاسىل، ئاھ، قەدىرلىگىم ئاسىل، سەن بىلمەيسەنكى، سېنىڭ ئىشەنچىڭ ۋە پاك قەلبىڭ مېنى ئۆيىدىن قوغلاپ چىقاردى. مەن ئاسىلنى ئالدىيالمايتتىم، ئۆزەمنىڭ ئاسلغا مۇۋاپىق كەلمەيدىغانلىغىمنى، ئۇنىڭ مەن ئۈچۈن قىلىپ بەرگەن ھەممە ئىشنى قوبۇل قىلىشقا ئۆزەمنىڭ مۇۋاپىق ئەمەسلىگىمنى بىلەتتىم. نەچچە قېتىم غەرق مەس بولۇپ ئۆيگە قايتقىنىمدا، ئاسىل ئەقەللىسى مېنى ئەيىپلەپمۇ قويمىغان. تاكى ھازىرغىچە بۇنىڭ زادى ئۇنىڭ سالقىن قانلىغىدىن ياكى كۆڭلى يۇمشاق ئىكەنلىگىدىن ۋە ياكى ئەكسىچە،

قەتئىلگى ۋە ماڭا ئىشىنىدىغانلىغىدىن ئىكەنلىگىنى بىلەلمىدىم. ھەقىقەتەن شۇنداق ئىدى، ئۇ مېنى كۆتكەن، ماڭا ئىشەنگەن، ئۆزەمنى تۆتۈۋېلىپ، ئاجىزلىغىمنى يېڭىپ، بۇرۇنقىدەك ھالغا كېلىشىمگە ئىشەنگەنلىگىدىن شۇنداق قىلغان ئىدى. لېكىن، ئويلايدىن، ئەگەر ئۇ مېنى تازا تىللاپ، يۈزۈاشلىق بىلەن راست گەپىمنى ئېيتىشقا زورلىغان بولسا ياخشى بوپتىكەن. ئېھتىمال، ئەگەر ئۇ مېنىڭ بۇنچىلىك ئازاپلىنىپ يۇرۇشىمنىڭ خىزمىتىمنىڭ دىتىمغا ياقمىغانلىغىدىنلا ئەمەس، باشقا سەۋەبتىن بارلىغىنىمۇ بىلگەن بولسا ئىدى، ئۇ ھالدا، ئۇ مېنىڭ جاۋاپ بېرىشىمنى تەلەپ قىلغان بولاتتى. ئۇ مېنىڭ مۇشۇ بىرنەچچە كۈندىن بۇيان نىمە ئىش قىلىپ يۈرگەنلىگىمنى ئويلاپمۇ باقمىغان ئىدى. ھالبۇكى ئۇنىڭغا مېنىڭ ئېچىم ئاغرىيىتتى، ھامان گەپىمنى ئەتىگە، كېلەركى قېتىمغا قالدۇراتتىم. ئەنە شۇ تەرىقىدە، ئۇنىڭ ئۈچۈن، بىزنىڭ مۇھەببىتىمىز ئۈچۈن، ئائىلىمىز ئۈچۈن قىلىشقا تېگىشلىك ئىشىمنى قىلىشقا ئۇلگۈرەلمىدىم...

ئاسىل ئاخىرقى قېتىم مەن بىلەن كۆرۈشكەن چېغىدا ناھايىتى خوشال ۋە روھلۇق كۆرۈنىدى. ئىككى مەڭزى قىزىرىپ، كۆزىدىن نۇر چاقناپ تۇراتتى. كالتا جۈۋامىنى ۋە ئۆتۈكۈمنى سېلىۋېتىشكىمۇ قويماي مېنى ئىتتىرىپ ئۆيگە كىرگۈزۈۋەتتى.

— قارىغىنا، ئىلياس! سامات ئۆرە تۇرىدىغان بولدى!

— يارايدۇ، قېنى ئۇ؟

— ئەنە — جوزا ئاستىدا!!

— ئۇ پولدا ئۆمىلەپلا يۈرىدۇ.

— ئەمدى سەن كۆرىسەن! ھەي، چىقە، چىق، سامات! تۇرۇپ باقە، داداڭ كۆرۈپ باقسۇن!

سامات نىمىنى تەلەپ قىلىۋاتقانلىغىمىزنى بىلگەنىدەك، خوشال هالدا ئۆمىلەپ، جوزا ئاستىدىن چىقىپ، كارۋاتنىڭ ئاياغ تۈتۈۋېلىپ تەسلىكتە ئورنىدىن تۇردى. ئۆرە بولۇپ، باتۇرلارچە كۆلۈمسىرەپ، پىلتىڭلاپ ماڭدى ـ دە، يەنىلا شۇنداق باتۇرلۇغى بىلەن كۆلگەن پېتى پولغا يېقىلىدى. مەن ئىتتىك بېرىپ ئۇنى كۆتىرىۋېلىپ باغرىمىغا بېسىپ، پۈتۈن بەدىنىدىن ئۇرغۇپ تۇرغان بوۋاقلىق ھىدىنى پۇرىدىم. ئاھ، بۇ پۇراق نىمە دىگەن يېقىملىق ـ ھە! بۇ خۇددى ئاسلىدىن چىقىپ تۇرغان يېقىملىق پۇراققا ئوخشاش يېقىملىق ئىدى!

ـــ ئۇنى ئېزىۋەتىمە، ئىلياس! ھېزى بول! ـــ ئۇ بالىنى قولىغا ئېلىۋالدى، ـــ بولدى، دەيدىغان يەنە نىمە گەپ بار ئىدى؟ جۇۋاڭنى سېلىۋەت. ئۇزاققا بارماي ئۇ چوڭ بالا بولۇپ قالىدۇ، ئۇ چاغدا ئانا بولغان مەنمۇ ئىشقا يارىمەن. ھەممە ئىشنى مۇڭاپىق ئورۇنلاشتۇ ـ رىمىز، ھەممە ئىش ياخشى بولۇپ كېتىدۇ، شۇنداقمۇ، ئوغلۇم؟ لېكىن سەن!... ـــ ئاسىل كۆلۈمسىرەپ، ماڭا ئاچچىق بىلەن قاراپ قويىدى. مەن ئورۇندۇققا كېلىپ ئولتۇردىم. مەن بىلدىمكى، "لېكىن سەن" دىگەن سۆزدە ئۇ دىمەكچى بولغان ھەممە گەپ، مۇشۇ بىرنەچچە كۈندىن بۇيان ئۇنىڭ قەلبىنى بېسىپ تۇرغان ھەممە نەرسە بار ئىدى. بۇنىڭ ئۆزى تەلەپ، ئەيىپلەش، ئۇمىد ئىدى. مەن ھازىرلا ھەممە ئىشنى ئۇنىڭغا ئېيتىپ بېرىشىم ياكى دەرھال بۇ يەردىن كېتىشىم كېرەك ئىدى. ئەڭ ياخشىسى كېتىشىم كېرەك ئىدى، چۈنكى ئاسىل ھازىر بەختكە چۆمۈلگەن، ئۇنىڭدا ھېچقانداق گۇمانمۇ يوق، مەن ئورۇندۇقتىن تۇردۇم.

ـــ مەن كېتىمەن.

ـــ نەگە؟ ـــ ئاسىل بىردىنلا ھەيران بولدى، ـــ سەن بۇگۈنمۇ

ئۆيده بىر دەم-يېرىم دەم كۆپرەك تۇرالمامسەن؟ چاي ئىچىپ بولۇپ كەتسەڭمۇ مەيلى ئىدى.

— ياق، مېڭىشىم كېرەك، — ،مەن پەس ئاۋازدا دېدىم، — ئۆزەڭ بىلسەنغۇ، ھازىر ئىشلىرىمىز ناھايىتى ئالدىراش...

ياق، خىزمەت مېنى ئۆيدىن تارتىپ چىقىپ كېتىۋاتقىنى يوق. ئەتە ئەتىگەندە ماشىنا بىلەن ئىشقا ماڭسەن.

ماشىنا كابىنكىسىغا كىرىپ ئۆزەمنى ئورۇندۇقىغا تاشلىدىم. ئازاپلىنىپ ئىڭرىدىم، ماشىنىنىڭ ئاچقۇچىنى تولغىماي ئۆزاق ياتتىم، كېيىن، ماشىنىنىڭ ئارقا دەرىزىسىدىن كۆرۈنۈپ تۇرغان چىراقلار ئۆچكەندىن كېيىنلا، ئاندىن ماشىنىنى ئوت ئالدۇردۇم. چوڭ كۆۋرۈكتىن ئۆتۈپ جىلغىغا كىرگەندىن كېيىنلا ماشىنىنى يولدىن چىقىرىپ چاتقاللىققا كىرىپ، ماشىنا چىرىغىنى ئۆچەردىم — مەن مۇشۇ يەردە تۇنىمەكچى بولدۇم. تاماكا چەكمەكچى بولۇپ تاماكامنى ئالدىم. سەرەڭگە قۇتىسىدا بىر تاللا سەرەڭگە قېپتىكەن، تۇتاشتۇرسام، يېنىپلا ئۆچۈپ قالدى. مەن سەرەڭگە قېپى بىلەن تاماكىنى چۆرۈۋېتىپ، ياقامنى كۆتىرىپ، تۇڭگۇلگەن پېتىم ماشىنا ئورۇندۇغىدا ياتتىم.

سوغاق، قاراڭغۇ تاغ-داۋانلار ئۇستىدە ئاي غۇۋا نۇر چېچىپ تۇراتتى. جىلغىدا كېچىلىك شامال ۋىزىلدايتتى، ماشىنىنىڭ يېرىم ئوچۇق ئىشىكىنى ئېچىۋېتىپ غىچىلداتقىلى تۇردى. مەن ھېچقاچان مۇندىق ئازاپلانغان، يالغۇزلۇق تارتمىغان، ئاممىدىن، ئائىلىدىن ۋە ئاپتوموبىل مەيدانىدىكى يولداشلاردىن ئايرىلىپ باقمىغان ئىدىم. مۇندىق ياشاش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. مەن ئاپتوموبىل مەيدانىغا قايتىپ ببرىپلا كاتېڭاغا چۈشەندۇرۇپ، ئۇنىڭ كەچۈرۈشىنى ۋە

بىزنىڭ ئوتتۇرىمىزدىكى بارلىق ئىشلارنى ئۇنتۇپ كېتىشنى سورايمەن دەپ قەسەم قىلدىم. شۇنداق قىلىشلا يۈڭاشلىق ۋە راستچىللىق بولاتتى.

لېكىن تۇرمۇشنىڭ ئورۇنلاشتۇرغىنى باشقىچە بولدى. مەن مۇنداق ئىش بولار دەپ كۈتمىگەن ۋە پەرەز قىلىپ باقمىغان ئىكەنمەن. بىر كۈن ئۆتۈپ، ئەتتىگىنى مەن گاراژغا قايتىپ كەلدىم. ئۆيىنىڭ ئىشىگى ھاڭغىرقاي ئوچۇق بولۇپ، بىرمۇ ئادەم يوق ئىدى. مەن تېخى ئاسىل قەيەرگىدۇ ئوتۇنىغا ياكى سۇغا كەتكەن بولسا كېرەك دەپ ئويلاپتىمەن. ئەتراپقا قارىسام قالايمىقان ئىدى. ئوچاق قاپ-قارا، ئوت يېقىلمىغان. ئوچاقتىن سۇرلۇك سوغاق ھاۋا ئۇرۇپ تۇراتتى. ساماتنىڭ كارۋىتىنىڭ يېنىغا كەلسەم، كارۋات قۇرۇق ئىكەن.

ــ ئاسل! ــ سۇر باسقان ھالدا ۋاقىرىدىم. ــ ئاسىل! ــ تۆت تامدىن ئەكس سادا قايتتى.

مەن ئىنتىك ئىشىك ئالدىغا چىقتىم:

ــ ئاسل!

ھېچكىم جاۋاپ بەرمىدى. خۇلۇم-خوشنىلارنىڭكىگە، بېنزىن پونكىتىغا بېرىپ سورىسامۇ بىلمىدىغان ئادەم چىقمىدى. بىرەيلەن ماڭا: ئاسل تۇنۇگۈن كۈن بويى ئۆيىدە ئەمەس، نەگە بارىدىكىن، بالىنى تونۇشلاردىن بىرسىگە قاراپ تۇرۇشقا تاپشۇرۇپ قويۇپ چىقىپ كەتكەنچە كەچقۇرۇن ئاران قايتىپ كەلدى، دېدى. مەن "ئاسل كېتىپتۇ، ئۇ بىلىپتۇ!" دەپ قىياس قىلدىم، تېنىمنى تىترەك ۋە قورقۇنچ باستى.

ئىلگىرى مەن تېيانشان تېغىنىڭ بۇ ئىگىز ۋە تىك ھاڭلىرى ئىچىدە ھېچقاچان بۇگۈنكى بەختسىز كۈندىكىدەك ئۆلە-تىرىلىشىمگە باقماي

ماشنا هەيدەپ باققان ئەمەستىم. مەن مەلۇم بىر ئايلانمىدا، مەلۇم جىلغىدا ياكى مەلۇم بىر ئارىلىقتا ئاسلىغا يېتىشۇالمەنغۇ، دەپ ئويلايتتىم. شۇ سەۋەپتىن خوددى بۇركۈتتەك، ئالدىمدا كېتىۋاتقان ماشىنىلارنى بىر-بىرلەپ قوغلاپ يېتەتتىم-دە، ماشىنامغا تورمۇز بېرىپ، ئالدىمدا كېتىۋاتقان ماشنا بىلەن تەڭلىشىپ ئۇنىڭ كابىنكىسىغا ۋە كوزۇپ ئىچىگە قاراپ بېقىپ، ئاندىن كېيىن ئۇنىڭدىن ئۆتۈپ كېتەتتىم، ئارقامدا قالغان ماشىنىنىڭ شوپۇرى ئاغزىنى بۇزۇپ تىللاپ قالاتتى. ئەنە شۇ تەرىقىدە ئۇچ سائەت — تاكى ماشىنىنىڭ سۈيى پورۇقلاپ قاينىاپ كەتكىچە ماڭدىم. شۇنىڭدىمۇ ماشىنىدىن چۈشۈپ، سوۋۇتقۇچقا قار چىچىپ، سۇنى يەڭگۈشلەيتتىم. سوۋۇتقۇچتىن هور چىقىپ، خوددى چېپىپ ھەسرەپ دەم ئالالمای قالغان ئاتەك پۇشۇلدايتتى. ئەمدىلا ماشىنامنى ھەيدەي دەپ تۇرۇشمغا چاتما سۆرىتىپ كېلىۋاتقان ئەلىبېكنىڭ ماشىنىسىغا كۆزۈم چۈشتى. خوشال بولۇپ كەتتىم. ئۇزاقتىن بۇيان گەپلەشمەي، سالاملاشماي كېلىۋاتقان بولساقمۇ، لېكىن، مۇبادا ئاسىل ئۇلارنىڭكىدە بولسا، ئۇ ماڭا ئېيتاتتى. مەن يولغا چىقىپ قولۇمنى كۆتىرىپ توۋلىدىم:

— توختاپ تۇر، ئەلىبېك! توختا!

ماشنا ھەيدەپ كېتىۋاتقان يارەمچى شوپۇر گۈمانىي كۆز بىلەن ئەلىبېككە قاراپ قويدى. ئەلىبېك قاپىغىنى تۇرۇپ، تەتۇر قارىۋالدى. ماشنا توختىمای ئۆتۈپ كەتتى. مەن يولنىڭ ئوتتۇرىسىدا، ئۇستى-بېشىم قار-پاتقاقىقا مىلەنگەن ھالدا يەنىلا خىلىغىچە بىر قولۇمنى كۆتەرگەن پېتىم تۇرۇپ قېپتىمەن. كېيىن مەن يۇز-كۆزۈمدىكى قار سۈلىرىنى سۈرتۈۋەتتىم. ھېچقىسى يوق، يامانلىقىا يامانلىق بىلەن

جاۋاپ بەردى. لېكىن ئەينى ۋاقىتتا مەندە بۇ ھاقارەتنى ئويلىغدەك كۆڭۈل يوق ئىدى. دىمەك، ئاسىل ئۇلارنىڭكىدە ئەمەسكەن. بۇ تېخىمۇ يامان ئىدى. ئۇ ئايلىغا ــ ئۆز ئاتا ــ ئانىسىنىڭ يېنىغا كەتكەنمىدۇ؟ ئۇنىڭ باردىغان باشقا يېرى يوق ئىدى. ئۇ ئاتا ــ ئانىسىنىڭ ئۆيىنىڭ بوسۇغىسىدىن قانداقمۇ ئاتلاپ كىرەر؟ ئۇ نېمىمۇ دېيەلەر؟ يالغۇز بىر ئۆزى، ئۇنىڭ ئۇستىگە قۇچىغىدا بالا.

ئايلىغا بېرىپ ئىزدىشىم كېرەك.

مەن ئالمان ــ تالمان يۈكنى چۈشۈرۈۋېتىپ، ماشىنىنى يولدا توختىتىپ قويدۇم، ماشىنا باشقۇرۇش بۆلۈمىگە ماشىنىنىڭ يول خېتىنى تاپشۇرماقچى بولۇپ ماڭدىم، دالاندا جانتاي ئۇچراپ قالدى، ئۇنىڭ چىرايىدىن ئادەمنىڭ غەزىۋىنى كەلتۈردىغان، نومۇسسىز مەسخىرە كۈلكىسىنى كۆردۈم.

ماشىنا باشقۇرۇش بۆلۈمىنىڭ دەرىزىسىدىن بېشىمنى تىقىپ، يول خېتىنى جوزىغا تاشلىدىم، كاتېبڭا ماڭا ھەيران بولۇپ قارىدى.

ئۇنىڭ كۆزىدىن قورقۇنچ ۋە ئەپۇ سورىغان ئالامەت بىلىنىپ تۇراتتى.

ــ يول خېتىنى ئالغىن! ــ دېدىم مەن.

ــ بىرەر ۋەقە تۇغۇلدىمۇ؟

ــ ئاسىل يوق، ئۇ كېتىپ قېپتۇ!

ــ ساڭا نىمە بولدى؟ ــ كاتېبڭا چىرايى ئۆڭگەن ھالدا جوزىنىڭ يېنىدىن تۇردى، كالپۇكىنى چىڭ چىشلەپ، پەس ئاۋازدا گەپ قىلدى، ــ كەچۈرگىن، مېنى كەچۈرگىن، ئىلياس! مەن، مەن...

ــ نىمە مەن؟ ئوچۇق دە، ھەممىنى ئېيت! ــ مەن ئىشكىكە قاراپ ئېتىلدىم.

ـــ بۇ ئىشلارنىڭ قانداق يۈز بەرگەنلىگىنى ئۆزەمۇ بىلمەيمەن. ماڭا راستىنى ئېيتاي، ئىلياس! تۇنۇگۈن مۇھاپىزەتچىلەر باشلىغى كېلىپ بىر قىز سېنىڭ بىلەن كۆرۈشمەن دەيدۇ، دېدى. مەن بىردىنلا ئۇنىڭ ئايسل ئىكەنلىگىنى تونۇدۇم. ئۇ جىمغىنا ماڭا بىر قۇر سەپسېلىپ چىقىپ، مېنىڭدىن: "بۇ راستمۇ؟" دەپ سورىدى. مەن بولسام ئۆزەمنى ئۇنتۇپ، ئوپۇل ـ توپۇل: "ھەئە، راست. ھەممىسى راست. ئۇ مېنىڭ بىلەن بىللە بولدى!" دەپ سېپتىمەن. ئايسل بولسا بۇرۇلۇپلا دەرىزىدىن نېرى كەتتى، مەن بولسام جوزىغا ئۆزەمنى تاشلاپ، خۇددى ساراڭ ئادەمدەك ئۇن سېلىپ يىغلاپ: "ئۇ مېنىڭكى! مېنىڭ!" دەپ تەكرار ـ تەكرار ۋاقىراپ كېتىپتىمەن. شۇنىڭ ـ دىن كېيىن ئۇنى ئىككىنچى كۆرمىدىم...مېنى كەچۈرگىن!

ـــ توختاپ تۇر، ئۇ قانداق بىلىپ قېپتۇ؟

ـــ جانتاي ئېيتىپ قويۇپتۇ. شۇ، ئۇ تېخى مېنىمۇ قورقۇتقان. سەن تېخى بۇ ئېپلاسنى بىلمەمسەن؟ سەن ئاسلىنى ئىزدىگىن، ئىلياس، مەن ئەمدى سىلەرگە توسقۇن بولمايمەن، مەن باشقا يەرگە كېتىمەن...

مەن ماشىنامنى ھەيدەپ، قەھرىتان سوغاق بولۇۋاتقان ئوتلاقتا كېتىپ بارىمەن. كەڭ دالا كۆلىرەڭ تۈس ئېلىپ جىمجىت ياتاتتى. شامال قارلارنى ئۇچۇراتتى، ئىبرىق ۋە چوڭقۇرلۇقتىكى ئىگىسىز ئوت ـ لارنى ئۇچۇراتتى. يىراق ئايلىنىڭ نۇرغۇن بوران ـ چاپقۇنلارنى باشتىن كەچۈرگەن ھويلا تاملىرى ۋە يالىڭاچلىنىپ قالغان دەل ـ دەرەخلىرى غۇۋا كۆرۈنۈشكە باشلىدى.

كەچقۇرۇن ئايلىغا يېتىپ كەلدىم. ماڭا تونۇش ھويلىنىڭ سىرتىدا ماشىنامنى توختىتىپ، قورقۇنچنى يىراقتا قوغلۇۋېتىش ئۈچۈن چاپسانلا

تاماكا تۇتاشتۇردۇم، ئاندىن كېيىن تاماكىنى تاشلىۋېتىپ، دۇدۇك بەردىم. لېكىن ئاسىل چىقمايى، ئۇنىڭ ئاپىسى جۇۋىسىنى يېپىنچاقلىۋالغان پېتى چىقىپ كەلدى. مەن ئالدىغا بېرىپ پەس ئاۋازدا:

ــ ياخشى تۇردىڭىزمۇ، ئاپا! ــ دېدىم.

ــ ھىم! سەنمىدىڭ؟ ــ دېدى ئۇ غەزەپ بىلەن. ــ ئىش ئۆتىلىپ بولغاندىن كېيىن ئەمدى كېلىپ مېنى ئاپا دېگىلى قويتىڭمۇ؟ يوقال كۆزۈمدىن، سېنى كۆرمەر كۆزۈم يوق! مۇتىھىم! ئالدامچى! جان-جىگەر قىزىمنى ئالداپ قولىغا چۈشۈرۈۋېلىپ ئەمدى كەلدىڭمۇ؟ يۈزسىز! پۇتۇن تۇرمۇشىمىزنى خاراپ قىلدىڭ سەن!...

مومايى ماڭا ئېغىز ئاچقۇزمايى تىللاپلا كەتتى، ئاغزىدىن ئەڭ يامان سۆزلەرمۇ چىقتى. ئۇنىڭ تىل-ئاھانەتلىرىنى ئاڭلاپ خۇلۇم-خوشنىلار ۋە ئۇششاق بالىلار ئولاشقىلى تۇردى.

ــ يوقال كۆزۈمدىن، بولمىسا ئادەم يىغىمەن! ئۆلگۇر! ئۆمۈر-ۋايەت كۆزۈمگە كۆرۈنگۈچە بولما! ــ غەزىۋى پەلەكتىن ئاشقان بۇ مومايى دېۋەيلەپ ئالدىمغا كەلدى ۋە جۇۋىسىنى چۆرۈۋەتتى.

ئىلاجسىز ماشىنامغا چىقىپ يولۇمغا ماڭدىم. ئاسلىنىڭ مېنى كۆرگۈدەك كۆزىمۇ بولمىغاندىن كېيىن مەن كېتىشىم كېرەك ئىدى. بالىلار ماشىنامنى چالما-كېسەك قىلىپ مېنى ئايلىدىن ھەيدىدى...

شۇ كېچىسى مەن ئۇزاققىچە ئىسسىق كۆل بويىدا ئايلىنىپ يۈردۇم. ئاينىڭ شولىسى غۇۋا ئىدى، كۆلنىڭ سۈيى ئۆركەشلىمەكتە. ئاھ، ئىسسىق كۆل! مەڭگۈ تىنچىمايدىغان مەردانە كۆل! بۈگۈن سەن نىمانچە مۇنداق سوغاق-غۇۋا، تاش يۈرەك-رەھىمسىز! مەن دۇم كۆمتۇرۈلۈپ قالغان بىر قولۇاقتا ئولتۇردۇم، غەزەپلىك دولقۇن سايازلىقا، ئۆتۈگۈمگە ئۇرۇلۇپ، ئاندىن ئېغىر نەپەس ئېلىپ

قايتاتتى...

... بىر كىشى يېنىمغا كېلىپ، قولىنى ئاستاغىنا مۇرەمگە قويدى. بۇ كاتېزا ئىدى.

بىرنەچچە كۈندىن كېيىن بىز فرۇنزىغا كېلىپ، ئانارخان يايلىغىنى ئۆزلەشتۈرگۈچى چارلاش ئەترىدىدە ئىش تاپتۇق. مەن شوپۇر، كاتېزا ئىشچى بولدى. يېڭى تۇرمۇش ئەنە شۇنداق باشلاندى.

بىز چارلاش ئەترىدىگە ئەگىشىپ ئانارخان يايلىغىنىڭ تاكى پول بالقاش رايونىغىچە باردۇق. ئۆتمۈشتىن ئادا-جۇدا بولغان ئىكەنمەن، مەڭگۈ ئادا-جۇدا بولاي دېدىم!

دەسلەپكى ۋاقىتلاردا غەم-غۇسسەمنى ئىش بىلەن بېسىپ كەلدىم. ئۇ يەردە ئىش ھەقىقەتەن ناھايىتى جىق ئىدى. ئۇچ يىلدىن كۆپرەك ۋاقىت ئىچىدە بىز كەڭ ئانارخان يايلىغىنى ئايلىنىپ چىقتۇق، نۇرغۇن قۇدۇق قازدۇق، يول ياسىدۇق، گاراژ سالدۇق. قىسقىسى ئانارخان يايلىغى ئەمدى كۆپ-كۆندۈزدىلا ئادەم ئېزىپ كېتىدىغان، ئايلاپ ماڭسىمۇ بىر چېتىگە چىققىلى بولمايدىغان، زومچەك-زومچەك دۆڭلەر كۆتىرىلىپ تۇرغان، شۇاق بىلەن قاپلانغان چۆل ئانارخان ئەمەس ئىدى. ئەمدى بۇ يەر چارۇچىلىق خىزمىتى بىلەن شۇغۇللانغۇچىلار تۇرىدىغان يەرگە ئايلانغان ئىدى، ئۇ يەردە مەدەنىيەت مەركەزلىرى ۋە ئۇسكۇنىلىرى بەلەن ئۆيلەر قۇرۇلۇپ كەتكەن ئىدى... كىشىلەر ئاشلىق تېرىغان ھەتتا قۇرۇق ئوت-چۆپ زاپاسىنىمۇ تەييارلىغان ئىدى. ئانارخان يايلىغىدىكى ئىشلارنى ھازىرمۇ قىلىپ تۇگەتكىلى بولمايتتى، بىز شوپۇرلار ئۇچۇن تېخىمۇ شۇنداق ئىدى. لېكىن، مەن

قايتىپ كەلدىم. بۇ ھەرگىز ئاشۇ ئادەمزات قەدىمى تەگمىگەن يەردە تۇرمۇش كەچۈرۈشنىڭ تەسلىگىدىن ئەمەس ئىدى، ئۇ ۋاقىتلىق ئىش ئىدى. كاتېژا ئىككىمىز قىينچىلىقتىن قورقمايتتۇق، بەلكى، شۇنداق دېيىش كېرەككى، بىزنىڭ تۇرمۇشىمىز ياماڭ ئەمەس ئىدى، ئۆزئارا ھۆرمەت قىلاتتۇق. لېكىن ھۆرمەت قىلىش دېگەن ھۆرمەت قىلىش ئىكەن، مۇھەببەت دېگەن مۇھەببەت ئىكەن! بىر تەرەپ ئىككىنچى تەرەپكە راسا ئامراق بولسىمۇ، ئىككىنچى تەرەپ ئۇنىڭغا ئامراق بولمىسا، بۇنىمۇ ھەقىقى تۇرمۇش دېگىلى بولمايدىكەن. كىشىلىك تۇرمۇش مۇشۇنداق بولامدىكىن، ياكى مېنىڭ مىجەزىم شۇنداقمىكىن، ماڭا ھەر دائىم ئاللىقانداق بىر نېمە كەمدەك سېزىلەتتى. خىزمەت، دوستلۇق، ماڭا ئامراق ئايالىنىڭ مۇھەببىتى ۋە غەمخورلۇغىنىڭ ھەممىسى بۇنى قاپلىيالمايتتى. مەن ئېچىمدە ئاللىقاچان پۇشايمان يېگەن ئىدىم، شۇ چاغدا ئۇنداق يېنىكلىك بىلەن چىقىپ كەتمىگەن بولسام بوپتىكەن، يەنە بىرىپ ئاسلىنى تېپىپ كەلسەم بوپتىكەن. يېرىم يىلنىڭ بۇياغى، راستىنى ئېيتقاندا، ئاسىل بىلەن ئوغلۇمنى بەك سېغىنىپ كەتتىم. كېچىلەپ-كېچىلەپ ئۇخلىماي چىقاتتىم. ماڭا ساماتنى ئالدىمدا كۆلۈمسىرەۋاتقاندەك، دەلدۇكۇنۇپ ئۆرە تۇرۇۋاتقاندەك بىلىنەتتى. گويا ساماتنىڭ بوۋاقلىق پۇرىغىنى ئۆمۈرۋايەت ئۇنتۇمسۇدەك دەرىجىدە سۇمۇرۇۋالغاندەك بولاتتىم. قەدىردان تېيانشاننى بەك سېغىندىم، كۆپ-كۆك ئىسسىق كۆلنى ۋە تاغ ئىتىگىدىكى يايلاقنى سېغىندىم، ئۇ يەردە مەن بىرىنچى، ئەينى زامانداش ئاخىرقى ئامرىغىمنى ئۇچراتقان ئىدىم. كاتېژا كۆڭلۈمدىكىنى بىلەتتى، لېكىن ئۇ مېنىڭدىن ياماڭلىمىدى. بىز ئاخىر ئىككىمىزنىڭ بىرلىكتە تۇرمۇش كەچۈرەلمەيدىغانلىغىمىزنى بىلدۇق.

ئانارخانـدا بالدۇر ئەتـيـاز بولاتـتى. قار پاتلا ئېرىـپ كەتـتى، دۆڭلەردىـكى قار-مۇزلار ئېرىپ يېشـىل تونـغا پۈركەنـدى. يايلاق ئويغاندى، ئىلمان ۋە نەم پۈراق تارقىتىشقا باشلىـدى. كېچىدە ھاۋا ناھايىتى ئوچۇق بولۇپ، ئاسماننى يۇلتۇز قاپلاپ كېتەتتى.

بىز قۇدۇق جازىسى يېنىـدىكى چېـدىردا ياتاتـتۇق، ئۇيقۇ كەلـمەيتتى. بىردىنـلا قەيەردىندۇر پويـىزنىڭ گۇدۇگى بوش ئاڭلىنىپ، يايلاقنىڭ تېچلىغىنى بۇزدى. بۇنداق ئاۋازنىڭ قانداق يېتىپ كەلگەنـلىگىنى ئېيتىپ بېرىش تەس ئىدى. بىز تۇرغان يەردىـن تۆمۈرىول بار يەرگىچە، يايلاقتا يېرىم كۈن مېڭىشقا توغرا كېلەتـتى. ئېھتىمال بۇ مېـنىڭـدە تۇغۇلـغان خاتا تۇيغۇدۇر، بۇنىڭ زادى نىمە ئۇچۇن ئىكەنلىگىنى بىلمەيتتىم. لېكىن، مېـنىڭ يۇرىگىـم جىغىغـدە قىلـىپ كەتتى، ئۇ مېنى بۇ يەردىـن كېتىشـكە ئۇندەيتـتى. شۇ سەۋەپـتىن مەن:

ــ مەن كېتىمەن، كاتېڑا، ــ دىدىم.

ــ شۇ، ئىلياس، ئايرىلىش ۋاقتى كەلدى، ــ دىدى ئۇ.

شۇنداق قىلىپ بىز ئايرىلىپ كەتتۇق. كاتېڑا شىمالىي قازاقىستانـدىكى بوزغا كەتتى.

مەن كاتېڑانىڭ بەختلىك بولۇشىنى چىـن كۆڭلۈمـدىن ئۇمىـت قىـلاتتىـم. مەن ئۇنىڭ ئاڭـسىز ھالـدا ئۇزىـنى ئىزدەپ يـۈرگەن بىرسىنى چوقۇم تېپىۋالالايدىغانلىغىغا ئىشىنەتتىم. ئۇ تۇنجى ئېرى بىلەن ياخشى بولالمىغان، مېنىڭ بىلەن بىللە بولۇپـمۇ ھەقىقى تۇرمۇشـتىن بەھرىمەن بولالمىدى. ئەگەر مەن نىمىنىڭ ھەقىقى مۇھەببەت ئىكەنـلىگىنى، خەقنى قانداق ياخشى كۆرۈش ۋە خەقنىڭ قانـداق ياخـشى كۆرۈشىگە ئېرىشىش لازىملىغىنى بىلمىگەن بولسام، ئېھتىمال ئۇنىڭ

بىلەن ئۆتۈۋەرگەن بولاتتىم، بىلىش كېرەككى، بۇنداق ئىشنى چۈشەندۈرۈش قىيىن ئىكەن.

مەن كاتېڭانى ئوگزالغىچە، ۋاگونغا كىرىپ ئولتۇرغىچە ئۆزىتىپ قويدۇم. پويىز مېڭىپ ئۆزاپ كەتكىچە ئۇنىڭ ئارقىسىدىن يۈگۈردۈم. "ئاق يول بولسۇن كاتېڭا، مېنىڭدىن ئۆتكەن يەرلىرى بولسا كەچۈرگىن!..." دېدىم مەن ئۇنىڭغا ئاخىرقى قېتىم.

ئانارخان ئاسمىنىدا تۇرنىلار جەنۇپقا قاراپ ئۇچسا، مەن شىمالغا، تيانشانغا قاراپ چاپتىم...

تيانشانغا كەلگەندىن كېيىن ھېچنەدە تۇرمايلا دەرھال يېزىغا ماڭدىم. يولدا ئۇچراتقان بىر ماشىنىغا چۈشۈۋېلىپ، ھېچنىمنى ئويلاماسلىققا تىرىشتىم — مەن ھەم قورقاتتىم، ھەم خوشاللىناتتىم. بىز تاغ ئىتىگدەكى يايلاقتا، مەن ئۆز ۋاقتىدا ئاسلىنى يولۇقتۇرغان ئاشۇ يولدا چاپماقتىمىز. لېكىن بۇ، ئەمدىلىكتە، ھىلىقى يېزىنىڭ توپا يولى ئەمەس، بەلكى شېغىل ياتقۇزۇلغان چوڭ يول ئىدى، سىمونت كۆۋرۈكلەر چۈشكەن ۋە يول كۆرسەتكۈچلەر ئورنىتىلغان ئىدى. مەن ھەتتا ئۆز ۋاقتىدىكى ئاشۇ يايلاق يوللىرىنىڭ يوقالغانلىغىغا سەل ئۆكۈندۈم. مەن ئۆستەڭدىن ئۆتىدىغان ھىلىقى يولنى — ئاشۇ يىلى ماشىنام بۇزۇلۇپ قالغان يەرنى تونۇيالمىدىم، ئاسل ئولتۇرغان ھىلىقى چوڭ يۇمىلاق تاشنمۇ تاپالمىدىم.

ماشىنا ئايلىنىڭ چېتىگە كېلەر — كەلمەستىن كابىنكا ئەينىگىنى چەكتىم.

— نىمە گەپ؟ — شوپۇر بېشىنى چىقىرىپ سورىدى.

— توختاڭ، مەن چۈشۈپ قالاي.

— دالغا بارامتىڭ؟ ئايلىغا كېلىپ قالدۇق.

— رەھمەت! ئاز قالدى. — مەن ماشىنىدىن سەكرەپ چۈشتۈم. — مېڭىپ كېتەي. — گەپ قىلغاچ شوپۇرغا پۇل تەڭلىدىم.

— ئۆزەڭدە قالسۇن! — دىدى ئۇ. — مەن ئۆز ئادەملىرىمىزدىن پۇل ئالمايمەن.

— ئېلىك، ئۆز ئادىمىمىز دېگەن خەت پىشانەمگە يېزىلغان بولمىغاندىن كېيىن.

— پوزىتسىيەڭدىن بىلىنىپ تۇرىدۇ.

— بوپتۇ ئۇنداق بولسا. سالامەت بولۇڭ!

ماشىنا مېڭىپ كەتتى. لېكىن مەن بىر قارارغا كېلەلمەي تېخىچە يول ئوتتۇرىسىدا تۇراتتىم. شامالغا ئارقامنى قىلىپ تۇرۇپ بىر تال تاماكا تۇتاشتۇردۇم. بارماقلىرىم تىترەپ تۇرۇپ تاماكىنى كالپۇكۇمغا قىستۇردى. مەن بىرنەچچە قېتىم قاتتىق شورىدىم-دە، ئاندىن كېيىن تاماكىنى دەسسەپ ئۆچۈرۈۋېتىپ، ئالغا قاراپ مېڭىپ كەتتىم. "ئاخىر قايتىپ كەلدىم!" مەن ئۆز ئۆزەمگە مۇجمەل هالدا گەپ قىلدىم. قولىغىمىنىڭ ئىچىدە بازغان سوقۇۋاتقاندەك، كىمدۇ بىرى بولغا بىلەن كاللامغا ئۇرۇۋاتقاندەك يۈرىگىم قاتتىق سوقۇپ كەتتى.

ئايلىدا كۆرۈنەرلىك ئۆزگىرىش بولۇپ كەتكەن ئىدى: يەر كېڭەيگەن، نۇرغۇن كاھىش يېپىلغان ئۆيلەر سېلىنغان ئىدى. كوچىغا ئېلېكتر سىملىرى تارتىلغان، كولخوز باشقارمىسىنىڭ يېنىدىكى تۇۋۇرۈككە ئورۇنلاشتۇرۇلغان كانايىدىن رادىيو نومۇرلىرى ئاڭلىنىلماقتا. بالىلار مەكتەپلىرىگە كېتىپ باراتتى. چوگراق بالىلار توپلىشىپ، قاتارلىشىپ ياش ئوقۇتقۇچىلىرى بىلەن نىملەرنىدۇر مۇھاكىمە قىلىپ كېتىپ باراتتى. ئېھتىمال ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئاشۇ يىلى مېنى چالما-

كېسەك قىلىپ قوغلىغان باللارمۇ باردۇر... ئەجەپ تېز ھە، يىل، ئاي، كۈنلەر نېمە دېگەن تېز ئۆتىدۇ!

ئىتتىك ـ ئىتتىك ماڭماقتىمەن. ئەنە ئاۋۇ مەجنۇنتال ئۆستۈرۈلگەن، سوقما تام بىلەن قورشالغان ھويلا. مەن توختاپ دېمىنى ئېلىۋالدىم. قورقۇنچلىقتا پۈتۈن بەدىنىمگە تىتىرەك ئولىشىپ كەتتى، مەن ئىككـ لىنىپ ئىشىككە قاراپ ماڭدىم. ئىشكىنى چەكتىم. قولىغا سومكا ئالغان بىر قىز ــ ھىلىقى چاغدا ماڭا قاراپ تىلىنى چىقارغان قىز يۈگۈرۈپ چىقتى، ئەمدى بولسا ئۇ ئوقۇۋېتىپتۇ. ئۇ مەكتەپكە ئالدىراپ، ماڭا ھەيرانلىقتا قارىدى:

ــ ئۆيدە ھېچكىم يوق!

ــ ھېچكىم يوق؟

ــ ھەئە. ئاپام ئورمان مەيدانىغا مېھمانىغا كەتتى، دادام تىراكتۇرغا سۇ ئېلىپ كەتتى.

ــ ئەمىسە ئاسىل نەدە؟ ــ مەن بىردىنلا ئاغزىم قۇرۇپ كەتكەنـ دەك بولۇپ، قورقۇپراق سورىدىم.

ــ ئاسىل؟ ــ قىزچاق ھەيران بولغان ھالدا سورىدى. ــ ئاسىل بۇرۇنلا كەتكەن...

ــ ئىككىنچى كەلمىدىمۇ؟

ــ ھەر يىلى جېزنىيىم بىلەن كېلىدۇ. ئاپام جېزنىيىمنى بەكمۇ ياخشى كۆشى دەيدۇ!...

مەن كوچىلاپ سوراپ ئولتۇرمىدىم. قىزچاق يۈگۈرگەن پېتى مەكتىۋىگە كەتتى. ئامالسز قالدىم.

بۇ خەۋەر ئوچۇق كۆندە چاقماق چېقىلغاندەك بولدى ـ دە، قورقۇنـ چىلىقتا ئاغزىمنى ئېچىپ تۇرۇپ قالدىم، ئاسىلنىڭ قاچان، كىمگە

ياتلىق بولغانلىغى ۋە قەيەرگە كەتكەنلىگى ــ بۇلارنىڭ ھەممىسى مەن ئۈچۈن بەربىر ئوخشاش ئىدى. ماڭا بۇلارنى بىلىشنىڭ نىمە ھاجىتى؟ نىمە ئۈچۈندۇر ئاسلىنىڭ باشقا بىرسىگە تېگىپ كېتىشىنى زادىلا ئويلاپ باقماپتىكەنمەن. بىلىش كېرەككى، بۇ بولۇشقا تېگىشلىك ئىش ئىدى. ئۇنداق بولماي مۇشۇ بىرنەچچە يىلدىن بېرى ئاسىل مېنى ساقلاپ ئولتۇرۇشى كېرەكمىدى؟

مەن ماشىنا كۈتمەي پىيادە مېڭىۋەردىم.

ھەئە، مەن ماڭغان بۇ يول ئۆزگىرىپ كەتكەن ــ شېغىل ياتقۇزۇلغان قاتتىق يول بولۇپ كەتكەن ئىدى. پەقەت يايلاقلار شۇنىڭدەك قارىيىپ ئۇرغان كۆزگە يەرلەر بىلەن بوزىرىپ ئۇرغان ئاختاما يەرلەرلا بۇرۇنقى ھالىتىدە ئىدى. يايلاق تاغ ئىتىگىدىن ئۆپۈققا سوزۇلۇپ، كەڭ ۋە ئاستا ئۆۋەنگە يانتىيىپ كەتكەن يەر بەلبىغىنى شەكىللەندۈرگەن ئىدى، ئىسسىق كۆلنىڭ ئۈزاققا سوزۇلغان قىرى ئۇنىڭغا باغلاپ قويغان يالتىراق مەرۋايىت بەلباققا ئوخشايتتى. قاردىن كېيىنكى زىمىن ياپ-يالىڭاچ، ھۆل ئىدى. بەزى جايلاردا تىراكتۇرنىڭ ئەتىيازلىق يەر ئاغدۇرۇۋاتقان ساداسى كېلەتتى.

كەچقۇرۇن مەن تەسلىكتە رايون مەركىزىنى تاپتىم. ئەتىسى ئەتىگەنلىگى مەن يەنىلا ئاپتوموبىل مەيدانىغا قايتاي دەپ نىيەتكە كەلدىم. ئۆتمۈشتىكى ھەممە ئىش ئىككىنچى قايتىپ كەلمەسكە كەتتى. لېكىن تۇرمۇش كەچۈرۈشۈم ۋە خىزمەت قىلىشىم كېرەك. كېيىن قانداق بولار؟ بۇنى كىم بىلسۇن...

تىيانشان لىنىيىسى ئاۋالقىدەكلا شاۋقۇنلۇق ئىدى. ماشىنىلار توختىماي ئۆتۈپ تۇراتتى، مەن بولسام ئۆزۈم ئىشلىگەن ئاپتوموبىل مەيدانىنىڭ ماشىنىلىرىنى ئىزدەيتتىم. ئاخىر مەن قول كۆتەردىم.

ماشىنا ئىتتىك ئۆتۈپ كېتىپ بىردىنلا تورمۇز بەردى. مەن سومكامنى ئېلىپ كابىنكىغا قاراپ ماڭدىم. شوپۇر چۈشتى. سەپسېلىپ قارىسام، مېنىڭ بىلەن بىر تۇغۇندە بولغان ئىرمىك ئىكەن. ئۇ ھەربىي سەپتە مېنىڭدىن ئۇگەنگەن ئىدى. ئۇ چاغدا ئۇ تېخى ياش ئىدى. ئىرمىك نىمە ئۈچۈندۇر ئىككىلىنىپ كۈلۈپ قويدى-دە، جىمغىنا تۇردى.

— تونۇمىدىڭمۇ؟

— جۇڭشى...ئىلياس! ئىلياس ئەلىبايېۋ! — ئۇ ئاخىر مېنى تونۇدى.

— شۇنداق! — مەن كۈلۈمسىرىدىم، لېكىن ئىچىمدە ئازاپلاندىم: خەق مېنى تەستە تونۇدى، دېمەك مەن بەك ئۆزگىرىپ كېتىپتىمەن.

ماشىنا ماڭدى، بىز پاراڭغا چۈشۈپ كەتتۇق، ئۇ ياقتىن-بۇ ياقتىن سۆزلەشتۇق، ھەربىي خىزمەت ئۆتەۋاتقان چاغدىكى ئەھۋاللارنىمۇ ئەسلەشتۇق. مەن ھامان ئۇ مېنىڭ تۇرمۇشۇم توغرىلىق سوراپ قالمىسدى، دەپ ئەنسىرەيتتىم. لېكىن، ئۇزايمدىن ئىرمىك ھىچنىمىدىن خەۋەرسىز ئىكەن. شۇ سەۋەپلىك خاتىرجەم بولدۇم.

— ئۆيگە قاچان قايتقان ئىدىڭىز؟

— ئىشلەۋاتقىلى ئىككى يىل بولدى.

— ئەلىبېك جانتولىن قەيەردە؟

— بىلمەيمەن. مەن كۆرۈشمىدىم. پامىر ئىگىزلىگىدىكى مەلۇم ئاپتوموبىل مەيدانىدا باش ئىنژېنېر ئىكەن دەپ ئاڭلىدىم.

"يارايسەن، ئەلىبېك! يارايسەن، دوستۇم! سەن يارايسەن!" مەن ئىچ-ئىچىمدىن خوشال بولدۇم. دېمەك، ئەلىبېك ئاخىر ئۆز مەقسىدىگە يەتكەن. ھەربىدىكى چېغىدىلا ئۇ تاشيول قۇرۇلۇشى

مەكتۇشدە سرتىتىن ئوقۇغان، يەنە سىرتىتا تۇرۇپ تېخنىكومىنى پۈتتۈرمەكچى بولغان.

ــ مەيداننىڭ باشلىغى ھىلىمۇ ئامانجونوۋمۇ؟

ــ ياق، يېڭى كەلگەن بىرەيلەن. ئامانجونوۋ مىنىستىرلىكىگە يۆتكىلىپ كەتكەن.

ــ سېنىڭچە مېنى ئىشقا ئالارمۇ؟

ــ نىمىشقا ئالمايدىكەن، ئەلۋەتتە ئالىدۇ. سىز بىرىنچى قاتاردىكى شوپۇرلاردىن تۇرسىڭىز، ھەربىدىكى چاغدىلا سىز تۇستا ئىدىڭىز ــ دە.

ــ بۇرۇنغۇ شۇنداقتىم! ــ دېدىم مەن پەس ئاۋازدا مۇجمەللا، ــ جانتاينى تونۇمسەن؟

ــ بىزدە ئۇنداق ئادەم يوق. ھېچبىر ئاكلاپ باقمايتىمەن.

"راست، ئاپتوموبىل مەيدانىدا جىق ئۆزگىرىشلەر بولۇپ كېتىپتۇ..." دەپ ئويلىدىم ــ دە:

ــ چاتما چېتىپ تاغ ئېغىزىدىن ئۆتۈش ئەھۋالى قانداق؟ ــ دەپ سورىدىم.

ــ ئادەتتىكىدەك، ــ ئېرمىك ئاددىلا جاۋاپ بەردى، ــ گەپ قانچىلىك ئېغىر لېكىن يۈك بېسىشتا. تورمۇز تۈتقۇچ ئورۇنلاشتۇرۇلسىلا چاتمىنى سۈرىتىپ مېڭىۋەرگىلى بولىدۇ. ھازىر ماشىنىلارنىڭ تارتىش كۈچى ناھايىتى كۈچلۈك.

ئۇ بۇ چاتمىنىڭ مەن ئۆچۈن نىمىدىن دېرەك بېرىدىغانلىغىنى بىلمەيتتى.

قىسقىسى، مەن سۆيۈملۈك ئاپتوموبىل مەيدانىغا قايتىپ كەلدىم. ئېرمىك مېنى ئۆيىگە مېھمانغا چاقىردى، كۆرۈشكەنلىگىمىز ئۈچۈن مېنى قەدەھكە تەكلىپ قىلدى. لېكىن، مەن رەت قىلدىم، ھاراقنى

ئاغزىمغا ئالمىغلى ئۇزاق بولۇپ كەتكەن ئىدى.

ئاپتوموبىل مەيدانىدىكى كىشىلەرمۇ مېنى قارشى ئالدى. تونۇش بولداشلاردىن ناھايىتى مىننەتدار بولدۇم، ئۇلار تۇرلۇك سوئاللارنى سوراپ مېنى بىئارام قىلمىدى. ئۇلار بىرەر كىشى بىر مەھەل ئۇياق-بۇ ياقتا يۈرسمۇ، ئەدەبلىكتە قايتىپ كەلسە ۋە ئىخلاس بىلەن ئىشلىسە، بۇنىڭ ئۆزى ياخشى ئىش، نىمە دەپ ئۆتۈپ كەتكەن ئىشلار بىلەن ئۆنى بىئارام قىلغۇلۇق، دەپ قارايدىكەن. مەنمۇ ئۆتمۈشتىكى ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى مۇمكىن قەدەر ئۇنتۇپ كېتىشكە، بىراقلا، ئۇزۇل-كېسىل ئۇنتۇپ كېتىشكە تىرىشاتتىم. ئاشۇ يىللىرى مەن تۇرغان گاراژنىڭ ئالدىدىن ئۆتكەن چاغلىرىمدا، مەن ئۆڭ-سولغا قارىماي قويماستىن ھەتتا بېنزىن پونكىتىغا كەلگەندە بېنزىنمۇ قاچىلىۋالماي-تىن ئىتتىك ئۆتۈپ كېتەتتىم. بىراق، بۇلارنىڭ ھەممىسى ھېچنىمگە دال بولالمايتتى، ئۇزەمنى ئالدىسام بولمايدۇ.

بۇ يەردە ئىشلىگىلى تۇرغىلى خېلى ئۇزاق بولدى، ئىشقا ئۆگىنىپ قالدىم، ماشىنىنىڭ مىجەزىنىمۇ پىششىق بىلىۋالدىم. موتور ھەر خىل سۇرئەتتە مېڭىش ۋە تورلۇك تاغ-داۋانلار ئېشىش سىنىغىدىن ئۆتتى. قىسقىسى ئۆز ئىشىم بىلەن ئوبدان تونۇشۇۋالدىم.

بىر كۈنى ماشىنامنى ھەيدەپ جۇڭگودىن قايتىپ كەلدىم، روھىم جايىدا ئىدى، ھېچنىمنى ئويلىمىدىم. ماشىنىنى ھەيدەپ كېتىۋېتىپ تۆت تەرەپكە سەپسالاتتىم. دالدا باھار نۇرى يالتىرايتتى، مەنزىرە ئادەمگە ناھايىتى يېقىملىق تۇيۇلاتتى. يىراقتا چېدىرلار تىكىلگەن: چارۋىچىلار ئەتىيازلىق يايلاققا كۆچكەن ئىدى. كۆكۈش ئىس چېدىر-دىن ئاسمانغا ئۆرلىمەكتە. يېقىملىق شامال يىلقىلارنىڭ ئەنسىز كىشنەشلىرىنى ئۇچۇرۇپ كېلەتتى. قوي-ئۆشكىلەر يېيىلماقتا. بۇلارنىڭ

ھەمىسى باللىق چاغلىرىمىنى ئېسىمگە سالىدى-دە، يۈرىگىمدە چەكسىز پەرىشانلىق ۋە ھەسرەت قوزغىدى...ماشىنا كۆل بويىغا كەلگەن چاغدا، ئۇشتۇمتۇت تىترەك ئولاشتى ــ ئاھ، ئاققۇ!

ھاياتىمدا ئىسىق كۆلدىكى ئاققۇنى ئىككىنچى قېتىم كۆرۈشۈم ئىدى. كۆپ-كۆك ئىسىق كۆلدە ئاق قۇشلار پىرقىرىشىپ يۈرەتتى. نەمە ئۈچۈنلىكىنى ئۆزەممۇ بىلمەيمەن، يولدىن ماشىنىنى تېز بۇراپ، ئالدىنقى قېتىمدىكىگە ئوخشاشلا ماشىنىنى توپمۇ-توغرا كۆل بويىغىلا ھەيدەپ كەلدىم.

ئىسىق كۆل، ئىسىق كۆل ــ تۇغمىتەلمىگەن ناخشام!...مەن نەمە دەپ ئاشۇ كۇنىنى ئەسلەپ قالدىم؟ ئاشۇ چاغدا، مانا مۇشۇ دۆڭدە ئاسىل بىلەن بىللە ئولتۇرۇپ ئىسىق كۆلگە قارىغان ئىدىم. ھەئە، مەنزىرە ئاۋالقىدەكلا: كۆك-ئاق دولقۇن خۇددى قولغا قول تۇتاشقاندەك، بىر قاتار-بىر قاتاردىن بولۇپ سېرىق قىرغاقىقا ئۇرۇلماقتا. كۇن ئولتۇردى، يىراقتىكى سۇ ئۈستىدە قىزىل شەپەق جىلۋىلەندى. ئاققۇلار خوشاللىقتىن، ئالاقزادىلىكتىن غاقىلدىشىپ قانات قېقىپ ئۇچاتتى. بەزىدە يۇقۇرىغا ئۆرلىسە، بەزىدە گويا غىڭىلداپ تۇرغاندەك قاناتلىرىنى كىرىپ تۆۋەنلەيتتى، قانىتى بىلەن سۇنى ئۇرۇپ، دومىلاپ كېتىۋاتقان دولقۇنلارنى قوغلىشاتتى. ھەئە، مەنزىرە ئاۋالقىدەكلا ئىدى. يېنىمدا پەقەت ئاسىلا يوق ئىدى. نەدىسەن، ئاھ سەرۋى قامەتلىك دىلبىرىم؟

قىرغاقتا ئۇزاق تۇردۇم. ئاندىن كېيىن ئاپتوموبىل مەيدانىغا قايتىپ كەلدىم، چىدىيالماي قېلىپ ئاخىر يىقىلدىم...دەردىمنى چىقىرىش ئۈچۈن مەن يەنىلا ئاشۇ قاۋاقخانىغا ھاراق ئىچكىلى باردىم. قاۋاقخانىدىن چىققان ۋاقتىمدا ناھايىتى كەچ كىرىپ كەتكەن ئىدى.

تۇن قاپ-قاراڭغۇ، ھەممە ياقنى قاپ-قارا بۇلۇت باسقان. جىلغىدىن ئۇرغان شامال خۇددى تۇرۇبىدىن چىققان شامالغا ئوخشايتتى ۋە دەل-دەرەخلەرنى تەلۈلەرچە ئىغاڭلىتاتتى، ئېلېكتىر سىملىرىنى ۋىزىلدىتاتتى، ئادەمنىڭ يۈزىگە خۇددى تاش تەككەندەك تېگەتتى. كۆل سۈيى شاۋقۇنلىماقتا، ئىگىرىماقتا. مەن ئاران تەسلىكتە ياتاقنى كەلدىم-دە، كىيىم-كېچەكلىرىمنىمۇ سېلىشقا ئۇلگۈرمەي ئۆزەمنى كارۋاتقا ئاتتىم.

ئەتىسى بېشىمنى كۆتۈرەلمەي قالدىم، ئاغرىقتىن بېشىم يېرىلغۇدەك بولۇپ كەتكەن ئىدى. تالادا جانغا تېگىدىغان يامغۇر ياغماقتا، تېخى قارمۇ ئۇچقۇنلاپ تۇراتتى. مەن ئالاھەزەل ئۇچ سائەتچە ياتتىم، ئىشقا بارغىم كەلمەيتتى. بۇ، ھاياتىمدا بىرىنچى قېتىم بولغان ئىش — ھەتتا ئىشقىمۇ كۆڭلۈم تارتمايتتى. بىراق كېيىنچە ناھايىتى خىجىل بولدۇم، يەنىلا ئورنۇمدىن تۇرۇپ ئىشقا باردىم.

ماشىنا روھسىز ھالدا ماڭاتتى، ئېنىقراغىنى ئېيتقانىدا ماشىنىنى روھسىز ھالدا ھەيدەپ كېتىۋاتاتتىم، ئۇنىڭ ئۈستىگە ھاۋا ناھايىتى ئوسال. ئالدى تەرەپتىن كېلىۋاتقان ماشىنا قار بىلەن پۈركەنگەن، ئەھۋالدىن قارىغاندا تاغ ئېغىزىدا قار ياققان ئوخشايدۇ. نەمە بولسا بولمامدۇ، ھاۋا بۇزۇلۇپ قار-بوران ۋە شۇرغان بولۇپ كەتسىمۇ نېمىتى، قانچىلىك قورقۇنچلۇق ئىش ئىدى، ھەرنىمە بولار، ئۆلۈمدىن چوڭ بولماس...

روھىي ھالتىم بەك ئوسال ئىدى. ماشىنىنىڭ ئەينىگىدە ئۆزەمنى كۆرۈپ، كۆڭلۈم بۆلەكچىلا بولۇپ كەتتى: ساقال-بۇرۇتلىرىم ئۆسۈپ كەتكەن، يۈز-كۆزۈم ئىششىپ كەتكەن، ھېرىپ مادارىم قالمىغانلىقتىن ئەمدىلا كېسەلدىن قوپقان ئادەمدەك بولۇپ قېپتىمەن. يولدا،

ئانچه ـ مۇنچه غىزالىنۇالسامچۇ كاشكى، ئەتنگەندىن تارتىپ تا ھازىر ـ غىچە گېلىمدىن بىر تېمىم سۇ چاغلىق بىرنىمە ئۆتمىدى. لېكىن غىزاغا كۆكلۈم تارتمايتتى، ھاراق ئىچكىملا كېلەتتى. ھەممىگە ئايان ـ كى، ئۆزىگە بىرمەر قېتىم يول قويغان كىشى كېيىن ئۆزىنى تۇتۇۋا ـ لالمايدۇ. مەن بىر دۇكانىنىڭ ئالدىدا توختىدىم. بىر رۇمكا ھاراق قوساقتا كىرگەندىن كېيىن روھىم كۆتىرىلىپ، ئېسىمگە كەلدىم. ماشـ ـنمۇ يېنىككىنە مېڭىۋاتقانىدەك بىلىنىدى. كېيىن يول ئۇستىدە يەنە تۆت سەر ھاراق ئىچتىم. ئۇنىڭدىن كېيىن يەنە بىرنەچ ھاراق ئىچتىم. يول ئۆزى كېتىۋاتقانىدەك بولاتتى، ئەينەك چوتكىسى ئالدىمدا ئۇيان ـ بۇيان تەۋرەنمەكتە. تاماكىنى كالپۇگۇمغا قىستۇرۇپ، ئالدىمغىراق ئىگىشكەن ھالدا كېتىۋاتسەن، ئالدى تەرەپتىن كېلىۋات ـ قان ماشىنلار يولدىكى پاتقاقلارنى ماشىنامنىڭ دەرىزىسىگە چاچرىتىپ ئۇچقاندەك ئۆتۈپ كېتىشەتتى. كەچ كىرىپ كېتىۋاتقاچقا مەنمۇ ماشىننى تېزلەتتىم. تاققا كەلگەن ۋاقتىمدا قاپ ـ قاراڭغۇ ـــ كەچ بولۇپ كەتكەن ئىدى، ئەتراپ جىمجىت، گۆردەك قاپ ـ قاراڭغۇ. بۇ چاغدا ھاراق مېنى ئېلىپ كەتتى، قىزىپ بوشىشىپلا كەتتىم. ھارغىنلىق يېتىشكە، كۆز ئالدىم غۇۋالىشىشقا باشلىدى. كابىنكىنىڭ ئىچى چىداپ تۇرغۇسىز ھالدا دىمىقتا بولۇپ كەتتى. مەن ھىچقاچان بۇنچىلىك قاتتىق مەس بولۇپ باقمىغان ئىدىم. يۈز ـ كۆزۈم تەردىن ئېچىشىپ كەتتى. مەن ئۆزەمنى ماشىندا ئەمەس، بەلكى ماشىننىڭ ئالدىدىكى توختىماي يۈگۈرۈپ كېتىۋاتقان چىراق نۇرى ئىچىدە موللاق ئېتىپ كېتىۋاتقان ـ دەك، ئاشۇ چىراق نۇرىغا ئەگىشىپ، بىر دەم ماشىننىڭ چىرىغى ئاپپاق يورۇتۇۋەتكەن چوڭقۇر جىلغىلارغا چۈشۈپ كېتىۋاتقانىدەك، بىر دەم مىدىرلاپ تۇرغان، تىك يارلاردا تېيىلىپ يۈرگەن نۇر

تۆۋرۈكلىرىگە ئەگىشىپ ئۆرلەپ كېتىۋاتقانىدەك، بىر دەم يەنە شۇ سىزىقتەك ئىككى يول نۇرنى قوغلاپ ئەگرى-توقاي يوللاردا ئۆملەپ ۋاتقانىدەك سېزەتتىم. بارغانسېرى ماغدۇرسىزلىنىپ كېتىۋاتاتتىم، لېكىن ماشىنىنى توختاتمىدىم، رولدىن قولۇم ئاجراپ كەتسىلا ماشىنىنى ھەيدەپىلەمەي قالىدىغانلىغىنى بىلەتتىم. نەگە كەلگەنلىگىمنى بىلمەيمەن، ئېھتىمال تاغ ئېغىزىنىڭ مەلۇم بىر يېرىگە كەلگەندۇرمەن. ئېخ! دولۇن، دولۇن، تېيانشان تېغىنىڭ توسىغى! سېنىڭمۇ شۇنچىۋالا خەتەرلىك بولۇپ كەتكىنىڭنى! بولۇپمۇ كېچىدە، خۇسۇسەن مەندەك بىر مەس شوپۇرغا!

ماشىنا بىر دۆڭدىن كۆچەپ چىقتى-دە، تاغ باغرىغا قاراپ ئېتىلدى. ماشىنا يولدا ئۇچقانىدەك تۆۋەنلىمەكتە. ئاندىن كېيىن بىر نەرسىگە بېرىپ سوقۇلغانىدەك بىر ئاۋاز چىقتى-دە، ئالدىدىكى چىراق لىپ-لاپ قىلىپ، ئالدى تەرەپ قاپ-قاراڭغۇ بولۇپ قالدى. كاللامدىن "چاتاق چىقتى!" دېگەن بىر ئۈي ئۆتۈپ كەتتى.

ئەنە شۇ تەرىقىدە قانچە ئۇزۇن ياتقانلىغىنى بىلمەيمەن. پەقەت پاختا تىقىپ قويغانىدەك بولۇپ قالغان قۇلىغىمغا گويا ناھايىتى يىراقتىن ئۇشتۇمتۇت: "ھوي، يورۇق چۈشۈرۈۋەتكىنە!" دېگەن بىر ئاۋاز ئاڭلانغانىدەك ھەمدە بىرەيلەن بېشىمنى، مۇرەمنى ۋە مەيدەمنى سىلىغانىدەك تۇيۇلدى. "تېخى جېنى بار ئىكەن، مەس ئىكەن" دەيتتى ئۇ. ئىككىنچى بىرسى: "يولىنى بوشتىش كېرەك ئىدى" دەپ جاۋاپ بەرگەنىدەك بولدى.

— ھوي، دوستۇم، سەل مىدىرلاپ باققىنا، بىز ماشىنىنى يۆتكەيلى. — ئۇ ئىككى قولى بىلەن مۇرەمدىن ئاستا ئىتتەردى.

مەن ئىڭىرغان ھالدا بېشىمنى تەسلىكتە كۆتەردىم. پىشانەمدىن

ئاققان قان يۈزۈمنى بويلاپ ئېقىۋاتاتتى. مەيدەمدە بېلىمنى تۇز قىلىشقا كاشىلا بولۇۋاتقان بىرنىمە باردەك قىلاتتى. ھىلىقى كىشى بىر تال سەرەڭگە ياندۇرۇپ ماڭا قاردى. ئاندىن كېيىن يەنە بىر تال سەرەڭگە يېقىپ ماڭا يەنە سەپسېلىپ قاردى، ئۇ خۇددى كۆزىگە ئىشەنمەيۋاتقاندەك قىلاتتى...

ــ نىمە بولدۇڭ، دوستۇم؟ قانداق بولغىنى، ھە؟ ــ دېدى ئۇ قاراڭغۇدا قايغۇرغان ھالدا.

ــ ماشىنا...بەك سوقۇلۇپتىمۇ؟ ــ مەن قان تۆكۈرۈپ سوردىم.

ــ ياق، ئانچە ئەمەس. پەقەت يولنى توسۋاپتۇ.

ــ ھە، ئەمىسە مەن ماشىننى ھەيدەپ كېتەي، سىلەر مېنى قويۇۋېتىڭلار! ــ مەن تىترەپ تۇرغان بۇ گەپ ئاڭلىماس قولۇم بىلەن ئاچقۇچنى تولغاپ ماشىننى ئوت ئالدۇرماقچى بولدۇم.

ــ توختاپ تۇر! ــ ئۇ مېنى قاتتىق تۈتۈۋالدى. ــ چاخچاق قىلمىغىن. ماشىنىدىن چىققىن! بۇگۈن مۇشۇ يەردە بىر كېچە قونغىن، ئەھۋالدىن قارىغاندا ئەتە ئەتىگەندە ماڭساڭ...

ئۇلار مېنى كابىنكىدىن تارتىپ چۈشۈرۈشتى.

ــ قىيمىل، ماشىننى يول ياقىسىغا چىقىرىپ قوي، ئۇنى ئاشۇ يەردە توختىتىپ قويايلى.

ئۇ قولۇمنى مۇرىسىگە ئېلىپ، مېنى يۆلىگەن ھالدا قاراڭغۇدا بىر ياققا فاراپ ماڭدى. بىز خېلى ئۇزاق مېڭىپ بىر ھويلىغا كەلدۇق. ئۇ مېنى يۆلەپ ئۆيگە ئېلىپكىردى. ئالدىمىزدىكى ئۆيدە كىرسىن لامپىسىغا ئوت يېقىلدى. ئۇ مېنى ئورۇندۇققا ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ چاپان-لىرىمنى سالغۇزدى. بۇ چاغدا مەن ئۇنىڭغا سەپسالدىم ۋە ئېسىمگە ئالدىم. بۇ ھىلىقى چاغدا تاغ ئېغىزىدا مېنىڭ بىللە ماشىنىغا

چاتما سۆرەتكەن هىلىقى يول ئاسراش ئىشچىسى بايتېمىر ئىدى. مەن ناھايىتى خىجىل بولدۇم، لېكىن بەربىر ناھايىتى خوشال بولۇپ كەتتىم، مەن ئۇنىڭدىن ئەپۇ سورايى، ئۇنىڭغا رەھمەت ئېيتاي دەپ تۇرۇشۇمغا بىردىنلا ئۆي ئىچىدە پالاق-پۇلۇق قىلىپ يەرگە تاشلانغان ئوتۇن ئاۋازى ئاڭلاندى، مەن بۇرۇلۇپ قارىدىم-دە، ئاندىن ئورۇن-دۇقتىن ئاستا، كۆچەپ تۇرۇپ كەتتىم، يەلكەمگە مىلك پاتمان ئېغىر يۈكنى ئارتىپ قويغاندەك تۇيۇلۇپ كەتتى: ئىشىك تۆۋىدە، چېچىلىپ ياتقان يېرىندىلار يېنىدا ئاسىل تۇراتتى. ئۇ ھاك-تاك بولغان، قامىتىنى تۆز تۇتقان ھالدا، خوددى ئۆلۈكتەك ماڭا قاراپ تۇراتتى.

— بۇ نىمە ئىش؟ — ئۇ پەس ئاۋازدا گۈدۈكلىدى.

"ئاسل!" دەپ توۋلىۋېتىشكە تاس-تاماس قالدىم. لېكىن ئۇنىڭ يىراقلاشقان، گىگانتلارنىڭ كۆز نۇرىدەك كۆز نۇرى ماڭا بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلىش ئىمكانىيىتىنى بەرمىدى. مەن خجالەتچىلىكتە يەرگە قارىدىم. ئۆي بىر پەس جىمجىت بولۇپ كەتتى. ئەگەر بايتېمىر بولمىغان بولسا، بۇ ھالەتتە قانداق قىلاتتىمكىن. ئۇ خوددى ھېچنە-مىنى سەزمىگەندەك، مېنى يەنە ئولتۇرغۇزۇپ قويدى.

— ھېچقىسى يوق، ئاسل، — دىدى ئۇ تېچقىنا، — شوپۇر بىرئاز سوقۇلۇپ كېتىپتۇ، ياخشىراق دەم ئېلىۋالسۇن... ئەڭ ياخشىسى سەن يوتنى ماڭا ئېپكېلىپ بەرگىنە.

— يوت؟ — ئۇنىڭ ئاۋازى يۇمشىدى، لېكىن يەنىلا قورقۇش ئالامىتى بار ئىدى، — يوتنى خوشنىلار ئېلىپ چىقىپ كەتكەن... مەن بېرىپ ئېپكېلەي! — ئۇ قانداقتۇر بىرنىمىنى ئېسىگە ئالغاندەك يۈگۈرۈپ چىقىپ كەتتى.

مەن مىدىر-مىدىر قىلىماي كالپۇكۇمىنى چىشلەپ ئولتۇرۇپ

قالدىم. شۇ دەقىقىدىلا مەسلىك تارقىلىپ، ھۇشۇمغا كەلدىم. پەقەت چېكە تومۇرلىرىملا جىددى سوقماقتا.

ئالدى بىلەن يۈيۈنۈۋاتقان، ــ دىدى بايتېمىر چېكەمدىكى يارىغا سەپسېلىپ قاراپ. ئۇ قولىغا چىلەكنى ئېچىقىپ كەتتى. بۇ چاغدا يان تەرەپتىكى ئۆيدىن بەش ياشلارغا كىرگەن يالىڭاياق، كۆينەكچان بىر ئوغۇل بالا چىقىپ كەلدى ــ دە، ھېرىسمەن چوڭ كۆزلىرى بىلەن ماڭا قاراپ تۇرۇپ قالدى. مەن ئۇنى دەرھال تونۇدۇم. قانداق تونۇغانلىغىمنى بىلمەيمەن، ئەمما مەن تونۇدۇم، يۈرىگىم تونۇدى.

ــ سامات! ــ مەن پەس ئاۋاز بىلەن ئۇنىڭ ئىسمىنى ئاتاپ، ئۇنىڭغا بۇرۇلدۇم. بۇ چاغدا بايتېمىر بوسۇغىدا پەيدا بولۇۋىدى، تەمتىرەپ كەتتىم. ئۇ ئوغلۇمنىڭ ئىسمىنى چاقىرغانلىغىمنى ئاڭلىغاندۇ. خۇددى ئوغرىلىق قىلىپ تۇتۇلۇپ قالغاندەك ناھايىتى ئوڭايسىزلىنىپ كەتتىم ــ دە، بۇنداق مۇشكۈل ئەھۋالدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن، ئۆپۈل ــ توپۈل پىشانەمدىكى يارىنى توسقان بولۇپ سورىدىم:

ــ بۇ سىزنىڭ ئوغلىڭىزمۇ؟ ــ مەن نېمە ئۈچۈن مۇشۇنداق دەپ سورىدىم؟ تاكى ھازىرغىچە ئۆزەمنى كەچۈرەلمەيمەن.

ــ مېنىڭ ئوغلۇم! ــ بايتېمىر خۇددى خوجايىنلاردەك قەتئى جاۋاپ بەردى ــ دە، چىلەكنى پولغا قويۇپ، ساماتنى كۆتىرىۋالدى. ــ مېنىڭ ئوغلۇم، ئەلۋەتتە مېنىڭ ئوغلۇم، شۇنداقمۇ، سامات؟ ــ ئۇ بالىنى سۆيدى ۋە ساقلىنى ئۇنىڭ بوينىغا سۈركىدى. بايتېمىرنىڭ ئاھانى ۋە ھەركىتىدە ئازراقمۇ ساختىلىق كۆرۈنمىدى. ــ نېمىشقا ئۇخلىمايسەن؟ سېنىزە سېنى، تايچىغىم، ھەممە نەرسىنى بىلگىڭ كېلىدۇ ــ ھە، ماقۇل، ئەمدى يوتقىنىڭغا كىرىپ ياتە!

ــ ئاپام نەگە كەتتى؟ ــ سامات سورىدى.

ـــ هىلى كېلدۇ. ئەنە، ئاۋۇ ئەمەسمۇ! بارە، بالام.

ئاسسل ئۆيىگە يۈگۈرۈپ كىردى ـ دە، بىزگە جىمجىت ھالدا، ئېھتىياتلىق كۆزى بىلەن تېزلا قاراپ چىقىپ، يوت قاچىلانغان كىچىك قۇتىنى بايتېمىرغا بېرىپ، بالىنى ئۈخلىتىشقا ئېپكىرىپ كەتتى.

بايتېمىر لۆڭگىنى ھۆل قىلىپ يۇز ـ كۆزۈمدىكى قان يۇقۇندىلىرىنى سۈرتتى.

ـــ چىداپ تۇرغىن! ـــ دىدى ئۇ يوتنى يارامغا سۈركەپ چاخچاق قىلغان ھالدا ۋە گېپىنى جىددى ھالدا داۋاملاشتۇردى، ـــ شۇنداق ۋەقە تۈغدۇرغانلىغىك ئۈچۈن يوتنى قاتتىق ـ قاتتىق سۈركەش كېرەك ئىدى، لېكىن سەن بىزگە مېھمان ـ دە، بولدى...ھوي، بولدى، ئەمدى تېزلا ساقىيىپ كېتىدۇ. ئاسسل، بىزگە ئازراق چاي بەرسەڭچۇ!

ـــ مانا ھازىرلا!

بايتېمىر كىگىزگە كۆرپە سېلىپ، ياستۇقتىن بىرنى قويۇپ قويدى.

ـــ مەيەگە كېلىپ ئولتۇرۇپ بىر دەم دېمىگىنى ئېلىۋال، ـــ دىدى ئۇ.

ـــ ھىچقىسى يوق، رەھمەت!

ـــ كېلە، كېلە، ئۆز ئۆيۈڭدەك كۆرۈپ ئولتۇرغىن، ـــ دىدى بايتېمىر گېپىدە چىك تۇرۇپ.

ماڭا بۇلارنىڭ ھەممىسى خۇددى چۈشۈمدىكىدەك بىلىندى. مېنىڭ يۈرىگىم خۇددى بىراۋ تەرىپىدىن كۆكرەك قەپىزىمگە نىقتاپ قويغاندەك بولۇپ كەتتى. ئىچكى ئەزالىرىم قاتتىق تىترەيتتى، ھەم قورقاتىنىم، ھەم نىمىدىنىدۇر ئۇمىت كۈتەتتىم. ئېخ، نىمە ئۈچۈن ئاپام

مېنى مۇشۇ زاماندا تۇغۇپ قويغاندۇ!

ئاسل بىزگە قارىماسلىقتا تىرىشىپ، ساماۋارنى ئېلىپ ھويلىغا چىقىپ كەتتى.

— ساڭا ياردەملىشەي، ئاسل، — دېدى بايتېمىر ئۇنىڭ ئارقىسىدىن. لېكىن ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ ماڭمايلا سامات يەنە يۇگۇرۇپ چىقتى. ئۇنىڭ زادىلا ئۇخلىغۇسى يوق ئىدى.

— نىمە قىلاي دەيسەن، سامات؟ — بايتېمىر بېشىنى چايقاپ تۇرۇپ سورىدى.

— ئاكا، سىز توپ-توغرا كىنودىن چىقىپ كەلدىڭىزمۇ؟ — ئوغلۇم ئالدىمغا كېلىپ ئەستايىدىل تۇردە سورىدى.

مەن ئۇنىڭ گېپىنى چۈشەندىم، لېكىن بايتېمىر قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى.

— ئاھا، سېنىزە، كالۋا! — بايتېمىر كۈلگەن پېتى بالىنىڭ يېنىدا زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ، ماڭا قاراپ سۆزلىدى، — تازا كۈلكىلىك گەپتە...بىز كانىغا كىنوغا بارغاندا بۇمۇ بىللە بارغان ئىدى...

— ھەئە، مەن كىنودىن چىقىپ كەلدىم! — مەنمۇ قىزىقچىلىق قىلدىم.

لېكىن سامات قاپىغىنى تۇردى.

— سىز يالغان ئېيتىۋاتىسىز!

— نىمە ئۈچۈن يالغان بولىدىكەن؟

— ئەمىسە سوقۇشىدىغان قىلىچىڭىز قېنى؟

— ئۆيگە قويۇپ قويدۇم...

— مەن كۆرۈپ باقسام بولامدۇ؟ ئەتە بولامدۇ؟

— بولىدۇ. ھوي، مەيەگە كەلگىنە. سېنىڭ ئېتىڭ نىمە، ساماتمۇ؟

— هەئە، مېنىڭ ئېتىم سامات. ئاكا، سىزنىڭ ئېتىڭىز نىمە؟

— مەن... — سەل جىم تۇرۇپ قالدىم. — مېنىڭ ئېتىم ئىلياس، — مەن ئاغزىمدىن تەسلىكتە شۇ سۆزنى چىقىرالدىم.

— سامات، كىرىپ ئۇخلىغىن، بەك كەچ بولۇپ كەتتى! — گەپكە بايتېمىر ئارىلاشتى.

— ئاتا، يەنە بىرئاز تۇرسام بولامدۇ؟ — سامات يالۋۇردى.

— ماقۇل! — بايتېمىر ماقۇل بولدى. — مەن چاينى ئېلىپ كىلەي.

سامات مېنىڭ يېنىمغا كەلدى. مەن ئۇنىڭ قوللىرىنى سىلىدىم: ئۇ ماڭا قۇيۇپ قويغاندەكلا ئوخشايتتى. ھەتتا ئۇنىڭ قولى ھەم كۆلۈشلىرىمۇ مېنىڭكىگە بەكمۇ ئوخشايتتى.

چوڭ بولغاندا نىمە بولسەن؟ — ئوغلۇم بىلەن پاراڭلىشىش مەقسىدىدە ئۇنىڭدىن سورىدىم.

— شوپۇر بولىمەن.

ماشىنىغا چۈشۈشنى ياخشى كۆرەمسەن؟

— بەكمۇ ياخشى كۆرىمەن...بىراق مەن قولۇمنى كۆتەرسەم، مېنى ھېچكىم ماشىنىسىغا ئولتۇرغۇزۇۋالمايدۇ...

— ئۇنداق بولسا ئەتە كېلىپ سېنى ماشىنامغا ئولتۇرغۇزاي. بولامدۇ؟

— بولىدۇ. مەن ئوشۇغۇمنى سىزگە بېرىمەن. — ئۇ ئۆيگە ئوشۇقلىرىنى ئالغىلى كىرىپ كەتتى.

دەرىزىنىڭ سىرتىدىن ساماۋارنىڭ مورىسىدىن ئوت ئۇچقۇنلىرى ئۇچقۇنداۋاتقانلىغى كۆرۈندى. ئاسىل بىلەن بايتېمىر بىرنېمىلەرنى دېيىشۋاتاتتى.

سامات ئوشۇق قاچىلانغان ئارقار تۇلۇمنى ئېلىپ چىقتى.

ـــ ئاكا، سىز تاللۇبلىكى! ـــ ئۇ ھەر خىل بويالغان بۇ مۇلكىنى شاراقلىتىپ ئالدىمغا تۆكتى.

خاتىرە قىلىپ ساقلاش ئۈچۈن ئوشۇقتىن بىرنى ئالايمكىنمۇ دىدىم، لېكىن جۇرئەت قىلالمىدىم. ئىشىك ئېچىلدى، بايتېمىر پورۇقلاپ قاينىاپ تۇرغان ساماۋارنى كۆتىرىپ كىرىپ كەلدى. ئاسىل ئۇنىڭ ئارقىسىدىن كىرىپ كەلدى ۋە چاي دەملەشكە كىرىشتى. بايتېمىر پەس بىر يۇمۇلاق جوزىنى كىگىز ئۈستىگە قويۇپ داستىخان سالدى. سامات ئىككىمىز ئوشۇقلارنى يىغىپ تۆلۈمغا سالدۇق.

ـــ مۇلكۈڭنى يەنە خەققە كۆرسىتىسەن-دە پوچى! ـــ دىدى بايتېمىر ئەركىلىتىپ ساماتنىڭ قۇلغىنى سوزۇپ.

بىر مىنۇتتىن كېيىن ھەممىمىز جوزىنى چۆرىدەپ ئولتۇردۇق. ئاسىل ئىككىمزلا بىر-بىرىمزنى تونۇمايدىغان بولۇۋالدۇق. ئىمكانىيەتنىڭ بېرىچە ئېغىر-بېسىق ھالەتتە ئولتۇراتتۇق، ئېھتىمال ئەنە شۇ سەۋەبتىن بولسا كېرەك، ئاز گەپ قىلىشاتتۇق. سامات بايتېمىرنىڭ قۇچىغىدا ئولتۇرۇپ، ئۇنىڭغا يۆلەنگەن ھالدا بېشىنى چايقايتتى.

ـــ ھوي، ئاتا، ساقلىڭ سانچىلا تۇرىدىكەن! ـــ دىدى سامات ۋە ئۆرلەپ يوزىنى ئۇنىڭ ساقلىغا سۈركىدى.

ئوغلۇم بىلەن بىللە ئولتۇرۇپ يا ئۇنى بالام دېيەلمىسەم، يەنە كېلىپ ئۇنىڭ باشقا بىرەيلەننى ئاتا دەۋاتقانلىغىنى ئاڭلاپ تۇرسام، بۇ نەقەدەر قىيىن-ھە! ئاسىل، قەدىرلىگىم ئاسىل مانا مېنىڭ بىلەن بىر يەردە ئولتۇرۇپتۇ، لېكىن ئۇنىڭ كۆزىگە تىكىلىپ قاراشقا ھەققىم يوق، بۇ نېمە دېگەن ئازاپ-ھە! ئۇ بۇ يەرگە قانداق كېلىپ قالغاندۇ؟ بايتېمىرنى ياخشى كۆرۈپ قېلىپ تەككەنمىدۇ؟ ئۇ ھەتتا مېنى تونۇغانىدەك بولغانلىغىنىمۇ بىلدۇرمەيۋاتقان، ئەكسىچە مېنى پۇتۇنلەي

تونۇمايدىغان يات ئادەم دەپ قاراۋاتقان شائىرتتا، مەن ئۇنىڭدىن نېمىنى ئۇقالايمەن؟ ئۇ ماڭا شۇ قەدەر ئۆچ بولۇپ كەتكەنمىدۇ؟ بايتېمىر نېمىلەرنى ئويلاۋاتقاندۇ؟ ئۇ مېنىڭ كىم ئىكەنلىگىمنى قىياس قىلىپ باقمىغانمىدۇ؟ سامات بىلەن ئىككىمىزنىڭ بەكمۇ ئوخشاشىپ كېتىدىغانلىغىمىزنى بىلمىگەنمىدۇ؟ ئۇ نېمىشقا ھەتتا ئىككىمىزنىڭ تاغ ئېغىزىدا بىر چاغلاردا ئۇچرىشىپ قالغانلىغىمىزنى، بىرلىكتە باشقا بىر ماشىننى سۆرەپ كەلگەنلىگىمىزنى ئېسىگە ئالالمىدى؟ يا ئۇ راستلا ئۇنتۇپ قالدىمۇ؟

ھەممىمىز ئۇخلاش ئۈچۈن ياستۇقىغا باش قويغان ۋاقتىمىزدا كۆڭلۈم تېخىمۇ غەش بولدى. ئۇلار ماڭا كىگىزگە ئورۇن سېلىپ بەردى. مەن تام تەرەپكە قاراپ ياتتىم، چىراق غۇۋا يورۇپ تۇراتتى، ئاسىل چىنە-قاچىلارنى يىغىشتۇرماقتا.

— ئاسىل! — دەپ قىچقاردى بايتېمىر يان ئۆيدە پەس ئاۋاز بىلەن.

ئاسىل ئۇنىڭ يېنىغا كەتتى.

— ئۇنىڭ كۆينىگىنى يۇيۇۋەتكىنىڭ ياخشى بولارمىكىن.

ئاسىل قان بولۇپ كەتكەن شاتلانكا كۆينىگىمنى يۇيۇشقا كىرىشتى. لېكىن، ئۇ يۇيۇۋاتقان كۆينەكنى شۇ ھامان قويۇپ قويدى. ئۇنىڭ بايتېمىرنىڭ يېنىغا كىرىپ كەتكەنلىگىنى ئاڭلىدىم.

— ماشىنىنىڭ سۇخانىسىدىكى سۇنى ئېقىتىۋەتكەنمۇ؟ — دېدى ئۇ پەس ئاۋازدا، — قاتتىق سوغاقتا توڭلاپ قالمىسۇن يەنە...

— ئېقىتىۋەتكەن، قىيمىل ئېقىتىۋەتكەن، — دېدى بايتېمىرمۇ پەس ئاۋازدا، — ماشىنا ساپ-ساق دېگۈدەك...ئەتە ئەتىگەندە بىز ئۇنىڭغا ياردەملىشىمىز...

لېكىن مەن بۇلارنى ئۇنتۇپ كېتىپتىمەن، مېنىڭدە نەدە ماشىنىنىڭ سۇخانىسى بىلەن موتورىنى ئويلىغۇدەك كۆڭۈل بولسۇن!

ئاسىل كۆينىگىمنى يۇيۇپ كىرىپ مەشىنىڭ ئۈستىگە يېيىپ قويۇپ، ئېغىر بىر ئۇھ تارتتى ۋە چىراقنى ئۆچۈرۈۋېتىپ چىقىپ كەتتى.

ئۆي ئىچى قاپ-قاراڭغۇ. ئۆچىلىمىزنىڭ ئۇخلىمىغانلىغىمىز، ئۆچىلىمىزنىڭ ئۆز خىيالىمىز بىلەن ياتقانلىغىمىز ماڭا ئايان. بايىتىمىر ئوغلۇم بىلەن بىر كارۋاتتا ياتىتى. ئۇ بىر دەم-بىر دەم ساماتنى ئەركىلىتىپ، يوتقىنىنى يېيىپ-قىمداپ ياتاتتى، سامات ئۇيقۇلۇقتا ئۇيان-بۇيان ئۆرۈلۈپ، يوتقىنىنى تېپىپ ئېچىۋېتەتتى. ئاسىل بولسا بىر دەم-بىر دەم ئۇھ تارتاتتى. قاراڭغۇدا مەن ئۇنىڭ ياشاڭغىرىغان-لىقتىن پارقىراپ تۇرغان كۆزىنى كۆرگەندەك بولدۇم. ئېھتىمال ئۇنىڭ كۆزى ئىسسىق ياش بىلەن تولغاندۇ. ئۇ نىمىنى، كىمنى ئويلاۋاتىدە-كىنە؟ ھازىر بىز ئۈچ ئادەم بولۇپ قالدۇق... ئېھتىمال ئۇمۇ ماڭا ئوخشاش، بىزنى بىر بىرىمىزگە باغلىۋەتكەن گۈزەل ۋە ھەسرەتلىك ئىشلارنى ئەسلەپ كەتكەندۇ؟ بىراق، ھازىر ئۇنىڭغا يېقىنلىشىشىم مۇمكىن ئەمەس، ئۇنىڭ پىكرىمۇ ماڭا روشەن ئەمەس. مۇشۇ بىرنەچچە يىلدىن بۇيان ئاسىل ئۆزگىرىپ كەتتى، ئۇنىڭ كۆزى ئۆزگىرىپ كەتتى...ئاسىل ئەمدى ئاشۇ يىللىرىدىكىدەك خەققە ئاسانلا ئىشىنىدىغان ئاسىل ئەمەس، ئۇنىڭ كۆزىمۇ ئاشۇ يىللىرىدىكىدەك تازا ۋە ساددا نۇر تۆكۈلۈپ تۇرىدىغان كۆز ئەمەس. ئۇنىڭ كۆزى تېخىمۇ بەك ئۆتكۈر بولۇپ كەتكەن. شۇنداق بولسىمۇ، مەن ئۇچۇن ئېيتقانىدا، ئاسىل بۇرۇنقىدەكلا يايلاقتىكى سەرۇى قامەتلىك دىلبەر ئىدى. ئۇنىڭ ھەر بىر ھەركىتىدىن ماڭا تونۇش، يېقىن نەرسىنى كۆرەتتىم. شۇ سەۋەپتىن يۈرىگىم تېخىمۇ پۈچىلىنىپ كەتتى، ئاغرىدى، ئازاپلاندى.

ئۇمتسزلىك ئىچىدە ياستۇقىنىڭ بۇرجىگىنى چىشلەپ، تاكى تاڭ ئاتقىچە كىرپىك قاقماي چىقتىم.

دەرىزىدىن قارىغىنىمدا، كۆكتە بۇلۇتلار ئارىسىدا ئۇزۇپ يۈرگەن ئاي گايىدا بۇلۇتلارنىڭ ئارقىسىغا يوشۇرۇنسا، گايىدا جامالىنى كۆرسىتەتتى.

ئەتىگەندە ئاسىل بىلەن بايتېمىر ئىككىسى ئۆي ئىشى بىلەن ھويلىغا چىقىپ كەتكەن چاغدا، مەنمۇ ئورنۇمدىن تۇردۇم. كېتىشىم كېرەك ئىدى. مەن ئاستاغىنا ساماتنىڭ يېنىغا بېرىپ ئۇنىڭ مەڭزىگە بىرنى سۆيۈپ قويۇپ ئىتتىك ئۆيدىن چىقتىم.

ئاسىل بىرنەچچە تاشقا ئورنىتىلغان قازانىدا سۇ قاينىتۋاتاتتى، بايتېمىر ئوتۇن كەسلەۋاتاتتى. ئىككىسىمز ماشىنىغا قاراپ ماڭدۇق. يول بويى ھەر ئىككىمزلا گەپ قىلماي تاماكىمزنى چېكىپ ماڭدۇق.

بايا ماشىنا يول بويىدىكى تۆۋرۈكىگە بېرىپ سوقۇلغان ئىكەن. ئىككى تال تۆۋرۈك ئۆرۈلۈپ، تۆۋرۈك كۆمۈلگەن سىمونت توپىلار چېچىلىپ يېتىپتۇ. ماشىنىنىڭ ئالدىدىكى چىراقلار پاچاق-پاچاق بولۇپ كېتىپتۇ، چاق يانپۇسى بىلەن چاقنىڭ ئالدى تەرىپى ئېگىلىپ، چاقنى قىسۋاپتۇ. بۇلارنى لوم ۋە بولقا بىلەن بىر ھازا ھەپىلىشىپ يۈرۈپ ئوڭلىدۇق. ئاندىن كېيىن ئۇزاققا سوزۇلغان، ئادەمنى قىنىيدىغان ئىشنى باشلىدۇق. موتور توڭلاپ قالغاچقا ھېچبىر گۈكرىمەيتتى. بىز موتورنى قىزدۇردۇق ۋە رولىكنى توختىماي ئايلاندۇردۇق. ئىككىمزنىڭ مۇرىمز تېگىپ تۇراتتى، تۆت قولىمز بىر رولىكنى ئىستاماقتا، ئاغزىمزدىن چىققان ھور بىر بىرىمزنىڭ يۈزىگە تېگىپ تۇراتتى، ئىككىمز بىر ئىشنى قىلۋاتىمز، ئېھتىمال ئىككىمزنىڭ خىيالىمۇ ئوخشاش بىر ئىش ئۈستىدە بولۇۋاتقاندۇ.

موتور هەرکەتکە کېلەي دەپ قالدى، ئىككىمىز ئۇھ دېيىشكە باش-لىدۇق. ئاسىل ئىككى چىلەك ئىسسىق سۇ كۆتىرىپ كېلىپ، ئۇن-تىنسىزلا مېنىڭ ئالدىمغا قويۇپ، ئۆزى بىر چەتكە ئۆتۈپ تۇردى. مەن ئىسسىق سۇنى سوۋۇتقۇچقا قۇيدۇم. بايتېمىر ئىككىمىز رولكىنى يەنە ئايلاندۇرۇۋىدۇق، ئاخىر موتور هەرکەتکە كەلدى. مەن كابىنا-كىغا كىرىپ ئولتۇردىم. موتورنىڭ ئايلىنىشى تەكشى ۋە رەتلىك ئەمەس ئىدى. بايتېمىر بولقىنى ئېلىپ، ياپقۇنىڭ ئاستىدا ئوتلۇقنى تەكشۈرۈشكە باشلىدى. دەل شۇ چاغدا سامات بىر چوڭ چاپانىنى يېپىنچاقلاپ هەسرىگەن پېتى يۈگۈرۈپ كەلدى. ئۇ ماشىنىنى چۆرىدەپ يۈگۈرەيتتى، ماشىنغا چۈشۈپ ئوينىغۇسى كەلگەندەك قىلاتتى. لېكىن ئاسىل ئۇنى توختۇتىلىپ قويۇپ بەرمەيتتى. بۇ چاغدا ئاسىل كابىنكىنىڭ يېنىغا كېلىپ قالدى. ئۇ ماڭا ئەيىپلىگۈچى نەزىرى بىلەن قاراپ، ئازاپلانغانىدەك ۋە ئىچ ئاغرىتقانىدەك قىلاتتى، شۇ چاغدا مەندە تەڭداشسىز بىر ئىرادە تۇغۇلدى: گۈنايىمدىن كېچىدىغانلا ئىش بولسا، ئوت دېگىزىغا بولسىمۇ كىرەتتىم، ئۆلۈشتىنمۇ قورقمايتتىم. ئوچۇق تۇرغان ئىشىكتىن مەن سەل بويىنۇمىنى سوزۇپ ئاسىلغا قاردىم:

— ئاسىل! بالىسى ئېلىپ كىرىپ ئولتۇرغىنا! مەن سىلەرنى ئېلىپ، بۇرۇنقىدەك مەڭگۈ سىلەر بىلەن بىللە بولسەم! مەيەگە كىرىپ ئولتۇرغىنا! — موتورنىڭ گۈكىرىگەن ئاۋازىدىن پايدىلىنىپ ئۇنىڭغا يالۇۋۇردۇم.

ئاسىل ھەيبىر گەپ قىلماي، ياشقا تولغان كۆزىنى ئۇن-تىنسىز باشقا تەرەپكە قارىتىپ، ياق دېگەندەك بېشىنى چايقىدى.

— ئاپا، ماشىنغا چىقە! — دېدى سامات ئۇنىڭ قولىنى تار-

تىپ، ــ چىقە!

ئۇ قارا‌پۇ قويماي بېشىنى سائگىلاتقانچە كېتىپ قالدى. سامات بىللە مېڭىشقا ئۇنىماي، ئۇنىڭ قولىدىن ئاجراپ چىقىپ كەتتى.

ــ ئوڭلاندى، ــ دېدى بايتېمىر ماشىنىنىڭ يانىقۇسىنى "تاراق" قىلىپ يېپىپ قويۇپ، ئاندىن جابدۇقلارنى كابىنكىغا قويۇپ قويدى.

شۇنىڭ بىلەن، مەن ماشىنىنى ھەيدەپ كەتتىم. مەن يەنە رولنى تۇتۇپ، يوللاردا، تاغلاردا كېتىۋاتسەمەن، ــ ماشىنا مېنى ئېلىپ كېتىۋاتاتتى، ھېچقانداق ئىش بولمىغاندەك ئىدى.

مانا شۇنداق قىلىپ مەن تاغ ئېغىزىدىن ئاسىل بىلەن ئوغلۇمنى تېپىۋالدىم، شۇنداق بولدى، بىز كۆرۈشتۇقۇ يەنە ئايرىلدۇق. دۆلەت چېگرىسىغا كېتىۋاتقاندا ۋە قايتىپ كېلەشىمدە، قانداق قىلاي دېگەنىنلا ئويلىدىم، بىراق، ھېچقانداق چارە تاپالمىدىم. مۇشۇنداق ئاخىرى چىقمايدىغان خىياللار مېنى ھارغۇزۇۋەتتى... ئەمدى كېتىشىم كېرەك، يىراق يەرلەرگە كېتىشىم كېرەك، بۇ يەردە قالسام بولمايدۇ.

بۇ يەردىن كېتىش نىيىتىگە قەتئى كەلدىم، مۇشۇ خىيال بىلەن ئاپتوموبىل مەيدانىغا كەتتىم. مەن تاغ ئېغىزىدىكى ئوچاستىكىدىن ئۆتكەندە، ساماتنىڭ ئۆزىدىن چوڭراق بىر ئوغۇل بالا ۋە كىچىك قىز بىلەن ئۆي ــ تاش مۇنارلىق ئۆي ۋە ئېغىل ياساپ ئويناۋاتقانلىغىنى كۆردۈم. بۇرۇن يول ياقىسىدا ئۇلارنى كۆرگەن بولۇشۇم مۇمكىن... ئەسلى ھەر كۈنى دېگۈدەك ئوغلۇمنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپتە-كەنمەن، بىراق مەن بۇنى بىلمەي يۈرگەن ئىكەنمەن. ماشىنامنى توختاتتىم.

ــ سامات! ــ دەپ چاقىردىم مەن ئۇنى كۆرگۈم كېلىپ. بالىلارنىڭ ھەممىسى مېنىڭ ئالدىمغا يۈگۈرۈپ كېلىشتى.

— ئاكا، بىزنى ماشىنىڭىزغا ئولتۇرغۇزامسىز؟ — سامات ئالدىمغا يۈگۈرۈپ كېلىپ سورىدى.

— هە-ئە، ئولتۇرغۇزىمەن! — دېدىم مەن.

باللار ئەركىلىشىپ بىراقلا كابىنكىغا ئېسىلىپ چىقىشتى.

— مەن تونۇيدىغان هىلىقى ئاكام مۇشۇ شۇ! — دېدى سامات دوستلىرىنىڭ ئالدىدا ماختىنىپ.

مەن ئۇلارنى ئېلىپ ئازلا ماڭغان بولسامۇ، لېكىن مېنىڭ بەختىم ۋە خوشاللىغىم ئۇلارنىڭكىدىن كۆپ بولۇشى مۇمكىن. كېيىن مەن ئۇلارنى چۈشۈرۈپ قويدۇم.

— ئەمدى سىلەر يۈگۈرۈپ قايتىپ كېتىڭلار! — باللار يۈگۈرۈشۈپ كەتتى. مەن ئوغلۇمنى ئېلىپ قالدىم.

— سامات، توختاپ تۇرە، ساڭا گېپىم بار! — مەن ئوغلۇمنى بېشىمدىن ئىگىز قىلىپ كۆتىرىپ تۇرۇپ ئوغلۇمنىڭ يۈزىگە قارىدىم، كېيىن ئۇنى چىڭ قۇچاغلاپ سۆيدۇم، ئاندىن ئۇنى يەرگە قويدۇم.

— سىزنىڭ قىلىچىڭىز نەدە؟ ئېلىپ كەلدىڭىزمۇ، ئاكا! — ساماتنىڭ ئېسىگە ئۇ ئىش كېلىپ قالدى.

— هە! مەن يەنە ئۇنتۇپ قېپتىمەن، ئوغلۇم، بۈگۈن چوقۇم ساڭا ئېپكېلىپ بېرىمەن! — دەپ ۋەدە بەردىم.

— ئەمدى ئۇنتۇمايسىز — هە، شۇنداقمۇ، ئاكا؟ بىز يەنە هىلىقى جايدا ئۇيناپ تۇرىمىز.

— ئەمدى سەن تېز قايتىپ كەت!

ئاپتوموبىل مەيدانىدىكى ياغاچچىلار ئۆيىدە، باللار ئويناۋاتقان ياغاچ قىلىچتىن ئۇچنى ياسىدىم ھەمدە ئۇلارنى ئېلىۋالدىم.

باللار راستلا مېنى ساقلاپ تۇرۇپتىكەن. مەن ئۇلارنى ماشىنىغا

ئولتۇرغۇزدۇم. شۇنداق قىلىپ ئوغلۇم بىلەن ۋە ئۇنىڭ دوستلىرى بىلەن ئاغىنە بولۇپ قالدىم. ئۇلار تېزلا مەن بىلەن تونۇشۇپ كەتتى. مېنى كۆرسە يېراقتىن يۈگۈرۈشۈپ ئالدىمغا كېلىدۇ:

ــ ماشنا، بىزنىڭ ماشنا كەلدى!

مائا قايتىدىن جان كىردى، ئادەم بولدۇم. مەن ھەر قېتىم يولغا چىققىنىمدا كۆڭلۈم بىردىنلا ئېچىلىپ كېتىدۇ: بىر خىل گۈزەل ھىسسىياتقا تولىدۇ. ئوغلۇم يول ياقىسىدا مېنى ساقلاۋاتىدۇ. ئۇنىڭ بىلەن كابىنكىدا ئىككى مىنۇت ئولتۇرۇۋالسامۇ مەيلى ئىدى. ھازىر، مېنىڭ پۈتۈن خىيالىم ۋە ئويۇم قانداق قىلىپ ئوغلۇمنىڭ يېنىغا ۋاقتىدا بارىمەن دېگەن نۇقتىغىلا مەركەزلەشكەن ئىدى. مەن ۋاقىتنى ھىساپلاپ كۆرسەم، تاغ ئېغىزىدىن كۈندۈزى ئۆتىدىكەنمەن. باھار كۈنلىرى ھاۋا ئىسسىق، باللار دائىم كوچىدا ئويناپدۇ، شۇڭا، مەن دائىم ئۇلارنى يول ياقىسىدا ئۇچرىتىمەن. مەن پەقەت مۇشۇنىڭ ئۇچۇنلا ياشاۋاتقاندەك ۋە خىزمەت قىلىۋاتقاندەك، مۇشۇلا مېنى بەختلىك قىلىدىغاندەك ھىس قىلاتتىم. لېكىن، بەزىدە، كۆڭلۈم قورقۇنچ بىلەن تولاتتى. ئوچاستىكىدىكىلەر مېنىڭ باللارنى ماشىنىغا سېلىپ ئويىنىتىدىغانلىغىمنى بىلمىسۇ، بىلمەسلىگىمۇ مۇمكىن، لېكىن، ئۇلار مېنى ئوغلۇم بىلەن كۆرۈشتۇرمەسلىگى مۇمكىن، ئۇنى يول ياقىسىغا چىقارماسلىغى مۇمكىن. مەن ئىنتايىن قورقۇپ كەتتىم، كۆڭلۈمدە ئاسىل بىلەن بايتېمىرنىڭ شۇنداق قىلماسلىغىنى تىلەيتتىم، ئوغلۇم بىلەن ئىككىمىزنىڭ مۇشۇنداق قىسقا ۋاقىتلىق ئۇچرىشىشىمىزنىمۇ بۇزۇۋۇتمەسلىگىنى ئارزۇ قىلاتتىم. لېكىن، ئاشۇنداق ئىش ئاخىرى يۈز بەردى...

1 ــ ماي بايرىمى يېقىنلىشىپ قالغان ئىدى. مەن ئوغلۇمغا بايرام-

لىق بەرمەكچى بولـدۇم. مەن پۇرژىنـلىق ئويۇنـچۇق يۇك ماشـنا سېتىۋالدىم. ا ـ ماي كۈنى مەن ئاپتوموبىل مەيدانـدا ھايال بولۇپ قالدىم، ئۇ يەردىن چىققان ۋاقتىمدا كەچ كىرىپ قالغان ئىدى، شۇڭا ناھايىتى ئالدىرىدىم. شۇنداق بولغانلىغى ئۈچۈنمـسكىن، كۆڭـلۈمدە بىر خىل ئەندىشە بار ئىدى، ھېچقانداق سەۋەبسىزلا ئەنسىزلىنەتتىم. ماشنا ئوچاستكىغا يېقىنلاشقان چاغدا، مەن سوغـنى ئېلىپ يېنىمغا قويۇپ قويـدۇم، كۆڭلۈمـدە سامات كۆرسە چوقۇم خوشال بولـدۇ، دەپ ئويلايتـتىم. ئۇنىڭ خىلمۇ ـ خىل ئوبـدان ئويۇنچۇقـلىرى بار، لېكىن بۇ ئالاھـدە ئويۇنچـۇق ـــ يولدا تونۇشۇپ قالغان شوپۇرنىڭ شوپۇر بولۇشنى خالايدىغان ئوغۇل بالغا بېرىدىغان سوغىسى. لېكىن، بۇ قېتـتىم يول بويـدا ئۇنى كۆرمـدىم. بالـلارنىڭ ھەممـسى يۈگۈرۈپ كەلدى، پەقەت ساماتلا يوق. مەن كابىنكىدىن چىقىپ:

ـــ سامات قېنى؟ ـــ دەپ سورىدىم.

ـــ ئۆيـدە، ئاغـرىپ قالـدى، ـــ دەپ جاۋاپ بېرىشـتى ئوغۇل باللار.

ـــ ئاغرىپ قالدى؟

ـــ ياق، ئاغرىپ قالـمـدى! ـــ قـىزچاق ئەھۋالـدىن خەۋەردار ئىكەنلىگـنى بىلـدۈرۈپ چۈشەنـدۈردى. ـــ ئۇنى ئاپىـسى بۇ يەرگە چىقارمىدى!

ـــ نېمىشقا؟

ـــ بىلمەيـمەن، چىقمايسەن دەيدۇغۇ.

ئۆگۈم ئۆچۈپ، ھەممە ئىش تۈگىدى، دەپ ئويلىدىم.

بۇ ھالدا مەن بۇ سوغىنى ئوغۇل بالغا بېرەيمـسكىن دەپ "ئەمـسە بۇنى سەن ئال" دېگەن ئىدىم. بىراق دەرھال يەنـىلا "بەرمەي

تۇرغىنىم تۇزۇك" دىگەن ئويغا كەلدىم-دە، سوغىنى ئېلىپ سالپىيىپ ماشىنامغا قايتىپ كەلدىم.

ــ ئاۋۇ ئاكام نىمىشقا بىزنى ماشىنىسىغا ئولتۇرغۇزمايدۇ؟ ــ ئوغۇل بالا ھەدىسىدىن سورىدى.

ــ ئۇ ئاغرىپ قېپتۇ، ــ دىدى بالىنىڭ ھەدىسى قاپىغىنى تۇرۇپ.

ھەئە، ئۇ تاپىتى. مېنى ئەڭ يامان بىر كېسەل يىقتىتى. يول بويى مەن ئويلاپ كەلدىم: قانداق قىلىپ بۇنداق ئۇش يۈز بېرىپ قالدى، ئاسىل ئەجەبا ماڭا شۇنچە شەپقەتسىزلىك قىلدى. مەن قانچە ئەسكى بولماي ئۇنىڭ ئازراقمۇ ئىچى ئاغرىماسمۇ؟ ياق، مەن ئۇشەنمەيمەن...بۇ ئاسىل قىلمۇاتقان ئۇشتا ئوخشمايدۇ، باشقا ئۇش يۈز بەرگەن بولمىسۇن. نىمە ئۇش؟ مەن ئۇنى نەدىن بىلەي؟...مەن ئۆزەمنى ئوغلۇمنىڭ ھەقىقەتەن ئاغرىپ قالغانلىغىغا ئىشەنمەدۇرۇشكە تىرىشاتتىم. مەن نىمىشقا ھىلىقى ئوغۇل بالىنىڭ گېپىگە ئىشەنمەي؟ ئۆزەمنى بۇنىڭغا ئىشەندۈرگەنىدىن كېيىن خۇددى شۇنداق ئۇش سادىر بولغاندەك: گويا ئوغلۇمنىڭ قىزىتمىسى تازا ئۆرلەپ، ھۇشسىزلىنىپ...ياتقانىدەك بىلىنىدى. بىردىنلا ئۇنىڭغا مەلۇم يارەم كېرەكتەك، دورا ئېپكېلىپ بېرىش ياكى ئۇنى دوختۇرخانىغا ئېپىبېرىش زۆرۈرىدەك ھىس قىلىپ كەتتىم. راست، ئۇلار شەھەردە ئەمەس، تاغ ئېغىزىدا تۇرىدۇ-دە! بۇنى ئويلاپ يۈرەك-باغرىم ئۆرتىنىپ كەتتى. مەن ئۆزەمنىڭ نىمە قىلارىمنى ۋە قانداق قىلىشىمنى ئويلاپ باقمايلا، دەرھال ئارقامغا قايتتىم. مەن ئوغلۇمنى چاپسانراق كۆرسەم دەيتتىم، تېزرەك...مەن ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشەلەيدىغانلىغىغا ئىشىنەتتىم. بۇنى كۆڭلۈم تۇيۇپ تۇراتتى. بىراق دەل شۇ چاغدا باكتا ئېنزىن تۈگەپ قېپتۇ، ئامالسز ماشىنامنى ئېنزىن پونكىتىنىڭ

يېنىدا توختىشقا مەجبۇر بولدۇم...

ھەمرىيم ئىلياس گېپىنى توختاتتى. ئۇ قىزىپ كەتكەن يۈزىنى ئالقىنى بىلەن سىلاپ خۇرسىنىپ بىر نەپەس ئالدى-دە، دەرىزىنى چوڭ ئېچىۋەتتى، يەنە بىر قېتىم — قانچە قېتىم بولۇپ كەتتىكىن — تاماكا تۈتاشتۇرۇپ چەكتى.

يېرىم كېچىدىن ئېشىپ كەتكەن ئىدى. ئىككىمىزدىن باشقا، ۋاگوندىكى ھەممىسى ئۇيقۇغا كېتىشكەن بولۇشى مۇمكىن. پويىزنىڭ چاقى توختاۋسىز تۇردە تاقىلداپ، ئۆزىنىڭ تۇغقىمەس-پۇتمەس سەپەر ناخشىسىنى داۋاملاشتۇرماقتا. دەرىزە سىرتىدىن يازنىڭ ئوچۇق كېچىسى، كىچىك ئىستانسىلاردىكى چىراق نۇرلىرى غىل-پال قىلىپ كۆزگە چېلىقىپ ئۆتەتتى. پاراۋۇز توختاۋسىز گۈكە-رەپ ئالغا ئىلگىرىلىمەكتە.

ھەمرىيم بىر نەرسە ئېسىگە كەلگەندەك سوغاق كۆلدى-دە، ھىكايىسىنى داۋاملاشتۇردى.

دەل مۇشۇ چاغدا سىز مېنىڭ ئالدىمغا كەلدىڭىز، بۇرادىرىم، مەن سىزنى رەت قىلدىم. ئەمدى سىز بۇنىڭ نېمە ئۈچۈن ئىكەنلىگىنى بىلگەندۇرسىز؟ سىز بىنزىن پونكتىنىڭ يېنىدا تۇردىڭىز، كېيىن "غالىبىيەت" ماركىلىق پىكاپقا چۈشۈپ ماڭا يېتىشۇالدىڭىز. بۇنىڭ ھەممىسىنى مەن سېزىپ تۇردۇم... شۇنداق، مەن يول بويى ئىنتايىن ھاياجانلانغان ئىدىم. مېنىڭ سېزىمىم مېنى ئالدىمايتتى، سامات يول بويىدا مېنى ساقلاۋاتاتتى. ماشىنامنى كۆرۈش بىلەنلا ئۇ ماشىنىنى توساپ ئالدىمغا يۈگۈرۈپ كەلدى:

— ئاكا، شوپۇر ئاكا...

بالام ناهايىتى ساغلام ئىدى! مەن تولىمۇ خوشال بولۇپ كەتتىم، مەن نىمە دىگەن بەختلىك ـ ھە!

مەن ماشىننى توختاتتىم، كابىنكىدىن سەكرەپ چۈشۈپ ئوغلۇمغا قاراپ يۈگۈردۈم.

ـــ نىمە بولدۇڭ، ئاغرىپ قالمىغانسەن؟

ـــ ياق، ئاپام چىققىلى قويمىدى. ئۇ مېنى سىزنىڭ ماشىنىڭىزغا ئولتۇرما، دىدى. مەن يىغلىدىم. ـــ سامات داتلاندى.

ـــ ئوھۇ، ئەمىسە سەن قانداق كەلدىڭ؟

ـــ دادام: ئەگەر ئۇ كىشى سېنى ماشىنىسىغا ئولتۇرغۇزۇشنى خالسا ئولتۇرۇۋەرگىن، ـــ دىدى.

ـــ ھە، مۇنداق دىگىن!

ـــ مەن دىدىمغۇ، مەن چوڭ بولغاندا شوپۇر بولىمەن...

ـــ ھە، شوپۇر بولالايسەن، بولغاندىمۇ ياخشى شوپۇر بولسەن! مەن ساڭا نىمە ئېلىپ كەلدىم بىلەمسەن؟ مەن ساڭا ئويۇنچۇق ماشىنا دىن‌بىرنى ئېلىپ كەلدىم. قارا، پۇرژىنلىق يۇك ماشىنىسى، كىچىك شوپۇر ئۇچۇن بۇنىڭدىنمۇ ياخشىسى يوق!

بالا كۇلدى، چىرايىغا نۇر يۈگۈردى.

ـــ مەن مەڭگۇ سىز بىلەن بىر ماشىنىدا ئولتۇراي، ھە، ئاكا؟ ـــ ئۇ تەلمۇرگەن كۆزلىرىنى ماڭا تىكتى.

ـــ ئەلۋەتتە، مەڭگۇ بىللە! ـــ دىدىم مەن ئۇنىڭغا ۋەدە بېرىپ، ـــ ئەگەر سەن خالساڭ، بۈگۈن 1 ـ ماي بايرىمى، مەن سېنى بازارغا ئېلىپ كېرەي، بىز ماشىنىغا بايراق قادىۋالايلى، ئاندىن كېيىن مەن سېنى يەنە ئېپكېلىپ قويىمەن.

ھازىر مەن نىمە ئۇچۇن شۇنداق دىگەنلىگىمنى، شۇنداق دېيىشكە

قانداق هوقۇقۇم بارلىغىنى، ئاساسلىغى، نىمە ئۈچۈن بىردىنلا ئۇنىڭغا ئىشىنىپ كەتكەنلىگىنى چۈشەندۈرۈپ بېرەلمەيمەن. بۇلا ئەمەس. مەن يەنە بىر قەدەم ئىلگىرىلىدىم.

— ئەگەر سەن خوشال بولىدىغان بولساڭ، مەڭگۈ مەن بىلەن بىللە بولغىن! — مەن ئوغلۇمغا ناھايىتى ئەستايىدىل تۇردە دىدىم. — بىز مۇشۇ كابىنكىدا تۇرمۇش كەچۈرەيلى، مەن سېنى تەرەپ-تەرەپلەرگە ئېلىپ بارىمەن، سېنى ھېچ ۋاقىتتا بىر ياقتا قويۇۋەتمەيمەن، — بىز مەڭگۈ ئايرىلمايمىز. خالامسەن؟

— خالايمەن! — سامات دەرھال قوشۇلدى. — بىز ماشىندا تۇرمۇش كەچۈرىمىز! يۇرۇڭ، ھازىرلا ماڭايلى!...

چوڭ ئادەم كىچىك بالدەك بولۇپ قالىدىغان ئەھۋاللارمۇ بولىدىكەن. بىز كابىنكىغا كىرىپ ئولتۇردۇق، مەن ئىككىلىنىپ ماشىنىنىڭ قۇلۇپىنى ئاچتىم-دە، تەپكىنى تەپتىم. سامات بولسا ناھايىتى خوشال بولۇپ كەتتى، ئۇ ھامان ماڭا ئەركىلەيتتى، ماڭا ئېسىلاتتى، ئورنىدا سەكرەيتتى. ماشىنا قوزغالدى. سامات تېخىمۇ خوشال بولۇپ كەتتى. ئۇ كۆلەتتى، ماڭا بىر دەم ئۇنى، بىر دەم بۇنى سۆزلەيتتى، قولى بىلەن كابىنكىدىكى رولنى ۋە ئىستىرىلكا، سائەت بىرنىمىلەرنى كۆرسىتەتتى. مەنمۇ ئۇنىڭ بىلەن بىرلىكتە خوشاللىنىپ كەتتىم. لېكىن مەن بىردىنلا ئېسىمنى تاپقان ۋاقتىمدا، ناھايىتى ئالاقزادە بولۇپ كەتتىم. بۇ نىمە قىلغىنىم؟! مەن ماشىنىغا تورمۇز بەردىم، لېكىن، سامات ئۇنىمايتتى.

— چاققانراق، تېزرەك ھەيدەگىچۇ! — دەپ يالۇۋراتتى ئۇ. مەن بەختسىزلىككە ئۇچرىغان ماڭا تىكىلەن بالىنىڭ تەلىۋىنى قانىداقمۇ رەت قىلالايمەن؟ مەن ماشىنىنى تېزلەتتىم. مەن ماشىنىنى تېزلىتىش بىلەن

تەڭلا ئالدىمىزدا يول تۇزلەۋاتقان يول تۇزلەش ماشىنىسى كوروندى. يول تۇزلەش ماشىنىسى ئايلىنىپ، بىزگە قاراپ كېلىشكە باشلىدى. يول تۇزلەش ماشىنىسىنىڭ ئارقىسىدىكى يەردە بايتېمىر تۇراتتى. ئۇ ئايلىنىدىغان يەردىكى قارا مايىنى گۈرجەك بىلەن كۆرەپ تۇراتتى. مەن بىردىنلا چۆچۈپ كەتتىم ۋە نېمە قىلىشىمنى بىلمەي قالدىم. ماشىنىنى توختىتاي دېدىم، لېكىن كېچىكىپ قالدىم: مەن بالىنى ئېلىپ خېلى ئۇزاق كەتكەن ئىدىم. مەن گەۋدەمنى سەل ئىگىشتۈرۈپ ماشىنىغا بولۇشچە ماي بەردىم. بايتېمىر ھېچنېمىنى بايقىمايتتى، ئۇ بېشىنىمۇ كۆتەرمەستىن ئىشلىمەكتە: بۇ يولدىن ھەر مىنۇتتا ئۆتۈپ تۇرغان ماشىنىلار ئازمىدى؟ لېكىن، سامات ئۇنى كۆرۈپ قالدى.

ــ ئاۋۇ دادام! ئاكا، دادامنىمۇ چۈشۈرۈۋالايلى، ھە؟ سىز ماشىنىنى توختىتىڭ، مەن دادامنى چاقىراي!

مەن جىم بولۇپ قالدىم. ھازىر ماشىنىنى توختاتقىلى بولمايتتى، نېمە دېيىشىم مۇمكىن؟ سامات بىردىنلا ئارقىغا قاراپ چۆچۈپ كەتتى-دە يىغلاشقا باشلىدى:

ــ دادام قالدى! ماشىنىنى توختات! دادامنى...، ماشىنىنى توختات! مەن خالىمايمەن! ئا-پا!...

مەن ماشىنىغا تورمۇز بەردىم، ماشىنىنى تاغ ئاغزىدىكى قىيانىڭ ئارقىسىغا ئوتكۈزدۈم. ئۇرۇلۇپ كېلىپ ئوغلۇمنى گوللاشقا كىرىشتىم:

ــ يىغلىما، سامات، ھەي، يىغلىماسلىغىڭ كېرەك-تە! مەن ھازىرلا سېنى ئېپىبېرىپ قويىمەن. يىغلما جۇمۇ!

لېكىن، يۇرىكالدى بولۇپ كەتكەن بۇ بالىنىڭ قۇلىغىغا گەپ كىرمەيتتى.

ـــ ياق، خالىمايمەن! دادامنىڭ يېنىغا بارىمەن! سەن ئىشكنى ئېچىۋەت! ـــ ئۇ كۆچەپ ماشىنىنىڭ ئىشىگىنى ئۇراتتى، ـــ ئىشكنى ئاچ! مەن دادامنىڭ يېنىغا بارىمەن! ئىشكنى ئاچ!

بۇنداق بولۇشنى خيالىمغا كەلتۈرۈپ باقمىغان ئىدىم.

ـــ يىغلما! ـــ مەن يالۋۇرۇشقا كىرىشتىم. ـــ مانا، ئىشكنى ھازىرلا ئېچىپ بېرىمەن، سەن بىرئاز تىنچ بولساڭلا بولىدى! مەن ئۆزۈم سېنى دادائىڭنىڭ قېشىغا ئېپىبېرىپ قويىمەن. ھەي، چىقە، يۈرە ئەمسە!

سامات ماشىنىدىن چۈشۈپ يىغلىغان پېتى ئارقىغا قاراپ يۈگۈردى. مەن ئۇنى تۇتۇۋالدىم:

ـــ توختا! مەن يېشىكنى سۈرتىۋېتەي! يىغلىماسلىغىڭ كېرەك ـ تە. مەن سېنىكىدىن تىلەپ قالاي، جېنىم ئوغلۇم، يىغلما! سەن ماۋۇ ماشىنائىنى ئېلىپ كەت! نېمە بولدۇڭ، ـــ ھە؟ قارا! ـــ مەن تىترەپ تۇرغان قولۇمغا ئويۇنچۇق ماشىنىنى ئالدىم. ـــ قارا، ماشىنا سېنى ئەگىشۈاتىدۇ، ئۇنى تۇتۇۋال! ـــ ئويۇنچۇق ماشىنا ئالدىغاراق بېرىپ بىر تاشقا تېگىپ ئۆرۈلۈپ چۈشتى ـ دە، يول بويىدىكى ئېرىققا چۈشۈپ كەتتى.

ـــ ئالمايمەن ئۇنى، ـــ سامات تېخىمۇ قاتتىق يىغلاپ قاراپىمۇ قويماستىن يۈگۈرۈپ كەتتى.

مېنىڭ گېلىمگە بىر نەرسە قاپلىشىپ قالغاندەك بولىدى. مەن ئوغلۇمنىڭ ئارقىسىدىن يۈگۈردۈم:

ـــ توختا، يىغلما، سامات! توختا، مەن سېنىڭ...مەن سېنىڭ... بىلەمسەن؟... ـــ لېكىن، مەن ئاخىرىنى ئېيتالمىدىم.

سامات كەينىگە قاراپمۇ قويماستىن يۈگۈرۈپ كېتىپ قالدى، ئايلىنىدىغان يەردىن ئۆتۈپلا كۆرۈنمەي قالدى. مەن تىك قىيانىڭ يېنىغا

كېلىپ توختىدىم-ده، ئوغلۇمنىڭ ئارقىسىدىن قاراپ قالدىم.

سامات يولدا ئىشلەۋاتقان بايتېمرغا ئېسىلدى. بايتېمر زوڭزىيپ ئولتۇرۇپ ئۇنى تۆتۈۋالدى ۋە باغرىغا چىڭ باستى. بالىمۇ ئۇنىڭ بويىندىن چىڭ قۇچاغلاپ نېمىدۇر بىر نەرسىدىن قورقانىدەك مەن تەرەپكە قارىدى.

شۇنىڭدىن كېيىن بايتېمر ئۇنىڭ قولىنى تۆتۈپ، گۈرجەكىنى مۇرىسىگە ئېلىپ يولىنى بويلاپ كېتىپ قالدى — بىر چوڭ ئادەم بىلەن بىر كىچىك بالا كېتىپ باراتتى.

مەن تىڭ قىياغا يۆلىنىپ شۇ يەردە ئۇزاق تۇردۇم، ئاندىن كېيىن بايىقى ئويۇنچۇق ماشىنا ياتقان يەرگە كېلىپ توختىدىم. ئويۇنچۇق ماشىنا ئوڭدىسىغا بولۇپ ئېرىقتا ياتاتتى. كۆز يېشىم چانە-غىمدىن ئېقىپ چۈشمەكتە. "ئېخ، ھەممىسى تۈگەشتى!" — مەن ئۆزەمنىڭ ماشىنامغا قاراپ ماشىنىنىڭ قاپقىغىنى سىلاپ تۇرۇپ شۇنداق دېدىم. ماڭا موتور ئىسسىق بىلىنىدى. ھازىر، ھەتتا ماشىنىنىڭ ئىچىدىمۇ ماڭا مېھرىۋان نەرسە تۇرغاندەك بولدى. بىلىش كېرەككى، ئۇ مېنىڭ ئوغلۇم بىلەن ئەڭ ئاخىرقى قېتىم كۆرۈشۈۋاتقانلىغىمغا گۇۋاڭا بولغۇچى نەرسە ئەمەسمۇ...

ئىلياس ئورنىدىن تۇرۇپ كارىدورغا چىقىپ كەتتى.

— مەن يېڭى ھاۋادىن نەپەس ئېلىپ كېرەي، — دىدى ئۇ بوسۇغىغا كېلىپ.

مەن ۋاگوندا قالدىم. سەھەر ۋاقتىدىكى ئاسمان خۇددى نۇر چاچقان قاش تېشى بەلبىغىدەك دەرىزىدىن سىلكىنىپ كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

سمتاناپ تۆۋرۈكلىرى غۇۋا ئۆتمەكتە. چىراقنى ئۆچۈرۈش ۋاقتى بولدى.

مەن ياتقۇدا يېتىپ مۇنداق ئويلىدىم: مەن بىلمەيدىغان، لېكىن ئىلياس تېخى بىلمەيدىغان ۋەقەنى ئۇنىڭغا ئېيتىپ بېرەيمۇ قانداق؟ لېكىن ئۇ تېخى قايتىپ كەلمىگەن ئىدى، شۇ سەۋەپتىن مەنمۇ ئۇنىڭغا ھېچنېمنى دېمىدىم.

مەن يول ئىشچىسى بايتېمىر بىلەن تونۇشقان چاغدا ئىلياس ئاسىل بىلەن بالىسىنىڭ تاغ ئېغىزىدا تۇرۇۋاتقانلىغىنى بىلگەن ئىكەن.

پامىر ئىگىزلىگىدىكى كىشىلەر قىرغىز يول ئىشچىلىرى ۋەكىللەر ئۆمىگىنى كۆتۈۋېلىشقا تەييارلانماقتا ئىدى. شۇ سەۋەپتىن تاجىك جۇمھۇرىيىتىنىڭ گېزىتى مېنىڭ قىرغىز تاغ رايونىدىكى يول ئىشچىلىرى ھەققىدە ماقالا يېزىشىمنى ھاۋالە قىلغان ئىدى.

ۋەكىللەر ئۆمىگىنىڭ ئىچىدە بايتېمىر قۇلوۋ دېگەن بىر كىشى بولۇپ، ئۇ مۇنەۋۋەر يول ئىشچىلىرىنىڭ بىرى ئىدى.

بايتېمىر بىلەن تونۇشۇش ئۇچۇن مەن دولۇنغا كەلدىم.

مەن ئۇنىڭ بىلەن ئۇشتۇمتۇت ئۇچرىشىپ قالدىم، ئىش دەسلەپتە مەن ئۇچۇن ناھايىتى ئوڭۇشلۇق بولدى. تاغ ئاغزىدىكى بىر يەردە قولىغا كىچىك قىزىل بايراق ئالغان بىر ئىشچى بىز چۈشكەن ئاپتوموبىلنى توسىدى. ئەسلىدە، كېتىۋاتقان تەرەپتە ھىلىراقتا يول چۈشۈپ كەتكەن ئىكەن، ھازىر ئىشچىلار ئۇنى ئوڭلاۋېتىپتۇ، مەن ئاپتوموبىلدىن چۈشۈپ تاغ ئۆرۈلگەن يەرگە كەلدىم. بۇ ئارىلىقتىكى يولغا ياتقۇزۇلىدىغان سىمونت ياغاچ قېلىپقا ئېلىپ قويۇلغان ئىكەن. توپا ئىتتىرىش ماشىنىسى توپىلارنى تۆۋەنگە ئىتتىرىۋېتىپتۇ. توپا ئىتتىرىش

ماشىنىسى ئايلىنالمايدىغان يەردە بولسا، ئىشچىلار گۈرجەك بىلەن توپا تاشلاۋاتقان ئىكەن. ئۇستىگە بىرنەچچە تۆجۈركا، پۈتىغا كىلىونكا ئۆتۈك كىيگەن بىرەيلەن توپا ئىتتىرىش ماشىنىسىنىڭ ئارقىسىدىن ماڭماقتا ۋە توپا ئىتتىرىش ماشىنىسىنىڭ شوپۇرىغا قول ئىشارىتى بىلەن بۇيرۇق بەرمەكتە:

ــ سولغا! يەنە ئالدىغا! ياغاچ قېلىپنىڭ ئۈستىدىن ئۆتۈپ كەتكىن! ھەببەللى! توختا! ئارقىغا!...

يول پۈتەي دەپ قېپتۇ! ماشىنا ئۆتىدىغان يول تازىلىنىپمۇ بوپتۇ. شوپۇرلار ئىككى تەرەپتىن ھەدەپ سىگنال بېرىشەتتى، تىللىشاتتى، ئۆتكۈزۈۋېتىشنى تەلەپ قىلىشاتتى، لېكىن تۆجۈركا كىيگەن ھىلىقى كىشى ئىرەڭ قىلىپ قويماستىن يەنىلا شۇ ئەلپازى بىلەن كومانداۋەرمەكتە ئىدى. ئۇ توپا ئىتتىرىش ماشىنىسىغا ئارقا-ئارقىدىن ياغاچ قېلىپ ئۈستىدىكى توپىنى چىڭداتقۇزاتتى. "بايتېمىر دېگەن كىشى مۇشۇ بولسا كېرەك. ھەقىقەتەن ئۆز ئىشىنىڭ خوجايىنى ئىكەن!" دەپ ئويلىدىم مەن. دەرۋەقە، مەن خاتالاشماپتىمەن، بايتېمىر قۇلۇۋۇ دېگەن كىشى راست شۇ ئىكەن. ئاخىر يول بەردى، ماشىنىلار تەرەپ-تەرەپكە كېتىشتى.

ــ سىزگە نىمە بولدى، ئاپتوۋۇز كېتىپ قېپتىمۇ؟ ــ سورىدى بايتېمىر مېنىڭدىن.

ــ سىز بىلەن كۆرۈشكىلى كەلگەنتىم!

بايتېمىر ھەيران بولۇپ كەتمىدى، پەقەت ئەدەپ بىلەنلا قولىنى سۇندى:

ــ ناھايىتى خوشالمەن!

ــ سىردە ئازراق ئىشىم بار ئىدى بەكمۇ، ــ مەن يېقىنچىلاپ گەپ

قىلدىم، ــ بىزنىڭ تاشيول ئىشچىلىرىمىزنىڭ تاجىكستانغا بارىدىغان-لىغىدىن خەۋىرىڭىز بولسا كېرەك؟

ــ ئاڭلىغان.

ــ سىز پامىرغا يولغا چىقىشتىن ئاۋال سىز بىلەن بىر سۆزلىشەي دېگەنتىم.

مەن ئۆزەمنىڭ بۇ يەرگە كېلىشتىكى مەقسىدىمنى چۈشەندۈرگەن-سېرى بايتېمىرنىڭ چىرايى تۇتۇلۇپ، نېمىلەرنىدۇر ئويلىغاندەك يېرىك سېرىق ساقلىنى سىلايتتى.

ــ كەلگىنىڭىز ناھايىتى ياخشى بوپتۇ، ــ دېدى ئۇ، ــ لېكىن مەن پامىرغا بارمايمەن، مەن توغرىلىق يازغۇدەك بىرنېمىمۇ يوق.

ــ نېمىشقا؟ ئىشىڭىز بارمۇ؟ ياكى ئۆيىڭىزدە بىرەر ئىش چىقىپ قالدىمۇ؟

ــ مېنىڭ ئىشىم شۇ يولنىڭ ئىشى، بۇنى سىز كۆردىڭىز. ئۆيىنى دەمسىز، ــ ئۇ جىم بولۇپ قالدى ــ دە، تاماكىسىنى چىقاردى، ــ ئۆيدە ئەلۋەتتە ئىشىم بار، ھەممە ئۆيلەردىكىدەك... لېكىن مەن پامىرغا بارمايمەن.

ۋەكىللەر ئۆمىگدە سىزدەك بىر يول ئىشچىسىنىڭ بولۇشى ناھا-يىتى مۇھىم دەپ ھە دېگەندە ئۇنىڭغا نەسىھەت قىلىپ چۈشەندۈرۈپ كېتىپتىمەن. بايتېمىر كۆپرەك ھۆرمەت يۈزىسىدىن گېپىمگە قۇلاق سېلىپ ماڭدى، لېكىن مەن ئۇنى بەربىر قايىل قىلالمىدىم.

مەن ناھايىتى تىت ــ تىت بولۇپ كەتتىم ۋە ئەپسۇسلاندىم، ئالدى بىلەن ئۆزەمگە ئەپسۇسلاندىم. كەسپىي سېزىم مېنىڭدىن يۈز ئۆرۈدى، مەن بۇ ئادەمگە يېقىنلىشالمىدىم. تەھرىر بۆلۈم تاپشۇرغان ۋەزىپىنى ئورۇنلىيالماي. قۇرۇق قول قايتىشقا مەجبۇر بولدۇم.

ـــ بەكې، كېچىرىڭ، ئەمسە مەن كېتەي. ھازىرلا بىرەر ماشىنا كېلىپ قالىدۇ...

بايتېمىر ئۇتكۇر كۆزى بىلەن ماڭا سەپسېلىپ قارىدى ـ دە، مىيە-غىدا كۈلۈپ قويدى:

ـــ شەھەردىكى قىرغىزلار ئادەتتىمۇ ئۇنتۇپ كەتكەنمۇ نېمە، مېنىڭ ھوجرام ۋە ئۆيۈم بار، تامىغىم ۋە ياتىدىغان يېرىم بار. مېنىڭ بىلەن كۆرۈشكىلى كەلگەن ئىكەنسىز، ئەتە مېنىڭ ئۆيۈمدىن كېتىڭ، ھازىرلا يول ئۈستىدىن كەتسىڭىز بولمايدۇ. يۈرۈڭ، سىزنى يولدىشىم بىلەن ئوغلۇمنىڭ قېشىغا باشلاپ باراي. كۆڭلىڭىزگە كەلمىسۇن، كۇن پاتقىچە مېنىڭ چارلايدىغان ئىشىم بار. تېزلا قايتىپ كېلىمەن. ئىش دېگەن مانا مۇشۇنداق...

ـــ توختاپ تۇرۇڭ، بەكې! ـــ مەن ئۆتۈندۇم. ـــ چارلاشقا مەنمۇ سىز بىلەن بىللە باراي.

بايتېمىر شەھەرلىك كىشىلەر كىيىدىغان كاستۇمىمغا قاراپ، چاخچاق قىلىپ كۆزىنى قىستى:

ـــ بۇ سىزگە بىمەپ بولارمىكىن. يول يىراق، ئۇنىڭ ئۈستىگە ماڭىماقمۇ تەس.

ـــ ھېچقىسى يوق.

شۇنداق قىلىپ بىز بىرلىكتە كەتتۇق. ھەر بىر كۆۋرۈكتە ۋە ھەر بىر ئايلانمىدا، تېڭ قىيالارنىڭ يېنىدا توختاپ ئۆتتۇق. ئەلۋەتتە، بىز پاراڭ قىلغاچ ماڭدۇق. زادى قانداق گەپ بىلەن، قانداق ئۇسۇل بىلەن بايتېمىرنىڭ ئىشەنچىسىگە ئېرىشتىمكىن ۋە ئۇنىڭغا ياخشى تەسىر بەردىمكىن، بۇ تاكى ھازىرغىچە ماڭا بىر سىر بولۇپ قالدى. ئۇ ماڭا ئۆزىنىڭ ۋە ئائىلىسىنىڭ پۈتۈن تارىخىنى سۆزلەپ بەردى.

يول ئىشچىسى ئېيتىپ بەرگەن ھىكايە

نىمشقا پامىرغا بارغىڭىز كەلمەي قالدى دەپ سوراپسىڭىز. مەن ئەسلىدە پامىردا تۇغۇلغان بىر قىرغىز مەن، لېكىن نىمشقا تېيانشانغا كېلىپ قالدىمكىن، بۇنىسى نامەلۇم. بالا ۋاقتىمدا دىگۈدەك پامىر ترانسپورت لىنىيىسىنىڭ قۇرۇلۇش ئىشىغا قاتناشتىم. ئۇ چاغدا مەن كومموُنستىك ياشلار ئىتتىپاقىنىڭ چاقىرىغىغا ئاۋاز قوشقان ئىدىم. ناھايىتى جىددى، غەيرەت بىلەن ئىشلەيتتۇق، خۇسۇسەن ياشلار شۇنداق ئىدۇق. ئەلۋەتتە، بۇ يول چەتئەللىك بولمايدىغان ئىگىز پامىرغا ئېلىپ بارىدىغانلىغى ئۈچۈن شۇنداق بولاتتى! مەن زەربىدارلار ئەترىدىنىڭ ئەزاسى ئىدىم، نۇرغۇن قېتىم مۇكاپاتقا ئىگە بولغان ئىدىم. بۇلار مۇنداقلا ئېيتىپ قويغىنىم.

ئىش ئورنىدا مەن بىر قىز بىلەن ئۇچراشتىم. مەن ئۇنى ياخشى كۆرۈپ قالدىم، بەكمۇ ياخشى كۆرۈپ قالدىم. ئۇ چىرايلىق، ئەقىللىق قىز ئىدى. ئۇ ئىش ئورنىدا قىرغىز يېزىلىرىدىن كەلگەن قىز ئىدى؛ ئۇ كەملەردە بىر قىرغىز قىزى ئۈچۈن ئېيتقانىدا بۇ ئاسان ئەمەس ئىدى. ھازىرقى ۋاقىتتىمۇ قىزلارنىڭ يولى ئۇنچىۋالا ئاسان ئەمەس، سىزگە مەلۇم، ئۆرپ-ئادەت ئۇلارنى بوغۇپ تۇرماقتا. بىر يىلدەك ۋاقىت ئۆتتى. ترانسپورت لىنىيىسىنىڭ قۇرۇلۇشى پۈتتى. بۇ يولنى باشقۇرۇشقا كادىر كېرەك ئىدى. يولنى ياساش ئىشىنىڭ يېرىمى ئىدى، كۆپچىلىك يەكدىل بولسا بۇنى قىلغىلى بولاتتى، ئۇنىڭدىن كېيىنكى ئىش ئۇنى ماھىرلىق بىلەن باشقۇرۇش ئىدى. بىزدە خۇسەينوۋ دەيدىغان بىر ياش ئىنژېنىر بار ئىدى، ھازىر

هىلمۇ يولدا خىزمەت قىلىدۇ، چوڭ كادىر. مەن ئۇنىڭ بىلەن ياخشى ئۆتەتتىم. ئۇمۇ ماڭا ئۇگىتەتتى، مېنى كۆرسەتكەن ئەۋەتكەن. ئۇ چاغدا مەن گۇلبالا مېنى كۆتمەيدۇ، كىشىلەر ئۇنى يېزىغا ئېلىپ كېتىدۇ، دەپ ئويلاپتىكەنمەن، بىراق ئۇ مېنى كۆتۈپ تۇرۇپتۇ. بىز توي قىلدۇق، يەنىلا ئوچاستىكىدا ئىشلەپ قالدۇق. بىز ناھايىتى چىرايلىق، ئىناق ئۆتتۇق. شۇنى دېيىش كېرەككى، مۇستەھكەم بىر ئائىلە ۋە خوتۇن، تاغدا تۇرۇشلۇق بىر يول ئىشچىسىغا نىسبەتەن ئېيتقاندا ئالاھىدە مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە ئىش. كېيىنچەرەك بۇنى بۇاستە ھىس قىلدىم. ئەگەر مەن ئۆز ئىشىمنى ئۆمۇرۋايەت ياخشى كۆرىمەن دېسەم، بۇنىڭ ئىچىدە مېنىڭ خوتۇنۇمنىڭ نۇرغۇن تۆھپىسى بار. بىزنىڭ بىر قىزىمىز تۇغۇلدى، كېيىن يەنە بىر قىز تۇغۇلدى، دەل شۇ چاغدا ئۇرۇش پارتلىدى.

پامىر لىنىيىسى شارقىراپ ياققان يامغۇر ئىچىدە قالغان دەريانى ئايلىنىپ كەتتى. كىشىلەر سەلدەك ئاقماقتا ــ ھەربى سەپكە ئاتلانماقتا.

بۇ ئىش مېنىڭ بېشىمغىمۇ كەلدى. ئەتىگىنى ئۆيىمىزدىكىلەر ھوجرىدىن چىقىپ يولغا قاراپ ماڭدۇق. مەن كىچىك قىزىمنى كۆتىرىۋالغان ئىدىم، چوڭ قىزىم چاپىنىمغا ئېسىلىپ يېنىمدا ماڭماقتا. مېنىڭ گۇلبالام، بىچارە گۇلبالام! ئۇ ھېچ ئىش بولمىغانىدەك كۆتىرەڭگۈ روھتا نەرسە ـ كېرەكلىرىمنى ئېلىپ ماڭماقتا ئىدى، بىراق، ماڭا مەلۇم، ئۇنىڭ مۇشۇنداق ئىككى بالا بىلەن ئادەمزات ناھايىتى شالاڭ تاغدا، ئوچاستىكىدا قېلىشى نەقەدەر قىيىن ـ ھە! مەن ئۇلارنى يېزىدىكى تۇققانلىرىمنىڭ يېنىغا ئېپىبېرىپ قويماقچىمۇ بولغان، بىراق، گۇلبالا ئۇنمىدى. ئۇ، كۆنلەر ئۆتۈپ كېتىدۇ، بىز سېنى كۆتىمىز، ئۇنىڭ ئۈستىگە لىنىيىگە قارىماي ئۇنى تاشلۇۋېتىشكە بولمايدۇ ـ دە...

دىگەن ئىدى. ئاخىرقى بىر قېتىم بىز يول بويىدا تۇردۇق، مەن خوتۇنۇمغا، باللىرىمغا قارىدىم، خوشلاشتۇق. ئۇ چاغدا گۇلبالا ئىككىمىز تولىمۇ ياش ئىدۇق، تۇرمۇشنى ئەمدىلا باشلىغان...

مەن قۇرۇلۇش قىسمىغا بۆلۈندۇم. جەڭ مەيدانىدا قانچىلىغان يول ۋە كۆۋرۈكلەرنى ياساشقا قاتناشتىم دېسەمچۇ! ھەقىقەتەن سان-ساناقسىز! بىز دون دەرياسىدىن، ۋىسۋا ۋە دونای دەرياسىدىن ئۆتتۇق. بىر قېتىم — گەپ قىلساق ھەقىقەتەن يۈرەك جىغىلدايدۇ — سوغاق سۆڭەك-سۆڭەكتىن ئۆتۈپ تۇرغان مۇزدەك سۇ ئىچىدە ماڭىدۇق، ئەتراپىمىزنى ئىس-تۈتەك قاپلىغان، ئەتراپىمىزدا بومبىلار ۋىزىلدايدۇ، سالغان كۆۋرۈك بۇزۇلغان، كىشىلەر ئارقا-ئارقىدىن قۇربان بولماقتا. ئازراقمۇ ماغدۇرۇم قالمىدى. ئىچىمدە بۇنداق قىينالغاندىن كۆرە بالدۇراق ئۆلگىنىم ئەۋزەل، دەيتتىم. بىراق تاغدا قالغان خوتۇن-بالىلىرىمنى ئويلىساملا، نەدىندۇر يېڭى غەيرەت قوشۇلاتتى. مەن: ياق، مەن پامىردىن بۇ يەرگە مۇشۇ كۆۋرۈك ئاستىدا دەپنە قىلىنىشقا كەلمىگەن، دەپ ئويلاپ، كۆۋرۈك ياغىچىغا باغلىغاندىن كېيىن يەنە چۆۋۈلۈپ كەتكەن سىمنى چىشىم بىلەن مەھكەم چىشلەپلىپ تىز پۈكىمدىم...مەن ئۆلمىدىم، تاكى بىرلىنگە قەدەر دىگۈدەك باردىم.

خوتۇنۇم دائىم خەت يېزىپ تۇراتتى، بەختىمگە يارىشا پوچتا ماشىنىسى تىرانسپورت لىنىيىسىنى بويلاپ كېلىپ تۇراتتى. خوتۇنۇم ھەممىنى تەپسىلى يازاتتى، يول توغرىلىقىمۇ يازاتتى، ئۇ مېنىڭ ئور-نۇمنى بېسىپ يول ئىشچىسى بوپتۇ. ئۇنىڭغا تەس ئىكەنلىگى ماڭا مەلۇم ئىدى، چۈنكى بۇ يول باشقا يەردە ئەمەس، پامىر ئىگىزلىگىدە ئىدى-دە!

پەقەت بىر مىڭ توققۇز يۈز قىرىق بەشىنچى يىلىي ئەتىيازدىلا خوتۇنۇم بىلەن بولغان ئالاقەم ئۈشتۇمتۇت ئۈزۈلۈپ قالدى. ئېخ، ھەممەيلەنگە ئايانكى، ئۇرۇش مەيدانىدا ھەرقانداق ئىش بولىدىغۇ، دەپ ئۆزەمگە ئۆزەم تەسەللى بېرەتتىم. بىر كۈنى مېنى تۇمەن سلىڭ-بۈسىغا چاقىردى. كىشىلەر ماڭا: گۇرۇپپا باشلىغى، سەن ئۇرۇشقا قاتناشتىڭ، سائا كۆپ رەھىمەت، سائا مۇكاپات بېرىمىز. ئەمدى سەن ئۆيۈڭگە قايتقىن، ئۇ يەرگە سەن تېخىمۇ زۆرۈرسەن، دىدى. مەن بۇنىڭغا ئەلۋەتتە خوشال بولدۇم، ئۆيگە بىر تېلېگراممىمۇ بېرەۋەتتىم. خوشال بولۇپ كەتكەنلىگىمدىن نىمىشقا ۋاقىت توشماي تۇرۇپ مېنى قايتۇرغاندۇ دەپ ئويلاپمۇ باقمايتىمەن...

ھەربىي كومىتېتقا بېرىشقا ئۇلگۇرىدىغان بولسىمۇ، ھەچنەگە بارماي ئۆز ئورنۇمغلا قايتتىم. ئۆيىگە باراي! تېزرەك ئۆيگە يېتەي! دەپ ئويلايتتىم. يولدا بىر ماشىننىنى ئۇچراتتىم-دە سەكرەپ چىقىپ، پامىر تىرانسپورت لىنىيىسىنى بويلاپ ئۇچقاندەك كەتتىم.

قانتىم بولسا نەقەدەر ياخشى ئىدى-ھە! مەن ھەربى ماشىنىغا چۈشۈپ ھەر يەر-ھەر يەرگە قاتناپ ئۇگىنىپ كەتكەن ئىدىم. مەن كابىنكىدىكى شوپۇرغا تووۇلدىم:

— ھەيدە بۇرادەر، كۆچۈڭنى ئايىما! مەن ئۆيۈمگە كېتىۋاتىمەن!

ئۆيگە ئاز قالدى، ئايلانىمدىن ئۆتسەكلا بىزنىڭ ئوچاستىكىغا كىلەتتۇق. مەن تاقەت قىلالمايى، كېتىۋاتقان ماشىنىدىن سەكرەپ چۈشتۈم-دە، نەرسە-كېرەك قاچىلانغان تاغرىمنى يۈدۈپ چاپتىم. چاپە-چاپە بىر ئايلانمىدىن ئۆتتۈم. مەن ھېچنىمنى تونۇيالمايى قالدىم. گويا ھەممە نەرسە ئۆز ئورنىدا تۇرغاندەك قىلاتتى: تاغمۇ تۇراتتى، يولمۇ تۇراتتى، لېكىن بىرمۇ ئۆيى يوق ئىدى. ئەتراپتا

ئەدناسى ئادەمىۋ يوق. پەقەت دۆۋە-دۆۋە تاش چېچىلىپ ياتاتتى. بىزنىڭ ھويلا ئايلىنىڭ سىرتىغا، تاغنىڭ ئاستىغا جايلاشقان ئىدى. ئۇ تار بىر يەر ئىدى. مەن تاقاقا قاراپ قېتىپلا قالدىم. كۆچەكەن قار ھەمىنىمنى قالدۇرمىغان ئىدى، خۇددى بىر چاڭگال سېلىپلا پۈتۈن تاش-توپىنى تاتقاندەك، غايەت زور جىلغىغا قوش سالغاندەك قىلدى. ۋەتكەن ئىدى. خوتۇنۇم ئاخىرقى بىر پارچە خېتىدە قار ناھايىتى قېلىن يېغىپ كەتتى، بىردىنلا يەنە يامغۇر يېغىپ كەتتى، دەپتىكەن. يەغلىپ قالغان قارنى بالدۇرراق پارتلىتىپ چۈشۈرۈۋېتىش كېرەك ئىدى، بىراق، بۇ، ئايالالار قىلالايدىغان ئىشمىدى!...

ئۆيگە قايتتىم دېگەن مۇشۇ بولدىمۇ؟ مېڭ بالالىقتا دوزاقتىن قايتىپ كەلسەم، بۇ يەردە ئۇرۇق-تۇققانلىرىمدىن بىرىمۇ بولمىسا... ئۇ يەردە قىمىرلىماستىن تۇرۇپ كېتىپتىمەن. تاغ-دالىلارنى زىلزىلىگە كەلتۈرۈپ راسا قاتتىق توۋلىغىم كېلەتتى، — لېكىن ئۇنۇم چىقمايتتى. جېنىم چىقىپ كەتكەندەك، پۈتۈن ئەزايى-بەدىنىم قېتىپ كەتتى. نەرسە-كېرەك قاچىلىغان تاغارنىڭ ئۆشنەمدىن چۈشۈپ كەتكەنلىگىنىلا ئاڭلىدىم. بۇ قىزلىرىمغا ۋە خوتۇنۇمغا سوغا قىلىش ئۈچۈن يولدا ئەسكى-تۈسكى نەرسىلىرىمگە تېگىشۈالغان كەمپىت ئىدى، مەن ئۇنى تاشلاپ قويدۇم...ئۇ يەردە بىرەر مۆجىزە پەيدا بولىدىغاندەك ئۈزاققىچە قاراپ تۇرۇپ كەتتىم. بىر ھازادىن كېيىن بۇرۇلۇپ، ئارقامغا ماڭدىم. ئۈزاقتا بارماي يەنە توختاپ، ئارقامغا بۇرۇلۇپ قارىدىم، كۆزلىرىمگە تاغلار ئوڭ-سولغا ئىغاڭلاۋاتقاندەك، قوزغىلىۋاتقاندەك، بىردىنلا ماڭا قاراپ بېسىپ كېلىۋاتقاندەك تۇيۇلۇپ كەتتى. مەن قاتتىق بىر ۋاقىرىدىم-دە ئارقامغا قاراپ، جېنىمنىڭ بىرپارچە قاچتىم. كېتىش كېرەك! بۇ ئۆلگۈر يەردىن كېتىش كېرەك!

بۇ چاغدا مەن يەغلۇۋەتتىم...

مەن يەنە نەگە باردىم، قانداق باردىم ــ بۇلار ئېسىمدە قالمايتۇ. ئۇچىنچى كۈنى ۋوگزالغا كېلىپ قېپتىمەن. خۇددى بېشى قايغان كىشىدەك، كىشىلەر ئارىسىدا يۈرەتتىم. ئۇشتۇمتۇت بىر ئەپتسەرنىڭ ئىسمىنى چاقىرغانلىغىنى ئاڭلاپ قالدىم. قارىسام، خۇسەينوۋ ئىكەن، ھەربى سەپتىن بوشىنىپ ئۆيىگە قايتىپتۇ. مەن ئۇنىڭغا بېشىمغا چۈشكەن كۈلپەتلەرنى سۆزلەپ بەردىم.

ــ ئەمدى سەن نەگە بارماقچىسەن؟

بۇنى ئۆزەمۇ بىلمەيتتىم.

ــ بۇنداق قىلماسلىغىڭ كېرەك، چىداشلىق بەرگىن، قاڭغىرىپ يۈرۈشۈڭگە رۇخسەت يوق. يۈر، تېيانشانغا يول سالغىلى بارايلى، ئەھۋالدىن قارىغاندا ئۇ يەردە قىلىدىغان ئىش بارەدەك...

شۇنداق قىلىپ مەن بۇ يەرگە كېلىپ قالدىم. دەسلەپكى بىرنەچچە يىل ئىچىدە، بىز تىرانسپورت لىنىيىسىدە كۆۋرۈك سالدۇق. ۋاقىت توختاۋسىز ئۆتمەكتە، ئەھۋالدىن قارىغاندا قانداقتۇر بىر يەردە مۇقىم ماكان تۇتماي بولمايتتى. ئۇ چاغدا خۇسەينوۋ مىنىستىرلىككە يۆتكىلىپ كەتكەن ئىدى. ئۇ دائىم كېلىپ مېنى يوقلاپ تۇراتتى، بۇرۇنقى ئىشكىنى قىل، يول ئىشچىسى بول، دەپ دەۋەت قىلاتتى. مەن بىر قارارغا كېلەلمەي يۈرەتتىم. بۇرۇنقى ئىش بەكمۇ قورقۇنچلۇق ئىدى ــ دە. بۇ يەردىكى ئىش ئورنىدا مەن يالغۇز ئەمەستىم، كۆپچىلىك بىلەن بىللە بولغاندا ھامان يېنىك بولاتتى. ئۇ يەرگە بارسام، كىم بىلدۇ، غەم ــ قايغۇ ئىچىدە ئۆلۈپ كېتەمدىمەن. مەن ھامان ئوخشىلالمايمۇ كەتتىم، بۇرۇنقى ئىشلار ھامان ئەستىن چىقمايتتى... ھايات گويا ئاشۇ يەردە ئاخىرلاشقاندەك، ئالدىمدا ھېچنىمە قالمىغاندەك تۇيۇلاتتى.

ئۆيلىنىشىنغۇ خيالىمغىمۇ كەلتۈرمەيتتىم. گۈلبالامغا ۋە قىزلىرىمغا بەكمۇ ئامراقتىم-دە. ئەھۋالدىن قارىغاندا، مېنىڭ ئۆچۈن، ھەرقانداق ئادەم، ھەرقانداق چاغدا ئۆلارنىڭ ئورنىنى باسالمايتتى! ئەگەر پەقەت تۈرمۈش ئۆچۈنلا توي قىلىدىغان بولسام، بۇنىڭ ھېچبىر ئەھمىيىتى بولمىغان بولاتتى. يالغۇز ياشىغىنىمغا يەتمەيتتى.

لېكىن، مەن ئاخىر ئوچاستىكىغا ببرىپ يول ئىشچىسى بولۇش: ئالدى بىلەن ئىشلەپ بېقىش، بولمىسا، باشقا يول تېپىش قارارىغا كەلدىم. نەتىجىدە تاغ ئاغزىدىكى مۇشۇ ئوچاستىكىنى ماڭا تاپشۇردى. ھېچ گەپ يوق، پەيدىن-پەي كۆنۈپ قالدىم. ئېھتىمال، بۇ ئوچاستىكا ناھايىتى ئالدىراش بولغانلىقتىن، تاغ ئاغزى بولغانلىقتىن شۇنداق بولغاندۇ. ۋاقتىنىڭ ئۆتۈشى بىلەن قەلبىمدىكى ئازاپ-ئوقۇبەتلەر بىرئاز يېنىكلەشتى، ئازايدى. پەقەت گايى-گايىدا ئەسلىدە بىزنىڭ ھويلا بولغان ئاشۇ يەردە خۇددى مۇرددەك قېتىپ تۇرغان، نەرسە-كېرەك قاچىلىغان تاغىرىم مۇرەمدىن سىرىلىپ چۈشۈپ كەتكەننى چۈشەپ قالاتتىم...ئاشۇنداق كۆنلەردە سەھەردىلا يولغا چىقىپ كېتىپ، ناھايىتى كەچ كىرىپ كەتكىچە قايتمايتتىم. يەنىلا يالغۇز ياشاپ يۈردۈم. راست، بەزىدە ئېچىنىشلىق خىيالالارمۇ كاللامغا كېچەتتى: "ئېھتىمال بەختكىمۇ ئېرىشەرمەن؟"

لېكىن ئۇمىت قالمىغان چاغدا، جاپا-مۇشەققەتلىك، ئازاپ-ئوقۇبەتلىك بەخت قۇشى كېلىپ قوندى.

بىر قېتىم، ئالاھەزەل بۇنىڭدىن تۆت يىل ئىلگىرى خوشنامنىڭ ئاپىسى ئاغرىپ قالدى. خوشنام خىزمەت، ئائىلە ۋە باللىرى بىلەن بولۇپ، بىر ياقتا بارالمايتتى. بىراق كەمپىرنىڭ كېسىلى بارغانسېرى ئېغىرلىشىپ باراتتى. شۇڭا ئۇنى دوختۇرخانىغا ئېپىبېرىش قارارىغا كەلدىم.

دەل تاش يول ئىداربسىدىن ئوچاستىكىغا ئاللىقانداق بىرنىمسىلەرنى يەتكۈزۈپ بېرىش ئۈچۈن كەلگەن بىر ماشىنا كېلىپ قالدى. بىز مۇشۇ ماشىنىغا ئولتۇرۇپ شەھەرگە كىردۇق. دوختۇر كەمپىرنى بالنىستا يېتىشى كېرەك دىدى، لېكىن كەمپىر بۇنىڭغا زادىلا ئۇنىمىدى! ئۇلسەممۇ ئۆيۈمدە ئۆلىمەنكى، ھەرگىز سىرتتا قالمايمەن؛ سەن مېنى قايتۇرۇپ كەت، بولمىسا سېنى قاغايمەن، دەپ تۇرۇۋالدى. ئەنە شۇ سەۋەپتىن كەمپىرنى قايتۇرۇپ كېتىشكە مەجبۇر بولدۇم. ناھايىتى كەچ بولۇپ كەتكەن ئىدى. گاراژدىن ئۆتكەنىدە شوپۇر ئۇستۇمتوت ماشىنىنى توختاتتى-دە، سورىدى:

— نەگە بارىسىز؟

بىر ئايالنىڭ جاۋاپ بەرگەن ئاۋازى كەلدى ۋە ماڭغان ئاۋازى ئاڭلاندى.

— ماشىنىغا چىقىڭ! — دىدى شوپۇر. — نىمە بولدىڭىز؟ — گەپ قىلغىنىچە ماشىنىنى ھەيدەپ ئاپاردى.

بالا كۆتەرگەن، بوپسىنى قولتۇقلىغان ناھايىتى ياش بىر چوكان ماشىنىڭغا يېنىغا كەلدى. ماشىنىغا چىقىپ ئولتۇرۇشىغا يارەملەشتىم، كابىنكىغا يېقىنراق يەرنى شامالدىن سەل دالدا بولار دەپ ئۇنىڭغا بوشتىپ بېرىپ، ئۆزۈم بۇلۇڭدا بىر يەرگە جايلاشتىم.

ماشىنا مېڭىپ كەتتى. ھاۋا ناھايىتى سوغاق ئىدى. سوغاق ۋە نەم شامال سوقۇپ تۇراتتى. بالا ئۇنلۈك يىغلاپ كەتتى. ئاپىسى پەپىلەيتتى، لېكىن بالا زادىلا تىنچىيدىغاندەك ئەمەس ئىدى. تازا چاتاق بولدى-دە! كابىنكىدا ئولتۇرسا ياخشى بولاتتى، لېكىن ئۇ يەردە جېنى تۇمشۇغىغا كېلىپ قالغان بىر كەمپىر ياتماقتا. شۇ سەۋەپتىن چوكاننىڭ مۇرىسىنى قاقتىم:

ــ هوي، ئېپكېلىك، بالىنى ماڭا بېرىك، تېچلىنىپ قالسا ئەجەپ ئەمەس. ئۆزىڭىز سەل ئىڭشىپ ئولتۇرۇڭ، ئانچە بەك شامال تەگمەيدۇ.

مەن بالىنى كالتە جۈۋامغا يۆگەپ مەھكەم تۈتۈۋالدىم. ئۇ جەمدى، بۇرنىدا نەپەس ئېلىشقا باشلىدى. بۇ ئون ئايلىقچە بولغان قالتىس ئوماق بالا ئىكەن. ئۇشتۇمتۇت يۇرىگىم دۈپۈلدەپ سوقۇپ كەتتى، نېمە سەۋەبتىن بۇنداق سوقۇپ كەتكىنىنى ئۆزەممۇ بىلمەيمەن، يۇرىگىم خۇددى ئوق تەككەن قۇشتەك تىپىرلايتتى. مەن مەيۈسلەندىم ۋە خوشاللاندىم. "ماۋۇنى كۆرۈڭ، ئەمسە مەن ئۆمۈرۋايەت دادا بولماي ئۆتەتتىممۇ؟" دەپ ئويلىدىم مەن. بالا جىمىدى، ئۇنىڭ غېمىنى قىلىش ھاجەتسىز بولۇپ قالدى.

ــ ئوغۇل بالىمۇ؟ ــ سورىدىم مەن.

چوكان بېشىنى لىڭشىتتى. ئوزايمدىن بۇ بىچارە چوكان مۇزلاپ قېتىپ قالغاندەك قىلاتتى، ئۇستى-بېشى بەك يېلىك ئىكەن ئەمەسمۇ. مەن بولسام قىشتا ھامان قىسقا پەلتونلىك ئۇستىدىن كېپىنەك تون كىيۋالاتتىم، بىزنىڭكىدەك خىزمەت قىلىدىغانلاردا ئۇ كەم بولسا بولمايتتى. مەن بالىنى تۆتقاچ، بوش يەڭنى ئۇنىڭغا ئوزاتتىم:

ــ ئۇستۈمدىكى ماۋۇ كېپىنەك تونىنى تارتىڭ، بولمىسا سىزگە سوغاق تېگىپ قالىدۇ.

ــ ياق، نېمە قىلغىنىڭىز بۇ، خاتىرجەم بولۇڭ، ــ رەت قىلدى ئۇ.

ــ تارتىڭ، تارتىڭە! ــ يالۋۇردۇم مەن، ــ ئۇستىڭىزگە ئارتىۋېلىڭ، شامالغا دالدا بولىدۇ!

ئۇ كېپىنەك تون بىلەن ئۆزىنى ئورىدى، پېشىنى پۈتىنىڭ

ئاستىغا باستۇرۇپ قويدۇم.

— سەل ئىسسىغانسىز؟

— ئىسسىدىم.

— نېمە دەپ بۇنچىۋالا كەچ چىققانسىز؟

— شۇنداق قىلماي بولمىدى، — ئۇ پەس ئاۋازدا جاۋاپ بەردى.

بۇ چاغدا بىز تار جىلغىدا كېتىۋاتاتتۇق. بۇ يەردە بىر كانچىلار مەھەللىسى بار ئىدى. كىشىلەر ئۈيقۇغا كەتكەن، چىراقلار ئۆچۈرۈلگەن ئىدى. ئىتلار ماشىنا ئارقىسىدىن قاۋۇشۇپ قالاتتى. بىردىنلا مېنىڭ ئېسىمگە بىر ئىش كەلدى: بۇ چوكان نەگە بارىدىغانىدۇ؟ نېمە ئۈچۈنكىن مەن ئۇنى كانچىلار مەھەللىسىگە بارسا كېرەك دەپ ئويلاپ-تىمەن، چۈنكى يەنە ئالدىمىزغا قاراپ ماڭساق، بارىدىغان يەر يوق ئىدى، ئۇ يەر تاغنىڭ ئاغزى، بىزنىڭ ئوچاستىكىمىز جايلاشقان يەر ئىدى.

— سىز مەھەللىگە بارسىڭىز كېرەك-ھە؟ — دىدىم مەن ئۇنىڭغا ھەم شوپۇرنىڭ كابىنكىسىنى قاقتىم، — تاغ ئاغزىغا ئاز قالدۇق، ماشىنا ئۇنىڭ نېرىسىغا ئۆتمەيدۇ.

— ئەمىسە بۇ يەر قەيەر؟ — سورىدى ئۇ.

— كان. سىز چۈشىدىغان يەر مۇشۇ ئەمەسمۇ؟

— مەن... مەن مۇشۇ يەرگە كەلمەكچى ئىدىم، — ئۇ سەل دىلىغۇل بولۇپ قالدى. لېكىن ئۇ دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ، كېپىنەك تونىنى ماڭا بېرىپ بالىنى قولىغا ئالدى. بالا خۇددى بىر يېرىنى چىمدىۋالغاندەك شۇ زاماتلا يىغلاشقا باشلىدى. بۇ چوكانىنى تازا نەس بېسىپتۇ-دە. ئۇ ئاق قار، كۆك مۇزدا كېچىنى يالغۇز ئۆتكۈزۈشى كېرەكمۇ؟

— بۇ يەردە سىز باردىغان يەر يوق! — مەن توغرىسىنىلا ئېيتتىم، — سىز يامان تەرەپكە ئويلىماڭ. بالىنى ئېپكىلىك، ماڭا بېرىڭ! — مەن بالىنى تارتىپ دىگۈدەك قولۇمغا ئالدىم ۋە ئېيتتىم: — رەت قىلماڭ. بىزنىڭ ئۇچاستىكىغا بېرىپ قونۇڭ، ئۇ يەردە سىزگە ئۇش چىقىدۇ. مۇشۇنداق بولسۇن. ماشىنىسى ھەيدىگىن ئاغىنە! — مەن شوپۇرغا توۋلىدىم.

ماشىنا قوزغالدى. چوكان يۈزىنى ئالقىنىغا يېقىپ ئۇن چىقارماي ئولتۇراتتى. كىم بىلىدۇ، ئۇ يىغلاۋاتامدىكىن.

— قورقماڭ! — مەن ئۇنىڭغا تەسەللى بەردىم، — مەن سىزگە يامانلىق قىلمايمەن...مەن يول ئىشچىسى بايتېمىر قۇلوۋ بولىمەن. ماڭا ئىشەنسىڭىز بولىدۇ.

مەن ئۇنى ئۆز ئۆيۈمگە ئورۇنلاشتۇردۇم. ھويلىدا يەنە بىر بوش ئۆي بار ئىدى، مەن شۇ ئۆيدە ياغاچ كارۋاتتا ياتتىم. مەن چوڭقۇر ئويغا پېتىپ، بىئارام بولۇپ ئۇزاقىچە ئۇخلىيالمىدىم. تەپسىلى سوراشقا خىجىل بولدۇم، ئۇنىڭ ئۇستىگە سوراۋېرىشنى ئۆزەمۇ ياخشى كۆرمەيتتىم، لېكىن سورىمايمۇ بولمايتتى، چۈنكى ئادەمدە ئۇشتۇمتۇتلا بىرەر ئىش تۇغۇلۇپ قېلىشى مۇمكىن، ياردەم بېرىشكە توغرا كېلىدۇ. ئۇ ناھايىتى ئېھتىياتچانلىق بىلەن، زوربىغا جاۋاپ بېرەتتى. لېكىن مەن ئۇنىڭ ئېيتمغىنىنى پەرەز قىلىپ تاپتىم. قايغۇروپ تۇرغان كىشى بىر ئېغىز گەپ قىلسا، ئون ئېغىزى يوشۇرۇنغان بولىدۇ. ئۇ ئېرىدىن ئايرىلىپ، ئۆيىدىن چىقىپ كەتكەن ئىكەن. شۇنداق دېيىش كېرەككى، بۇ غورۇرى، بار بىر ئايال ئىدى. كۆز يېتىپ تۇراتتىكى. ئۇ قاتتىق قايغۇرغان، قاتتىق ئاغرىنغان ئىدى، لېكىن تىز پۈكمىگەن. ئەلۋەتتە، ھەر بىر كىشى قىلمەن

دىگىنىنى قىلىشى مۇمكىن. بىراق، ئۇنىڭغا ئىچىم ئاغرىدى، بۇ ناھايىتى ياش بىر چوكان ئىدى-دە! ئۇ قىزغا ئوخشايتتى، پىگو-رىسى كېلىشكەن، چىرايلىق قىز ئىدى. ئۇ ناھايىتى مۇلايىم ئىدى، ئېھتىمال ناھايىتى يۇڭاش بولۇشىمۇ مۇمكىن. ئۇ ئادەم قانداق قىلىپ ئۇنى ھەممىدىن بىزار بولۇپ چىقىپ كېتىشكە مەجبۇر قىلغاندۇ؟ ئېىخ، بۇ ئۇلارنىڭ ئىشى. ئەتە ئۇنى كېتىۋاتقان ماشىنىلاردىن بىرىگە سېلىپ قويۇپلا خوشلىشىمىزغۇ.

شۇ كۇنى بەك ھېرىپ كېتىپتىكەنمەن، ئۇخلاپ كەتكىنىمنى سەز-مەي قېپتىمەن، مەن ئۇزەمنى ماشىنىدا كالتا جۇڭامغا بىر بالىنى يۆگەپ ئولتۇرغاندەك سېزەتتىم. ئۇ بالا ئىسسىپ، باغرىمغا چىڭ يېپىشىپ ياتاتتى.

سەھەردە، ئورنۇمدىن تۇرۇپ سىرتىنى بىر ئايلىنىپ كېلىشكە چىقىپ، نىمشقىدۇر تېزلا قايتىپ كەلدىم. مېھمىنىم قانداق قىلۇا-تىدىكىن، دەپ ئويلايتتىم مەن. ئۇلارنى ئويغىتۇۋەتمەسلىك ئۈچۈن مەن ئاستاغىنا مەشكە ئوت قالاپ، ساماۋار قويۇپ قويدۇم. بايا ئۇ ئورنىدىن تۇرغان، مېڭىشقا تەييارلىنىۋاتقان ئىكەن. ئۇ ماڭا رەھمەت ئېيتتى. چاي ئىچمەستىن ئۇلارنى قويۇۋېتەلمەيتتىم. مەن ئۇلارنى سەل تەخىر قىلىڭلا دىدىم. ئاخشام ئۇچراتقان ھىلىقى كىچىك يولۇچى ناھايىتى قىزىق بىرنىمىكەن ئەمەسمۇ. ئۇنىڭ بىلەن ئوينى-ساڭ دىلىك سۆيۈنۈپ كېتىدىكەن....چاي ئىچىپ ئولتۇرۇپ مەن ئۇنىڭدىن سورىدىم:

— سىز نەگە بارماقچىسىز؟

ئۇ ئويلىنىۋېلىپ جاۋاپ بەردى:

— رىبباچقا.

— ئۇ يەردە ئۇرۇق-تۇققانلىرىڭىز بارمۇ؟

— يوق. ئاتا-ئانام يېزىدا، توسور تېغىنىڭ ئارقىسىدا.

— ئوهۇ، ئۇنداقتا يەنە ماشىنا ئالمىشىدىكەنسىز-ده. ناھايىتى بىئەپ.

— مەن ئۇ يەرگە بارماقچى ئەمەسمەن. بىز يېزىغا قايتىپ بارال-مايمىز، — ئۇ خۇددى ئوغلىغا دەۋاتقاندەك گەپ قىلاتتى، — بۇ ئۆزىمىزنىڭ سەۋەنلىگىدىن بولغان.

مەن بۇ چوكاننى ئاتا-ئانىسىنىڭ گېپىگە كۆنمەي توي قىلىپ كەتكەن ئىكەنغۇ دەپ پەرەز قىلدىم. كېيىنچە بۇ پەرىزىم توغرا بولۇپ چىقتى.

ئۇ ماڭماقچى بولدى، لېكىن سەل تۇرۇپ تۇرۇڭ، بالىغا شامال تېگىپ قالدۇ، ئۆيدە ئولتۇرۇپ تۇرۇڭ، مەن ماشىنا توساي دىدىم.

بىر خىل غەشلىكتە يولغا قاراپ ماڭدىم. نېمە ئۈچۈندۇر، ئۇلار ھازىر بۇ يەردىن كېتىپ ئۆزەمنىڭ يەنىلا يالغۇز قالىدىغانلىغىنى ئويلىغىنىمدا مەن ناھايىتى بىئارام بولدۇم ۋە قايغۇردۇم.

ھە دېگەندە ماشىنا كەلمىدى. كېيىن قول كۆتىرىپ توسماي بىر ماشىنىنى ئۆتكۈزۈۋەتتىم. ئۆزەم قاتتىق چۆچۈپ كەتتىم. مەن نېمىشقا شۇنداق قىلدىم؟ بۇ چاغدا مەن ناھايىتى ئازاپلاندىم. ماشىنىلار بىر-بىرلەپ ئۆتكىلى تۇردى، مەن ھەمىسىنى توسمىدىم. بۇداقى ماشىنىنى چوقۇم توسمەن دەپ ئويلايتتىم، لېكىن قولۇمنى يەنە كۆتەرمەيتتىم. پۈتۈن ئەزايىم قىزىپ كەتتى. ئۇ ئاۋۇ يەردە تولۇپ تاشقان ئىشەنچ بىلەن ماشىنا كۈتمەكتە. مەن ئۆز خىيالىمغا زىت ھالدا ئىش كۆرمەكتىمەن، لېكىن ھېچ ئامالىم يوق. يولدا ئۇ ياقتىن-بۇ ياققا مېڭىپ يۈرۈپ، ئۆزەمنى ئاقلاشقا سەۋەپ ئىزدەيتتىم.

بىر دەم كابىنكا دەرىزىسىنىڭ ئەينىگى چېقىلىپ كېتىپتۇ، كابىنكىنىڭ ئىچى ناھايىتى سوغاق دەيتتىم؛ بىر دەم ماشىنا شۇ تەرەپكە بارمايدە-كەن دەيتتىم؛ ياكى بولمسا، شوپۇر يارىمىدى ــ قاتناش بىخەتەرلىك قائىدىسىگە دىققەت قىلمايدىغان ئادەم ئىكەن، ئازراق مەس تۇرىدۇ، دەيتتىم. ئۇتۇپ كېتىۋاتقان ماشىنىلاردا ئادەم بولۇپ بىكار ئەمەسلە-گىنى كۆرگىنىمدە بالىلاردەك خوشال بولۇپ كېتەتتىم. ئانا ـ بالا ئىككىيلەننىڭ بۇ يەرگە كەلمەسلىگىنى، يەنە بىر دەم ئۆيدە تۇرۇشىنى، بەش مىنۇت بولسىمۇ ئۆيدە بولۇشىنى تىلەيتتىم. "بىراق، ئۇ نەگە بېرىشى كېرەك؟" دەپ ئويلىدىم مەن، "يېزىسىغا بارالمايدىكەن، بۇنى ئۆزى ئېيتتى. رېباچقا باردىكەن، بىراق ئۇ يەرگە بارغاندىن كېيىن بالا بىلەن نەدە تۇرىدۇ؟ قىشتا بالىنى توڭلىتىپ قويىدۇ. بۇنداقتا ئەڭ ياخشىسى ئۇنىڭ مۇشۇ يەردە تۇرغىنى ياخشى. بۇ يەردە بىر مەزگىل تۇرۇپ، قانداق قىلىش كېرەكلىكىنى ئۇبدانراق ئويلىغىنى ياخشى. ئېھتىمال ئىرىنىڭ يېنىغا قايتىپ كېتەر. ئېھتىمال ئىرى ئىزدەپ كېلىپ قالار..."

ۋاي ـ ۋۇي، نىمانچە ئازاپلىنىمەن، بۇنداق قىلغىچە ھازىرلا ئۇنى يول بويىغا ئېپكېلىپ يولغا سېلىۋەتسەملا بولمىدىمۇ! مەن ئۇچ سائەت ئەنە شۇ تەرىقىدە بىر ئورنۇمدا پىرقىراپ يۈردۇم. ئۆزەمگە ئاچچىقلاندىم. ياق، دەپ ئويلىدىم مەن، مەن ئۇنى جەزمەن ياشلاپ كېلەي ۋە ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىلا ماشىنىلاردىن بىرىنى توساي. بۇنىڭ-دىن بۆلەك چارە يوق. ئەنە شۇنداق ئويلىنىپ ئۆيگە قاراپ ماڭدىم. بۇ چاغدا ئۇ ئىشىك ئالدىغا چىقتى، ئۇ تولا كۆتۈپ ھېرىپ كېتىپتۇ. مەن ناھايىتى خىجىل بولۇپ، يامان ئىش قىلىپ قويغان بالىدەك ئۇنىڭغا قارىدىم.

ـــ بەك ساقـلاپ كەتتىڭىز ـ ھە؟ ـــ مەن پەس ئاۋازدا مۇجـمەللا سوردىم، ـــ شۇ ياقتا باردىغان ماشىنا يوق ئىـكەن، يوقمۇ ئەمەس، مۇڭاپىق كۆرمـىدىم. مېنى كەچـۈرۈڭ...قالايمـقان قـياس قىلـىپ يۈرمەڭ...خۇدا ھەقـنى ئۈيگە كـىرىپ ئولتۇرۇپ تۇرۇڭ. سـىزدىن ئۈتىنىمي!

ئۇ ماڭا ھەيران بولغان ھالدا كۆڭلى غەش بولۇپ قاراپ، گەپمۇ قىلماستىن ئۈيگە كىردى.

ـــ ماڭا ئىچىڭىز ئاغرىۋاتامدۇ؟ ـــ سورىدى ئۇ.

ـــ ياق، بۇنىڭدىن ئەمەس. سىزگە مەلۇم...سـىزدىن ئەنسىرەۋا ـ تىمەن. ناھايىتى قىيىن ـ دە. سىز قانداق تۇرمۇش كەچۈرمەكچىسىز؟

ـــ ئىشلەيمەن. ئىش قىلالمايدىغان ئادەملەردىن ئەمەسمەن.

ـــ نەگە بېرىپ ئىشلىمەكچىسىز؟

ـــ قەيەرگە بارماي، ئورۇنلىشۇالسامال بولدى. لېكىن مەن قايتىپ كەتمەيمەن، يېزىـغـىمۇ كەتمەيـمەن. مەن ئىشلەيـمەن ۋە تۇرمۇش كەچۈرىمەن.

مەن جىم بولۇپ قالدىم. مەن نىمگە قارشى تۇرالايتتىم؟ ئۇ ھازىر ھېچنىمنى ئويلىمايتتى. ئۇنىڭ ۋۇجۇدىـدا خورلىنىـش بىلەن غورۇر بىلىنىپ تۇراتتى. مۇشۇنـداق ھـسـسـيات ئۇنى قارغۇلارچە چىـقىپ كېتىشكە باشلىغان. "مەن ئىشلەيمەن ۋە تۇرمۇش كەچۈرىمەن" دىمەك ئاسان، لېكىن بۇنى دەرھال قىلغىلى بولمايتتى. بىراق خەقنى زور ـ لىغىلى بولمايدۇ ـ دە!

بالا ماڭا قاراپ ئېتىلدى. مەن ئۇنى قولۇمغا ئېلىپ سۆيۈپ قويـ دۇم ھەمدە: "ئېخ، ياخشى بالام، بىز ھازىرلا ئايرىلىدىغان بولۇۋاتـ مىز. سەن مېنىڭ قەدىردانىم، ئۆز پۇشتۇمدىن بولغان بالدەك بولۇپ

قالغان ئىدىك...» دەپ ئويلىدىم.

ــ ماقۇل، ئەمسە ماڭايلى! ــ مەن پەس ئاۋازدا گەپ قىلدىم.

بىز ئورنىمىزدىن تۇردۇق. بالىنى مەن كۆتەردىم، لېكىن. بوسۇغىغا كەلگەندە توختىدىم.

ــ مەشەدىمۇ قىلغىلى ئىش تاپقىلى بولاتتى، ــ دىدىم مەن، ــ تۇرمۇش كەچۈرۈشىكە ۋە ئىشلەشكە بولاتتى. بىر ئۆي بېرىشكە بولاتتى. راست، سىز مەشەدە قېلىڭچۇ. كېتىشكە ئالدىرىماڭ. زادى كېتىمەن دىسىڭىز، قاچان كەتسىڭىزمۇ بولىدۇ. ئويلاپ باقىسىڭىز... ھە دېگەندە ئۇ ماقۇل بولمىدى. لېكىن، مەن ئاخىر قايىل قىلدىم.

شۇنداق قىلىپ، ئاسىل بىلەن ئوغلى ساماتنى بىزنىڭ ئوچاستىكىدا قالدى.

قورادىكى كىچىك ئۆي ناھايىتى سوغاق ئىدى، شۇ سەۋەبتىن مەن ئاسىل بىلەن ئوغلىنى مېنىڭ ئۆيۈمدە تۇرغۇزۇپ، ئۆزەم كىچىك ئۆيگە چىقىپ ياتتىم. ئۇ يەر ماڭا مۇۋاپىق ئىدى.

ئەنە شۇ چاغدىن باشلاپ تۇرمۇشۇم باشقىچە تۈسكە كىردى. گويا ھىچ نەرسە ئۆزگەرمىگەندەك ئىدى، خۇددى بۇرۇنقىدەك مەن بىر ئادەم ئىدىم، لېكىن مېنىڭ ۋۇجۇدۇمدا بىر ئادەم تىرىلدى، ئۇزاق مۇددەت يالغۇز تۇرمۇش كەچۈرگەندىن كېيىن قەلبىم ئىسسىدى. ئەلۋەتتە، ئىلگىرى مەنمۇ كىشىلەر ئارىسىدا تۇرمۇش كەچۈرەتتىم، كىشىلەر بىلەن قويۇق باردى-كەلدى قىلاتتىم، ئۇلار بىلەن بىرلىكتە ئىشلەيتتىم، دوست بولۇشاتتىم، ئورتاق ئىشلار بىلەن شۇغۇللىناتتۇق، ئۆزئارا يارەملىشەتتۇق، لېكىن تۇرمۇشتا قانچە قىلغان بىلەنمۇ ھىچقانداق نەرسە ئورنىنى باسالمايدىغان يەنە بىر تەرەپمۇ بار ئىدى.

بۇ بالا مېنى ئۆزىگە جەلپ قىلىپلا ئالدى. چارلاشقا چىقىنىمدا ئۇنى ئىسسىق كىيىندۇرۇپ بىللە ئېلىپ چىقاتتىم. ئىشتىن سىرتقى جىمىكى ۋاقتىم شۇنىڭ بىلەن ئۆتەتتى. مەن ھەتتا ئىلگىرى قانداق تۇرمۇش كەچۈرگىنىمنى تەسەۋۋۇر قىلالمايمەن. خولۇم-خوشنىلىرىم ياخشى ئادەملەر ئىدى، ئۇلار ئاسسل بىلەن ساماتقا ياخشى مۇئامىلە قىلاتتى. كىم بالىنى ياخشى كۆرمەيدۇ؟ ئاسسل سەمىمى، ئوچۇق ئىدى، ئۇ ئوچاس-تىكىدىكى تۇرمۇشقا تېزلا ئۆگىنىپ كەتتى. مېنىڭ بالىدىن ئايرىلالماسلىغىمۇ ئاسسلنىڭ سەۋىبىدىن ئىدى. يوشۇرىدىغان نېمىسى بار، قانچە يوشۇرغان بىلەنمۇ ئۆزىدىن يوشۇرغىلى بولمايدۇ-دە. مەن ئاسسلنى ياخشى كۆرۈپ قالدىم. مەن بىردىنلا ئۇنى ياخشى كۆرۈپ قالدىم. مەڭگۈ ياخشى كۆرىمەن، يۈرىگىمدىن ياخشى كۆرىمەن. بۇرۇن يالغۇز ئۆتكۈزگەن ئاي-كۈنلەر، پۈتكۈل قايغۇ-ھەسرەت ۋە جاپا-مۇشەققەتلەر، قولدىن كەتكەن پۈتكۈل نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى ئاشۇ مۇھەببەتكە سىڭىپ كەتكەن ئىدى. لېكىن مېنىڭدە بۇنى دەيدىغان ھوقۇق يوق ئىدى. ئاسسل ئۇنى كۆتمەكتە ئىدى. بىلىندۇرمىگىنى بىلەن ئۇنى ئۇزاق كۈتتى. بىز يولدا ئىشلەپ يۈرگەن ۋاقتىمىزدا ئۇنىڭ يولدىن ئۆتكەن ھەر بىر ماشىنىغا ھامان ئۈمىت بىلەن قارا-ۋاتقانلىغىنى مەن پات-پات سېزىپ قالاتتىم. بەزىدە ئۇ يەنە ئوغلىنى ئېلىپ يولغا چىقىپ نەچچە سائەتلەپ-نەچچە سائەتلەپ ئولتۇرۇپ كېتەتتى. لېكىن ئۇ كۆرۈنمىدى. مەن ئۇنىڭ كىملىگىنى، قانداق ئادەم ئىكەنلىگىنى بىلمەيتتىم، ئۇنىڭدىن سورىمىغان ئىدىم، ئۇمۇ بۇ توغرىلىق ئەزەلدىن ئېغىز ئېچىپ باقمىغان ئىدى.

ۋاقىت ئاستا-ئاستا ئۆتمەكتە. ساماتچوڭ بولۇپ قالدى. ئاھۇي، تازا شوخ، سۆيۈملۈك بالا بولدى-دە! ئۇنىڭغا كىم ئوگىتىپ

قويدىكىن ياكى ئۇنىڭ ئۆزى ئۇگىنىۋالدىمسىكىن، مېنى دادا دەپ قىچقىرىشقا باشلىدى. مېنى كۆرسىلا بوينۇمغا ئېسىلىپ "دادا! دادا!" دەپ كېتەتتى. ئاسلىمۇ كۆلۈپ ئۇنىڭغا قارايتتى. مەن ھەم خوشال بولاتتىم، ھەم ماڭا ئېغىر ئىدى. مەن ئۇنىڭغا دادا بولالىسام ئۇنىڭ دىن خوشال بولاتتىم، لېكىن، نىمە چارە...

بىر يىلى يازدا، بىر كۈنى يول ياساۋاتاتتۇق. ماشىنىلار توختىمايلا ئۆتۈپ تۇراتتى. ئاسىل بىردىنلا بىر شوپۇرغا قاراپ ۋاقىرىدى:

— ھوي جانتاي، توختا!

ماشىنا بىرنەچچە قەدەم مېڭىپلا توختىدى. ئاسىل شوپۇرغا قاراپ يۈگۈرۈپ كەتتى. ئۇلار ئۇ يەردە نىمە دېيىشتىكىن، بۇنى بىلمىدىم، لېكىن ئاسلىنىڭ بىردىنلا: "يالغان ئېيتىۋاتىسەن! مەن ساڭا ئىشەنمەيمەن! يوقال! يوقال كۆزۈمدىن!" دەپ ۋاقىرىغانلىغىنى ئاڭلىدىم.

ماشىنا كېتىپ قالدى، ئاسىل ئوپۇل-توپۇل يولدىن ئۆتۈپ ئۆيگە قاراپ يۈگۈرۈپ كەتتى. ئەھۋالدىن قارىغاندا ئۇ يىغلىغاندەك قىلاتتى.

ئىشقا ھەجىپ قولۇم بارمايتتى. ئۇ كىم بولدى؟ ئاسىلغا نىمە دىگەندۇ؟ كاللامغا ھەر خىل سوئال ۋە قىياسلار يىغىلىپ كەتتى. چىداپ تۇرالمايلا مەنمۇ ئۆيگە قايتتىم، لېكىن ئاسىل چىقمىدى. كەچقۇرۇن مەن بەربىر ئۇنى ئىزدەپ كىردىم.

— سامات قېنى؟ ئۇنى كۆرمىسەم بەكمۇ ئىچىم پۇشۇپ كېتىدىكەن!

— ئەنىغۇ، ئۇ مەشھەدە. — ئاسىل غەمكىن جاۋاپ بەردى.

— دادا! — سامات ماڭا ئېتىلدى. مەن ئۇنى قۇچىغىمغا ئېلىپ ئويناتتىم، ئاسىل بولسا غەمكىن ھالدا بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلماستىن ئولتۇراتتى.

— بىر ئىش بوپتىمۇ، ئاسىل؟ — سورىدىم مەن.

ئاسىل قاتتىق بىر ئۇھ تارتتى.

— مەن كېتىمەن، بەكرى، — دېدى ئۇ، — بۇ بۇ يەردە تۇرغانلىغىمىنىڭ ياخشى بولمىغانلىغىدىن ئەمەس. سىزگە كۆپ رەھمەت، كۆپ رەھمەت. لېكىن، مەن يەنىلا كېتىمەن...نەگە بېرىشىمنى ئۆزەمۇ بىلمەيمەن...

ئۇنىڭ راستلا كەتمەكچى بولغانلىغىنى كۆرۈپ، راست گېپىمنى دېيىشكە مەجبۇر بولدۇم.

— نىمە دەيتتىم، ئاسىل، سىزنى تۇتۇپ قېلىشقا ھەققىم يوق. لېكىن مەنمۇ بۇ يەردە تۇرۇپ قالالمايمەن، كەتمىسەم بولمايدۇ. مەن بىر قېتىم خوتۇن-بالىلىرىم ۋە ماكانىمدىن ئايرىلىشتەك قىسمەتكە دۇچار بولغان ئىدىم. بۇنى چۈشەندۈرۈشنىڭ نىمە ئورنى بار! ئۆزەڭمۇ بىلىسىز ئاسىل. ئەگەر سىز راستلا كەتسىڭىز، بۇ مېنىڭ ئۈچۈن ئاشۇ يىلى پامىردا يۈز بەرگەن ۋەقەدەكلا بولىدۇ. ئويلاپ بېقىڭ، ئاسىل...ئەگەر ئۇ قايتىپ كېلەلمىسە، ئۇنىڭ ئۈستىگە قەلبىڭىز سىزنى قايتىپ كېتىشكە ئۇندەۋاتقان بولسا، مەن ھەرگىز توسالغۇ بولمايمەن، سىز مەڭگۈ ئەركىنسىز، ئاسىل.

بۇ گەپلەرنى دېدىم-دە، ساماتنى ئېلىپ تاشيولغا چىقىپ كەتتىم. بىز تاشيولدا ئۇزاق يۈردۇق. ئوغلۇم ھېچنىمنى بىلمەيتتى.

ئاسىل دەرھال مېنى تاشلاپ كەتمىدى. لېكىن ئۇ نىمىلەرنى ئويلىغاندۇ، قانداق قارارغا كەلگەنىدۇ؟ بىرنەچچە كۈندىن بۇيان مەن جۈدەپلا كەتتىم، چىرايىمۇ قاردىاپ كېتىپتۇ.

بىر كۈنى چۈشتە ھويلىغا كىرىپ كەلدىم-دە، ساماتنىڭ مېڭمىشنى ئۇگىنىۋاتقانلىغىنى كۆردۈم. ئاسىل ئۇنى يېقىلىپ كەتمىسۇن دەپ

قوغداۋاتاتتى. مەن قەدىمىنى توختاتتىم.

— بەكې، قارالڭ، ئوغلىڭمۇ ماڭدى! — ئۇ خوشال كۈلدى.

ئۇ نىمە دىدى؟ ئوغلىڭمۇ! مەن كۆرجەكىنى تاشلاپ زوڭزىيەپ ئولتۇردۇم-دە، بالىنى يېنىمغا چاقىردىم:

— كەل، كەل، كەل، كەل! تايلىغىم كەل! ۋۇي، مېنىڭ يېنىمغا كەل، چىڭ دەسسەپ ماڭ، باتۇرلارچە ماڭ!

سامات غۇلچىنى كەردى.

— دادا! — ئۇ دىڭگاكلاپ ماڭدى-دە، يۈگۈرۈپ كەتتى. مەن ئۇنى ئىتتىك تۇتۇۋېلىپ، ئىگىز كۆتەردىم ۋە باغرىمغا چىڭ باستىم.

— ئاسىل! — دىدىم مەن ئۇنىڭغا، — ئەتە بىز بالىغا ئارقان يەشتى قىلىپ بېرەيلى، سىز ئاق چۈپۈر بىلەن قارا چۈپۈردا ئارقان ئېشىپ تەييارلاڭ.

— ماقۇل، بەكې! — ئاسىل كۈلدى.

— توغرا، توغرا، چوقۇم ئاق ۋە قارا چۈپۈردا ئېشىڭ...

مەن مال باقىدىغان دوستۇمىنىڭ يېنىغا ئاتلىق بېرىپ قىمىز ۋە گۆش ئېلىپ كەلدىم. ئەتىسى بىز خولۇم-خوشنىلارنى سامات ئۈچۈن ئۆتكۈزگەن ئارقان يەشتىگە تەكلىپ قىلدۇق.

مەن ساماتنى يەرگە قويۇپ، قارا، ئاق چۈپۈردا ئېشىلگەن ئاغامچىنى ئۇنىڭ پۈتىغا يۆگەپ، يېنىغا قايچىنى قويۇپ، ھويلىنىڭ ئاۋۇ بېشىدا تۇرغان بالىلارغا بۇيرۇدۇم:

— كىم بىرىنچى بولۇپ يۈگۈرۈپ كېلىپ ئارقانىنى كېسىۋەتسە، بىرىنچى سوغىنى شۇنىڭغا بېرىمەن؛ باشقىلارغا تەرتىپ بويىچە سوغا ئۈلەشتۈرۈپ بېرىمەن. قېنى بالىلار، يۈگۈرەڭلار! — مەن قولۇمنى شىلتىدىم.

باللار چۇقۇرىشىپ يۇگۈرۈپ كېلىشتى.

ساماتنىڭ پۈتى چۇشەپ قويۇلغان ئارقان كېسۈۋېتىلگەندىن كېيىن مەن ساماتقا دېدىم:

ــ هوي، ئوغلۇم، ئەمدى سەن يۇگۈر! باللار، ئۇنى يېتىلەڭلار!

باللار ساماتنى يېتىلەپ مېڭىپ كېتىشتى، مەن ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن ئۆزەمگە دېدىم.

ــ هوي قارائلار بۇنىڭغا! ساماتىم يەردە يۇگۈرەلەيدىغان بولدى. چوڭ بولغاندا يەل تاپان بولۇپ يېتىشكەي!

سامات باللارنىڭ ئارقىسىدىن يۇگۈرۈپ كېتىۋېتىپ، ئارقىسىغا قاراپ "دادا!" دېدى ــ ده يىقىلىپ چۈشتى. ئاسىل ئىككىمىز ئىنتىك يېتىپ باردۇق. مەن بالىنى يەردىن ئالغان چېغىمدا، ئاسىل بىرىنچى قېتىم مېنى "جېنىم!" دېدى.

...شۇنداق قىلىپ بىز ئەر ــ خوتۇن بولۇپ قالدۇق.

قىشتا بىز ئوغلىمىزنى ئېلىپ يېزىغا چوڭلارنى يوقلىغىلى كەلدۇق. ئۇلار ئۇزاقىچە ئاغرىنىپ يۇردى. ئىلاجسىز ئاسىل ئىككىمىز بارلىق جاۋاپكارلىقنى ئۈستىمىزگە ئالدۇق. مەن ھەممە ئەھۋالنى، ئۆتكەن ھەممە ئىشنى ئۇلارغا سۆزلەپ بەردىم. نەتىجىدە ئۇلار ئاسلىنى كەچۈردى، نەۋرىسى يولىدا، بىزنىڭ كېلىچىگىمىز يولىدا ئۆنى كەچۈردى.

ۋاقىتنىڭ ئۆتكەنلىگى بىلىنمەي قالدى. سامات بەش ياشقا كىردى. ئاسىل ئىككىمىز ھەممە جەھەتتىن ناھايىتى ئىناق ئۆتۈپ كەلدۇق، بىز پەقەت بىرلا نەرسىنى زادىلا تىلغا ئالمىدۇق. خۇددى كېلىشىۋالغاندەكلا، بىز ئۇچۇن ئېيتقاندا ھىلىقى كىشى مەۋجۇت ئەمەستى...

لېكىن تۇرمۇش ھەرگىز ھامان سەن ئارزۇ قىلغانىدەك بولمايدى.

كەن! ھىلىقى كىشى يېقىندا پەيدا بولۇپ قالدى...

يولدا ماشىنا ۋەقەسى چىققان بولۇپ، بۇ كەچ بولۇپ كەتكەن ۋاقىت ئىدى. مېنىڭ يارەمچىم ــ خوشنام ئىككىمىز نىمە ۋەقە چىقتىكىن دەپ يۈگۈرۈپ بارساق، يۇك باسقان بىر ماشىنا تۆۋرۈككە ئۇسسۇۋاپتۇ. شوپۇرنىڭ پۈتۈن بەدىنى زەخمىلىنىپ، ھۇشىدىن كېتەي دەپ قېپتۇ، ئۇنىڭ ئۇستىگە غەرق مەسكەن. مەن ئۇنى تونۇدۇم، لېكىن ئىسمى ئېسىمگە كەلمىدى. بىر قېتىم ئۇ بىزنى ئاپەتتىن قۇتقۇزۇپ، ماشىنىمىزنى تاغ ئاغزىغا يەتكۈزۈپ بەرگەن ئىدى. بۇ ــ دولۇن تېغىغا چىقىدىغان ئىش چاخچاق قىلىدىغان ئىش ئەمەس ئىدى ــ دە! بۇ بۇرۇن بولۇپ باقمىغان ئىش ئىدى. ئۇزايىدىن ئۇ بىر قەيسەر، ھەچنىمىدىن قورقمايدىغان يىگىتەك كۆرۈنەتتى، ئۇ بىزنى مەھەللىگە ئېپكېلىپ قويغانتى. شۇ چاغدا ئۇنىڭغا ناھايىتى ئامراقلىغىم كېلىپ قالغان، ئۇ ماڭا ياراپ قالغان ئىدى. شۇ ۋەقە ئۆتۈپ ئۇزاق ئۆتمەي بىرەيلەن بىر چاتمىنى تاغ ئاغزىغا ئېلىپ كېپتۇ، كۆزلىگەن يەرگە يەتكىلى ئاز كېپتىكەن، بىراق، نىمىدۇر بىرنىمە ئۇنىڭغا توسالغۇ بولۇپتۇ. شوپۇر چاتمىنى ئىرىققا تاشلاپ كېتىپ قېپتۇ. شۇ چاغدا مەن يەنىلا ھىلىقى ھەچنىمىدىن قورقمايدىغان يىگىتنىڭ قىلغان ئىشى بولمىغىدى، دەپ ئويلاپ، ئۇنىڭغا ناھايىتى ئېچ ئاغرىتقان ئىدىم، بۇ باتۇر ئادەم ئۆزىنىڭ مەقسىدىگە يېتەلمىگەن. بىراق، ئاشۇنىڭدىن كېيىن ماشىنىلار تاغ ئاغزىدىن چاتما سۆرىتىپ ئوتتى. شوپۇرلار بۇ ئىشقا كۆنۈپ قېلىشتى. ئۇلار توغرا قىلىشتى.

راستىنى ئېيتقاندا، دەسلەپتە ئۇنىڭ ئاسىل تاشلاپ كەتكەن ئادەم ئىكەنلىگىنى بىلمىگەن ئىدىم. بىلىسەمۇ ئوخشاشلا شۇنداق

قىلغان بولاتتىم. مەن ئۇنى ئۆيىگە يۈدۈپ ئېپكىلىۋىدىم، دەرھال ھەممە ئىش ئايدىڭ بولدى. شۇ چاغدا ئاسسل بىر قۇچاق ئوتۇننى كۆتىرىپ ئۆيگە كىرگەن ئىدى، ئۇنى كۆرگەندىن كېيىن ئاسلىنىڭ قۇچىغىدىكى ئوتۇن يەرگە چۈشۈپ كەتتى. لېكىن ھېچقايسىمز بىلدۇرمىدۇق. بىز خۇددى بىرىنچى قېتىم كۆرۈشكەندەك بولۇپ يۈرىدۇق. خۇسۇسەن مەن ئۆزەمنى تېخىمۇ بەكرەك تۇتۇۋېلىشىم، ئۇلارغا تېگىپ كەتمەسلىگى ئۈچۈن گەپ-سۆزدە ياكى ئىشارە-ھەركەتتە پەخەس بولۇشۇم كېرەك ئىدى، ئۇلارنىڭ يېڭىۋاشتىن بىر بىرىنى چۈشىنىشىگىمۇ توسالغۇ بولماسلىغىم كېرەك ئىدى. ئۇ چاغدا ئۆزەمنىڭ بىرەر قارارغا كېلىشىم مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ئۇ ئىككىسىنىڭ ئۆتمۈشى بار، ئۇغلى بار، قارارغا ئۇلارنىڭ ئۆزلىرى كېلىشى كېرەك ئىدى. مەن ئۇلارنىڭ ئوغلىنى كارۋاتقا ياتقۇزدۇم، يېنىدا ياتتىم، سىلىدىم.

شۇ كۈنى كېچىدە ھېچقايسىمز ئۇخلىمىدۇق، ھەركىم ئۆزىنىڭ ئىشىنى ئويلاۋاتاتتى. مەنمۇ ئۆزەمنىڭ ئىشىنى ئويلىماقتا ئىدىم.

ئاسل بالىنى ئېلىپ كېتىشى مۇمكىن ئىدى. بۇ ئۇلارنىڭ ھوقۇقى. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ يۈرىگى تەلپۈنگەندەك ۋە ئەقلى كۆرسەتكەندەك ئىش قىلسۇن. مېنىڭدە...مېنىڭ نىمە ئامالىم بار، گەپ مېنىڭدە ئەمەس، ماڭا باغلىق ئەمەس، ئۇلارغا توسالغۇ بولماسلىغىم كېرەك...

ئۇ ھىلىمۇ مۇشۇ يەردە، بىزنىڭ مۇشۇ لىنىيىمىزدە قاتناپ تۇرۇۋاتىدۇ. بىرقانچە يىلنىڭ بۇياغى نەدە يۇرۇپتۇ؟ نىمە ئىش قىپتۇ؟— گەپ بۇ يەردە ئەمەس... بۇ ئۇلارنىڭ ئىشى...

بايتېمىر بىلەن ئىككىمىز چارلاپ-كۆزدىن كەچۈرۈپ قايتقىنىمىزدا

كەچ كىرىپ قالغان ئىدى. باش ئەتىيازنىڭ تۇمانى بىلەن كەچقۇ-رۇنقى شەپەق تىيانشاننىڭ مۇزلۇق چوققىلىرىدا ئەگىتتى. ماشىنىلار يولدىن گۈرۈلدەپ ئۆتمەكتە.

ــ ۋەقە مانا مۇشۇنداق، ــ دىدى بايتېمىر بىر دەم جىم بولۇپ قالغاندىن كېيىن بىرنېمىنى ئويلىغاندەك، ــ ھازىر مەن بۇ ئائىلىدىن ئايرىلماسلىغىم كېرەك. ئەگەر ئاسىل كېتىش قارارىغا كەلگەن بولسا، ئۇنىڭ ۋىجدانىنىڭ پاك بولۇشىنى تىلەيمەن، ئۇنىڭ بۇ ئىشنى ماڭا ئېيتىشىنى ھەمدە ئوغلۇمغا ئاتاپ قىلىدىغان ئاخىرقى ئايرىلىش گېپىمنى قىلۇېلىشىمنى قوبۇل قىلىشنى تىلەيمەن. بۇ بالا ئۆز بالامدىنمۇ ئارتۇق ئىدى. بىراق مەن ئۇنى ئۇلاردىن ئېلىۋالالمايمەن... شۇڭا، مەن ھەرقانداق بارمايمەن. پامىرغا تېخىمۇ بارمايمەن. ئەلۋەتتە، مەن بۇ ئەھۋاللارنى گېزىتقا ماتېرىيال بولسۇن دەپ ئېيتىپ بېرىۋاتقىنىم يوق. پەقەت پاراڭ تەرىقىسىدە سىزگە ئېيتتىم...

خاتىمە

ئىلياس ئىككىمىز ئۇشتا خوشلاشتۇق. ئۇ پامىرغا كەتتى، مەن ئىشمغا ماڭدىم.

ــ مەن بۇ يەرگە ئەلۋېكىنى ئىزدەپ كەلدىم. مەن ھاياتىمىنى يېڭىۋاشتىن باشلايمەن! ــ ئىلياس ئۆزىنىڭ خىيالىنى ئېيتتى. ــ سىز مېنى ئادەم بولىمايدىغان بىرنېمىكەن دەپ قالماڭ. ھامان بىر كۈنى مەن تۇرمۇش قۇرىمەن، قورا-جايىم، ئۆيۈم ۋە بالام بولىدۇ، قىسقىسى كىشىلەردە بولىدىغان ھەممە نەرسە مېنىڭىمۇ بولىدۇ. مەنمۇ دوست ۋە يولداش تاپىمەن. پەقەت بىرلا نەرسە

مېنىڭدە ئىككىنچى بولمايدۇ، ئۇ بولسىمۇ مەن مەڭگۈ ئايرىلىپ قالغان، مەڭگۈ تەكرارلانمايدىغان ئۆتمۈش... ئۆمرۈمىنىڭ ئاخىرىغىچە، جان تەنىدە ئامان بولسا، ئاسلىنى مەڭگۈ ئەسىتە تۇتىمەن، بىزنىڭ ئوتنۇرىمىزدىكى بارلىق گۈزەل نەرسىلەرنى ئەسىتە تۇتىمەن.

ئىلياس بېشىنى سىلىپ خىيالغا چۆكۈپ كەتتى. بىر ھازا جىمجىت كەتكەندىن كېيىن ئۇ يەنە مۇنۇلارنى قوشۇپ قويدى:

ــ ماڭىدىغان كۈنى مەن كۆل بويىغا باردىم، ھىلىقى دۆڭگە باردىم. تىيانشان بىلەن، ئىسسىقكۆل بىلەن خوشلاشتىم. خوش ئىسسىقكۆل، ئېيتىپ بولالمىغان ناخشام! ئاھ، ئەگەر مەن سېنى كۆپ-كۆك سۈيۈك ۋە ساغۇچ قىرغىغىك بىلەن قوشۇپ ئېيكېتلىسەم، نەقەدەر ياخشى بولاتتى-ھە! لېكىن، بۇ، مۇمكىن ئەمەس، خۇددى قەدىر-دانىمنىڭ مۇھەببىتىنى قوشۇپ ئېيكەتكىلى بولمىغىنىدەك مۇمكىن ئەمەس. خوش، ئاسىل! خوش، سەرۇى قامەتلىك دىلبىرىم! خوش، قەدىرلىگىم! بەختلىك بول!...

مەسئۇل مۇھەررىرى: **ئابدۇللا ئابلىز**
مەسئۇل كوررېكتورى: **رىشت ۋاھىدى**

چىڭغىز ئايتماتوۋ

جەمىلە

تەرجىمە قىلغۇچىلار: نۇرمۇھەممەت دۆلەتى
ھەلىمە مۇھەممەت

نەشر قىلغۇچى ۋە تارقاتقۇچى: مىللەتلەر نەشرىياتى
(پوچتا نومۇرى: 100013،
تېلېفون نومۇرى: 64290862-010)
نەشرىياتنىڭ ئادرېسى: بېيجىڭ شەھىرى خېپىڭلى شىمالىي كوچا 14-قورۇ.
تىزغۇچى: مىللەتلەر باسما زاۋۇتى
باسقۇچى: دىشىن باسما زاۋۇتى
ساتقۇچى: جايلاردىكى شىنخۇا كىتابخانىلىرى
نەشرى: 1984-يىل 12-ئايدا 1-قېتىم
بېسىلىشى: 2000-يىل 5-ئايدا بېيجىڭدا 2-قېتىم
ئۆلچىمى: 1168×850مم 32 كەسلەم
باسما تاۋىقى: 8.625
سانى: 8500—5501
باھاسى: 10.00 يۈەن

图书在版编目(CIP)数据

查密莉雅:维吾尔文/(苏)艾特马托夫著;努尔穆罕默德译. —北京:民族出版社,2000.1
ISBN 7—105—03771—7

Ⅰ.查… Ⅱ.①艾 … ②努… Ⅲ.中篇小说—作品集—苏联—现代—维吾尔语(中国少数民族语言)
Ⅳ.I512.45

中国版本图书馆 CIP 数据核字(1999)第 56699 号

责任编辑: 阿布都拉·阿布力孜
责任校对: 热西提·瓦依提
出版发行: 民族出版社　　电话:010—64290862
社　　址: 北京市和平里北街 14 号　　邮编: 100013
排　　版: 民族印刷厂
印　　刷: 迪鑫印刷厂
经　　销: 各地新华书店
版　　次: 1984 年 12 月第 1 版 2000 年 5 月 北京第 2 次印刷
开　　本: 850×1168 毫米　1/32
印　　张: 8.625
印　　数: 5501—　8500 册
定　　价: 10.00 元

ISBN 7-105-03771-7/I·900
民文〔维107〕定价：10.00元

ISBN 7-105-03771-7